

Tartalom

SEBESTYÉN JÓZSEF Lectori salutem – a főszerkesztő előszava.....	5
TEOLÓGIA	
BIRHER NÁNDOR, SEBESTYÉN JÓZSEF A megváltozott emberkép és a közigazgatás új kihívásai	9
FODOR JÁNOS Mert Tiéd az ország, a hatalom... Néhány gondolat az egyházzól, mint szervezetről	19
TÖRÖK IZSÁK OSBM Boldog Gojdiics Pál OSBM eperjesi püspök levelezése a magyar bazilita atyákkal és az abból kirajzolódó egyéniségének vizsgálata a grafológia tükrében	36
BOGNÁRNÉ KOCSIS JUDIT A valdens kutatások aspektusai, a valdens vallás jelképei	55
NEVELÉSTUDOMÁNY PEDAGÓGIA	
VERESS JÓZSEF Az iskola éthoszána alakítása	71
PETKES CSABA A tanulási alapképességek és fejlesztésük jelentősége	89
SZOCIÁLIS TANULMÁNYOK	
FEKETÉNÉ MAGYAR ZSÓFIA – IVONY ÉVA – KALOCSAI ADRIENN – MAGVAS MÁRIA A Veszprémi Kistérség társadalmi-demográfiai helyzete és szociális szolgáltatásai a 2020-as vizsgálat alapján	107
KALOCSAI ADRIENN – PÁTKAINÉ SZMULAI RITA – TISZTL HENRIK Elmélet és gyakorlat az iskolai szociális munkában a 2018-ban bevezetett óvodai és iskolai szociális szolgáltatás tapasztalatai tükrében	138
GYÖRI PIROSKA Az időskorú lakosság szociális biztonságát garantáló szolgáltatások rendszerének működésbeli változása a veszélyhelyzet ideje alatt és azt követően Veszprémben	179
LŐRINCZ ÁGNES Megőregedni egyházi szolgálatban – az egyházi idősgondozás szerepe a papok életében	200
NYILAS MIHÁLY A svéd jóléti rendszer: szociáldemokrata tradíciók és új kihívások	220
LEVELEKI MAGDOLNA Valuch Tibor: Hétköznapi élet Kádár János korában. Recenziók	257
TÖRÖK IZSÁK OSBM Dr. Belső Nóra: Életciklusok és hangulatzavarok. Hogyan küzdjünk meg életünk hullámvölgyeivel?	264

Studia

XXI. évfolyam, 2020. I-II. szám

Wesprimiensia

A Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola
folyóirata

Tanulmányok a teológia, a neveléstudomány pedagógia
és a szociális tanulmányok területeiről

XXI. évfolyam, 2020. I-II. szám

A Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola folyóirata

STUDIA WESPRIMIENSIA

Studia Wesprimiensa

TANULMÁNYOK
A TEOLÓGIA, A NEVELÉSTUDOMÁNY, PEDAGÓGIA
ÉS A SZOCIÁLIS TANULMÁNYOK
TERÜLETEIRŐL

A Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola
folyóirata

XXI. évfolyam, 2020. I-II. szám

ISSN 1585-5754

Tanulmányok a teológia, a neveléstudomány, pedagógia
és a szociális tanulmányok területeiről
A Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola folyóirata
Megjelenik 2000-től évente egy alkalommal

Felelős kiadó:
SEBESTYÉN JÓZSEF mb. rektor

Főszerkesztő helyettes:
BIRHER NÁNDOR

Rovatszerkesztők:
Teológia: JANKA FERENC
Neveléstudomány, pedagógia: BOGNÁRNÉ KOCSIS JUDIT
Szociális tanulmányok: LEVELEKI MAGDOLNA

Technikai szerkesztő:
TROSITS ANDRÁS

Cím:
8200 Veszprém, Jutasi út 18/2.
Tel.: 88/542-700; Fax: 88/542-726

Címlapkép:

Készült a Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola megbízásából
az OOK-Press Nyomdában
8200 Veszprém, Pápai út 37/A
Tel.: 88/425-260
www.ookpress.hu

Tartalom

SEBESTYÉN JÓZSEF

Lectori salutem – a főszerkesztő előszava 5

TEOLÓGIA

BIRHER NÁNDOR, SEBESTYÉN JÓZSEF

A megváltozott emberkép és a közigazgatás új kihívásai 9

FODOR JÁNOS

Mert Tiéd az ország, a hatalom...

Néhány gondolat az egyházzól, mint szervezetről..... 19

TÖRÖK IZSÁK OSBM

Boldog Gojdics Pál OSBM eperjesi püspök levelezése

a magyar bazilita atyákkal és az abból kirajzolódó

egyéniségének vizsgálata a grafológia tükrében..... 36

BOGNÁRNÉ DR. KOCSIS JUDIT

A valdens kutatások aspektusai, a valdens vallás jelképei 55

NEVELÉSTUDOMÁNY, PEDAGÓGIA

VERESS JÓZSEF

Az iskola éthosának alakítása..... 71

PETKES CSABA

A tanulási alapképességek és fejlesztésük jelentősége 89

SZOCIÁLIS TANULMÁNYOK

FEKETÉNÉ MAGYAR ZSÓFIA – IVONY ÉVA – KALOCSAI ADRIENN
– MAGVAS MÁRIA

A Veszprémi Kistérség társadalmi-demográfiai helyzete
és szociális szolgáltatásai a 2020-as vizsgálat alapján 107

KALOCSAI ADRIENN - PÁTKAINÉ SZMULAI RITA – TISZTL HENRIK

Elmélet és gyakorlat az iskolai szociális munkában
a 2018-ban bevezetett óvodai és iskolai szociális szolgáltatás
tapasztalatai tükrében 138

GYŐRI PIROSKA

Az időskorú lakosság szociális biztonságát garantáló
szolgáltatások rendszerének működésbeli változása
a veszélyhelyzet ideje alatt és azt követően Veszprémben 179

LÓRINCZ ÁGNES

Megöregedni egyházi szolgálatban
– az egyházi idősgondozás szerepe a papok életében 200

NYILAS MIHÁLY

A svéd jóléti rendszer:
szociáldemokrata tradíciók és új kihívások..... 220

LEVELEKI MAGDOLNA

Valuch Tibor: Hétköznapi élet Kádár János korában. 257

DR. BELSŐ NÓRA

Életciklusok és hangulatzavarok.
Hogyan küzdjünk meg életünk hullámvölgyeivel? 264

Sebestyén József

Lectori salutem – a főszerkesztő előszava

A Studia Wesprimiensia, a Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola kiadásában és gondozásában 1999-től évente megjelenő tudományos periodika a teológia tárgykörében született tanulmányok és a helyi társadalomtudományi kutatások, szociológiai vizsgálatok eredményeit ismertető elemzések gyűjteményeként indult, amely a későbbiekben kiegészült az intézmény szervezésében megvalósult konferencia-előadások megjelentetésével.

Az első lapszám előszavában *Varga István* felelős kiadó a következőkkel indokolta a folyóirat alapítását: „[...] erre ösztönöz bennünket városunk is intézetünk múltja is. A középkori tudományosság művelésében Veszprém városa híres főiskolájával a legelső helyen állott az ország összes kolostori, székesegyházi és káptalani iskolái között, mivel ebben a főiskolában nemcsak szabad művészetek oktatása virult, de ezeken felül a jogtudományokat is oktatták.”

A 2020. év járványügyi kataklizmája, az egyre fokozódó humanitárius válságok, a fejlett társadalmakat sújtó, állandósult migrációs nyomás és az ebből fakadó gazdasági, piaci fordulatok újratervezésre készítették/készítetik a politikai döntéshozókat, valamint a társadalmi, gazdasági alrendszeret irányító szervezeteket egyaránt.

A globális rendszerek és a folyamatosan áramló néptömegek sebezhetőségének felismerése paradigmaválságot idézett elő a tudományos közgondolkodásban, majd – a traumából felocsúdva – intenzív kutatási hullámot indított el, rendhagyó kérdésfeltevéseket generált, egyben rámutatott arra, hogy minden szereplőnek újra kell értelmeznie a tudomány és az oktatás társadalmi, gazdasági szerepét.

Ez a felismerés hatja át a Főiskola újonnan formálódó stratégiáját, mint ahogyan a *Studia Wesprimiensia* új irányait is, de ez határozza meg intézményünk felsőoktatási alaptervekenységének, társadalmi és missziós szerepvállalásának újragondolását is.

A veszprémi székesegyházi iskolából továbbfejlődött, egyetemi ranggal nem rendelkező jogi főiskola, majd az ország első püspökségének székhelyén megalapított, 1276-ig működött *studium generale* olyan erős fundamentum, amelyre – még akkor is, ha annak folytonossága többször és hosszú évtizedekre-évszázadokra megszakadt – hitéleti tanárképző és szociális szakember-képző intézményként a megváltozott körülmények által megkövetelt új jövőt tudunk építeni.

A *Studia Wesprimiensia* egyrészt a veszprémi főiskola tradícióira épülő, másrészt a formálódó paradigmaváltáshoz igazodó tartalommal és új rovatokkal kíván reagálni a változásokra. A XXI. évfolyam neveléstudományi/pedagógiai rovattal egészül ki, amely többek között a valdens kutatások aspektusaival, a tanulási alapképességek fejlesztési lehetőségeivel és az iskola éthoszána alakításával ismerteti meg az olvasót.

A változó paradigmák jegyében – a teológiai rovat tanulmányaiban – megjelennek többek között az ember vallási és erkölcsi aspektusai (a megváltozott emberképpel összefüggésben), az ember erkölcsi fejlődésének vizsgálati módjai, illetve a technológiai és jogi fejlődés viszonyának elemzése és a társadalmi szabályozottság illúziójának részletes kutatása.

A szociális tanulmányok rovat – a teljesség igénye nélkül – kistérségi társadalmi–demográfiai vizsgálatok kutatási eredményeit közli, és tapasztalati alapon mutatja be az iskolai szociális munka feladatait, lehetőségeit. A Főiskola társadalmi feladatellátásra való felkészüléséhez kiváló módszertani adalékokat nyújt az idősgondozás papok életében betöltött szerepének elemző tanulmánya.

A tudományosság, az „egyetemiség” olyan veszprémi hagyaték, amely kötelez bennünket: kötelez a növekedésre, a bővülésre, a nyitásra, kötelez a helyi társadalom problémáiba való tevőleges beavatkozásra, nem utolsó sorban pedig az egyetemes egyház törekvéseihez, kihívásaihoz igazodó adaptív reagálásra.

A *Studia Wesprimiensia* új szerkesztőbizottsága éppen ezért a jövőre nézve olyan – empirikus kutatási eredményeken, hatásvizsgálatokon, piackutatásokon alapuló – tanulmányok, írások közlését tűzi ki célul, amelyek az identitásválsággal terhelt világban stabil pontot, értékreferenciát és használható tudást közvetítenek.

TEOLÓGIA

Birher Nándor, Sebestyén József

A megváltozott emberkép és a közigazgatás új kihívásai

A közigazgatás feladata¹, hogy tudatosítsa a társadalmat érintő változásokat, és alkalmazkodjon az új kihívásokhoz. Az új kihívások egyik területe a folyamatosan fejlődő technológia. Meg kell azonban állapítanunk, hogy, legalább ennyire lényeges az ember fogalmának ártértékelődése is. Pontosabban az ember lényegének újra megtalálása. Nem kerülhető meg tehát, hogy az elemzés során egyszerre vegyük figyelembe az emberre vonatkozó legelvontabb elveket és a technológiákkal kapcsolatos hétköznapi gyakorlatot. A legnagyobb probléma, hogy a társadalmi szerkezetek elméletei szerint az ember egy szerep² a társadalmi komplexitásban. Ezzel szemben áll a személyes egzisztencia-tapasztalat, amelyik az ember szabadságára és – Immanuel Kant szavával - erkölcsi valójában „szentségére” irányítja a figyelmet. Pillanatnyilag ez a két szempont nem tűnik összeegyeztethetőnek³. A multikulturális társadalmaknak működőképességük megőrzése érdekében viszont el kell végezniük ezt az egyeztetést.

A társadalom-konstrukciós elméletek hatalmas hiányossága, hogy nem veszik figyelembe az ember vallási és erkölcsi aspektusait. Ezek az elméletek nagyon hatékonyak és a gyakorlatban jól alkalmazható-

---

1 A szöveg a a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem és a Károli Gáspár Református Egyetem közös programjának részeként készített munka átdolgozott részlete.

2 LATOUR, B.: Reassembling the social: An introduction to actor-network theory. Oxford, UK: University Press, 2005. Különösen is személytelenítő a Social construction of technology módszer. A társadalmi mérnökösködéshez új eszközt kapott az ember; a mesterséges intelligenciát.

3 Kraaft, P., Vissza az erényhez, Magyarország 2014.

ak, azonban nem az ember természetének, hanem csak saját logikájuk szerint működnek.

Egyértelműen fogalmazza meg Bibó István a Jogszerű közigazgatás, eredményes közigazgatás, erős végrehajtó hatalom című írásában. Rámutat, hogy *„...áll az is, hogy a szó modern értelmében eredményes közigazgatás a legnagyobb veszedelmet jelenti, mely a társadalmi szervezet, a hatalom értékszemponctoktól telített, emberséges voltát fenyege- ti. Ugyanis nem a hatalomvágy, az uralmi tendencia az egyetlen vesze- delem, mely a társadalom külső, hatalmi szervezetét az igazságtalanság és értékrombolás székhelyévé teheti, hanem a technikai lehetőségek túl nagy volta és a társadalmat akarata ellenére boldogító erőszak is. A tár- sadalom egészét mind anyagi, mind szellemi síkon megragadni és irá- nyítani képes eredményes közigazgatás ugyanis, a maga instrumentális tökéletességével, az eldologiasodásnak, az elembertelenedésnek oly veszélyeit rejt magában, melynek során az eredményesség merő absztrakt bálványá válhatik, elszakadhat a társadalom eleven szükségleteitől és értékvilágától, és megmerevedett, öncélú kimérákká deformálódott si- kerképzetek uralma alá kerülhet.”⁴*

A technika ilyen irányú fejlődése az egyre növekvő professzionaliz- mus mellett egy embertelen világhoz vezethet. A biztonság „bálványa” könnyen jelentheti az alapvető jogok csorbulását. Különösen is veszé- lyes lehet mindez, ha a személyes adatokat leghatékonyabban már nem az állam, hanem multinacionális nagyvállalatok gyűjtik és kezelik. A technológiák változása miatt az államnak, és az állami közigazgatásnak saját magát is újra kell értelmeznie. Az identitásának központi eleme kell, hogy legyen a személyes és közösségi jogok őrzése és a modern technológiák alkalmazása mellett a modern technológiák alkalmazá- sának korlátozása is az ember (egyén és közösség) érdekében. Ebben az értelemben a közigazgatási jogvédelem új kihívással szembesül, ez pedig magának az új technológiáknak az alkalmazása és az alkalmaz-

---

4 Bibó I., Válogatott tanulmányok I-IV., <http://mek.oszk.hu/02000/02043/html/54.html>, letöltve 2017. november 30.

hatóságnak a korlátozása. Meggyőződésünk, hogy ebben a szabályozási feladatban előtérbe fog kerülni az ami az emberség lényege, ami az erkölcsi, szellemi, vallási és ami túlmutat a hatékony technológiákon.

A közigazgatás fejlődése párhuzamosan két irányba kell tehát, hogy mutasson: az egyik az új technológiák egyre hatékonyabb alkalmazása az adatgyűjtés, adatelemzés és a jogalkotás ill. jogalkalmazás során. Ez azonban csak az egyik oldal. A másik fejlődési irány annak a vizsgálata, objektív megragadása, amit az alapvető jogok az igazgatás számára jelentenek. Mindennek érvényesnek kell lennie nem csak az alanyi, hanem a közösségi jogok vonatkozásában is. Olyan új állami identitásra lesz szükség, amely nem csak az egyéni szabadságjogokat, hanem a kollektív érdeket is tudatosan az előtérbe állítja.

A közigazgatásnak tehát egyszerre három szempontot kell szem előtt tartania: az állam szempontját, az egyén szempontját és a társadalom mint közösség szempontját. Nagyon fontos, hogy egyik se kerüljön előtérbe, vagy háttérbe a másik rovására.

Ezt a kérdéskört járja körül a STS, a science, technology, society tudományterülete, amely a 60-as 70-es években jelent meg, és napjainkra egyre nagyobb az aktualitása⁵. Az interdiszciplináris tudományterület kialakulásának alapjainál Thomas Kuhnnak az 1962-ben megjelent, „A tudományos forradalmak szerkezete” című munkáját találjuk. A Bécsi Kör és Polányi munkásságának hatására Kuhn megállapította, hogy a tudomány paradigmái „forradalmi hatásra”, egycsapásra képesek megváltozni. Éppen emiatt a tudomány szerkezetének alakulásában a tudomány társadalmi környezete is szerepet játszik. Fontos szempont tehát a környezet, a társadalom elemzése is, amelyben a természettudományos kijelentések megjelennek. Mivel a társadalom és a tudomány szoros összefüggése világossá vált, ismételten előtérbe

---

5 András Nemeslaki, Application of Science-Technology-Society studies in Information Security research Review of journals for theory and advanced research design, továbbá, aavv. Structuration Theory and Strategic Alignment in Information Security Management: Introduction of a Comprehensive Research Approach and Program, AARMS Vol. 16, No. 1 (2017) 5–16.

került a „társadalmi mérnökösödés” feladata, amelynek küldetése a tudomány, a technológia és a társadalom összehangolása lett. Ebből a mozgalmából nőtt ki a szabványosítás társadalmi méretű igénye is. Miközben ez a folyamat egy egyre szabályozottabban működő világot eredményez, megvannak a maga veszélyei is. Mindezt Gabriel Marcel a következőképpen jellemzi: *„Igen ez olyan világ, ahol az embert már csupán mint funkciók csomópontját kezelik (funkciónyalábként): megkülönböztetnek tehát életfunkciókat, pszichológiai funkciókat, amelyeknek helyzete egyébként eléggé bizonytalan, minthogy az életfunkciók és a társadalmi funkciók között helyezkednek el. A tulajdonképpeni társadalmi funkciónál semmi sem szörnyűbb nekem, mert ez az ember, az emberi létező lefokozása; itt valóban a létezőre és a méltóságára kell helyezni a hangsúlyt.”*⁶

A szabványok fejlődése a technológiai eljárásokat is egyre ellenőrzöttebbé tette. A pontos technológiai meghatározás, a munkaerő és a környezet figyelembevétele, a folyamatos ellenőrzés és a visszacsatolás természetessé vált. Már „A tudományos forradalmak szerkezete” című munka megjelenése előtt húsz évvel, a 40-es évekre megjelentek az első, elsősorban a háború által támasztott követelményeknek megfelelő hadiipari szabványok. Így született az American Standards Association (ASA) által kidolgozott szabvány, az AWS Z1.1 jelű „Minőség ellenőrzési kézikönyv”, továbbá az AWS Z1.2, „Kontrollkártya módszer az adatelemzésben”. Ezek a szabványok sem tudták azonban megakadályozni, hogy a termelésbe bevont nagyszámú, de képzetlen munkaerő ne okozzon minőségcsökkenést. Ezért a minőség ellenőrzését még komolyabban kellett venni, így 1942-ben kiadták a szabványosított ellenőrzési eljárásokat, azaz a „Standard Inspection Procedures”-t Amerikában. Természetesen itt is nagy szerepe volt a statisztikai minőségellenőrzésnek.

Az igazi áttörést a 60-as évek hozzák meg, azzal, hogy a termelési rendszerek egyre komplexebbé válnak, így olyan technológiai

6 Szabó F., Marcel önmagáról, Róma 1988 70.

rendszerek születtek, amelyeknél a meghibásodás veszélye globális katasztrófákat okozhatott (atomerőművek, hadiipar, vegyipar, vegyipar gyártás...). Ezeknél a rendszereknél életbevágóan fontos volt a ZD, azaz a Zero Defect elvének érvényesülése. Ezzel egyidőben a társadalomban is megjelent a minőség iránt támasztott fokozottabb igény. A minőség igénye természetesen nemcsak a fogyasztott termékkel szembeni minőségi igény növekedését, hanem a termelés során megvalósított minőség növekedését is jelentette. Ezeket az igényeket tudatosan ébresztették fel a termelőkben, különösen is a menedzsmentben, majd a munkásokban. Ezért is nevezi Feigenbaum ezt a kort a teljeskörű minőség ellenőrzés születésének. A legjobb ellenőrzési módszernek azt tekintették, ha nem kell ellenőrizni, mivel nincs hibás termék - „right the first time” volt a jelmondat.

Újabb jelentős változást eredményezett a 70-es években, hogy megjelennek az összekapcsolt rendszerek, a logisztika kiemelt jelentőséget kap. Ezekben az években dolgozza ki Luhmann a rendszerelméletét. A 70-es évek Isikawa szavával a vállalati teljes minőség-szabályozás (companywide quality control), vagy Feigenbaum terminológiájával a szervezeti teljes minőség-szabályozás (total quality control organizationwide) kora. Megjelenik a termelési rendszer integrált szemléletű megközelítése, amelyben az eszközök, emberek, információk együtt vannak jelen, mégpedig úgy, hogy a menedzsment, a szabályozás és a termelés szintjei sem válnak el egymástól. Ez a participatív minőség-szabályozás rendszere. Ebben az időszakban emelkedik meredeken a compliance szó használatának gyakorisága is a 6. ábra szerint.

A 80-as évek végére a minőségügy egyre inkább kikerül a gyárak falai közül, és egyre nagyobb helyet kap a szolgáltatási szektorban, továbbá az egész társadalomban. Banks szerint ez a kor a minőség szlogenné válásának kora. Ebben az időben már egyre szigorúbb külső normák írják elő minőségi (megfelelőségi) követelményeket, egyre nagyobb mértékben vonják felelősségre a termelőket a balesetet okozó termékeik miatt. A minőségért felelős vezető már nem egy egyszerű

ellenőr a vállalat rendszerén belül, hanem a felső vezetés tagja. Ennek oka az is, amit Juran megállapít: a hibák 80%-a nem a munkásoknak, hanem a vezetőknek felróható okból származik.

Az új paradigma napjainkra, a 4.0 Ipar fogalmában jelent meg. Itt már közvetlen és azonnali kapcsolatban áll egymással a gyártó és a fogyasztó. A termékek maguk képesek közvetlenül adatok szolgáltatni az állapotukról, és közvetve vagy közvetlenül magáról a felhasználóról⁷.

A 4.0 Ipar idején soha nem látott mértékűvé vált a társadalmi szabályozhatóság illúziója. A kiindulópont egyelőre a termelés-fogyasztás szabályozás, azonban már most ezen túlmutató jelenségeket tapasztalhatunk azáltal, hogy az emberekhez köthető mobil eszközök a felhasználóik összes adatát (hely, személyiségprofil, fogyasztási szokások) közvetíteni képesek.

A technológiai fejlődés már nem csak az ember erkölcsi fejlődésétől (eljutottunk a bunkótól az atombombáig, de emberségünkben nem növekedtünk) hanem a jogi fejlődéstől is elszakadt. A jogalkotás a technológiai fejlődés után kullog. Ezt írja le az Ipar 4.0 nemzeti technológiai platform is. A helyzet azért tűnik kritikussnak, mert a technológia fejlődés nemcsak meghaladta a politikai fejlődést, hanem magát a jogi szabályozást is megelőzi, létrehozva a kutatás és ipari alkalmazás vadnyugati állapotát. Igaza van Luhmannak abban, hogy korunk joga egy olyan evolúció terméke, amely az archaikus társadalmi rendszerektől az ókori magaskultúrákig, s végül társadalmi formáink újkori magaskultúrájáig zajlik, azonban úgy tűnik mintha ismételten a szabályozatlanság állapotában lennénk nagyon sok új kérdésben. A pozitív jog alatt Luhmann elsősorban a modern állam törvényeit érti egy olyan társadalomban, amelyben a gazdaság elsődlegessége uralkodik, szemben a politika korábbi primátusával. Napjainkra ezek a törvények szinte képtelenek követni a gazdaság globális változásait, így egy újabb vákuum jön létre. Első lépésben elveszítettük a valláshoz, majd az erkölcshez

---

⁷ A minőségügyre vonatkozó bekezdések, és azok bővebb kifejtése megtalálható: Veress G., Birher N., Nyilas M., A minőségbiztosítás filozófiája, Budapest 2004.

való objektív kapcsolatunkat, most pedig a jog szabályozási képessége is kicsúszni látszik a kezeink közül. A klasszikus igazságosságesszme feltételezett egy átfogó, tökéletes rendet. Ez, és a természetjog hosszú időn át legitimálni tudta jogot, és kritériumokat szolgáltathattak a jogos és jogtalan megállapításához, azonban ez a komplex modern társadalomban ez már nem működött. Ettől függetlenül azonban a jog még képes volt a társadalmi viszonyok szabályozására az egyes nemzetállamok területén. A tudományos fejlődés és a globalizáció mára ezt az utolsó biztos pontot is megrengette.

„A vállalatok számára az Industrie 4.0 háttérében különösen a jogbiztonság került még a fókuszba. Vállalati szemszögből nézve nyilvánvaló, hogy az állami jogintézmények és jogi folyamatok mindig csak a piac fejlődésére tudnak reagálni, így folyamatosan csak botorkálnak a változások mögött. Ráadásul a törvényi változtatások sok időt vesznek igénybe. A jogi helyzet jelenleg semmiben lebegő állapota mindenki számára óriási bizonytalanságot jelent.”⁸

Jelen helyzetben két irányban történhet az előrelépés: vagy megpróbálja utolérni a jogalkotás az egyre gyorsuló technológiai fejlődést, vagy teljesen új alapokon, az emberre és annak alapvető érdekeire fókuszálva felhasználja a technológia eredményeit, és egy új szabályozási rendet alakít ki. Amennyiben a jogalkotás megpróbálja utolérni a technológiai fejlődést, úgy képessé kell válnia magában a jogalkotásban is alkalmazni az új technológiákat, különösen is a mesterséges intelligenciát. Hazánkban erre vonatkozó törekvések még nem látszanak. Ha ezt a kijelentést a jogalkotó nem is veszi komolyan, az Ipar 4.0 platform elvárásai szerint a következő területek szabályozása válik haladéktalanul szükségessé:

- *Az ember által irányított folyamatok magatartásformáit felváltó gépi irányítási kommunikációs struktúrák;*
- *Az EU jogharmonizációhoz szükséges lépések és alkalmazási feltevételeik;*

⁸ <http://www.industry4.hu/hu/ipar4>, letöltve: 2017. november 23.

- *A kialakuló új szabványok és üzleti működési modellek;*
- *Az adatvédelmi problémák, személyiségi jogok és copyright;*
- *Az I4.0 környezetében a különféle jogi beleegyező nyilatkozatok, a polgári jog szerinti felelősségvállalás kiegészítése;*
  - *Az új típusú célpontokra irányuló informatikai támadások kivédelmi mechanizmusai;*
  - *A kutatás-fejlesztés és innováció hazai finanszírozását szabályozó jogi keretek továbbfejlesztése, hangolása.*

Mindennél lényegesebbnek gondoljuk, hogy egy olyan új szabályozási rend alakuljon ki, amelyik valós emberi értékek meghatározására és az értékek megtartására irányul. Ilyen értékek lehetnek a család közösségének a védelme, a nemzet közösségének a védelme, az élhető környezet védelme, a személyi integritás (adatok, jogok) védelme⁹. Ezeket az értékeket akkor is meg kell őrizni, ha azok a technológia fejlődését látszólag lassítják.

Egészen bizonyos, hogy a mesterséges intelligencia alkalmazása a jogalkotásban és a jogalkalmazásban egyre nagyobb lehetőségeket jelent. Egyre több ügyben bízhatunk abban, hogy a gépi jogalkotás és jogalkalmazás egyre nagyobb jogbiztonságot eredményez, és egyúttal egyre több igazságos döntéshez is vezet. Ezekben az esetekben

9 *Jóllehet a digitalizálás témakörben még rengeteg a nyitott jogi kérdés, máris előfordulnak valós példák az újonnan keletkező adatok kezelésére. Pl. gépek és berendezések gyártói kizárólagos jogokat biztosítanak maguknak azokra a műszaki adatokra, melyek termékeik üzemeltetése során keletkeznek, hogy ezek alapján a vevőiknek az üzlet lezárása után is további szolgáltatásokat tudjanak nyújtani (After-Sales-Services).*

Mivel ezek az utólagos, kapcsolódó szolgáltatások gazdaságilag a vevők számára is érdekesek, ez általában nem okoz konfliktushelyzetet. Például a gépek technikai-adatainak valós időben történő kiértékelése segíthet a karbantartási tervek elkészítésében. Az Industrie 4.0 számtalan lehetőséget kínál arra, hogy alkalmazottakról, vevőkről vagy felhasználókról személyes adatokat gyűjtsünk, és azokat interpretáljuk. Például technikailag problémamentesen lehet különböző rendszerek felhasználói információiból – pl. okos-telefonból – nyerhető információkkal személyes profilokat tárolni. Továbbá, épp az okos-telefon alkalmazások adatainak kiértékelésével rögzíthetők potenciális személyek mozgási adatai, ami felhasználható az ún. geo-marketinghez.

Kritikus szemlélők feszegetik azt a kérdést is, hogy hol lehetséges egyáltalán ún. személyes adatok kiértékelése. Akik mellette szólnak a meglévő szigorú adatvédelmi törvények betartására ügyelnek, azaz, hogy pl. hozzájárulás nélkül a személyes adatok anonim kell, hogy maradjanak. <http://www.industry4.hu/hu/ipar4>, letöltve: 2017. november 23.

nagyobb valószínűséggel érvényesül az egyenlő mérték elve. Ahogy azonban korábban már kiderült, a valóság egésze nem alakítható át „ténnyé”, azaz az emberi élet bonyolultabb a pusztá logikai struktúrájánál. Maga Wittgenstein ismeri fel, hogy a valóság egésze mégsem írható le egyértelműen. A mérések (számítások) bizonyossága csak a valóság egy modelljében lehetnek érvényesek. Nem tartható Wittgenstein Tractatus-ában megfogalmazott kijelentés, amely szerint: „A világ tények és nem dolgok összessége” 1.1, „A tények a logikai térben, - ez a világ.” 1.13.

Napjainkra a mérésekkel a valóságot leíró ember igyekszik az intencionalitás intézményi szintjeit is objektívvá tenni (azaz a társadalom működését is objektívan mérni). A megismerés önmagára koncentráló reflexivitása és hiperreflexivitása a mérés tárgyává próbálja tenni azokat az intézményeket, amelyek a megismerés kollektív kerekeit jelölik ki. Ezek a mérések – mivel nagy adathalmazokból folyamatosan pontosítják önmagukat – nagy valószínűséggel képesek a jövő folyamatai közül egyeseket előrejelezni. Más kérdés, hogy minél többben vannak tudatában az előrejelzési esélyeknek, úgy az előrejelzés „önbeteljesítő jóslatként” is képes működni, vagy épp ellenkezőleg, az egyének ellenállását váltja ki. Érdekes eljátszani a gondolattal, hogy a következő amerikai elnökválasztásra hogyan hat majd a mesterséges intelligencia (MogIA) által ezideig nagyon jó pontossággal (négyből négy alkalommal sikeres) előre megadott jóslat.

Gyakorlatilag az ember közösségi életére vonatkozóan minden adat (tartózkodás helye, ideje, személyközi kapcsolatok, használt szavak, érdeklődési terület a virtuális térben, pénzáramlás) elérhetővé vált. Képesek vagyunk – pontosabban, a mesterséges intelligenciák képesek - a társadalom (intézmények) tagjainak kapcsolatait, szavait, pénzmozgásait naplózni, mérni és elemezni. Intézményi szinten az ember minden vonatkozási pontja mérhetővé vált. Pillanatnyilag elképzelhetetlen, hogy mindennek milyen hatása lehet a jövőre nézve. Jó eséllyel létrejöhét a tudást koncentráló egységes és igazságos világ,

de ugyanekkor eséllyel jöhet létre a tudást kisajátító önző és igazságtalan tudásbirtoklás is. A közösség feladata, hogy – védje az adatait amelyek személyesek, - nyilvánossá tegye az adatait, amelyek a közösséget védik, ne engedje, hogy bárki vagy bármi kisajátítsa az adatfeldolgozás lehetőségét. Meg kell küzdeni a mérés szabadságáért.

Ha pedig a mérés (adatok, mérőeszközök, eredmények) mindenki számára elérhető lesz, az igazsághoz is közelebb kerülhet az egyén és a közösség.

A mérés során a mért mennyiséget jellemző mérőszám meghatározása a cél, melyhez megfelelő mérőeszköz megválasztása szükséges. A mérés álláspontunk szerint a valóság leírásának, nem pedig létrehozásának az eszköze. Ezzel szemben az imént bemutatott, teljes egészében mérhetővé tett világban, fennáll az esélye annak, hogy a mért eredményeink szerint határozzuk meg a valóságunkat, azt képzelve, hogy az eredmények világa a világ egésze. Mindez azon a téves feltevésen alapszik, hogy a szubsztancia a maga teljességében anyagi, és mérhető valóság. A mérés emberi és bizonytalan, éppen ezért nem szabad engedni, hogy ebbe a bizonytalan objektivitásba gyömöszöljék be a jövőben a gépek az embert és a társadalmat.

Meg kell jegyeznünk, hogy a valóság túlmutat a mérhetőségen. Az igazság ismerete sem egyszerűen a mérésen, vagy a szavak logikáján alapul. A mérések adatai a világ jó jellemzését adják, de sohasem magát a világot. A mérések adatain túl találjuk a felelősségteljes embert, aki Immanuel Kant szavával: öncél, aki képes a szabad döntésre és a felelősségvállalásra¹⁰. Ebből a méltóságból fakad az ember legmagasabbrendű képessége, a szeretet és/vagy áldozat is.

---

10 Antalóczy P., Birher N., A globalizáció etikai kihívásai a protestáns szociál- és gazdaságtudomány tükrében, in *Studia Caroliensia, Tudomány és etika*, 2013, 96-141.

Fodor János

Mert Tiéd az ország, a hatalom...

Néhány gondolat az egyházzól, mint szervezetről

Pappá szentelésem óta folyamatos kérdés bennem, mire is szegődtem, ennek a szolgálatnak hol vannak a sarokkövei. A teológiai kiképzés a hitoktató és teológus hallgatóknak általános ismereteket és valamennyi gyakorlati tapasztalatot ad erről a szolgálatról. A papnak viszont nincs úgynevezett „munkaköri leírása”, nincs „munkaszerződése”, amelyek a mindennapi feladatait szabályoznák¹, pedig az élet a *Gaudium et spes* fogalmával élve „ebben az időben”² sok ismeretlen helyzetet teremthet. A főpásztor és a közösség is különböző szerepekben gondol a lelkipásztorra, elvárhatnak tőle igehirdetést, liturgikus szolgálatot, szegények gondozását, de kérhetnek tőle projektmenedzselést, válságkezelést vagy más konkrét feladat megoldását is.³ Ezekben a helyzetekben a kinevezés írásban történik, de nincsenek konkrét támpontjai a munkafolyamatoknak, ezért előfordulhat, hogy minden szereplője a tevékenységnek másként értelmezi a saját szerepét a szolgálati helyén. Minden egyházmegye vezetése önmaga dönti el, hogy milyen egyházi modellben gondolkodik⁴ és ennek megfelelően milyen szervezeti struktúrát vagy vezetési stílust választ abban a szer-

1 A szentelési ígéret, a papi élet direktóriuma az elvégzendő imákról és a szolgálathoz való hozzáállásról elég konkrét keretet ad, de mégis valahogy a főpásztorok többször jelzik a papság felé konkrétabb és több feladat elvégzését várják tőlük.

2 Livinu, J. Mi történik az egyházzal: Gondolatok a II. Vatikáni Zsinat 50. évfordulójára, in: (http://epa.oszk.hu/00900/00939/00143/EPA00939_kereszteny_szo_2012_10_3.html, 2018.11.16.)

3 A karizmatikus hírül adás elkerülhetetlenül tételes tanná, elméletté, szabályoztá illetve jogrendszeré vagy megkövesedett hagyomány tartalmává változik, In: Weber: Die charismatische Herrschaft, 170.

4 Exkluzív, inkluzív és pluralista egyházképekben gondolkodik, ami új színt adhat tanulmányomban felvetett modelleknek is. Neuner, Zulehner, Jöjjen el a te országod, Gyakorlati egyháztan, Verbum, Kolozsvár, 2014, 58-64.

vezetben, ami az első pünkösdi óta fennáll, és ahol a konkoly és a búza együtt növekedhet, és amely Krisztus fényét vetíti a világra és benne az emberekre.⁵

Az idők jeleit fürkésző Egyház bemutatásánál Dulles a modell szót használta, mert az Egyház az ő felfogásában misztérium, olyan valóság, amiről nem lehet közvetlenül beszélni. A világból ismert analógiák segítségével szeretné elérni, hogy az egyház működése érthetőbbé váljék. Ő egyik egyházi modellbe leírásába sem kapaszkodik bele kizárólagosan, hanem csak elemeket ragad ki a megismerhetőség egy adott ismérve alapján.⁶ Ezekre a részben történeti részben teológiai leírásokra szeretnék támaszkodni, akkor, amikor az egyházzal és egyházvezetési modellekről írok, azok erősségeit és gyengeségeit szeretném kidomborítani történetek, konkrét esetek és munkapszichológiai ismeretek segítségével.^{7,8}

1) Az egyház mint intézmény

Bellarmin Szent Róbert, az intézményesült egyházat, látható és kézzelfogható társadalomként érzékelté.⁹ Az intézményességre alapozott egyházban az egyház hatalma és szerepe általában három területből áll: tanításból, megszentelésből és kormányzásból.

A tanításban betöltött szerepe szempontjából egy iskolára emlékeztet a működési modell, amelyben a mesterek, mint megszentelt tanárok, tovább adják Krisztus tanítását. Mivel a püspököknek „az igazság különleges karizmáját” tulajdonítják, ezért a hívőket lelkiismeretük kötelezi arra, hogy higgyenek mindabban, amit a püspökök kijelentenek.

5 Nuener, Zulehner, ebd 39.

6 Dulles, Avery, Az egyház modelljei, Vigilia, Budapest, 2003.35.

7 Klein, S. Vezetés- és szervezetszichológia könyve volt a vezérfonala a kiválasztott munkapszichológiai részeknek. Vö: Klein, Sándor, Vezetés- és szervezetszichológia, Edge 2000, Budapest, 2005.

8 A SWOT analízis két alkotó része ez, amit azért választottam, mert belülről tudok csak rávilágítani erre a szervezetre.

9 A történeti leírásból ki szeretném emelni Bellarmin Szent Róbert nézetét, mint kiindulópontot, hogy megértsük a modellt. De controversiis, Nápoly, Giuliano, 1857, II, 75.in: Dulles, ebd. 37.

A megszentelés aspektusánál, mint a kegyelem csapjait nyitogató és elzáró mérnökök jelennek meg a hierarchia vezetői.

Ebben a megközelítésben a vezetés szolgálatot teljesít, a kormányzást viszont nem Krisztus, hanem saját nevében látja el a hierarchia tetején álló személy. Krisztus által kinevezett vezető, aki új törvényeket és előírásokat adhat ki, vagy módosíthatja a régieket, amit aztán a hívők követnek a bűn terhe alatt.

Az I. Vatikáni zsinat elgondolásában Krisztus egyháza nem az egyenlők közössége, amelyben minden hívő ugyanazzal a jogokkal rendelkezik.¹⁰ Ezzel a megállapítással a modell fejlődése még nem zárult le.

Az egyház intézményi modelljének leírásakor Dulles, egy jól szervezett társadalmi csoport magas státuszba helyezett vezetőiként szemléli a püspököket, akiket¹¹ Smedt ugyanakkor egy piramis tetején állókként említi a püspököket.¹² Ennek a pozíciónak veszélye Cogar elmélete alapján az, hogy a hívők, mint vallásos alattvalók mintegy ki vannak rekesztve az egyház vezetőinek a látóköréből. Ebben a szemléletben a kormányzást nem a vezető tudása vagy személyes tehetsége miatt kell elfogadni, hanem a betöltött tisztsége miatt. Fontosak a szerepek, a hatáskörök, a felelősség kérdése, hasonlóan a világban megtalálható többi államhoz. A két szervezet közötti különbség csak a küldetésükben van.¹³

a) A modell legfőbb gyengesége annak bürokratikus jellege

Mivel a két szervezet – állam és egyház - szerkezetileg hasonló, a kormányzás „bürokratikus” jellegét mind a két vezetési modell magá-

10 Vö:Dulles, ebd. 41.

11 Vö: http://www.htk.ppke.hu/uploads/File/2019_20-1/Teziszfuzet_Hu_BP%281%29.pdf (2020.05.21.)

12 Egyes pszeudopáli levelek címzettjei nem az egész gyülekezet, hanem annak vezetője. A gyülekezet háttérbe szorul, és csak annyit tudunk meg róla, hogy hallgatja a tanítást (1Tim 4,16), imádkozik (1Tim 2,1), tagjai meg vannak keresztelve (Tit 3,5)gyakrolják a szeretet cselekedeteit (1Tim 5,10)

13 Vö: Dulles, ebd. 188

ének érezheti. Amennyiben az egyházi vezetésben a társadalmi változások bizonytalanságot gerjesztenek, abban az esetben előfordulhat, hogy a püspök megpróbálja megváltoztatni az általa irányított egyházi szervezetet az állam által használt minták alapján.

A bürokratikus jelleg akkor érzékelhető a szervezetben, ha:

- „a célok ismeretlenek,
- a teljesítményértékelés szubjektív,
- a döntési folyamatok „misztikusak”,
- kegyetlen versenyre kényszerülnek a résztvevők,
- vagy túl gyakoriak és értelmezhetetlenek a változások”¹⁴

Ekkor a vezető a saját hatalmának a stabilitását keresi, amit egy bebetonozott intézmény tud számára a leginkább megadni.

b) A modell legfőbb erőssége a csoportmorál kialakulása

Az így intézményesült modell egyik pozitív tulajdonsága, hogy megtartja és erősíti a testületek és a testületekben lévő személyek identitását. Az egyház, mint intézmény és ennek történeti folytonossága, az apostoli szukcesszio, az egyház egységének központi szolgálatában áll.¹⁵ Segítheti az intézményesült jelleg a csoportmorál kialakulását, ami egy jól kialakított szervezetben - ahol a különböző szintű vezetők között megfelelő munkamegosztás alakul ki - azt eredményezi, hogy a tagok tudják, hogy az adott helyzetben miként viselkedjenek. A jól működő szervezetben a szabályok segítenek fenntartani a rendet és a stabilitást, de ugyanakkor a jól szabályozottság a szervezetet könnyen alkalmazkodóvá teszi a változó körülményekhez.

Ez a modell azonban könnyen kiüresedhet.¹⁶ Ha a szervezet nem a feladatára koncentrálna, ha a fennmaradása miatt az írott és íratlan szabályok fontosabbak a valóságnál, akkor a különböző korok, tendenci-

¹⁴ Weber, M., Gazdaság és társadalom, Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 273-274.

¹⁵ Vö: Neuner, Zulehner, ebd. 115.

¹⁶ Vö: Klein, ebd. 267.

ák, világvallások párbeszédével, szellemi áramlatok elvárásaival nem tud mit kezdeni, csak monológokban kommunikál a szervezet a saját hatalma érdekében, és nem alakul ki dialógus, végső soron pedig nem teljesíti krisztusi küldetését.¹⁷

2) Az egyház, mint misztikus közösség

Az egyházat misztikus közösségként (communio) megközelítő modell azt hangsúlyozza, hogy az egyháznak Istennel egyesülni kell lennie, s hogy az isten kegyelme által a tagoknak egymással egységet kell alkotniuk, amely Krisztus titokzatos teste. A püspöki tekintély ezzel összefüggésben mellérendelő, testvéri, „animátori” szerepet kap. A püspök, pap, diakónus szolgálata – aminek elemzése során a valóságban emberi gyengeségekkel is találkozhatunk - olyan szolgálati elemként jelenik meg ebben a modellben, aminek a fő tartópillére, hogy segíti a hitben élő közösség lelki fejlődését. A karizmákat kiosztó Szentlélek úgy fogja össze a közösség vezetőjét a közösség tagjaival, hogy az az egyház egységét segítse.¹⁸

Bonhoffer szerint a misztikus közösségben a szeretet a legfontosabb, ami a teljes önfeladás által jön létre. A kapcsolati háló alapvetően nem a tagok elvárásai által jön létre, hanem a szeretet ajándékozása által. Hamer megkülönbözteti az egyház vízszintes és függőleges dimenzióját. Szerinte, ha szociológiai értelemben vett csoportként értelmezzük az egyházi közösséget, akkor csupán a vízszintes dimenziót vesszük figyelembe, az emberek közötti barátságot tekintjük összetartó erőnek. Ő úgy tapasztalta, hogy az egyházra a függőleges dimenzió sokkal inkább jellemző, vagyis az az isteni jelenlét, amelyhez a megtestesült Krisztusban a Szentlélek által jut el minden ember. A Szentlélektől kapott kommunió az emberek közötti kölcsönös, megértő és segítő kapcsolatok hálózatában lesz nyilvánvalóvá az egyházon belül¹⁹

17 Vö: Dulles, ebd. 49.

18 Vö: Congar, Dialogue Between Christians, Westminster, Md, Newmann, 1966, 184-2013.

19 Vö: Hamer, J. The Church Is a Communion, New York, Sheed and Ward, 1964, 204.

Azonban ha az egyházat csak a függőleges dimenzió alapján, a Lélek teljesen szabad és spontán ajándékának tekintjük, akkor azt kockáztatjuk, hogy az egyház szervezeti és hierarchikus jellege fölöslegesnek látszik, ami veszélyeztetheti a keresztények önazonosság tudatát és küldetésük világosságát. Amennyiben csak a Lélek működését látjuk a szervezetben, akkor csak egy tökéletes szervezet lehet az egyház, és a szervezetben csak kiváló személyek lehetnek. Ez a szemlélet frusztrációhoz vezethet, szélsőséges esetben akár még hitehagyást is eredményezhet.²⁰

Ennek az eltorzult szemléletnek egy másik vetülete, amikor a vezető önmagát tökéletesnek és tévedhetetlennek éli meg, helyes önismerettel azonban nem rendelkezik. Ebben a megközelítésben a püspök a hierarchia hívők felé fordult arca, a papok nélkül nincs üdvösség, aki nem ért egyet a különböző rendelkezésekkel, az nem is tartozik az egyházhoz.²¹

A mellé rendelő, Isten Lelkének folyamatos kiadásának tapasztalatából elindulva a Bécsi Egyházmegye bíborosa néhány évvel ezelőtt úgy döntött, hogy felméri a rétegpasztorációban tevékenykedő munkatársainak a képességeit, és ennek alapján újra felosztja a feladatokat. Vizsgálatuk kapcsán a szervezetek négy fő működési pólusát emelték ki: a hatalomkultúra, szerepkultúra, személykultúra, feladatcultúra. Úgy gondolták, hogy ha a teljesítményorientáció - a Lélek működésének ereje - határozza meg a hatalmat és a befolyást, akkor a feladatcultúra kerül előtérbe. Fontosnak kezelték a betöltött pozíciókat és a karizmatikus erőt, de az eredményt, a munka végtermékének hatékonyságát ezeknél nagyobb hangsúllyal értékelték. Az egyházat, mint mátrix szervezetet a rugalmassága és az alkalmazkodóképessége alapján jellemezték. Úgy gondolták a csoportok összetétele feladatról feladatra változhat, újraszerveződhet, amennyiben a csoport optimális módon rendelkezik a szükséges döntési jogkörrel és az erőforrások-

20 Dulles, ebd. 68.

21 Neuner, ebd. 60..

kal. Ebben a modellben a munkatársak, és a hívók azt látják, hogy jelentős mértékben önmaguk irányítják a saját munkájukat és felelősek eredményeikért, a vízszintes dimenzió is hangsúlyt kap a függőleges dimenzió mellett.

A nagy szervezeteknél, így magánál az egyháznál is nehéz rugalmas csoportként eleget tenni a társadalmi elvárásoknak, mindig megfelelően reagálni a kor elvárásainak. Amennyiben a feladatcultúra kerül az irányítás középpontjába, akkor a központi irányítási akarat, annak a szervező-befolyásoló ereje a projektek indításában, az eszközök, az anyagi és emberi erőforrások elosztásában nyilvánul meg. Ha nincs elegendő erőforrás, és versengés indul meg a csoportok, a különböző közösségek között, akkor a vezetés kénytelen hatalmi szóval dönteni, operatív funkciókat átvállalni. Ebben az esetben a feladatcultúra szerep- vagy hatalomcultúrává alakul át.²²

Például amikor különböző egyházi épületek állami forrásból finanszírozott felújításának lehetőségére lehet pályázni a közösségeknek, felmerülhet, hogy a források szűkössége miatt - az egyházmegye is támogassa a projekteket. Ezzel teret ad arra, hogy a hatalomcultúra megjelenhessen a különböző rangsorok, döntések kapcsán. Ez a jelenség ugyanígy jelenik meg az állam központi forrásainak elosztásakor, ott is a hatalomcultúra hasonló eszközeinek segítségével állapítják meg az egyes közösségek támogatottságát.

French és Raven²³ a hatalom kultúra súlypontjaira fókuszálva leírja a hatalom egyes típusait, melyek a következők:

1. a jutalmazó hatalom a vezető lehetősége, hogy jutalmakat osszon a teljesítmények alapján,
2. kényszerítő hatalom a büntetésre helyezi a hangsúlyt,

²² Klein, ebd. 495, 496.

²³ Vö: French, W., Raven, G., The Bases of Social Power, in: Cartwright, D. (Ed.): Studies in Social Power. Institute for Social Research, Ann Arbor, Mich, 1959,150-167.

3. törvényes hatalom a szervezeti hierarchiából adódó státusz bizonyos döntéseket a vezetőre bíz,
4. referens hatalom a vezető karizmájára épít,
5. szakértői hatalom forrása a tudás, ami szükséges a munka elvégzéséhez.

Ezeknek a súlypontoknak akkor van jelentősége, ha azt vizsgáljuk, hogy az adott szervezet tagja honnan kaphat visszajelzést saját helyére illetve teljesítményére a szervezeten belül.

Mivel a szervezeti kultúra flexibilis, így nehéz az adott szituációban megfelelő kommunikáció nélkül következtetéseket levonniuk a szervezet tagjainak arra vonatkozóan, hogy teljesítményük, vagy más szempont szerint történeke-e a szervezeten belüli döntések.

3) Az egyház szentségi modellje

Eszerint az egyháznak minden látható formában - a közösségi imádságban és istentiszteletben - Krisztus jelenvalóságát, életerejét és az általa ígért megváltás reményét kell megmutatnia a világ számára. A szakramentum fogalma harmonikusan illeszkedik az egyház isteni és az emberi oldalához.²⁴ Az egyház elsősorban jel, amennyiben Krisztus megváltó kegyelmét jeleníti meg a történelemben kézzelfogható módon. Az egyháznak minden kultúrában meg kell testesülnie. A jel mi-volta akkor érzékelhető, ha tagjai egymással és Istennel is egységben vannak a szentség és a kölcsönös szeretet által. A szentségi modell szerint az egyház feladata a hivatal és a rítus egységét hangsúlyozni, hogy segítse az emberek hitét, reményét és szeretetét. Az egység köteléke abban nyilvánul meg, ahogy a tagok megélik hitüket, reményüket és adakozó szeretetüket az istentiszteleten és a szolgálatban való részvételük által.

Ez a modell nem tekinti a jelenlegi egyház szervezeti állapotát tökéletesnek. A papot, mint kultikus közvetítőt szemléli, aki az Isten és az

---

24 Vö: Dulles, ebd. 71.

ember között közvetít. A papnak – ennek az elgondolásnak megfelelően – el kell távolodni a világtól, szentségben és böjtből elől kell járnia a közösségben, eszkatalogiai jellé kell alakítania az életét.²⁵ Ebben a modellben a pap funkciója a közösség kialakítása, és nem üzleti menedzser vagy HR-es. Az egyházi szervezeten belül nem csupán a hivatalos utasítások és doktrínák által születik döntés, hanem a közösség „válaszai” által is, így azok a szükségletekhez és a lehetőségekhez igazodnak. A szervezetben hangsúlyt kap a fegyelem megtartása, az egyházhoz való hűség kifejezése és a kritika is. Ebben a modellben zavart kelthet a különleges öltözék, szent nyelv, kötelező cölibátus túlhangsúlyozása.²⁶

Az egyháztörténelem rámutat arra, hogy sokan gyakran a moralizálást tekintették az egyház elsődleges feladatának, mert – álláspontjuk szerint – a szigorú erkölcs segítségével az emberiség életét a megfelelő irányba lehet befolyásolni. Bár az egyházból sosem vezett ki teljesen a misztika, a felvilágosodás korában mégis kétségbe vonta annak létjogosultságát, mert sötétnek, irracionálisnak tartotta, amely nem felel meg a józan ész követelményeinek. Ebben a korban például az Osztrák-Magyar Monarchiában az egyház állami gyámokodás alá került, és csak azt várták el tőle, hogy hasznos legyen, azaz erkölcsre és engedelmességre nevelje az embereket. A felvilágosodás „hasznosította” a vallást, a papokat állami alkalmazottakká alacsonyította le. Ezzel kapcsolatban XVI. Benedek egyik interjúkötetében olvashatjuk: Való igaz, hogy az egyház szavaiból sokaknak végeredményben csak néhány erkölcsi tilalom... maradt meg. Lehet, hogy ebben az irányban túl sokat, sok mindent túl gyakran mondtunk, az igazság és szeretet szükséges összekapcsolása nélkül.²⁷

25 Vö: Dulles, ebd. 193.

26 Vö: Dulles, ebd. 194.

27 Vö: Ratzinger, Joseph, A föld sója. Keresztény és Katolikus Egyház az ezredfordulón. Beszélgetés Peter Seewalddal, Szent István Társulat, Budapest, 1997, 138-139.

A vezető szerepe ebben a szentségi modellben a dolgozók kiválasztása, támogatása és motiválása²⁸ Anderson a következő megközelítéssel a megfelelő háttér megvalósítására hívja fel a figyelmet:

- minden embernek szüksége van szeretetre, méltóságra és tiszteletteljes bánásmódra,
- támogatni kell a szervezetben lévők önbecsülését,
- a vezető és a beosztottak viszonya nem szembenállás, hanem a kölcsönös tisztelet és méltóság légkörében törődnek egymással,
- a vezetők és a beosztottak közötti viszonyt a minőség, a munkaszellem és az eredmények határozzák meg,
- a szervezetben lévők vágyanak arra, hogy dolgozhassanak,
- a munkavállalókat olyan környezetbe helyezük be, amely az ember egyéni értékeire érzékeny,
- a dolgozókat „helyesen” kell kezelni.

Mindezek segítenek abban, hogy ne csak moralizáljon a vezető, hanem valóban motiválja is kollégáit.

4) „Hírnök” modell

Barth az egyház világban való megjelenésének kapcsán megkülönbözteti a dicsőség és a kereszt teológiáját. Az elsőt szerinte ott találjuk, ahol az egyház magát az istenivel azonosítja, a másodikat pedig ott, amit hirdet. Bultmann szerint az Isten igéje nem időtlen gondolatok halmaza, hanem konkrét esemény, találkozás.²⁹ Ezért az egyház is csak akkor igazi egyház, amikor eseménnyé válik, ahol mindenki ugyanarra az evangéliumra ad választ.³⁰ A katolikus felfogás szerint Krisztus folyamatosan jelenvalóvá és elérhetővé teszi magát. Ebben a megközelítésben az egyház tanítóhivatala alatta van Isten igéjének, de az élő tanítóhivatalt úgy tekinti, hogy a tanítóhivatal értelmezi Krisztust a

28 Vö: Anderson, T.D. Az átalakító vezetés, Új képességekkel egy nagyszerű jövő felé, Helfen Bt., Budapest, 1992.

29 Vö: Barth, K., Church Dogmatics I/1, Edinburgh, T. and T. Clark, 1936, 190..

30 Vö: Dulles, ebd. 95.

közösség számára. Zimmermann az emberi és az egyházi élet három egymást erősítő dimenzióját különbözteti meg: „le vecú”- amit élünk, „le raconté”- amit (életünkkel igazolva, ezért hitelesen) elmesélünk, és végül „le célébré”-amit együtt ünneplünk.³¹ Az igét ez a modell többnek tekinti gondolatok megjelenésénél vagy információforrásnál, a személyek közötti megszólítást, a párbeszédet helyezi előtérbe. Ebben az összefüggésben a püspök a felszentelt közvetítő szerepébe kerül, akinek nem a személyére vagy a vezetői kvalitására, hanem a szakrális lefoglaltságára és kultikus szolgálatára kerül a hangsúly. Az egyházat az apostoli igehirdetés (kérügma) hírnökének tekinti, ezért a püspöknek mindenekelőtt az Evangélium hirdetését kell folytatnia, és arra kell buzdítania az embereket, hogy hitüket Jézusban vessék, aki Úr és Megváltó. Ezzel összefüggésben a püspök, mint tanúságtevő és tanító jelenik meg, akinek a szónoki hitelessége kerül megmértetésre.

A korai egyházban azért volt szükség a hivatalra, mert az egyháznak hosszú távra kellett berendezkednie a világban, és fennállt a veszélye, hogy a prédikációkba idegen tanítások vegyülnek, az eredeti üzeneteket elfedik, vagy elhomályosítják.

Kmet disszertációjában, amit a papi kiégésről ír, két egyházmegye főpásztorának a papsághoz intézett beszédeit vizsgálja. Keresi azokat a kifejezéseket, amelyek egy olyan magasztos – de az élettől idegen – célokat jelölnek meg, aminek az egyenes következménye a hallgatóság kiégése. A leírt prédikációk mondataiban keresi ezért azokat a kifejezéseket, amelyek a borne out skála kérdéseit feszegetik és ezen mondatok kétértelműségére mutatva kifejti, milyen módon szakad el a hallgatóság a konkrét valóságtól, és fárad bele „hivatalába”.

A modell pozitív megjelenése

Cubtura kulturális különbségeket vázol fel brit, francia és német vezetők között. Azt írja, a német vezetők erősebben hisznek abban, hogy

---

31 Vö: Zimmermann, D., Die Erneuerung des Katechumenats in Frankreich und seine Bedeutung für Deutschland, 1973.

a kreativitás a sikeres pályafutás egyik feltétele. Véleményük szerint a sikeres vezető az az ember, aki megfelelő személyes jellemzőkkel rendelkezik.³²

5) Szolgáló egyház – a diakónia egyháza

Ebben a megközelítésben az egyháznak hozzá kell járulnia az emberi közösségek és az egyén életének átváltoztatásához. Az egész emberi társadalmat kell gazdagítani Isten országának értékeivel. A modell szerint az egyház a szociálisan érzékeny, közéletben is tevőleges szerepet vállaló püspökkel van összhangban. Krisztus azért jött a világba, hogy ő szolgáljon és nem azért, hogy neki szolgáljanak, az egyháznak is ez a feladata, hogy elősegítse az emberek közötti testvériség kialakulását. Az egyház a világi tudományokra, mint idők jeleire tekint, a keresztény hagyományokat a felmerülő kérdésekre adott válaszok mércéjeként alkalmazza.³³ Ebben a felfogásban, az egyház gyógyítani, sebeket bekötözni jött, mint az irgalmas szamaritánus. Mint Krisztus, meghal és feltámad, hogy általa élhessünk. Ő segít, hogy általa gyógyulást nyerjünk. Kialakít egy másokért élő közösséget, amelynek nem az a célja, hogy materiális értelemben világot jobbra tegye, hanem, hogy a Jézus Krisztusban való hitre hívja.³⁴ Az egyháznak ehhez osztoznia kell mások gondjaiban, nem uralkodva, hanem segítve és szolgálva. A pap nem befelé az egyház felé, hanem az egész társadalom felé fordul. Felhívja a figyelmet az elembertelenedés veszélyeire.³⁵ nem egy politikai eszmerendszer, hanem az evangélium mellet köteleződik el.³⁶

Az egyház diakóniájának első fázisára a pszichológiai diakóniára utal.³⁷ Krisztus a megtestesülésben hozzánk érkezik. Ez a diakónia első

32 Vö: Gubtara, P.S., Vállalati kultúra, In: Lock, D, Minőségmenedzsment, Panem, 1998. 17-18.

33 Vö: Dulles, ebd. 106.

34 Vö: Bonhoeffer, D., Letters and Papers from Prison, New York, Macmillan, 1967, 203-204.

35 Vö: Dulles, ebd.199.

36 Vö: Dulles, ebd.201.

37 Vö: Bucher, Was unterstützt ADVENIAT, wenn es pastorale Arbeit unterstützt? Zu den unterschiedlichen Dimensionen kirchlichen Handels, (=Skriptum 2014.) 112-136.

mozzanata: a segítő felebarátja mellé áll, elfogadva a másik ember elakadását, kicsinységét, nehézségét az életben.

„Az idők teljességében” nem az evangélium hirdetése, a testi gondoskodás, a hívők közösségébe való integrálás vagy tanácsadás jelenik meg, hanem úgy tekinthet ennek a szolgálatnak viselője a felebarátra, mint szeretetreméltó egyénre, aki magában hordozza a képességet az élet kibontakoztatására és a fejlődésre. Ennek érdekében egy bizalmi légkört hoz létre, ahol elfogadja a másikat, ott ahol van, abban a légkörben és körülményben, ahol éppen tart.

Németh Dávid a pszichológiai diakónia ismérveit a következő pontok szerint határozta meg³⁸:

- Elfogadom a másikat, lemondok arról, hogy én változtassam meg őt.
- Tartózkodom attól, hogy akár szociális helyzetemből adódóan, akár hozzáértésem okán tekintélyelvűen viselkedjem.
- Ott kapcsolódom a másikhoz, ahol éppen tart.
- Érzelmileg ráhangolódom és érzelmi melegséget, nyitottságot tanúsítok iránta.
- Érzékeltetem, hogy személyét és problémáját komolyan veszem.
- Lemondok a vitatkozásról, nem moralizálok, és nem osztogatok jó tanácsokat.
- Nem a magam értékmérője alapján ítélem meg a másikat.
- Folyamatosan vizsgálom a másikkal és a beszélgetés helyzetével kapcsolatos érzelmeimet.
- Megkísérlem a másikat saját körülményei, múltja és fejlettségi szintje figyelembe vételével megérteni és elfogadni.
- Figyelemmel vagyok arra, hogy a másiknak mire van szüksége.
- Beszélgetőtársamat partnernek tekintem és nem a segítségem tárgyának.

---

38 Vö: Németh, Pszichológiai diakonia és lelkipozítás, In: Tóth(Hg), Közelebb az emberekhez, Hernád, Sárospatak, 2016. 25-27.

Az egyház ezen modellje szerint, az emberi élet nyomorúságos és zavart voltának fő oka, hogy Isten nélkül akar boldoggá lenni, önerőből szeretné gondjait megoldani.³⁹ A diakónia másik „felépítménye” a hit területének, Isten jelenvalóságának beépítése a kérdező-kereső ember életébe. Beemeli a hitnek azt a mozzanatát, hogy az Isten igazsága képes minden ember életében semlegesíteni és egyensúlyozni az önbecsülést aláásó mozzanatokot és a bizonytalanság megszüntetését eredményezi. „Az ember meghívást kap az Istennel való közös szerepre”⁴⁰ és ez válik a diakóniai tevékenység forrásává.

Az igaz egyház

Dulles a modellek bemutatása kapcsán leírja, hogy az a keresztény egyház eredendően érdekelt abban, hogy teológiai értelemben vett „igaz egyház” legyen, vagy azzá váljon.⁴¹ „A hamis egyházak kérdése a kereszténységgel egykorú. Az első századoktól kezdődően minden nemzedékben törekedtek arra, hogy követelményrendszert állítsanak össze a kereszténység igazságának meghatározására.”⁴² „Jézus Krisztus egyháza a földön sehol sem valósulhat meg tökéletesen, bármely létező egyházi csoport csak fogyatékosan Jézus Krisztus egyháza”,⁴³ csak az idők végezetén lesz az egyház „szeplő és ránc nélkül való”.⁴⁴

Vezetélméleti szempontból az egyházi vezetőnek meg kell legyen az a képessége, hogy intézkedni, dönteni tudjon az emberekről, információkról, anyagi javakról az igaz egyház kialakításának célja érdekében. Ennek kapcsán érdemes megkülönböztetni kétféle hatalmat:

39 Vö: Bucher, ebda.

40 XVI. Benedek, Deus Caritas est, 75.

41 „A történelem folyamán sok „egyház” néven ismert keresztény közösség volt, azonban nem mind egyaránt hú Krisztushoz és a Lélekekhez. Ez az egyértelmű tény szükségessé tette, hogy különbséget tegyünk az egyház mint társadalmi és mint teológiai valóság között. In: Dulles, ebd. 141.

42 Dulles, ebd. 142.

43 Dulles, ebd. 158.

44 Dulles, ebda.

- szocializált hatalomról akkor beszélünk, amikor másoknak igyekszünk segíteni, míg a
- személyi hatalom a saját nagyságunk növelésére irányul.

Az egyháznak az lenne a feladata, hogy az igaz egyház határait és lehetőségeit bemutassa. Az utóbbi időben az egyház elveszítette monopol helyzetét a társadalom és az emberi egzisztencia ismerete, illetve az arra való reflexió joga felett és nagyon gyakran az emberek életében felmerülő vallási kérdésekre sem tud adekvát választ nyújtani.⁴⁵

Ebben a helyzetben az egyház tagjai számára nagy kihívás, hogy felöltséget tudjon vállalni önmagáért, tetteiért és kapcsolataiért.

Ez a helyzet egyházi vezetőként is kihívásokkal teli. Az egyház hierarchikus rendjében mindig is kritikus pont volt az előljárók és a vezetettek közti kommunikáció. Ha valaki nem érti, hogy mi is történik körülötte, benne, vagy a különböző jeleket és szituációkat belső mechanizmusokat nem ismeri fel, akkor nagyon nehezen tárja fel a rendelkezésére álló információkat a szervezeti felettése számára, főleg abban az esetben, ha nagy a szervezeti távolság beosztott és vezető között. Nehezíti feltárás mélységét, ha ritka a kommunikáció. Ilyenkor a kevésbé fontos kérdéseket sem tud megosztani a vezetett az előljárójával. Különösen is megnehezedik a kommunikáció, ha valaki azt gondolja, hogy az információ megosztásával kollégájának jelentős hátrányt okozhat.

Amikor kommunikálunk, akkor közösséget akarunk kialakítani valakivel, meg akarunk osztani információkat, érzéseket, gondolatokat, állásfoglalásokat. Ha a kommunikáció tartalma ezekben a helyzetekben nem egyezik meg a vélt vagy valós szereppel, amit az érintett személynek közvetítenie kell, és nem tud úgy viselkedni, ahogyan „illik”, akkor ez egy belső szerepkonfliktust, vagy szereptévesztést ered-

---

45 Vö: Kamarás, I., Egy kis magyar reliográfia, <http://mek.niif.hu/08900/08944/08944.htm> (2020.05.31)

ményezhet.⁴⁶ A szerepvesztés egyfajta identitás válsággal is párosulhat, ahol az érintettnek új alapokat kell találnia a hivatásában, ha nem akar meghasonulni önmagával. Ilyenkor az érintett olyan új eszköztárat keres, amivel az identitás válságában támasztékokat találhat.

A vállalati élet szerves része a politikai taktikázás. Naiv az a vezető, aki azt hiszi, képes lehet arra, hogy az ő szervezetében megszünteti ennek minden formáját. Az azonban reális cél, hogy ésszerű határok közé szorítja a „poltizálást”, és „szervezetpolitikai” irányulást adjon neki, vagyis a taktikázást, rivalizálást a szervezet céljainak szolgálatába állítsa.

Egy amerikai vizsgálat szerint a nyolc leghatásosabb szervezeti politikai taktika a következő:⁴⁷

1. támadás, hibáztatás,
2. információ felhasználása,
3. kedvező kép kialakítása önmagunkról,
4. támogató csoport szervezése,
5. dicséret,
6. szoros hatalmi szövetség létrehozása,
7. csatkozás egy „erős” emberhez,
8. lekötelezés.

A helytelenül kialakított szervezetekben, ahol nincs meg funkciók megfelelő felosztása a különböző vezetők között az egymás segítése helyett, inkább egymás munkáját gátolják.⁴⁸

Befejezés

„Nem mondalak többé titeket szolgának, mert a szolga nem tudja mit tesz az ura” (Jn 15, 15) – mondja Jézus, aki egy hierarchikus munkaszervezeti modellt hagyott hátra a később intézményesült egyházára.

⁴⁶ Vö: Klein, ebd. 67.

⁴⁷ Klein, Klein, A szervezet lelke, EDGE, 2000, Budapest, 2006.590.

⁴⁸ Vö: Worthy, J.C., Szervezeti felépítés és a dolgozó munkamorálja. In: Sutermeister, R.A., Ember és termelékenység, Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1966. 172-187.

Az egyházban a visszacsatolások, a szituációk és feladatok kiértékelésének kultúrája csak később alakul ki. Az egyház szervezeti kiépülésének nehézségei már az első századoktól részei a rendszernek, ami attól, hogy világegyház lett a katolikus vallás, nem könnyítette meg egy jól működő hierarchia működésének lehetőségeit.

Az egyházmegyék saját struktúrákat alakítottak ki, figyelve az idők jeleire, az egyházmegye területi és személyi lehetőségeire. A nemzeti és egyházmegyei központok számára folyamatos kihívás, hogy ne tátongjon szakadék a vezető és a vezetettek között, de ez az elvárás nem mindig megvalósítható. Az adott szervezet énképe jelentős hatással van az általa képviselt feladat végrehajtásának hatékonyságára, fontos ennek bemutatása az egyházi vezetés részéről. Mivel az egyház is egy szervezet, ezért fontos kérdés annak vizsgálata, hogy az egyház hogyan tekint saját szervezetére, hogy határozza meg azt, illetve hogy hogyan értelmezi önnön szervezetét a világ változásaiban.

A munkapszichológia, mint tudományág, még idegen elemként jelenik meg az egyház intézményében, annak ellenére, hogy segíthetne folyamatok értelmezésében és a jövőre irányuló döntések kialakításában.

Török Izsák OSBM

„Mikor jön el az a boldog idő, amikor már nem lesz homo homini lupus, hanem mindenkiben testvérét, felebarátját fogja látni...”

(Boldog Gojdics Pál, 1948.05.09.)

Boldog Gojdics Pál OSBM eperjesi püspök levelezése a magyar bazilita atyákkal és az abból kirajzolódó egyéniségének vizsgálata a grafológia tükrében

Előzmények

Az előbbi idézetet nem véletlenül választottam ki Boldog Gojdics püspök atya (1888-1960) egyik minden magyar bazilitának címzett („Kedves Testvérek!” általános, és nem specifikus megszólítással) leveléből, hiszen annyira jellemezte őt a mások iránt mutatott végtelen tisztelete és nyitottsága, amely tulajdonságokhoz mélységes alázat társult. Ő tényleg mindenkiben testvért, barátot keresett, ő mindenhol otthon érezte magát, legyen az Felvidék, Kárpátalja, Budapest – ahol a Központi Szeminárium növendéke volt – és Máriapócs, ahol gyakran megfordult, és ahol nagyon szeretett imádkozni, elcsendesedni.

Nevének említésével legelőször Máriapócson találkoztam novícius koromban, amikor a rendszerváltás után már lehetőség volt a szlovák baziliták számára, hogy eljöhessenek a máriapócsi búcsúkra, és egy a kommunizmus alatt szétvert kapcsolatot újra képesek legyünk együtt, szlovák és magyar baziliták kialakítani. Különösen forgalmas hely lett

a máriapócsi bazilita kolostor a rendszerváltás utáni első pápalátogatás előtt, amikor személyesen többször is beszélgettem a magyarul kiválóan tudó Marian Potaš szlovák bazilita tartományfőnök atyával. Potaš atya fényképeket mutogatott Boldog Gojdics Pál exhumálásáról és sok visszaemlékezést osztott meg velem az akkor még boldoggá nem avatott életéről, így többek között a bilokációs jelenségeit is, aminek következtében az egyik börtönőrből furcsa változások zajlottak le: Pál atyát látta saját, de egyidejűleg egy másik rab cellájában is, akit éppen gyóntatott.

Aztán valami keveset hallottam az akkori máriapócsi magiszter atyától, P. Hegedűs Joákimtól, aki azt az epizódot beszélt el nekem, amikor Gojdics Pál atyát ki akarták nevezni püspöknek, és ő egyáltalán nem akarta a felkérést elfogadni. Ő ekkor bánatában néhány napra Máriapócsra ment el, nemcsak imádkozni, hanem azért is, hogy tanácsot kérjen a humort és a jó szándékú huncutságot ismerő magyar rendtársaitól, azzal kapcsolatban, hogy milyen módon, milyen trükkel 'úszhatná meg' a püspökké való kinevezését. A magyar rendtársai humorosan azt javasolták neki, hogy vegyen kezébe egy üres borosüveget, töltsön bele egy kis vizet az aljára, és azzal – olykor-olykor elbizonytalankodva – járjon be vagy két-három utcát, majd végül térjen vissza a kolostorba, azaz színleljen 'ittasságot'. Úgy gondolták ugyanis, hogy ennek a 'rövid túrának' úgyis híre fog menni, és ezzel talán el is tudná kerülni a kinevezést! Erre az ötletre Gojdics atya szerényen visszamosolygott, rendtársai már hozták is neki az üres üveget, de ő az elképzelést mégsem kivitelezte. Csupán ennyit válaszolt az ötletre: „Csak nem gondoljátok komolyan!”. Erre a máriapócsi atyák ezt felelték: „Persze, hogy nem, de viccnek nem rossz! Ha téged kiszemelt a Szentatya, az nem véletlen, saját felelősséged tudatában gondold át a dolgot Isten és a Pócsi Szűzanya előtt!”

Cikkem célja, hogy ismertessem Boldog Gojdics Pál atya a magyar bazilita levéltárban megtalálható leveleit, és megvizsgáljam, hogy azok alapján milyen egyéniség, karakter rajzolódik ki, és hogy az egybevége-

a róla eddig írt életrajzi visszaemlékezésekkel. Ezen ismertetésemben leginkább a levelek tartalmára és a kézírású leveleinek grafológiai vizsgálatára fogok támaszkodni.

I. Boldog Gojdics Pál magyar bazilitákkal való levelezésének általános bemutatása

Dudás Bertalan atya volt az, aki haláláig őrizte és gondozta a máriapócsi valamint a munkácsi bazilita monostor részben megmentett levéltárát. Ő volt az aki felhívta ezen levelekre a figyelmet és amelyeket saját kérésre féltő óvatossággal számomra személyesen lefénymásolt.

Ez a Boldog Gojdics Pál és a magyar baziliták közötti levelezés összesen 10 levélből áll, amelyekből Gojdics püspök írt 6-ot (5 kézírással és egy gépirással), 4-et pedig számára küldött Máriapócsról Dudás Bertalan atya. A legelső levél 1943.06.10.-re datálódik, az utolsó pedig 1948.10.19.-re, tehát bő 5 év levelezéséről van szó. A levelek eredeti állapota egy kivételével (átázott s a feladás dátuma nehezen olvasható) rendkívül jó.

A levelek általában valamilyen 'hivatalos ürügy' kapcsán íródtak: keresztlevél vagy anyakönyvi kivonat kérelme Eperjestről (Dudás Bertalana atya részéről) és az arra adott válasz (Gojdics Pál); beszámoló a máriapócsi bazilika belső munkálatairól (Dudás Bertalan) és a vágy kifejezése, hogy a felújított templomot majd ismét megtekinthessék és imádkozhassanak benne (Gojdics Pál); információ kérése és nyújtása a magyar illetve a szlovák bazilita atyák helyzetéről, missziós tevékenységükről; remény kifejezése arra nézve, hogy a világháborúnak hamarosan vége lesz, és aggodalom arra vonatkozóan, hogy a háború végeztével vajon milyen új rendszer fog felállni, hiszen a szovjetek előrenyomulása a fronton már kész tény volt.

II. A levelezés specifikus tartalmának bemutatása

A levelek tartalmát röviden közlöm a datálásuk szerint:

1. Kelt, 1943.06.10-én Eperjesen. Gojdics Pál írja az Eperjesi Görögkatolikus Püspökség fejlécével és iktatószámával. Címe „Hivatalos Bizonyítvány”. A levél írógéppel, magyar nyelven írott, de később az ékezetek ki lettek javítva. Tartalmazza id. Ruzsinkó Mihály áldozópappá szentelésének eseményét és az Eperjesi Egyházmegyéhez való inkardinálását, illetve lelkeszi működésének folytonosságát és annak helyeit. A levél befejezése bélyegzővel és egyszerűen „Gojdics Pál” aláírással végződik, amely aláírás alatt gépelve található a „megyés püspök” megnevezés.

2. Kelt, 1943.06.28-án Eperjesen. Gojdics Pál írja. Megköszöni a máriapócsi rendtársak vendégszeretetét és beszámol szerencsés hazaérkezéséről. Egy keresztlevél sikeres beszerzéséről tudósít. Nagyon szívesen gondol vissza a magyar bazilitákkal eltöltött néhány órára. Az aláírás (+Gojdics Pál osbm) után van egy utóirat az okmány beszerzési költségeit írja le és kéri annak rendezését.

3. Kelt, 1943.12.18-án Eperjesen. Gojdics Pál írja a magyar tartományfőnöknek „Kedves Provinciális Atya!” megszólítással. Egy keresztlevél ügyében való megkeresésre válaszol. Jelzi, hogy a keresztlevelet sikerült beszerezni, és kéri, hogy az ezzel járó illetékeket (10 és 20 krajcár) rendezzék. Sajnálátát fejezi ki azért, hogy a háború még tart, „mert már nagyon elég volt”. Örömet fejezi ki, hogy a máriapócsi bazilika megújul, és szeretné azt minél hamarabb meglátogatni. Aláírása: „+Gojdics Pál”.

4. Kelt, 1944.05.21-én, Máriapócon. Dudás Bertalan levele Gojdics Pálhoz. Anyakönyvi kivonatot kér. Beszámol a máriapócsi bazilika festéséről, és információt szeretne megtudni a szlovák bazilita rendtársairól, akikkel már régen nem találkozhatott, mivel „Semmit sem hallunk a Szlovákiában élő szerzetes testvéreinkről”. Továbbít egy feltehetőleg Szlovákiába még meg nem érkezett Pápai Államtitkárságról érkező üzenetet is.

5. Kelt, 1944.07.05-én Eperjesen. Gojdics Pál írja a „Kedves Provinciális Atya” megszólítással. Keresztlevél beszerzésének és elküldésének akadályait ecseteli. Megemlíti a terebesi bazilita kolostor megáldását és az ott élő bazilita atyák tevékenységét. Örömmel tudatja, hogy 3 bazilitát szentelt pappá. Szeretne eljutni a máriapócsi kegytemplomba és a kegykép előtt óhajt imádkozni, értesít viszont arról is, hogy „sajnos nem lehet tudni, mikor lesz ez lehetséges”. Aláírása: „+Pál atya”.

6. Kelt, 1944.08.20-án Máriapócscon. Dudás Bertalan írja Gojdics püspöknek. Köszöni előző válaszát és a bazilita rendtársakról való értesítést. Beszámol a máriapócsi bazilika festéséről, és közli, hogy „nem kívánt vendégek” kezdenek Magyarországra beáramlani, akikről az is hírlik, hogy Szlovákián is keresztül fognak menni (szovjet front). Menekülnek a szerzetesek és az apácák, nagyon sokan útba ejtik Máriapócsot. Leírja Dudás Miklós püspök Kárpátalján végzett fáradhatatlan tevékenységét, minden működő egyházközség híveivel és papjaival való találkozását.

7. Kelt, 1947.08.05-én Máriapócscon. Dudás Bertalan írja Gojdics püspöknek. Beszámol az „Ékes Virágszál” című könyv kiadásáról, majd a kegytemplom festéséről, és reményét fejezi ki, hogy ez a könyv majd valamikor szlovák nyelven is meg fog jelenni. Információt nyújt a Máriapócscon még beszerezhető imakönyvekről és áraikról, valamint Dudás püspök tevékenységéről.

8. Kelt, 1948.04.26-án Máriapócscon. Dudás Bertalan írja Gojdics püspöknek. Arról panaszkodik, hogy bár próbálta befogni az eperjesi rádió programjait, és abban jelezték, hogy egy püspök fog benne prédikálni, de mégsem magát Gojdics püspököt hallotta, hanem nagy csalódottságára egy pravoszláv püspök mondott homiliát. Beszámol a kegytemplom felújításáról és a kispesti ház megvételéről.

9. Kelt, 1948.05.09-én Eperjesen. Gojdics püspök írja a máriapócsi bazilitáknak. Megszólítása: „Kedves Testvérek!”. Nagyon vágyik arra, hogy láthassa a máriapócsi kifestett és felújított bazilikát, viszont nem tudja, hogy lehetségessé válhat-e még ez. Ez a levél tartalmazza a cikk elején megválasztott címet, miszerint szeretné, ha már vége lenne a folyamatos határzáraknak, és tudnák egymást látni, hogy „elmehetünk majd Hozzátok, Ti meg hozzánk”. Végül néhány szóban az eperjesi rendházban élő bazilitákról és a csehországi missziós sikerrel járó tevékenységükről ír. Aláírása: „+P.Gojdics”.

10. Kelt, 1948.10.19-én Eperjesen. Gojdics püspök írja. Megszólítása: „Kedves Jozafát Atya!”. Értesít arról, hogy a szlovákiai bazilita tartományfőnök eltűnt és ez komoly aggodalomra ad okot. Zűrzavar támadt a szlovákiai bazilita atyák között, nem tudják ki hol és hogyan van. Kifejezi óhaját, hogy ismét eljuthasson Máriapócsra. Érdeklődik a magyarországi bazilitákra bízott parókiák ellátásának helyzetéről. Aláírás: „Pál atya”.

III. Boldog Gojdics Pál fogalmazási stílusa a magyar bazilitákhoz írott levelei alapján

Egy hivatalos levél (1943.06.10.) kivételével minden levél megszólításában megtalálható a „Kedves” szó, még egy magas beosztású személynek (Provinciális Atya) megfogalmazott levelében is (1943.12.05.-én és 1944.07.05.-én keltezett leveleiben). A kivételt képező hivatalos levél különben is igazolásként szolgált, zavaró tényező lett volna benne bárminemű megszólítás („Hivatalos bizonyítvány”). Ezzel Boldog Gojdics püspök jelzi a szívélyes, baráti közeledését a megszólított személy felé, függetlenül attól, hogy a hivatali beosztást, a rangot, az egyházi méltóságot és az abból fakadó különbségeket abban az időben mennyire komolyan és szigorúan vették. Mindezzel éppen ellenkezőleg, ez a ranghoz, hivatalhoz (tartományfőnök, megyéspüspök) való ragaszkodás a megszólításban sokkal inkább tükröződik vissza azokban a levelekben, amelyeket hozzá címeztek, hiszen hiányzik belőlük a személyes, baráti, meghitt kapcsolatra utaló kifejezések.

Legtöbbször a hozzá címzett levelek a „Nagyméltóságú Püspök Úr!” megszólítással kezdődnek (két alkalommal), és csupán egyszer találhatunk egy „Nagyméltóságú és Főtisztelendő Püspök Atyám!” kezdést: bár a „Püspök Úr”-nak atyai jellegzetességeit emeli ki, azaz túllép valamelyest a hivatalos, rangbeli különbsége kiemelésén, és hangsúlyozza a személyesebb, családiasabb formulát, de mégsem képes a barátságosabb,

meghittebb kontaktusfelvételre, mivel túlszűfolja a címzést jelzőkkel (nagyemlétségű és főtisztelendő) és nem egyszerűsít (pl. lehetett volna helyette a „Püspök Atyám” vagy pedig a „Kedves Püspök Úr” formula).

Boldog Gojdics püspöknek már levelei első mondatából sem hiányzik a „kedves”, az „érdekes”, a „szíves”, a „hálás” (1948.05.09.-én és 1943.06.28.-án keltezett levelei) kifejezés, de a rövidebb leveleiben is gyakran találjuk meg a többnyire személyes sajnálat kifejezését (például 1948.10.19.), mintsem az azonnal a közlendő tartalomra, a tárgyra, a tényre fókuszáló kifejezéseit („már nem tudtuk” vagy „csak most tudom”), és ha valami mások hibájából történt, arra sohasem reagál vádlóan (például nem értesítette őt a magyar provinciális érkezéséről), hanem szíves kérés formájában („Légy szíves jó előre értesíteni minket” – 1948.10.19.-én küldött levelében). A vád, a számonkérés helyett Boldog Gojdics püspök a kedvesség, a szívéllyesség és végül a sajnálat kommunikációját részesíti előnyben.

A kezdő, az indító sor után Gojdics püspök a tárgyra tér, de nem túl sokat foglalkozik a hivatalos, rendezendő ügy valóságával, hanem inkább a baráti, testvéri kapcsolatot elmélyítő kérdéseket intéz magyar rendtársaihoz: „Mi újság Pócson, Dorogon?”; „Hát Te mit csinálsz Újhelyen?” (1948.10.19.-én). Ezeket a kérdéseket udvariasan megelőzik azon óhajának, kívánságának kifejezései, hogy újra szeretne velük találkozni, őket ismét látni, azaz a kérdések sohasem tűnnek toladónak, nyers információkérésnek vagy száraz tényközlésnek: „Nagyon szeretnék látni titeket és veletek megint elbeszélgetni” (1948.10.19.-én); máshol: „Sokszor gondolok Reátok, a Nálatok eltöltött néhány órára” (1943.06.28.-án). Egy másik – a személyes, baráti érdeklődésen túl - gyakran kifejezett vágya Gojdics püspöknek a kegykép, a kegytemplom újbóli látása: „Mennyire vágyik a szívünk nemcsak fényképen látni a kegyoltárt, hanem a valóságban is” (1948.05.09.-én); máshol: „Nagyon vágyik lelkem meglátni a szépen kifestett máriapócsi templomot, elimádkozni a kegytemplomban a kegykép előtt, de sajnos nem lehet tudni, mikor lesz ez lehetséges” (1944.07.05.-én).

Jellemző vonás fogalmazásában az, hogy alázatosan rejtőzik énje, ezért gyakran többes szám első személyben fogalmaz, elsősorban akkor, amikor nem akar mintegy főszereplőként, hősként kiemelkedni az eseményekből – még ha csak egyszerűen saját hatáskörébe, hivatalos működésébe tartozó kizárólag általa elvégezhető cselekményről is van szó, pl. egy kolostor megáldása („Vasárnap – júl. 8. – szenteltük fel a legnagyobb ünnepélyességgel a terebesi bazilita zárdát” – 1944.07.05.) -, vagy pedig mások helyett is átvállalja az esetleges mulasztást, hiányosságot, az intézkedésükben való lemaradást, mintegy megvédvén őket és önmagára hátrítván a lehetséges elmarasztalásukat („Rendkívül sajnáljuk, hogy k. soraidat későn vettük kézhez, úgy hogy már nem tudtunk intézkedni” – 1948.10.19.).

Szinte minden levelében megfigyelhető – akár még az átjavítást is megkockáztatva („ti” javítva „Ti”-re) -, hogy amikor másokat szólít meg, másokra utal, azt szinte mindig nagy betűvel írja („Tőle”, „Reátok”, „Nálatok”), de amikor saját magára, vagy szlovákiai bazilita közösségekre, egyes ottani személyekre hivatkozik, akkor mindig kis betűkre vált („nálunk”, „hozzánk”, „A mi atyáink”).

Boldog Gojdics püspök zárósortait is az udvariasság, a kedvesség, a barátiasság és testvériesség itatja át. Legtöbbször a legutolsó mondat első része a „Szeretettel üdvözöl”, a „Nagyon nagy szeretettel üdvözöl”; a második része a „B. imáitokba ajánlja magát”, a „Buzgó imáitokba ajánlja magát”; a harmadik része a „Testvéretek az Úrban”, „Testvéretek”, valamint az aláírása, ami hol „Pál atya”, hol „+ Gojdics Pál OSBM”, hol „+ Gojdics Pál”, hol „+Pál atya”, és hol pedig „+ P.Gojdics” módon végződik. Ezen szinte mindig különböző aláírásai is jelzik, hogy egyáltalán nem ragaszkodik a címhez, a ranghoz, valamint még abban is a testvéri kontaktust, a barátságot keresi rendtársaival.

Tehát Boldog Gojdics Pál levélírási, fogalmazási stílusát nem a 'hivataloskodás', a 'hivataliasság' határozza meg, hanem leginkább a mélyen érzelmi, affektív hangvételű testvériesség, barátiasság és tisztelet jellemzi. A hivatali ügyintézés szinte csupán ürügyként szolgál a barátság, a testvéri kapcsolatok további ápolására és elmélyítésére, azaz

másodlagossá, kevésbé fontossá válik. Minden levelében megtaláljuk, azaz sehol sem hiányzik a legmagasabb fokú, meggyőződésből, szívből fakadó kedvesség, udvariasság kifejezéseit.

IV. Boldog Gojdics Pál leveleinek grafológiai elemzése

Sokszor, sőt legtöbbször akkor szoktak grafológiai íráselemzést végezni, amikor valakire valamilyen gyanú vetül, azaz bűncselekményt követett el (hamisítás), vagy pedig amikor egy nagyon ismert egyén változásait – elsősorban negatív jellegű leromlását – próbálják megmagyarázni (pl. Bonaparte Napóleon). Sajnos grafológiai elemzést tehát leginkább negatív jellegű változások többnyire negatív szereplőinek esetében végeznek el.

Amikor először vizsgáltam tüzetesebben Boldog Gojdics Pál kézzel írott leveleit, akkor legelső benyomásom egy nagyon érett, kiegyensúlyozott karakter benyomását keltették. Fel is merült azonnal a kérdés, hogy – a legnagyobb tisztelet tanúsításával – miért ne lehetne elemezni olyan egyén írásmódját, aki pozitív, jó példa lehetne számunkra, és akinek a jósága, szentekhez hasonló életvitele még írásformájában – és nem csupán tartalmilag – is meg tud nyilvánulni? Miért kellene tartózkodnunk egy boldoggá avatott írásmódjának mélyebb elemzésétől akkor, ha abban az érett, a kiforrott, az előtte álló komoly küzdelmekre már felvértezett személyiséget találjuk magunk előtt?

Vizsgáljuk meg, hogy melyek a legfőbb jellemzők grafológiai szempontok alapján Boldog Gojdics Pál leveleiben. A következőket fedezhetjük fel:

1. *Széles baloldali margó.* Az általa kézzel írott levelek mindegyike *baloldali margót hagy* (úgy 4-5 cm-t), amíg jobboldalon ezt nem találjuk, szinte elmegy az utolsó milliméterig, ha lehetne túl is írna, haladna a lapon. A baloldali margó meghagyására törekvő személyeket egyrészt

jellemzi: a hagyomány számításba való vétele, az az iránt való rugalmas elköteleződés, az annak való érték tulajdonítása; a tőle magasabb beosztásúak tisztelete és az ő jóváhagyásukra való figyelmisség; egy igaz ügyért képesek feláldozni saját életüket, készek az önfeláldozás gyakorlására.¹ Másrészt a széles baloldali margó egyben kifejezi a munkabírást, a szorgalmat, a fáradhatatlanságot és ugyanakkor a nagyvonalúságot is.²

2. *Kis karakterű betűk.* Az így írók jellemzője: Ego-juk nem olvad egybe Self-jükkel, azaz saját Énjük, 'belső' személyiségük nem válik azonossá a másokkal, a külvilággal való kapcsolatukban, kommunikációjukban formálódó és megmutatkozó „Másokra – vonatkozó - Én” - jükkel, egy „külső” Énnel; hajlamosak az introspekcióra; előtérbe kerül náluk a racionális, intellektuális dimenzió.³ A kisbetűs írást jellemzi még a mértékletesség, a béketűrés, az igazságosság megvalósításának vágya, a gondosság, a családiasság, a nyugodtság és a kifinomultság.⁴

3. *Széles betűközők.* Az ezt alkalmazókat jellemzi: a jó, az alapos megfigyelő képességével rendelkezik; érdekli, hogy mi történik körülötte; nem fél a magánytól, sőt kedveli is; sokat, aktívan, mélyen, nem pedig felszínesen figyel és reflektál; gondolkodik és hallgat, majd cselekszik és hallgat; nincs szüksége anyai védelemre, biztonságnyújtásra, mert képes volt az anyától gyermekkorában elszakadni, és ebből fakadóan önállóan, függetlenül és kíváncsian kutatja az ismeretlent, a jövőt, hiszen megvan hozzá a kellő magabiztossága; jó önismerettel rendelkeznek; fantáziálásában és álmaiban realista; nem válik könnyen elszórakozottá, ki tudja várni a megfelelő alkalmat álmai megvalósítására; realista módon észleli a veszélyeket is.⁵

1 Vö. Bruni, P., *La Grafologia. Scrittura e Personalità*, Xenia Tascabili, Milano, 1994, 44.

2 Vö. Gál, P. – Miklós, J. (szerkesztők), *A klasszikus grafológia kézikönyve*, Grafológiai Intézet, Budapest, 1992, 8.

3 Vö. Bruni, P., *La Grafologia*, 46-47.

4 Vö. Gál, P. – Miklós, J., *A klasszikus grafológia kézikönyve*, 22.

5 Vö. Bruni, P., *La Grafologia*, 50-51.

4. *A betűk mérsékelten kötöttek.* Akinél a betűk többnyire szorosan össze vannak kötve, azaz nem szaggatottak, nem leválasztottak ugyanazon szóban, annál előtérbe kerül: kiegyensúlyozottság; önmagára való odafigyelés, saját maga el nem hanyagolása; értékeli a bensőségességet; környezete, más emberek megismerésének kíváncsisága mozgatja; képes saját kezdeményezések véghezvitelére; pszichológiai intuícióra való hajlam; a valóság teljes egészének illetve részei összefüggéseinek átlátása; másokkal való empatikus kapcsolatteremtő képesség.⁶ A mérsékelten kötő ember ugyanúgy tud önmagára is figyelni, tehát van egyénisége, önálló és következetes személyiség, ugyanakkor képes mások felé is érdeklődően megnyílni: egyensúly található önmagam-mások tekintetében. Gondolkodását is jellemzi a harmónia: bár képes magas fokon absztrahálni, a részeket az egésznek alárendelni, de ez nem teszi a valóságtól, realitástól eltávolodóvá, sőt - Bíró szerint - felkészíti a jövőben rá váró történésekre, tehát nem fog idegenül és izoláltan állni az elkövetkezendő dolgok előtt.⁷

5. *Egyenes és jobbra döntő betűtípus.* Az ilyen kevert betűtípus használójáról állíthatjuk: az élet felé megnyilvánuló pozitív szemléletmód és magatartás; realizmus; a jövőnek, saját jövőjének intelligens módon történő elfogadása és várása.⁸ A dőltség egyben kifejezi az odaadást, a részvételt, az önfeláldozást is. Aki balra dönt, az magával, saját énjével van elfoglalva, aki viszont jobbra, annak a világ, a másik ember fontosabb, mint önmaga. Minél döltebb, annál inkább előtérbe kerülnek az érzelmek, esetünkben enyhe dőlésről és jobboldalú tendenciáról van szó, ami a következőkkel jellemezhető: a 'fej-szív' embere; nem viszi túlzásba sem elragadtatását, sem spekulációját, azaz mentális-affektív egyensúlyról árulkodik.⁹

---

6 Vö. uo. 52.

7 V.ö. Bíró, J., *A modern grafológia*, Szukits Könyvkiadó, Szeged, 1930 (reprint), 97-107.

8 Vö. Bruni, F., *La Grafologia*, 53.

9 Vö. Gál, P. - Miklós, J., *A klasszikus grafológia kézikönyve*, 77-83.

6. *Szabályos és arányos írás.* A vizsgált kézírású levelek szabályosak, egyenletesség, ingadozásmentesség található meg azokban. Ez következtetni enged: erős akarat; szilárdság; határozottság és állhatatosság; önmagához való következetesség; önuralom; a saját kitűzött céljától való el nem térés.¹⁰ A kézírást arányosság is jellemzi, amely a zavartalan és töretlen ritmusban valamint az egyenletes elosztásban jelenik meg. Az arányos író jellemzi: kiegyensúlyozottság, lelki mélység, derű, nyugalom, szemlélődés, türelem.¹¹

7. *Szárkülönbözet és nagybetűk használata.* Ezen kézírású levelekben csekély szárkülönbözettel találkozunk. Ez vall arra, hogy a kézirat szerzője nem érdeklődik a világ hiúságai iránt, szerény, idegen tőle a felhőkben járás, de ugyanakkor az anyagi javak túlértékelése is.¹² A nagybetűk alig emelkednek ki az írásból a kisbetűkhöz képest, ami ismételten szerénységre mutat. Ráadásul a nagybetűs változatot főleg akkor használja, amikor a másik embert szólítja meg ('Nektek', 'Nálatok', 'Reátok'), és még hajlásszöveget is visz bele: ekkor a nagyfokú tisztelet mellett szeretetteljes érzelmek is megnyilvánulnak.¹³

Most pedig érdemesnek tartanám megvizsgálni a grafológiai elemzést Boldog Gojdics püspök életrajzával, illetve az előbbieken megvizsgált kézírású leveleivel való összefüggésében. Íme néhány szempont:

1. Boldog Gojdics püspök rendkívül tisztelte a hagyományt, a nálánál magasabb beosztású személyeket. Ezért nem hajlott az új csehszlovák kommunista kormány zsarolásának és kecsegtető, hízeltető megközelítésének, meggyőződve ragaszkodott katolikusságához, a Vatikánhoz, és elmondása alapján a börtönben a legszebb napja az volt,

10 V.ö. Biró, J., *A modern grafológia*, 37-41.

11 V.ö. U.o. 43-49.

12 V.ö. U.o. 109-115.

13 V.ö. U.o. 117-133.

amikor őt XII. Piusz pápa köszöntötte születésnapján.¹⁴ Gojdics püspök ebben a Katolikus Egyházhhoz, a pápához való ragaszkodásában a meggyőződéses hite jelenik meg, amelyben fáradhatatlan, szorgos: ő hitében elkötelezetten él, munkálkodik, azt az adott körülmények keretein belül fejleszti. Csak ebből a nagyon mély hitéből érthetjük meg a katolikussághoz való ragaszkodását és az önfeláldozásig elmenő készségességét is az őt zaklatni kívánó állambiztonságiaknak való tömör mondandójában: „Már 62 éves vagyok...hitemet semmiféle módon meg nem tagadom...és ne is jöjjenek többé hozzám.”¹⁵

2. Belső személyisége nem olvad föl a másokkal való kapcsolat-teremtő, kommunikáló Self-jében, amire utalna az, hogy bár kedves, udvarias, alázatos (belső személyiség), mégsem enged a hízelgő ajánlatoknak, nem adja fel önmagát, belső meggyőződését. Számára följajánlotta a csehszlovák kommunista kormány a szlovákiai ortodoxok patriarkája címét, de ő határozottan visszautasította, és vállalta a kényszermunkát, a meghurcoltatást: „Egyáltalán nem tudom, mi előnnyel járna a vértanúság koronáját két vagy három szabad évre fölcserélni.”¹⁶ Gojdics püspök introspekcióra való hajlamát tanúsítja az imádságos, meghitt, bensőségességet kereső hozzáállása, hiszen sok-sok órát töltött az Oltáriszentség imádásával, és jellemezte őt a Jézus Szentséges Szíve iránti mély hódolat, tisztelet.¹⁷ Leveleiből is ez derül ki: bár nagyon kereste a barátságot, a testvériséget, ápolta a rendtársaival a kapcsolatot, szinte egyik levelében sem hiányzik az utalás a máriapócsi kegytemplom és az abban található kegykép előtt kívánt meghitt imádság vágyának kifejezése. Talán ez egyik titka nyugalmának és béketűrésének!

---

14 Vö. Görög Katolikus Szemle Kalendáriuma 2002, Start, Nyíregyháza, 2002, 50 (szerző és forrás megjelölése nélkül).

15 Vö. Potas, M., - Letz, R. – Vnuk, F. *Mucenik Jednoty. Biskup Peter Pavol Gojdic* in Vitázstvo Srdca. Cez Temnotu Svetlu, 2001, 16.

16 Vö. Görög Katolikus Szemle Kalendáriuma, 50.

17 Vö. uo. 48.

3. Gojdics püspök jó és realista megfigyelő volt, nem az ábrándok, az álmok világában élt és ez a realizmusa megjelenik a veszélyek észlelésében is. Az elemzett leveleiből is ez tűnik ki: többször kifejezi vágyát, hogy láthassa a máriapócsi kegyképet, hogy magyar rendtársait felkeresse, ugyanakkor számol a lehetséges akadályokkal is. Íme néhány ide vonatkozó mondat: „De sajnos nem lehet tudni, mikor lesz ez lehetséges”(1944.07.05.); „Különben élünk, ahogy ez időben lehet”(1948.05.09.); „Készülünk a karácsonyi ünnepekre, no meg várjuk mi egyszer a háború végét, mert már nagyon elég volt”(1943.12.18.); „Nagyon szeretnék látni titeket és veletek kicsit elbeszélgetni, de ki tudja, mikor lesz ez lehetséges”(1948.10.19.).

4. Boldog Gojdics atya nagyon kiegyensúlyozott volt, és az emberekkel kereste az empatikus kapcsolatokat, ugyanakkor nem adta fel egyéniségét. Még a börtönben sem kérte mások vigasztalását, feléje irányuló szánalmukat, nem kérte a nehéz fizikai munka enyhítését, könnyebbítését, hanem ott is kedves, baráti kapcsolatot igyekezett kialakítani a többi rabbal, mivel fontosabbnak tartotta őket önmagánál, kiegyensúlyozottan, de inkább adott, mint kapott, adni pedig nem ugyanaz, mint 'feladni'.¹⁸ Leveleiből is ez a mély empatikus kapcsolatkeresés mutatkozik meg, hiszen amikor másokat szólít meg, akkor legtöbbször nagybetűket használ, viszont amikor órála van szó, kisbetűkre vált. Amint már említettem, a hivataloskodásnál sokkal fontosabbnak értékeli a mások iránti érdeklődést és a hozzájuk fűződő baráti viszonyt. Gondolkodását is jellemezte a részeken való fölülelmedés, az átlátás, és a rá váró történésekre való felkészülés: sejtette, előre képes volt látni azt, hogy ha 'nem adja be derekát', akkor börtön, szenvedések, megpróbáltatás, mártíromság fogja várni.

5. Boldog Gojdics püspök az élet felé pozitív hozzáállást tanúsított és a jövőt intelligens módon észlelte. Amikor megkeresték a kommu-

---

18 Vö. Potas, M. – Letz, R. – Vnuk, F., *Mucenik Jednoty* in Vitatzstvo Srdca, 16-17.

nisták, hogy felajánlják neki a pátriarkai címet abban az esetben, ha átáll az ortodoxiába, ő, miután ezt elutasította, ekkor kérte őket arra is, hogy ne keressék fel ebben az ügyben többé, mivel szerinte a görögkatolikusoknak nincs szüksége pátriarkára.¹⁹ A szenvedéseit majd másokért vállalja, hiszen ebben sem önmaga van a központban, ugyanakkor megmarad a racionális, ésszerű gondolkodó is személyében: ő az értelem-érzelem egyensúlya. Leveleiből is ez a pozitív, realista élet-szemlélet árad még a legnagyobb nehézségek közepette is, mint amilyen volt a világháborús időszak. A cikk címének választott idézet is ennek kifejezése, hiszen abban reménykedett Boldog Gojdics püspök, hogy az emberek a háború befejeztével „testvérré”, „felebaráttá” válnak, és egyben megszűnik az ezt megakadályozandó fizikai határ is: „És így a határok is nem lesznek hermetice elzárva; mi elmehetünk majd Hozzátok, Ti meg hozzánk”(1948.05.09.).

6. Gojdics Pál atyánál megtaláljuk az írás szabályosságát és arányosságát. Őt valójában jellemezte az egyenletesség, az ingadozásmentesség, a kitartás, az állhatatosság. Semmi sem tudta ebből az egyensúlyából kibillenteni, se a munkatábor, se a testi fenyítések. Ugyanakkor az állhatatosság, a szívóosság, az akarat erőssége nem tette őt keménynyé, zárkózottá, megkeseredetté, hanem az arcán megjelenik mindig a derű, a lelki mélység vonulata. A szentek mintája Jézus. Ő is tudta, sejtette, hogy meg fog halni, ráadásul kegyetlen módon, de döntését nem vonta vissza, amikor közölte tanítványaival, hogy fel fognak menni Jeruzsálembe. Emellett a tudat mellett tudott örülni, vidám lenni, mint ahogyan a Jeruzsálembe való bevonulásánál tette, ami szinte spontán egy ünnepélyes menetté alakult át. Határozottság és öröm együttesen. Ez jellemzi kimondottan az érett személyiséget.

7. Gojdics püspök leveleit valóban átítatta a másik személy iránti érdeklődés és tisztelet. Bár nagyon is jól tudja önmagáról, hogy kicso-

---

19 Vö. uo. 16.

da, mély önismerettel rendelkezik, egészséges az önbecsülése, mély az öntudata, amit jelez a legtöbb aláírása is, ahol egybe írja a vezetéknevét és a nevét – de még a 'Pál atya' aláírása is az egybeírás tendenciájába hajlik -, ami mégsem teszi őt önmagára koncentrállóvá, hanem többet foglalkozik másokkal, barátsággal, kedvességgel, szerénységgel fordul felénk. Az anyagiokról inkább másodsorban, vagy utoljára ír, mivel az lényegtelen a személyes, emberi kapcsolatok viszonylatában.

Prága, 19. 8. 1948.

Kedves József atya!

Rendkívül sajnáljuk hogy b. rovarokat
készen vettük körbe, úgy hogy más nem tudtunk mit
kedni. Ha a jövőben volna még alkalom a királmá-
son vágni, legyen más jó elvű értesítés. Minket, hogy
leveledet idejében megkapharint. - Mostan legjobb
volna, ha Trebisova o zárdába írnat, mert onnét robb.
közelebb van lyhes, mint tőlünk.

Hírléte úgy vaggunk, hogy P. praxi válnak nagyon
venett, P. Marán más körtünk, P. Bulik háspont é
nyomvartas Prága, Olas atya háspont Trebisova, havi
től ketyűk el a praxi parochiát é Merőlebszent.

Magyar nemzetiség kértai títchet é vételek kövint
elbenlga, de kitalálja, mikor len es lehetőséjs.

Ha tő te mit emeln lyhesen? katalin mekphatátus
as utbebi parochiát? Ma-nyrajs Prága, Dargon?
Kendreg újitelt nemzetiség idevöröit es b. vántatás
ajándéko magat kettővintél as líka

Pál atya

Konklúzió

Milyen egyéniség rajzolódik ki tehát Boldog Gojdics Pál atya magyar bazilitákkal való néhány leveléből? A kirajzolódó személyiségvonások egybevágóak-e a róla leírt életrajzi bemutatásokkal? Nincs-e törés, szakadás, változás a levelezés előtti (1943.06.10) és utáni (1948.10.19) korszakok, és maga a levelezést követő későbbi életszakasza között?

A levélírás tartalma és grafológiai elemzése alapján egy nagyon kedves, barátságos, empatikus személyiség rajzolódik ki. Boldog Gojdics püspök ezen levelei szerint kiegyensúlyozott, realista, érett egyén volt és pozitív életfelfogás jellemezte. Mindez egybevág életének levelezés előtti és azt követő életútjával, azaz ezen néhány általa írott levelében nincs semmiféle törés, szakadás, esetleg másként jellemezhető „intervallum”.

Minden személyben előfordulhatnak esetleges rendellenességek, félresikerült pszichés kötődések, olykor patológiás vonások, de mindezek nem lehetnek akadályai az életszentségnek.²⁰ Ugyanakkor szeretném kihangsúlyozni azt is, hogy az életszentség vizsgálata nem mindig az életfolyamat nehézségeire, küzdelmeire kell, hogy szorítkozzon, hanem gyakrabban lehetne és kellene vizsgálnunk a pozitív tulajdonságok, jellemvonások finomítására, érettebbé tételére való törekvéseket is, de ezek mivel nagyon csendben, nem látványosan történnek, sajnos leggyakrabban a háttérbe is szorulnak. Mindehhez hozzájárul nagyban a korszellem, amely előnyben részesíti a hírcsináló szokatlan, furcsa, bombasztikus, felkavaró jelenségeket, azaz többnyire egyszerű, pontoszerű eseményre, és nem pedig magára a folyamatra koncentrál. Ez a mi esetünkben Boldog Gojdics püspök, akinek a kedvessége, alázata, szeretete sohasem – még a fokozódó nehézségek és meghurcoltatások ellenére sem - változott meg, sohasem apadt, hanem egyre mélyebb, tisztább, kiforrottabb, karakteresebb lett. Az életszentség alakítá-

---

20 Vö. Szentmártoni, M. – Benkó, A., *A lelkiélet lélektanához*, Prugg Verlag, Eisenstadt, 1984, 106-107.

sában nem szakadhatunk el egyéniségünkötől, nem kerülhetjük meg magunkat²¹, de ha valami csodálatosan pozitív képességeket kaptunk ajándékba és erre folyamatosan neveltek minket gyermekkorunkban, akkor mindazt bátran lehet a jövőben is beépíteni életvitelünkbe, életfelfogásunkba, és nem utolsó sorban életszentségünkbe.

Azok a „boldog idők”, amelyekről Gojdics Pál atya írt, csak akkor jöhetnek el, ha aki azt keresi, maga is törekszik az életszentségre, azaz kamatoztatni tudja a megkapott „talentumokat”, a kiegyensúlyozott, szeretetteljes gyermekorból „hozottakat”, és teszi ezt bármely körülmények között. A személyiség fejlődését, érettségét a nehéz körülmények legtöbbször igazából nem gátolják, hanem elősegítik. Csak az tudja a másikban testvérét, felebarátját megtalálni, aki előbb „testvérként” igyekszik jelen lenni a másik számára! Csak az képes lebontani a baráti, testvéri kapcsolatok előtt tornyosuló határokat, aki előbb ismeri saját határait! Csak az tud a másikkal személyes kapcsolatot kialakítani, aki többre tartja a másik személyt a hivataloskodásnál, a bürokráciánál, de végül saját magánál is! Erre ő nagyon jó, követendő példa a mai informatikai társadalom egyénei számára is! Reméljük, hogy képesek leszünk mi is képességeink finomításával, érettebbé való tételével egyfajta „boldog idő” kialakítására!

---

21 Vö. uo.

Bognárné Dr. Kocsis Judit

A valdens kutatások aspektusai, a valdens vallás jelképei

Bevezetés

A valdensekről keveset hallunk, olvashatunk a magyar szakirodalomban, szakfolyóiratokban, így kevesen vannak tisztában kik is ők. Valójában az olasz protestánsok, reformátusok gyülekezetét jelenti, egy vallási kisebbséget a katolikus Olaszországban. De ha valamilyen történelmi ismeretekre hagyatkozva definiálja őket valaki, akkor az sem számít rendkívülinek, ha az Alpok völgyeiben lakó kevésbé képzett, illetve a tudatlan népcsoportnak titulálja.

Samuel Smiles (1812-1904) pedagógiai témákat feldolgozó skót író Európa egyik legrégebbi egyházaként mutatja be a valdenseket. (1. ábra) Mint írja: „A valdens egyház sohasem volt a szó általános értelmében „reformált” egyház, egyszerűen azért, mivel sohasem romlott meg és ezért nem kellett reformáción átmennie. Nem a valdensek voltak azok, akik elhagyták az Egyházat, hanem a Római Egyház hagyta el őket a bálványok után járva...”¹

A történetük feltárása elején azonban néha úgy tűnt (főként a középkorban), hogy őket csak egy nem-katolikus szektaként tartják számon.

Az olasz valdensek ugyan csak néhány ezren vannak napjainkban, azonban jelentőségük jóval túlmutat számosságukon. Pontos statisztikai adatokat ugyan nem találtam, de (megközelítőleg hasonló) bec-

---

1 <http://www.karolyirefegyhazmegye.ro/archivum/3390>

léseket annál inkább. A Múlt-kor történelmi magazin² szerint a valdens egyháznak a mai Olaszországban több mint 25.000 tagja van, a La Stampa³ ugyancsak 2015-ben közel 30.000 fő valdensről ír. Jelentős valdens közösség él Uruguayban és Argentínában is.

A tanulmány célja a valdensekkel foglalkozó források sokszínűségének áttekintése, a valdensek területi elhelyezkedésének és jelképeiknek bemutatása.

A valdens kutatási anyagok, források

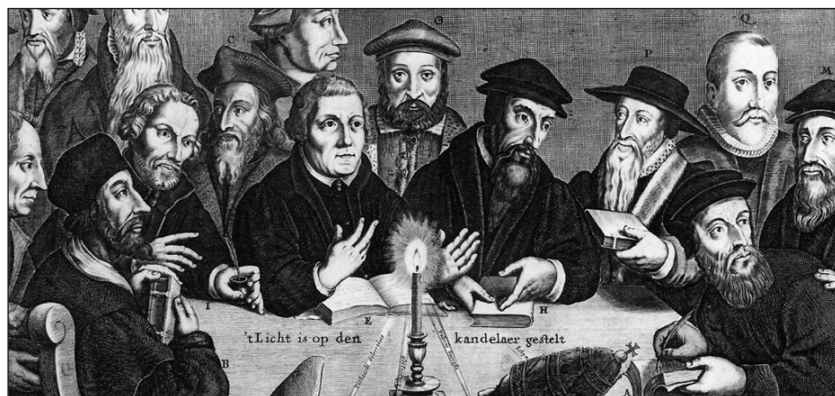
A valdensek kutatása számos tudományterületet magába foglal: főként ideológiai, világnézeti, kulturális antropológiai, pedagógiai (társadalmi viselkedés, társadalmi hálózatok, a közösség és a vallás, szocializáció, nemi szerepek stb.), de emellett szinte ugyanakkora hangsúllyal bírnak az objektív tényeken alapuló (szociológiai, geográfiai) jellemzőik is:

- a) az Alpok hegyláncai között zárt közösségekben éltek/élnek;
- b) szociális-gazdasági berendezésüket tekintve eltérőek voltak a más földrajzi helyen élőktől;
- c) az első keresztyén közösségek voltak abban a térségben;
- d) modern (nevelési) elveket vállaltak fel;
- e) újszerű, előremutató gyülekezeti formákat alakítottak ki;
- f) független, önálló népként éltek;
- g) misszionálással, prédikálással is foglalkoztak.

---

2 <https://mult-kor.hu/ferenc-papa-megkovette-a-kozepkorban-uldozott-valdens-egyhat-20150622>

3 Forrás: Chi sono i valdesi? <https://www.lastampa.it/cronaca/2015/06/22/news/chi-sono-i-valdesi-1.35254492>

1. ábra Egy valdens közösség képi megjelenítése⁴

A források számbavételével jól látszott, hogy a valdens honlapokon, weboldalakon pl. Societá di Studi Valdesi, a Claudiana könyvkiadó vagy az Unilibro könyvesbolt hálózaton keresztül az általuk elfogadott szakirodalmak többnyire hozzáférhetőek. Azonban ahhoz, hogy a témakör-ről teljes képet kapjak, szükséges volt egyéb forrásokból pl. katolikus meggyőződésű publikálók, vagy magukat objektívnek beállító szerzők véleményét is figyelembe venni. Bár a legtöbb anyag olasz, illetve angol nyelven érhetőek el, de emellett francia, illetve eredeti valdens nyelvű források is megtalálhatóak.

A szakirodalmak sokszínűségének igazolásaképpen példaként megemlítek néhány szerzőt. Elsőként a *Sentieri Antichi Valdesi* honlap által is kiemelt Alexis Muston (1810-1888) valdens lelképásztor kutatásait. Az ő személye jó példa arra, hogy valdens meggyőződése ellenére is ügyelt a magas színvonalú munkára, tehát a tudományos munkáktól

4 Eredeti szöveg: „Vaudois Church was never, in the ordinary sense of the word, a “Reformed” Church, simply because it had not become corrupted, and did not stand in need of “reformation.” It was not the Vaudois who left the Church, but the Roman Church that left them in search of idols.” Forrás: Samuel Smiles (1867): *The Huguenots in France*. LONDON, GEORGE ROUTLEDGE AND SONS, 383.o. <http://www.gutenberg.org/files/26524/26524.txt>

elvárt objektivitás kritériumát is szem előtt tartotta. *L'Israël des Alpes*⁵ (1851) című munkája hosszú, alapos vizsgálódás eredménye. Számos európai városba elment dokumentumok után kutatni, így beszélt magángyűjtőkkel, járt levéltárakban, összegyűjtötte a témához kapcsolódó kéziratokat, inkubálatumokat (azaz ősnymtatványokat, szedésnyomással készített dokumentumokat), elzevireket (vagyis olcsó, kisformátumú könyvecskéket), beszélt Württembergben és Badenben végzett fiatalokkal, hiszen a valdensék egy része ott élt száműzetésben a 17. században. *Première histoire complète des Vaudois du Piémont et des leurs colonies* című műve négy kötetben enged betekintést az egész Olaszország, illetve a piemonti valdensék történetébe, de feldolgozza a Hautes-Alpes, a Provenza (Franciaország délkeleti részén) és a német kolóniák sorsát is. Muston kutatómódszertani látásmódja rendkívül egyedi, hiszen a tárgyilagosságra, források és a hivatkozások pontosságára, megbízhatóságára törekszik. Fontos kiemelni, hogy könyvének kiadása előtt lektort is felkért. Nem véletlen, hogy *l'Israël des Alpes* munkája, amely egy kritikus szemléletű bibliográfián alapszik számos kiadást megélt Franciaországban és lefordították angolra és németre is.⁶

Silvana Ghignonetto „Israel des Alpes”⁷ címmel, ahogy alcímében is írja (Nuove ipotesi sulla microstoria dell’alta Valle) új hipotéziseket fogalmaz meg a valdens nép történetére vonatkozóan, vagyis némiképp újraértelmezi Muston eredményeit. A piemonti szerző (Paesana-i) hangsúlyozza, hogy ezt az összetett jelenséget megpróbálja a valóság-hoz leginkább közel vinni. Látásmódját jól jelzi, hogy úgy értelmezi a valdenseket, mint egy olyan nép, akik ősei nagyon vallásosak voltak, szigorú erkölcsi szabályok szerint éltek. Silvana Ghignonetto szerint az

5 A cím fordítása: Az Alpok Izráele. Muston: *l'Israël des Alpes. Première histoire complète des Vaudois du Piémont et de leur colonie. Suivie d'une bibliographie*, Paris, M. Ducloux, 1851

6 http://www.studivaldesi.org/dizionario/evan_det.php?evan_id=236

7 Silvana Ghignonetto (2011): „Israel des Alpes” Nuove ipotesi sulla microstoria dell’alta Valle Po. Dispensa “Università delle Alpi- Associazione culturale alpina “tribù di Levi” Be-digliora- Paesana

ősök valójában hegyekben élő zsidók, akik Jézus Krisztus tanítványai voltak, Lévi törzséből valók.

A valdens kronológiát írók körében található olyan forrás, amelyik Jakab apostolig, sőt Jézus Krisztus személyéig vezet vissza a történelem fonalát. Konkrétan a *Sentieri Antichi Valdesi* dokumentumaiban Jézus jelenik meg a valdens egyház vezetőjeként, alapítójaként.⁸

Mindamellet, hogy eredeti valdens kéziratok találhatóak Európa különböző könyvtáraiban, név szerint Cambridge, Genf, Dublin, Párizs, Grenoble, München, Strasbourg, Zürich városában, a források nagy része az 1600-as években a Cambridge-i Egyetem könyvtárába került, amelyek közül jónéhány a mai napig elérhető.⁹ Ezek az iratok a maguk nemében páratlan értéket képviselnek egyrészt a több száz éves koruk miatt, másrészt annak eredetisége, szenvedéllyel, elkötelezettséggel megírt szövegezése miatt. A szakirodalmi kutatómunka alapján kijelenthető, hogy olasz, francia, angol nyelvű források nagyszámban állnak rendelkezésre a kéziratokon túl is. Ezek a művek különféle adatbázisokban viszonylag könnyen elérhetőek, szakkönyveik nagyrészt beszerezhetőek. Az Unilibro könyváruháznak van egy részlege kifejezetten a valdens szakkönyvek kínálatára, emellett a valdens könykiadó Claudiana kiadványai is gazdag választékkal bírnak, de ugyanígy megtalálhatóak valdens témájú könyvek a Libreria del Santo.it honlapján, ami az első katolikus online könyvesbolt. A szakirodalmak kritikus szemlélete is megjelenik a publikációk sorában.

Francesca Tasca¹⁰ (2006) írásában éppen azt fogalmazza meg, hogy a valdens könyvek szerzőinek többsége valamilyen szempontból érintett, elkötelezett a téma iránt: vagy területi, vagy meggyőződésbeli, vagy kiadói szempontból. Nincsenek csak önmagában objektív szemléletű valdensekről szóló könyvek, hanem egyrészt valdensekhez

8 <http://www.valdesi.eu/>

9 Marina Benedetti (2007): Il <<santo>> bottino. Circolazione di manoscritti valdesi nell'Europa del Seicento. Claudiana, Torino 25-103.

10 Francesca Tasca: Rivista di storia della Chiesa in Itali. Vol. 60, No. 1, Clero e cura d'anime: due storiografie a confronto (gennaio-giugno 2006), pp. 148-158

tartozók körének könyvei, valdensek által kiadott/szerkesztett könyvek; másrészt valdensekért, a valdensek védelmében íródott könyvek; harmadrészt könyvek, amelyek valdensek baráti/ismeretségi körében íródtak, pl. amikor a valdens völgyekben vendégeskedtek.

Mindezeket figyelembe véve a szerzők nézetrendszere alapján a valdensekkel foglalkozó könyvek, írások három nagyobb csoportját különítettem el:

- 1) a valdensek iránt elkötelezettek, elfogultak köre (pl. valdens közösségek tagjai),
- 2) azoknak a kutatóknak a csoportja, akik kritikát fogalmaznak meg velük kapcsolatban, de elismerik jelentőségüket is (objektívebb szemlélet jellemzi őket),
- 3) a valdensekhez való negatív hozzáállás jellemzi őket (pl. a katolikusok)

A valdensek területi elhelyezkedése

A valdensek ősei legnagyobb számban *Piemonte völgyeiben*,

- a történelmi *Savoia* (Savoia) területén (a Genfi-tótól délre, a mai Franciaország és Olaszország határán lévő Nyugati-Alpokban és annak előterében),
- Delfinato (il Delfinato) részen (Franciaország dél-keleti felén és az Alpok vonulatának nyugati szegmensén),
- Valle d’Osta (Alpi-Mediterraneo része, északon Svájc, nyugaton Franciaország, délen és keleten Piemont határolja, Olaszország legkisebb és legkevesebb lakosú régiója),
- Genf (Ginevra),
- Embrunaise (Piemonttal határos Alpok vidéke, Franciaországhoz tartozik),
- Arrasban és a déli Alpok vidékén (Provence-Alpes-Côte d’Azur régió) laktak.

Ezekről a területekről menekültek el aztán az erőszakos katolikus elnyomás elől például Lombardiába.

A valdensesk völgyei jórészt az Alpi Cozie (Cotti-Alpok) területén találhatók: Val Pellice, Val Germanesca, Val Chisone, Val Luserna, Valle di Angrogna, Vallone di Pramolo, Germanasca di Massello, Vallone di Rodoretto. Ezek a völgyek jelentették századokon át a protestáns eszmék melletti kitartás szigetét Itáliában.

Napjainkban a legtöbb valdens Torino megyében található Luserna San Giovanni településen lakik.

A valdensesk területi eloszlása összefüggésben áll az üldöztetésükkel. Ha röviden felidézünk a főbb eseményeket, megértjük az ő vándorlásukat is. Címszavakban a 12-14. század üldöztetései: A lateráni zsinaton III. Sándor pápa 1179-ben megtagadta Vald Péternek és követőinek kérését, ami a prédikálási engedélyre és a bibliafordításuk elfogadására vonatkozott. Üldözésük azonban csak később (1184) kezdődött, amikor már eretneknek kiáltotta ki őket III. Lucius pápa, ezért elmenekültek Lyonból. IX. Gergely pápa 1231-ben átkozottnak kiáltotta ki őket, VIII. Ince pápa 1487-ben keresztes hadjáratot indított ellenük, teljes bűnbocsánatot és a valdensesk vagyonát ígérve a gyilkosoknak. A gyakori üldözések minden negatív hatása ellenére növelték népszerűségüket és még inkább megerősödtek általuk.

A valdensesk minden irányba szétszóródtak: 1. észak felé Burgundia irányába (Borgogna), Metz, Strasbourg stb. városokba; 2. dél felé Provence-Alpes-Côte d'Azur és Languedoc-Roussillon régiókba. A valdensesk közül sokan ez utóbbi területekről továbbvándoroltak az Alpok felé. Három völgy által határolt területén éltek a Piemonte nyugati részén a kezdetekben: la Val Pellice, la Val Germanasca és la Val Chisone, ahonnan szétszóródtak Lombardiában, az egész Pó-síkságon (Pianura Padana vagy Val Padana). Ez az európai terület nyersanyagokban gazdag és fejlett része volt.

Az európai protestáns egyházak a valdensesket rá akarták bírni, hogy valódi, hivatalos egyházat, egyházszervezetet alakítsanak ki. Abban a reményben tették ezt, hogy a svájci körülmintő alaposág, érvelés meggyőzheti és megtörheti a valdensesk makacosságát. Ennek

eredményeképp 1532-ben megszületett a valdens egyház a Torre Pellicéhez közeli Valle Pellice-ben, amit napjainkban csak Valdens Völgyként említenek. A Vallens Völgy részei: Pellice, Chisone és Germanasca völgyek¹¹. Valle Germanesca egy ideje már Valle San Martino-ként ismert.

Egyértelműen kijelenthető, hogy a reformáció tanainak elfogadása után a valdens egyházat református/protestáns egyházként tartották/tartják számon. Valójában ez azt jelenti, hogy a korábbi kialakulásukra vonatkozó több elmélet egy irányba állt be, ami a továbbiakban az identitásuk alapját is jelentette. Természetesen a reformáció tanai a korábbi elveikkel összeegyeztethető volt, így nem hozott jelentős változást a valdensok életében, identitásukban. Szilárd meggyőződésük túlélte a protestáns üldözést és vallási kisebbségben is folyamatosan kitart.

A valdens vallás jelképei

A valdensok a protestáns valláshoz tartoznak, így elmondható róluk, hogy hordozzák a reformátusokra jellemző sajátosságokat. Az évben két alkalommal – az egyházi ünnepeiken túl - jókedvű ünnepséget rendeznek és az Urat dicsőítik: az egyik alkalom augusztus 15-én, a másik a zsinat ideje alatt (erről a későbbiekben szólok részletesen).

A valdens egyházat a reformáció anyjaként szokták illetni, mivel evangéliumi értelemben az első valódi vallási ébredés tőlük ered.¹²

Néhány szakirodalom a valdens mozgalmat a keresztyénség legfontosabb jelenségének tartja¹³, mivel a keresztyén kultúrát a maga evangéliumi tisztaságában és egyszerűségében őrizték meg.

---

11 Forrás: Monviso Piemonte <https://www.monvisopiemonte.com/le-valli-valdesi-tra-storia-e-cultura/>

12 Forrás: La Chiesa evangelica valdese di Pinerolo <https://www.pinerolovaldese.org/pinerolovaldese/convinzioni.php>

13 André Charvaz (1838): Origine dei Valdese e carattere delle primitive loro dottrine. Ricerche storiche Turin, Bocca 4

2. ábra A valdens nép hivatalos jelképe¹⁴

A valdensek jelképét kutatva több változattal találkozhatunk. Mind-egyik jelképen közös elemként jelenik meg az égő gyertya, a hét csillag és a körülötte megjelenő *lux lucet in tenebris* (=fény a homályban) felirat. A 2. ábrán látható logó nemcsak a valdens egyház hivatalos szimbóluma, hanem a methodista és a valdens egyházak egyesülésének jelképe is.

3. ábra A valdens nép köralakú jelképe¹⁵

14 Forrás: <https://www.chiesavaldese.org/aria cms.php?page=4>

15 Forrás: <http://biellaprotestante.blogspot.hu/2008/07/stemma-valdese.html>

Az 1800-as években a gyertya mellett kiegészítőként megjelent a Biblia, ahogy a 3. ábrán is látható, vagyis a gyertya egy Biblián van. Azonban ez a profil sem egységes, hiszen van olyan embléma, ahol csukva és van, hol nyitva van a Könyvek könyve. A gyertya szimbolizálja Isten Igéjét, ami beragyogja és megvilágosítja az embereket; a hét csillag pedig az egyházat jeleníti meg. A valdensek küldetése tehát a jelkép alapján az, hogy világosságot teremtsenek Isten Igéje szerint a Földön, ebben kifejeződik ragaszkodásuk az Evangéliumhoz és az akaratuk a hitük megtartásához.

4. ábra A valdens nép kidolgozottabb jelképe¹⁶

Daniele Tron valdens honlapon megjelent írása szerint 1640-ben Valerio Grosso, egy Villar Pellice-i lelképásztor ír könyvében először a valdens jelképről, amely öt csillagos és 'in tenebris lux' (=nelle tenebre la luce) felirat olvasható. 1669-ben Jean Leger már hét csillagos jelképről számol be, amelyen 'lux lucet in tenebris' (=olaszul La luce splende nelle tenebre), azaz magyarul a fény beragyogja a sötétséget felirat olvasható.¹⁷

Egy másik valdens honlap szerint a svájci protestánsok 'post tenebras lux' feliratot használták inkább, addig a valdensok első, 1642-es

16 Forrás: <http://chiesacristianavaldese.altivista.org/credo-cristiano.htm>

17 Daniele Tron: Origine dello stemma valdese. <http://www.fondazionevaldese.org/documenti/fa4f28b384e4c9d5a04e3959545c2246.pdf>

felirata a következő volt: 'in tenebris lux', amit később átformáltak 'in tenebris lucet' kifejezésre, amelyek mindegyike azt jelenti, hogy fény a sötétségben. A jelenlegi valdens jelképeken a 'lux lucet in tenebris' felirat olvasható. A valdens egyház honlapján megtalálható a 4. és 5. ábra.¹⁸

5. ábra A valdens nép jelképe, színezett üvegen¹⁹

Nem szabad elfelejtkeznünk a hugenották, vagyis a francia protestánsok keresztjéről sem, amelyet a hagyomány szerint valdens nők diszkrétan viseltek/viselnek és továbbadják a következő generációnak az identitásuk kifejezése, megtartása jeleként. (6. ábra)

6. ábra A hugenotta kereszt²⁰

18 Forrás: Chiesa Christiana Valdese <http://chiesacristianavaldese.altervista.org/credo-cristiano.htm>

19 Forrás: <http://chiesacristianavaldese.altervista.org/credo-cristiano.htm>

20 <https://www.amazon.it/Niederlander-Ciondolo-Ugonotta-placcato-Argento/dp/B00KUMVC21>

A valdensek templomai

A valdenseknek egészen a 16. századig nem voltak templomaik. 1555-ben építették az első templomnak szánt épületet az Argognáoz közeli valdens völgyben, amelynek azonban nem volt hagyományos értelemben templom formája. Az építmény szerény kinézete miatt kapta a ciabasso, azaz 'csúnya viskó' nevet. Sajnos a Savoyaiak támadásai nem kímélték az épületet, több alkalommal lerombolták. Ennek ellenére a Ciabas-i templom a valdens hit és kultúra szimbólumává vált.²¹ (7. ábra)

A valdens templomok megtalálhatósága alapján jól látszik az ő gyülekezetszervező aktivitásuk, hiszen meglehetősen nagy számban találhatóunk templomokat a völgyekben. Bár ahogy az a kutatások során nyilvánvalóvá vált, nem minden esetben beszélhetünk hagyományos értelemben vett templomról, sokkal inkább egy szerényebb épületről, több funkciós közösségi térről (iskola és gyülekezeti helység kevés kivételtől eltekintve ugyanabban a teremben kapott helyet.

7. ábra Az 1555-ben épült Ciabas-i épület (Luserna San Giovanni) kívülről és belülről²²

21 <https://www.fondazionevaldese.org/documenti/40b3039e1613e699714026ec-cae7f419.pdf>

22 Ciabas: Angrogna és Luserna San Giovanni között található. Vincenzo Morglia fotográfus munkája (1890) a templom belső. <http://www.fondazionevaldese.org/arch011.php?picture=san-giovanni.jpg&did=09#> A külső kép: <http://www.fondazionevaldese.org/templi-archivio-fotografico-fondazione-valdese.php>

1853-ban Torinóban épült fel az első valdens templom. Az istentisztelet helyei kevésbé hasonlítanak egy átlagos templomhoz. A valdensek Pál apostol szavait érzik magukénak: „*Nem tudjátok-é, hogy ti Isten temploma vagytok, és az Isten Lelke lakozik bennetek?*” (1Kor3,16) Ennek értelmében megelégszenek egy tágas, az időjárás viszontagságaitól megvédő építménnyel is, így nem meglepő, hogy templomaikra az egyszerűség, a puritánság jellemző.

8. ábra Egy valdens templomtér Pradelto-ban (Val d'Angogna) a kályhacsővel²³

A berendezésük sajátosságai, hogy elől középen egy fa pulpitus található, két oszlopban padokkal, a teret a kályhától a szabadba vezető nyílásig cső (il tubo) vagy csövek „csúfítják”. (8. ábra)

A valdens templom nem az esztétika, hanem a hasznosság, céltudatosság jegyeit hordozza. A hegyvidékre jellemző hideg napokon, illetve a zord téli időjárásban szükséges volt fűteniük, ezért találták ki a nem túl tetszetős, ám annál célszerűbb fűtési megoldást. Számukra ezek az épületek nemcsak az istentisztelet megtartására szolgáltak, hanem a gyűléseik, sok esetben a tanítás helyei is voltak.

²³ <https://valdesina.it/2014/02/21/tempio-di-pradelto-no-angogna/> Az internetes letöltések utolsó dátuma: 2020. 02.08.

Összegzés

A valdensenk ősei magas elvárásokat támasztottak magukkal szemben, és ennek a valdens-képnek akartak/akarnak azóta is megfelelni mind a hazájukban, mind külföldön a hívők. Az ő történetük szorosan összefonódik a Lombardiával és a Cotti-Alpokkal, amely Olaszország és Franciaország területén helyezkedik el, valójában Olaszországban Piemont, Franciaországban az Hautes-Alpes, az Alpes-de-Haute-Provence és a Savoie tartozik hozzá.

A valdensenk vallási jelképei letisztultak és magukban hordozzák az ő hitvallásukat, azaz a Bibliához, az Ige szavához, üzenetéhez való ragaszkodásukat. A valdensenk büszkék az egyházi függetlenségükre, amely jórészt a pénzügyi autonómia miatt lehetséges számukra.

A valdens kutatók nem egységesek az ő megítélésüket illetően, de ez nem is annyira meglepő, ha azt a tényt vesszük alapul, hogy mindenki a saját meggyőződését is érzékelteti, megjeleníti az eredmények bemutatása során.

Álláspontom szerint, mindenféleképpen figyelemre és elismerésre méltó a valdensenk kitartása, a vallásuk iránti ragaszkodásuk, hiszen ez a maroknyi északolász népcsoport az Alpok völgyeiben a hosszú évszázadok során is talpon tudott maradni, megőrizve hitüket, vallásukat.

NEVELÉSTUDOMÁNY, PEDAGÓGIA

Veress József

Az iskola éthoszánaak alakítása

*„Jobb a helyes úton sántikálva haladni,
mint szilárd léptekkel a rossz úton járni.”*

Hippói Szt. Aurelius Augustinus,
nyugati egyházatya, +430

*„Minden ország támasza, s talpköve a tiszta erkölcs, mely ha elvész,
Róma megdőöl, s rabigába görnyed.”*

Berzsenyi Dániel, +1836

„Az erkölcs a világ létezésének a feltétele”

Ludwig Wittgenstein
osztrák filozófus, +1951

Veszélyben az erkölcs

Talán nincsen az írott történelemnek olyan évszázada, amelyben ne hangzana el valamelyik szellemi nagyság jajkiáltása a korának erkölcsi állapotai miatt.

Így aztán úgy is elintézhetnénk az erkölcs helyzetét: ugyan már, ez mindig is így volt, ez a 'trendi'.

De tendencia mintha egyre csak súlyosbodna.

Ha nagyritkán bekapcsolom a televíziót, nem látok mást az adók tucatjain, mint immorális fertőt.

Rámfogott fegyvert, brutalitást, verekedést, gusztustalan, infantil, konfúz jelenetek és reklámok sokaságát.

Eladó a világ? Csak a haszon, csak a pénz számít?

Híreket hallgatva felteszem a kérdést, hogy anarchistákat, bűnözőket, lélekrontókat már nemcsak a virtuális világban dédelgetnek? Mindezt akár még a szabadságjog érvényesítésének is titulálhatják?

Nem tudom eldönteni, hogy a jelenséget a közakarattal feljuttatott legitim hatalmak Európa szerte vajon tényleg nézik, cinikusan túrik, támogatják?

Lehet, hogy maholnap az elkövető s cinkosa kiáltatnak majd ki áldozattá, s az áldozatokat mondják ki bűnösöknek?

Hát ilyen nagy úr ez a „szabadság”?

Lehetőségek

Van még néhány olyan őszintézmény, amelyek lokális erejükkel képesek visszaverni ezt a konfúz, diabolikus támadást.

Ezek az őszintézmények, a tiszteletreméltó Mindszenty József bíboros-hercegrímásunk megfogalmazását követve, együtt alkotják a nemzet pilléreit.

E négy pillér: család, templom, iskola, temető.¹

A család egy férfi és egy nő, vagyis az apa és anya szerelméből származó gyermekek és szüleik által alkotott szeretetközösség. Az áldozatkész és feltétel nélküli szeretet természetes fészke. A társadalom, a nemzet, az állam, az emberiség alapja.

A templom Isten Háza, a közösség háza, a lélek fészke, a szakralitás, az Eucharisztia s az Ige erős vára.

Az iskola a kultúra, s a személyiség formálásának felelős nagyközössége és intézménye.

A temető pedig, az ősök, a hagyomány tiszteletének toposza, a „gán chájim”(héb.) = „az élők kertje”.

E négy pillér az együttes szeretete erejével, erős erkölcsi tartásával, *etosszal, éthosszal*² megtarthatja a jövőt, a nemzetet.

A négy őspillér közül nekem megadatott, hogy az iskolával, annak

1 V. ö: Krajsovszky Gábor: Legyőzve is ő győzött, Bp. 2008. Hitel a Nemzetért Alapítvány kiadása, 40. o.

2 Az etoszt mint szabályt, az éthoszt mint jószokások alkotta normák rendjét, az erények közösségi és személyessé váló, tudatos és érzelmi megnyilvánulását, gyakorlását, megélését értem mindvégig. V. ö. Fináczy Ernő: Az értelem és erkölcsi nevelés viszonya, in: Gergely László: Fináczy Ernő pedagógiája, Szeged, 1927. Budai-Bernvaller József Könyvnyomdája, 49-55. o.

több fokozatával igen sokat foglalkozhattam. Így most is csak ezt te-
szem.

Az iskola

A klasszikus görög szó *'szkolion'*, iskolát, Mestert és tanítványt, épü-
letet, rendszert, okító, véleményformáló intézményt is jelent, Az iskola
a tudományai eszközével *az erkölcsi nevelést szolgálja*.

Talán a klasszikus kultúrkör a szellemtörténetnek még az a korszaka,
amelyben legkevésbé kötődött az erkölcsi diszciplína az aktuális
hatalomhoz, illetve a pénzhez.

Az ókor embere a görög bölcseséggel, a római jogszemlélettel és a
zsidó-keresztény bibliai morállal együtt adott fundamentális örökséget
nyugatnak. Az iskola szerepe mindhárom hagyatékban tagadhatatlan.

Szinte minden ókori nép az *erények gyakorlásában*, a família, a pát-
ria, az uralkodó cselekvő szeretetében, a hősiességben látta az erköl-
csiségnek a lényegét.

Az Egyetlen-Örökkévaló Isten hűsége iránti állhatatosságból faka-
dóan, a fenti horizontális igazodásból vertikális törekvéssé válik az er-
kölciség, előbb Izrael, majd a keresztény világ számára is...

Mindkét vallásban és kultúrkörben a nevelés legfőbb színtere a csa-
lád. Az iskola intézményesíti, szocializálja, tovább gyakoroltatja a csa-
lád ősi értékrendjét.

Úgy emlékszem, a Talmud már megjegyzi, hogy *szabad a zsinagógát
eladni, ha az árából iskolát létesítenek*.

Számottevő tekintély az iskola az ókorban s később is, mindaddig,
amíg benne az *éthosz formálása és a gondolkodásra nevelés* egyenran-
gú, kiemelt, tartós funkciót kap. Ez az arányos kettősség még napjaink-
ban is működik.

A jó iskolában kérdezni, kérdeztetni, kérdezni-hagyni s válaszolni,
majd újra és újra kérdezni, kérdezni kell. (Ex cursus, ld. lent³.)

---

3 Ennek egy érdekes tanulsága Simon Peresz példája. Hazaérkezésekor édesanyja rendszeren azzal fogadta: „Kisfiam, mit kérdeztél ma az iskolában?”

Az iskolai kérdés, kérdezés megteremti a kérdezés kultuszát, szellemi örökségét..

A zsinagógai iskolák, a heiderek, a szerzetesi, plébániai, püspöki és később a Klebelsberg-i Elemi Népiskolák, a Fasori Evangélikus, a Veszprémi Piarista Gimnázium, a Pápai Református Kollégium, a híres középiskoláink jól példázzák ezt.

Ez az, amit alaposan meg kellene tanulnia és tanítani a hazai köznevelés és közoktatás mindenegyres nevelő, tanító, felelős szereplőjének és diákjának is! Meg kell azt is tanítani és tanulni, hogy számos problémára az a legjobb válasz, ha újabb és újabb, jobbnál jobb kérdéseket teszünk fel.

A latin és hellén iskola Róma jogszemléletével, a hét szabad tudomány tudástárával, Hellász filozófiájával alakít ki erős, tartós hatástörténetet. Ez még napjainkig is lépten-nyomon megtapasztalható, minden iskola- típusunkban.

A erős jogszerűség, a tananyag túltengése újmodern korunknak is jellemzője. Ez sokszor jelenti a köznevelés mindennapjaiban a kognitív, jurista megközelítést, a morális, szakmai látásmóddal szemben, vagy annak hátrányára.

A tegnapok regnálói a *középkor jórészt egyházi iskolázásával* kapcsolatosan igen téves képet alakítottak ki. Pedig ez a katedrálisok, az egyetemek, az iskolatípusok gyors születésének, virágzásának kora is.

Az iskolák a XVIII. század végéig, a racionalizmus uralma kezdetéig, a vallási morál, az éthosz, az etosz és a tudományok együttes szolgálatában álltak. Valláserkölcsei alapjuk szilárd volt, jóllehet az egyes emberek és intézményeik fenntartóinak gyarlósága oly sokszor szégyenteljes méreteket is öltött. Ezekre a történelem válaszolt is a maga sajátos módján.

Korunk hazai iskolázása egyre racionalizálódik. Az a folyamat jószerevével hetven éve zajlik. Mégsem látszik elég erősnek a szándék, hogy a 'szélessávú', horizontális és vertikális gondolkodásra-tanítást mind jobban favorizáljuk...

Úgy látom, *egyre kevesebb a perszonalitás*, az elgépiesedő hazai, nyugati típusú iskolában. A jó kérdéskultúra, a jó kérdezés kultusza lenne képes az újra-perszonalizálásra. „*Minden kérdés egyfajta reflektorszerepet tölt be. Rávilágít a problémára, a dolgok összefüggéseire, de a...választ...elgondolkodva kell megadni.*”⁴ És rávilágít a kérdezettre is. Már az elgondolkodás is perszonalizál. Feltenni is inkább átgondoltan kell a kérdést, nem rutinból, hanem a megkérdezett szerint, olykor hozzá igazítva, adeaequan.

Kérdező magyar diákok, kérdező magyar iskolák kellenek!

Talán a 'dignitas humana'⁵ mint a köznevelés és közoktatás legfőbb oka és célja, már mintha nem annyira tisztelt, nem olyan alapvető és nem oly általános kötelessége lenne a társadalmaknak, mint azt a nyolcvanas évek második felében és azt követő átmeneti években tapasztalhattuk?

Korunkban a rendet, a fegyelmet, a tekintélyt, az engedelmességet, a perszonalitást mindinkább *felszámolja* az infokommunikációs gyakorlat, a digisuli, az on line oktatás. A társadalom és a gazdaság felől nézve pedig, *a haszonelvűség.*

A digitális világban van és lesz is rend, hiszen az a matematikára, algoritmusokra épül.

Az un. fejlett világban a köznapi, erkölcsi ordinalitás, a disciplinális viselkedés ósdinak kiálttatik ki. Úgy látszik, mintha a logosz helyébe a káoszt, a normális helyére az abnormálist helyeznék etalonként... Félő, hogy ez tovább irradiálódik...

Hazánkban az anyanyelvi és művészeti tárgyak, kiváltképp a többi tárggyal korrelációban szemlélve, sajnos drasztikusan redukálódtak az elmúlt cca. száz év során. A redukció egyre szárazabb lelkeket szülhet.

Ez ügyben biztató jogszabályi és nevelés-oktatásfilozófiai törekvések ritkán jutnak érvényre. A gyatra muníciók, a csökkenő népesség

4 V. ö. Sebő József: A katedra túloldalán /Fiatal pedagógusok füveskönyve/, Bp. 2012. Új Ember 117. o.

5 Emberi méltóság

mellett is nagy osztálylétszámok, az önálló minisztérium hiánya, a tanító ember sajnos még mindig szerény anyagi megbecsültsége ma is halmozza a gondokat.

Háttérbe szorultak azok a hétköznapi tantárgy-pedagógiai periodikák, amelyek remek szakmai-szellemi tőkét, forrást jelentettek az önképzésben.⁶

A továbbképzésekről ugyan rendelkezik jogszabály, de azok anyagi keretei erősen behatároltak. A szakmai továbbképzésre az iskola delegál. Alanyi úton, önrész vagy pályázat nélkül nehéz bekerülni. A pályázati rendszer egyébként sem erősíti az intézményes morált.

A szakvizsgás továbbképzések kínálata hosszú kihagyás után még ma sem túl bőséges.

Általában a pedagógiai lélektan, az etika, a hittan-erkölcsstan tárgyai sokáig nagyon hiányoztak a szakvizsgás képzési palettáról. Ma már megjelennek.⁷ Jobb későn, mint soha.

6 A Magyar Nemzeti Digitális Archívumban elérhetőek ezek a tantárgy-pedagógiai periodikák. A hatvanas évektől Tankönyvkiadó adta ki, kéthavonta megjelentek a Művelődésügyi Minisztérium folyóirataként, szinte minden iskolában ott voltak, munkaközösségenként rendszerint egy-egy példányban. Ma is tanulságosak, az ideológia kivételével.

A PPKE BTK Mester és Tanítvány című periodikája értékrendjével, nagyszerű tanulmányával sokáig jelentett színvonalas szakmai forrást az iskola éthosza formálásához is 2004-2010. Hoffmann Rózsának és Munkatársainak köszönhetően. Megszűnése pótolhatatlan, remélhetően nem lesz végleges

7 Néhány példa: A Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Karán a pedagógus számára 4 szakvizsgás tematika van: családi életre nevelés, felnőttoktatói, mentortanár, közösségi művelődés btk.unideb.hu/node

A Pécsi Tudományegyetemen gazdagabb a kínálat, a 9 szakvizsgás képzés között óvónői, tanítói, könyvtárosi, szaktanári tantárgy-pedagógiai, tehetséggondozási és fejlesztési, valamint preventív és korrekatív pedagógia-pszichológia szakirányok vannak ptk.pte.hu

A Pázmány Péter Katolikus Egyetemen 7 pedagógiai területen szerezhető szakvizsga: mentorpedagógus, tanügyigazgatás és szakértő, vizsgálónök, fejlesztő, differenciáló pedagógus, gyermek és ifjúságvédő, drámapedagógus btk.ppke.hu/oktatas/

Az Eszterházy Károly Egyetem Egerben 21 szakterületen képez tovább: mentálhigiéne, differenciáló pedagógia, etika-erkölcsstan, ének-zene, fejlesztő pedagógia, mentorpedagógia, iskoláskor előtti mentorálás, gyógytestnevelés kétnyelvű nyelvtanító angol és német szakterület, kisgyermek-pedagógia, közoktatás-vezető és pedagógus, mérési, értékelési, minőség és folyamatmenedzsment, bábjáték, tanügyigazgatás, szocioterápia, IKT alapjai, tankerület-igazgatás, tehetséggondozás és fejlesztés, vizsgálónök ieger.uni-eszterhazy.hu

Tudomásom szerint, mára az iskolákban a klasszikus igazgatói stállum már megszűnt. 'Intézményvezető' van, aki olykor csak a mechanizmus felett őrködő, quasi tisztességes iskolagépész. Így az elsőszámú vezető mint elsőfokú tanügyi hatóság 'de facto et de iure' jelentékeny szerepet már nemigen tölt be...

Úgy látom, az 'intézményvezetőnek' már nincsen a korábbi értelemben vett elismerési, juttatási, elmarasztalási jogköre. Legfeljebb javaslattevő lehet.

Mindez szintén visszahat a mai hazai iskolákra. Visszahat a struktúrára, az organizmusra, a funkcióra, a munkára, a színvonalra, és sajnos a morálra, az éthoszra, az etoszra is..

A magyar tanító emberek döntő többsége sok-sok évtizede nem tudna már un. polgári módon, tisztességesen megélni az intézményes javadalmából, ha nem vállalna másod, illetve harmadállást. (Vállalkozás, nyelvtanítás, korrepetálás, edzősködés, takarítás, hazai és külföldi szezonális munkák, babysitter, ápolás, gondozás, bedolgozás, pl. lán-gossütés, stb. munkaköröket.)

Így nehéz de még mindig lehetséges morális példaképnek maradnunk.

Az un. szakmai illetve érdekérvényesítési, kamarai képződmények nemigen vállalnak revelált, bátor erkölcsi kiállást az óvodát, iskolát ostromló ultraliberális, nyomuló sajátos erőkkal szemben. Pl. a szomorú aktualitás, a gender és lmbtq-ideológiák, propagandamesék terjesztése, stb. kapcsán.⁸

Van a szakmai argumentáció:

Minden pedagógiai intézménynek van saját, elfogadott nevelési programja, éves munkaterve. Azt és nem mást köteles megvalósítani. Ez a szülők, a gyerekek, a testület, a fenntartó iránti kötelme.

A társadalom egyéb szegmenseit képviselő sajátos propaganda-irodalmak iránt nincsen kötelezettsége sem az óvodavezetőnek,

⁸ A 6-9. odalon felsorolt észrevételekkel kapcsolatban a tévedés jogát is fenntartom.

sem az iskolaigazgatónak. Bátran elutasíthatnak minden külső törekvést.⁹

Jobban jár a gyerekközösség Arany János, Weöres Sándor, Donászi Magda, Elek apó, és még sok más magyar géniusz meséjével, népdalaikkal, kultúránk, a Grimmek, Andersen évszázados értékrendjével.

Egyébként is vannak művek, alkotások, melyek 'szentek' és sérthetetlenek.¹⁰

Az értékrendünk mellett a példamutató, dicső Makkabiak harccosságával kell kiállnunk.

Mindezek ellenére, hála Istennek és a rövidebb-hosszabb ideig működő mérsékelt realista közhatalmi erőknél, a fentiek ellenére van még jelentékeny rend a hazai iskolázásban, amit féltetni, óvni, őrizni kell!

Voltak, vannak számottevő, történelmi áttörések: NAT-változatok, hit és erkölcsstan bevezetése, idegen nyelvek kiemelt szerepe, tánc-dráma, egészségtan, IKT eszközfejlesztés, nemzetiségi inkultúrációk, új köznevelési törvények, rendeletek, etikai kódex, cserkészlet, módszertani, eszközbeli innovációk, stb.¹¹

A negatív jelenségek ellenére tapasztaltam, hogy a jó iskolák mindig a *rend, a fegyelem, az erős, gazdag hagyománytartás, az értékrend mellett bátran kiálló közösségek.*

*'Minden közösséget...igényes követelményeinek tisztelete, megtartása,... tart meg, és nem az engedmények azok iránt, akik el akarják a közösséget hagyni.'*¹²

9 Talán túl gyakorlatias, plasztikus a gasztronómiai példám: hogy mernék én a rokonságomban véreshurkát kínálgatni, ha tudom, hogy a családfeje kijelentette, ezt soha nem eszik, vagy éppen utálják is. Ráadásul soha, senki sem kért, hívott, hogy kínálgassak náluk.

10 Érdekelne, vajon tervezik-e pl. Michelangelo szobrainak átfaragását?

11 Ex cursus: Ám a legutóbbi, ún. centralizáció úgy vélem még mindig nem vált igazán javukra az iskoláknak. „A Gróf”, dr. Klebelsberg Kunó a nagy miniszter nevét viselő hatóság illetve Tankerületi Központok gigantikus voltukban, még legnagyobb jószándékuk mellett sem tudhatják garantálni azt a szellemi, dologi lokális autonómiát és mobilitást, amit a tisztességes önkormányzatok s kisközösségeik még oly sok helyen korábban képesek voltak iskoláiknak biztosítani.

12 Dr. dr. Pápai Lajos iskolaalapító győri megyéspüspök után, talán egy tv-interjújában elhangzottak alapján

Az iskolázás ügyét is a követelményeinek, hagyományának tisztelete, s nem az engedmények viszik tovább. Ettől nem szabad eltérni.

Iskolázásunk egészét tekintve, azt összehasonlítva a társadalmi és a gazdasági élet képződményeivel, elmondható, hogy a magyar iskola a morális intézményi jelenségek közé tartozik.

A hazai pedagógusok társadalma is az értelmiség azon szegmense, amely még elég távol áll mindenféle felróható, korrupt cselekménytől. Igaz, s hál' Istennek, túl nagy materiális, manetáris kísértéseket még sohasem kellett kiállnunk...

A pedagógus

Lehet arról vitatkozni, már mennyire kívülről, s még mennyire „*belülről irányított ember*”¹³ a mai magyar pedagógus.

Akihez tanítványai kitartó engedelmességgel, szeretettel viszonyulnak, az ma is tekintély, belülről irányított Tanító Ember. Annál az etosz, az éthosz szerinti magaviselet 'kikényszerítésének' mestersége a tisztes szolgálat hozadéka. A Buber-i értelemben vett kapcsolati korreláció gyümölcse. Ez a bölcs XX. századi 'hídember' így ír: „*a szellem nem az Én-ben van, hanem Én és Te között. Nem olyan, mint a vér, hanem mint a levegő, melyben lélegzel. Az ember a szellemben él, ha képes válasszolni a neki rendelt Te-nek. Képes rá, ha egész lényével belép a viszonyba. Csak viszonyt teremtő ereje által képes az ember a szellemben élni*”¹⁴

Az autoritással és engedelmességgel működő pedagógiai kapcsolat nemcsak ennek a szellemben, a lélekben élő folytonos kölcsönös viszonyulásnak a termése, hanem az okos szeretet érett gyümölcse is. Ez az észrevétel fordítva is igaz és működő.

Erről Molnár Tamás így ír: „*nem nehéz arra a következtetésre jutni, hogy a szeretet jobban kifejti hatását, ... ha autoritás társul hozzá. az ... a szeretet egyfajta kanalizálását jelenti: az ... eluralgó érzelgősséget he-*

13 V. ö: David Riesman: A magányos tömeg, Bp. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1983. ford. Szelényi Iván in Molnár Tamás: Az autoritás és ellenségei Bp. Kairosz, 2002. 19. o. ford. Ábrahám Zoltán

14 13 Martin Buber: Én és Te, Bp. Európa, 1991. ford. Bíró Dániel, 47. o.

lyesen adagolt szeretet váltja föl, ami immár valamire irányul,... - nevelő jellegű. A szeretet mindenképpen formálóerőt jelent és humanizál, ha autoritással párosul".¹⁵ És az autoritás is, ha szeretettel működik.

Ha fel kellene mutatni azt a tanító elitet, amely a legtöbbet tette a magyar gyerek és felnőttársadalomért, én a néptanítókat emelném ki. Ők azok, akik leginkább megtestesítik az ideált, a Pedagógust.

„Mennyi közös jegy az attitűdökben, a személyiségvonásokban, a képviselt értékekben, világképben:

- szilárd hit, vallásos meggyőződés, amely pedagógiai hitvallásuk része..
- a hivatástudat, a közoktatás bármely posztjára kerülve a közjót szolgálták
- a nevelést, a személyek erkölcsi formálását fontos feladatuknak tartották
- hittek a példa erejében, magánéletük, családi életük példa volt környezetük számára, mellyel bizalmat ébresztettek az értékközvetítő társadalmi intézmények: a család, az iskola iránt
- türelem, emberség, kapcsolatteremtő képesség, amit több évtized multából is megőrzött róluk a tanítványok emlékezete.”¹⁶

Tagadhatatlan, hogy *az iskola, nevelő intézmény, a pedagógus, hivatott nevelő.*

Pontosságával, következetességével, szakmai felkészültségével, reuelált, állandósult, szilárd, bátran megvallott, megvédett értékrendjével, a kiáradó felelősségérzetével és szeretetével állhat ma is morális példaképként a tanítványai, a szülők, s a kollégái és a közösségek előtt.

15 14 Molnár Tamás i. m. 23. o.

16 15 In: Tanítók, tanárok, Sorozatszerkesztő: Kováts Sándor, A veszprémi Dózsa György Általános Iskola Iskolatörténeti Múzeumának sorozata, 2. szám, In memoriam Bálint Péter, Horváth Gyula, Kováts Zsigmond, Mohos Zoltán, Tantó István Dr. Török Kálmánné: Előszó 9-10. o. Veszprém, 2003.

Az igazgató

Az intézményvezető szóhasználatot bürokratikusnak tartom. Az iskolához nem véletlenül az igazgató terminus kapcsolódott hozzá.

Az igazgató az iskolában működő igazságosságért, az esetleges hibák kiigazításáért, az igaz tananyag igaz közvetítéséért és a számonkérés igazságosságáért éppúgy felel, mint a hazugság és destrukció térnyerésének megállításáért.

Felel a helyi nevelés és oktatás egészéért, egységéért, az egész iskolája erkölcsi arculatának formálásáért.

Felelősségi és kötelezettségi köre hatalmas, döntési jogköre ehhez viszonyítva kevés. Az ötéves kinevezése a rá váró munkához képest rendkívül rövid. Munkáltatói jogokat csak részben gyakorol.

A hierarchikus rendszer, amelyben szolgálnia kell, túladminisztrált, sokszor immobilis gépezet.

Nemritkán egyedül kell harcolnia fegyvertelenül is a rendszeren kívül lévőkkel.

Az igazgató erkölcsi és szakmai példáját viszont sem jogszabály, sem hivatal, sem bürokrácia, sem korszellem nem korlátozhatja!

Az igazgató karakteréről

Erős jellem. Nem megalkuvó, de dialógusra kész, van kompromiszsumérzéke. Nagyritkán meg is győzhető és ez így jó.

Felelősségtudatával biztosságot, nyugodt, határozott kiállást képvisel, stabil egzisztenciát teremt a gyerekeknek, felnőtteknek. Lehet rá számítani, maga is „igazodási pont”¹⁷ az erkölcsi koordinátarendszerben.

Jó, ha a munkássága a pedagógia tudomány legalább egy elméleti vagy gyakorlati területén kiemelkedő.

Szilárd, nyíltanvállalt, örök értékrend szerint él, viselkedik, dolgozik.

---

17 P: Dr. Korzenszky Richárd OSB Prior kedvelt szóhasználatát követve. Tihanyi Tetőtéri Esték

Igényes, következetes és követelő saját magával és másokkal szemben.

Képes a szervezeti stílust, karaktert, morált, presztízst, öntudatot, vonzerőt és iskolai arculatot alakítani, kialakítani.

Megnyugtató, ha a tanulás tanulása, a *tanítás tanulása, az értékszo- cializáció problémái*¹⁸, a kollégák, gyerekek terheinek optimalizálása iránt tevékenyen fogékony.

Nem személyválogató, igazságos és emberséges, szelíd, szigorú, szeretetteljes.

Az igazgató iskolai éthoszt formáló gyakorlati feladataiból

Óralátogatás

Több mint az ellenőrzés egyik módszere!

Az óralátogatás a személyes tájékozódás és segítség legkorrektebb, de legfárasztóbb, legösszetettebb és legizgalmasabb módja. *A látoga- tás után az óramegbeszéléskor már a látogatott is látogatja az igazga- tót!* Az órát tartott számára kiderül az is, hogyan dolgozik az iskola első embere, vagy annak munkatársa! Tudomásom szerint manapság már kimegy a szokásból a vizitáció. Ez kételyeket támaszt.

Honnan, mit tud felelősséggel egy igazgató, vagy helyettese a kol- légái munkájáról, ha tanévente 1-2 alkalommal nem győződik meg helyben személyesen róla? Kiről, mit képes tanúsítani?

A meglátogatott tanóra mindig és mielőbb a kritika szabályai sze- rint értékelendő, megbeszélendő! Ez vezetés-módszertan felől és er- kölcstől is kötelező cselekmény. Kifejezi, az odafigyelést, a törődést, a segítő humán és szakmai szándékot.

Az óralátogatás lehet előre bejelentett és ad hoc is. Speciális eset- ben, csak rendkívüli okból lehet órarészt is látogatni. A tanórák védett- sége azonban mindent megelőz.

18 V. ö. Vekerdy Tamás, *Az iskola betegít?* Bp. 2004. Saxum, 24-35. o. és 99-135. o.

Bemutatóórák, továbbképzések

A tantestületet és a gyerekközösséget megismerve, a bennük lévő szakmai, humán értékeket bölcsen meg kell osztania, és közkinccsé kell tennie!

Sok-sok rejtőzködő, morálisan is példás személyiség van egy iskola-közösségben!

Megismerésükért rendelkezik az igazgató a tervezett *bemutatóórák, továbbképzések* ügyében. Felkérés, vállalás alapján valósulhat meg az intézményi erkölcsi arculat és a személyiségfejlesztés e két hatékony módja.

Sokan támadják ma már ezt a két módszert is, mondván:

– Kirakat, zsonglőrködés! Ki ne tudná egy idő után elkápráztatni a főnökét, kollégáit!

Azonban tudjuk, a szokás a második természetünk. A 45 perc alatt nyilvánvalóvá válik, kinek milyenek a munkaszokásai! Ki az, aki az órán kilép önmagából? Száz, százötven meglátogatott óra után már nem téved nagyot a látogató.

Iskolagyűlés

Meglátásom szerint inkább iskolagyűlést kell tartani, mint diákparlamentet.

A demokráciára is iskolai keretben, funkcióérettségnek is megfelelően érdemes nevelni.

Az iskolagyűlésen van jelen az egész iskolaközösség.

Az oka minden esetben az egész iskolát, az intézményes erkölcsöt is érintő fontos aktualitás. Jogszabályi, fenntartó által elrendelt, eseti rendkívüli indoka is lehet.

Az összehívást időben kell közölni, hogy a gyerekek is ráhangolódjanak.

- Nagyon alaposan kell rá készülnünk!
- Legyen a helyszín és az elhelyezkedés figyelemre készítő!
- A fórum ne legyen se hosszú, sem rövid!

– A jó iskolagyűlés valamelyest dialógus jellegű. Fontos, hogy *a közös fontolgatással a gyerekek szívéhez és értelméhez egyaránt szóljunk.*

Tisztességes vélemény-nyilvánítást érdemes 'kicsikarni' az iskolagyűlés szereplőitől.

*Alakítsunk ki bennük már a helyszínen közös erkölcsi állásfoglalást!*¹⁹

Adott esetben tegyenek ígéretet, ami közös iskolai értékrendünket, erkölcsi normánkat szolgálja: egy felújítás után, az értékek tartós megbecsülésére vonatkozóan.

Az intézményes és személyes etosz és éthosz együttes alakításának és a kultúrált állampolgári közéletre nevelésnek talán legfontosabb fóruma az iskolagyűlés. A gyerekek jellemébe az összetartozás, összetartás, begyakorolt kiállítás, szereplés, rítusérzék is beépül.

Elismerések, dicséretok, jutalmazások alkalma is lehet ez az esemény. Elmarasztalás viszont itt csak a legkritkább esetben történhet.

Megkövetelt, megtartott rend, fegyelem, figyelem és egyfajta nyitott, családi atmoszféra nélkül azonban teljességgel elképzelhetetlen a fórum eredményessége.

Értekezlet

A szakmáról szól.

Egyrészt, olyan értekezletet kell tartani, amin érdemes figyelni.

Másrészt, ezen a napon mindenki azért kapja a fizetését, hogy részt vegyen, figyeljen, kooperáljon.

Tíz évig volt olyan Igazgatóm, akinek az értekezletein jegyzeteltem. Értekezletei gyerekek, kollégák személyiségfejlődését egyaránt szolgálták.

Sokat foglalkozott az anyanyelv védelmével, az alapműveletek, az olvasás fontosságával, az erkölcsi nevelés, a hazaszeretet, a tisztessé-

¹⁹ Kovács Sándor, szeretett egykori Igazgatóm és példaképem hívta fel figyelmemet ennek neveléstani fontosságára, jó harminc évvel ezelőtt.

ges munkára nevelés a személyi, környezeti tisztaság, egészség kérdéseivel.

Méréseinek, felméréseinek eredményeit mindig ismertette, elemezte. A következtetésekből a testület, a gyerek számára feladatokat, kötelezettségeket támasztott. Azokat pontosította, majd számon kérte. Ellenőrzött, elemzett, segített.

Jelmondatokat, szentenciákat vezetett be, melyeket hétfőnként hirdetett meg, az iskolarádióban, a Hangosban.

Az iskola és a tanulók neveltségi és tanulmányi szintjét folyamatosan mérte, vizsgálta.

Elemezte a szülő, pedagógus, gyerek kapcsolati hármasságát. Kiadta a szülői értekezletek tematikáját, referálást kért.

Sokat beszélgetett velünk és a gyerekekkel. Értekezletein s azokon kívül is, mindig szünoptikusan kezelte, gondozta az iskolát.

Példakép ma is.

Egy javaslat az iskola erkölcsi arculata formálására

Több éve már, egy nagyvárosban járva egy intézet bejáratán vettem észre egy szép, piros-fehér-zöld színű, közepes transzparenst. „*Kérlek, beszéljünk szépen!*” felirattal.

Ezzel az elnevezéssel többhetes és visszatérő kiemelt anyanyelvi nevelési programot hirdettünk meg iskolámban..

Az anyanyelv szépsége nemcsak nyelvészeti kérdés. Emberi, nemzeti kérdés. Lélekformáló erkölcsi lehetőség minden kimondott szó! Minden leírt mondat.

Milyen módon szolgálható tehát az iskolában a szép beszéd?

Csak a felsorolás szintjén igyekszem megválaszolni: példával, szerepeltetéssel, versenyekkel, énekkel, mesemondással, szavalással, sok szóbeli feleltetéssel, prezentációval, kiselőadással, *ünnepekkel*, ünnepélyekkel, megemlékezésekkel, heti jelmondatokkal, memoriterekkel, színházlátogatással, iskolarádióval, könyvtári, olvasási akciókkal,

transzparenssekkel, témahéttel, projekttel, dicséretekkel, stb..

Könnyű nekünk, magyaroknak, hiszen olyan szép és gazdag a nyelvünk, a végtelenségig árnyalható, cizellált.

Jakob Grimm vallja: „A magyar nyelv minden más nyelvet felülmúl.”²⁰

Sir John Bowring mondja: „A magyar nyelv messze áll, önmagában, nem szorul senkire, legdicsőbb, legrégebb emléke a szellemi fejlődésnek”²¹

Tanáremberként, magyar állampolgárként vallom, hogy kötelességünk minden tisztességes eszközzel őrizni, óvni, védeni édes anyanyelvünket. Arról mindenki tud, hogy betegeskedik ez az egyedülállóan csodás nyelv.

Az sms, e-mail, tv, közösségi oldalak, olykor a parlamentben elhangzottak is rontják. Ezzel együtt a nemzetet is. Globális az ártalom, melyet csak lokális fegyverekkel győzhetünk le.

Lokális lehetőségek az iskola éthosza alakítására

Csak a felsorolás szintjén, címszavakban hozom:

– Az erkölcstani alapfogalmak beépítése az iskolai dokumentumokba (SZMSZ, Dök. SZMSZ, Szülői Közösségi SZMSZ, Pedagógiai Program, Éves Munkaterv, *Házirend*)

– Etikai Kódex a tantestület, tanulók, szülők számára.

Érdemes megjegyezni, hogy a jó adminisztráció megvédi, a bürokrácia megöli a pedagógiát.

Kapcsolatok, szerveződések

Lévén, hogy az erkölcs „*philosophia practica*”, fontos, hogy minél több lehetőség legyen az éthosz személyes és közösségi interiorizálására. Ezek a következők:

²⁰ Jakob Ludwig Karl Grimm 1785-1863 német filológus, irodalomtudós, ügyvéd, testvére Wilhelm Grimm, akivel együtt a Grimm-meséket írták, hu.m.wikipedia.org/wik

²¹ Sir John Bowring 1792-1872 angol nyelvész, író, közigazdász, utazó, hu.m.wikipedia.org/wik

- *Ünnep*
- Testvérosztályok, testvériskolák
- Tanulópárok
- Diákújság
- Iskola és helytörténeti kutatás
- *Életmentő, újraélesztő tanfolyam* a testület és a nagyobb felsős évfolyamok számára
- Az iskolai gyermekorvossal tartott jó kapcsolat
- Énekar, zenekar, diákszínpad, bábozás, szakkörök
- Iskolatörténeti gyűjtemény²²
- A hittan (evangélikus, hit gyülekezete, katolikus, református, zsidó) és etikaórák elfogadottságának, színvonalának további emelése
- Hittanárok és erkölcsstan tanárok munkaközössége
- Plébániai, parókiális, gyülekezeti egyházi kapcsolatok
- Szobrok, emléktáblák elhelyezése, koszorúzása, jubileumok
- Identitás erősítése, öregdiák klub, jelvény, egyenruha
- A köszönés kultúrája, kultusza kialakítása
- *Osztálytermek elnevezése, címer, nemzeti zászló elhelyezése*
- Határtalanul Kárpát-medencei és közeli vándor-és állótáborok
- Szülők iskolája
- Szociális alapítvány, gyűjtés balesetet szenvedett iskolatárs anyagi megsegítése
- Az iskola történetének, körzetének alapos megismerése, helytörténeti kutatás
- *Közösen végzett fizikai munkák* (kapanap, faültetések, virágosítások, udvarszépítés, hólapátolás)
- A közösség esztétikai érzékének alakítása
- Az iskolai élő és épített környezet megbecsültetésének gyakorlati, takarékoság, gyűjtések

22 A veszprémi Dózsa Iskolában Kováts Sándor gyűjteménye több mint 8500 relikviával várja az érdeklődőket, egyeztetés után

- Kiállítás az iskola mellett a sajtóban, médiumokban
- Publikációk, közlemények, kiadványok, pályázati munkák, melyek erősítik az intézményes éthoszt, jóhírt
- Eseti vállalható közéletiség
- Az iskolai sportélet színvonalának további emelése

A sorból talán a legfontosabbat, az *ünnepet* emelem ki.

Az *ünnepe* bontja ki, fejleszti az emberi méltóság, a rend, a nyugalom, a béke, az emlékezés, a figyelem, a fegyelem, a személyes és közösségi kapcsolat relációit.

Az *ünnepe alakítja, erősíti* az ismeret, a tények fontossága, a szétválasztás és az összeillesztés, a rítusérzék, az érzelmi, értelmi, akaratú és *létrejövő többlet iránti adottságunkat*.

Az *ünnepe emeli* magasba a szívünket, lelkünket *emberségünk, közösségünk teljességét*. Az ünneplés a lélek tanórája, tantárgya.

Az iskolában az *ünneplést* újra és újra tanítani, gyakorolni kell. Ez *fontosabb, mint az ismeret*, mint a tananyagtartalom.

A sorozatot sokáig lehetne folytatni, bővíteni és elemezni. Erre itt, most nincs lehetőség. A visszatérő, állandó és igényes súlykolással a fentiek együtt és külön-külön is jól hatnak a tanulók személyes és az iskola közösségi erkölcsi arculatának formálására.

Prof. Dr. Roska Tamás szavaival zárom: „ *A szemünk előtt játszódik le a pénzügyi válságban a gátlástalan individualizmus csődje és a felelőség, az etika felértékelődése*.

*Mint sivatagban egy pohár víz, úgy értékelődik fel az etikus, művelt, széles látókörű tudásra alapozott magatartás.*²³

---

23 Roska Tamás villamosmérnök, egyetemi tanár, +2014

Petkes Csaba

A tanulási alapképességek és fejlesztésük jelentősége

Mi kell ahhoz, hogy tanulni tudjunk? Hogy tanulni tudjanak a gyerekek? Világos, szépen berendezett tanterem? Szép tankönyvek? Kedves, felkészült, következetes pedagógusok? Persze, ezek nagyon fontos feltételek, de mit sem érnek, ha a gyermek nem érdeklődő, nem tud figyelni, nem képes belső képeket kialakítani. Ezeket a képeket valamint rövid mozgáselemeket és hangsorokat képtelen rögzíteni, még rövid időre is. Magyarán, ha hiányosan épültek ki benne azok a részképességek, amelyek nélkül nem jöhet létre komplex tanulási folyamat. Ha megvizsgáljuk mindezeket a tanulási fázisok tekintetében, akkor észrevehetjük, hogy a tanulás nagyon összetett képesség együttest feltételez.

Az észlelés pillanatában szükséges, hogy ép érzékszervekkel – fogytékosság esetén megfelelő szakmai segítséggel –, kellő figyelemmel és érdeklődéssel forduljunk a látott halott információk felé. A befogadás fázisában az észleltekről belső képzeteket, hangokat kell alkotnunk. A rendszerezés során felszínre kell kerülniük a már meglévő információknak, és meg kell, hogy szülessenek az új információkat a már meglévőkhez kötő asszociációk. A részekre osztás, az analízis-szintézis során szükségeltetik, hogy képes legyen a tanuló logikai felosztásra, sorba rendezésre, lényegkiemelésre, összegzésre, majd vázlatkészítésre. Aztán mindezt memorizálni kellene, ami szintén speciális képességeket feltételez, úgymint emlékezet, tartós koncentráció, monotónia tűrés. Majd a már memorizált ismeretet fel is kell használni konkrét problémák megoldásában, ami adaptivitást, kreativitást feltételez.

Ha megpróbáljuk összegezni, hogy egy teljes tanulási folyamathoz milyen részképességek szükségesek, hosszú és valószínűleg még így is hiányos listát kapunk.

Íme:

- érdeklődés, (motiváció)
- tartós, kitartó figyelem, (koncentráció)
- látás és hallás utáni megfigyelés, (vizuális és auditív memória)
- mozgásminták másolása, (motoros, kinezetikus képességek)
- sorba rendezés képessége, (szerialitás)
- képzettársítás, logikai kapcsolatok (asszociativitás)
- elemző és összetevő képesség, (analízis, szintézis)
- lényegkiemelés képessége
- csoportosítás, (kategorizálás)
- rendszerezés, vázlatkészítés, (strukturálás, vizuális megjelenítés)
- emlékező képesség, (memória)
- rögzített ismeretek felhasználása, (adaptivitás)
- újszerű rendszerek alkotása, (kreativitás)

Hogyan és mikor alakulnak ki, hogyan fejlődnek tovább ezek a képességek?

Dr. Jeanett Vos és Gordon Dryden A tanulás forradalma című könyvükben összegezték az erre vonatkozó kutatási eredményeket:

1. A tanulási képességek 50 százaléka az élet első négy évében fejlődik ki.
2. További 30 százaléka a nyolcadik életév elérésére alakul ki.
3. Ezekben az alapvető fontosságú években alakulnak ki azok az idegpályák, amelyeken az összes jövőbeni tanulás alapul.

A tízedik életév után azok az agyi pályák, amelyek nem létesítettek további kapcsolatokat, egyszerűen elhalnak. (Dr. Jeanett Vos-Gordon Dryden: A tanulás forradalma I-II. 2005 Budapest)

Tehát a gyermek a tanulási részképességeinek kialakulása, a legfontosabb agyi pályák kifejlődése során családi környezetben van. A sok-

sok kedvesség, pozitív érzelmek, megnyugtató hangok, kedves, mosolygó arcok, vidám színek, rengeteg mozgás (ringatás, kúszás, mászás stb.), kedves dalok, szép mesék, tehát kellemes és stimuláló ingerek hatása indítja el és fejleszti tovább azokat a képesség összetevőket a kisgyermekben, amelyekben alapvetően a későbbi tanulási eredményei, és ebből következően az érvényesülési lehetőségei is múlnak.

De tudják-e ezt a szülők? Vajon hányan hallottak például az amerikai agykutató alábbi mondatáról?

Richard M. Restak írja *The Infant Mind (A gyermekagy)* című munkájában:

„Ha egy terhes asszony elszív egy cigarettát, magzatának légzése öt percre leáll.”

(Richard M. Restak: *The Infant Mind* 1986 Doubleday, London)

Az alatt az öt perc alatt – az oxigénhiányos állapotban – hány ezer agysejt kifejlődése szakad meg? Tudja valaki a választ? Az anyuka, aki a cigarettát szívja, vajon tudja, hogy saját gyermekének életesélyeit, későbbi tanulási lehetőségeit rontja?

Vajon miért nem tanítjuk meg ezeket a tényeket a szülőknek? Miért nem tanítjuk meg, hogy a kisgyermekkorban – születéstől az óvodába lépésig – hogyan kell táplálni a kicsit, hogyan kell dalokkal, játékokkal, színekkel, sok-sok játékos mozgással, pozitív ingerek sokaságával elősegítenünk a legfontosabb agyi pályák és ezáltal a tanulás alapjául szolgáló részkapességek kialakulását és fejlődését?

Ahol megtették mindezt – Új-Zélandon fejlesztő központokban, az USA-ban Missouri és Arkansas államokban családlátogatási programokkal, Svédországban a bevándorlóknak szervezett rendszeres képzéssel –, ott fantasztikus eredményeket tudnak felmutatni.

Biztos, vagyok benne, hogy egy jól kidolgozott – a nemzetközi példákat és a hazai specifikumokat is figyelembe vevő – szülőképző és kisgyermekkorai fejlesztő rendszer nálunk is megszüntetné, de legalábbis

döntően csökkentené azokat a szakadéknyi képességbeli különbségeket, amelyekkel már az első osztályban találkoznak a tanító nénik. A Biztos Kezdet program rövid ideig működő, helyi kezdeményezései is bizonyították ezt. Országosan átfogó rendszer a programkidolgozással, a szociális munkások, pedagógusok átképzésével, a fejlesztő eszközökkel, a programban dolgozók fizetésével együtt sokba kerülne, de vajon mennyibe kerül, ha 18, 20, 25 év múlva a jelenleginél nagyságrendekkel nagyobb összegű munkanélküli és egyéb segélyezést kell folyósítani? Ugyanis hosszú távon már csak az igazán kvalifikált szakembereknek van esélyük értelmes munkához jutni. Az pedig, hogy ennek az esélyét az egyének meg tudják-e teremteni maguk számára, egyértelműen azon múlik, képesek lesznek-e hatékony tanulási folyamatokra, szinte egész életükön át. A tanuláshoz elengedhetetlenül fontos rész-képességek némelyikének hiányában aligha. Természetesen a teljes körű óvodai ellátás és óvoda látogatás megteremtése nélkül a szülőképző és kisgyermekkorai fejlesztő rendszer sem lenne elég a meglévő képesség és esély hátrányok leküzdésére.

Számunkra a problémával kapcsolatosan felmerülő legfőbb kérdés mégis az:

Valójában mennyi lehetőségünk van a legfontosabb tanulási rész-képességek fejlesztésére az óvodában, az általános iskolában, középiskoláinkban, és ehhez milyen módszereket vehetünk igénybe a tantárgyi tartalmakhoz is köthetően?

Nyilvánvaló, hogy az évek előrehaladtával ez egyre nehezebb feladat.

Ezért pedagógusként felkészülésünk alapvetően fontos részének kell tekintenünk a képességfejlesztés módszertani lehetőségeinek megismerését, a felsőbb évfolyamokon ezen módszerek tantárgyi kapcsolatainak megteremtését.

Bár mindig igyekszünk a lehető legtöbb érzékelési csatornát bevonni, azért elmondhatjuk, hogy a leggyakrabban az információszerzés során a

látásunkat és a hallásunkat használjuk. Pedagógusként és szülőként is nagyon jól tudjuk, hogy ahogyan haladunk előre az években, egyre elvontabb ismereteket kell értelmezniük tanítványainknak. Nagyon jó lenne, ha minden ismeret-elemhez tudnánk ízeletet, vagy szaglást, vagy tapintást, vagy mozgásos ingert kötni, de sajnos ennek a lehetősége az évek előrehaladtával, a tananyagok bonyolultságának növekedésével egyre csökken. Ahogy egy matematika szakos kollegám mondta: „– *Sajnos a Pithagorasz-tételt nem tudom megszagoltatni a gyerekekkel!*”

Önálló ismeretszerzés, szemléltetés, tanári magyarázat során is leggyakrabban a tanulók a látásukat és a hallásukat használják. Tehát az auditív és a vizuális percepció azok a képességek, amelyek a tanulási folyamatokat a kezdő fázisokban leginkább meghatározzák. Nevezhetjük ezt az egyszerűség kedvéért megfigyelőképességnek is. Már Arisztotelész is azt mondta, hogy a megfigyelőképesség fejleszthető. Keressük meg hát azokat a lehetőségeket, amelyek játékosan, ugyanakkor a különböző tantárgyi tartalmakhoz köthetően fejlesztik a megfigyelőképességet és a koncentrációt, és kezdjük a tanóráinkat tudatosan ilyen jellegű játékokkal, gyakorlatokkal! Mert testnevelés órán természetes, hogy bemelegítünk. Énekórán is természetes, hogy beénekelünk. Szükség van az izmok, a hangszálak bemelegítésére. Ugyanígy szükség van az agyi pályák beindítására, ráhangolására is. Különösen sikeresek ezek a tanóra bevezető gyakorlatok, játékok, ha a tanulók számára meglepő, motiváló elemeket is rejtegetnek.

Mire is gondolok konkrétan?

Az óra elején vetítsünk ki a tanulóknak, számukra érdekes, ugyanakkor a tananyaggal is kapcsolatos képeket, szósorokat, számsorokat! Kérjük meg őket, hogy nagyon figyeljék meg ezeket a képeket a rendelkezésre álló idő alatt, ami a kép összetettségétől és a korosztálytól függően 15-től 30 mp-ig terjedhet. A megfigyelés után elveszük a képet, és jöhetnek a kérdések, feladatok a megfigyelt képre vonatkozóan. Ter-

mészetesen a legkisebbek esetében egyszerű geometrikus, színes formákról, vagy számukra ismerős növények, állatok, tárgyak képeiről lehet szó. A későbbiek során köthetjük a feladatot tantárgyi tananyaghoz.

Tehát a legegyszerűbb forma:

Gyerekek, mutatok egy érdekes képet. Figyeljétek meg jól! 20 másodpercetek van.

A kivetítés után a legegyszerűbb utasítás: *No, most rajzoltok le a képet!*

De lerajzoltathatjuk késleltetéssel is, akár a házi feladat ellenőrzése után is. El is mesélhetjük, mit láttunk a képen. Nagyon fontos, hogy néha fordítsuk meg a dolgot, és mi meséljünk egy képről a gyerekeknek, amit nekik csukott szemmel el kell képzelni, majd lerajzolni, kiszínezni. Ezzel pontosan azt a képességüket – a belső képalkotást – erősítjük, amivel talán a legnagyobb bajok vannak, hiszen sokan már másfél éves koruktól a 3-4 mp-es villámló reklám jelenetek világából veszik az információikat. A képernyőről a kép és a hang is készen érkezik, nem kell megalkotni. Akinek viszont sokat mesélnek, késztetve van a belső képalkotásra, ami a későbbi tanulási folyamatoknak is alapja.

A mesét élvezni csak úgy lehet, ha elképzeljük, amit hallunk. Ebben az esetben természetes a későbbiekben is – amikor a gyermek megtanul olvasni –, hogy az elolvasottak alapján belső képsorokat alkot.

Memóriánkban ezek a képsorok rögzülnek, nem pedig a fehér lapon lévő sok-sok fekete betű.

Ennyit arról a hagyományos módszerről, hogy: *Olvasd el még egyszer, mert még nem tudod!*

Mivel elég magas azon gyermekek aránya, akiknél hiányos a belső képalkotás képessége, kiemelten fontos a vizuális percepció fejlesztése, hiszen a későbbi értő olvasás is nagyrészt azon múlik, képes-e a gyer-

mek az elolvasott szövegről belső képsort alkotni. Semmire nem emlékezhetünk önmagában, csak ha van valami, amiről eszünkbe jut. Minden jelentős kutató kiemeli: *A tanulás új kapcsolatok építése az agyban.*

John Abott és Terry Ryan írja: „.... **minden gyermek beilleszti a világról szerzett tudását egy olyan sajátos mintába, amely minden egyes új tényt, tapasztalatot vagy megértést szubjektív módon kapcsol össze, és a gyereket ésszerű és értelmes kapcsolatokon át fűzi a nagyvilághoz.**”

(Educational Leadership 1999/11)

Ezért kijelenthetjük, hogy a későbbi tanulási folyamatokat nagyban meghatározza a belső képalkotás, az asszociativitás és a koncentráció képessége. A fent említett gyakorlatok, játékok minden esetben fejlesztik a koncentrációt is, hiszen a megfigyelés és a visszaidézés szakaszában is komoly összpontosításra van szükség. Tehát a képességfejlesztést tekintve két legyet ütünk egy csapásra. A tantárgyi tartalmak változatos és motiváló gyakoroltatási lehetőségeiről nem is beszélve.

Nézzünk egy-két konkrét példát: (tantárgyat nem is írok, annyira egyértelmű)

Kivetítetek egy szósort. Figyeljétek meg 15 mp. áll rendelkezésetekre.

egynyári, élő, lombhullató, zárwatermő

Miután elvettük a képet:

Mindenki rajzoljon egy-egy olyan növényt, amely az előbbi kategóriáknak megfelel!

* * *

Neveket fogtok látni, 20 mp. alatt jól figyeljétek meg!

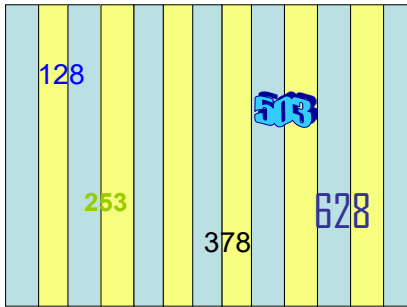
Szent István, Álmos, Géza fejedelem, Árpád, Csaba királyfi

Miután elvettük a képet:

Írjátok le helyes időrendi sorrendben az előbb látott neveket!

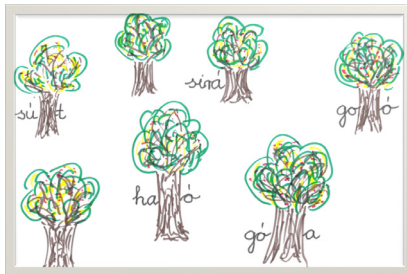
Egyik kedvenc képességefejlesztő feladattípusom a zavaró háttér két példával:

Figyeljétek csak meg! Elbújtak a szavak az erdőben. 20 másodpercig lesz látható a kép.

Miután elvettük a képet:
Írjátok le a szavakat!

Diff.: Rendezzék két csoportba!
Tudtok még a csoportokba odaillő szavakat írni?

No, milyen számok vannak a képen?
25 mp alatt figyeljétek meg alaposan!

Miután elvettük a képet:
Most írjátok le a számokat növekvő sorrendben!

Diff.: Tudnátok folytatni?
Előre is, vissza is.

Ugye könnyen belátható, hogy bármilyen tantárgyi tartalomhoz köthetők ilyen jellegű feladatok? A lényeg, hogy a megfigyelt elemeket a gyerekek a kérdések pillanatában már ne lássák. Így készítjük őket arra, hogy kialakuljanak a belső képsorok, asszociációk. Pedagógus-továbbképzéseken gyakran bebizonyosodik, hogy a kollégák nagyon sok hasonló feladatot alkalmaznak saját gyakorlatukban is, legfeljebb nem mindig megfigyeltetés után jön a kérdés, a feladat, és nem tudatosan az óra elején kerülnek elő az ilyen típusú gyakorlatok. Pedig ha erre tervezetten törekednénk, akkor pontosan azokat az agyi pályáit mozdítanánk meg – „melegítenénk be” – tanulóinknak, amelyek működésére a tanóra folyamán mi magunk is építeni szeretnénk.

Végezetül egy kedves történet:

A bátaszéki II. Géza Gimnáziumban tartottam továbbképzést, és amikor javasoltam, hogy a gimnáziumi tananyagokhoz dolgozzunk ki részképesség-fejlesztő gyakorlatokat, játékokat, a kolleganők azt mondták: *„Na majd megkapjuk a nagykamaszoktól, hogy mi nem dedó-zunk.”*

Egy hét múlva azt mesélték, hogy a 16-17 éves nagykamaszok nem csak, hogy nem tiltakoztak, hanem megkérdezték: *„Tanárnő, most miért nem úgy kezdjük az órát, mint tegnap?”*

Ugye nem igényel kommentárt?

Ugye hányszor érezzük, hogy van, akinek hiába mondtuk el már harmadszor ugyanazt, még mindig nem köszön vissza belőle semmi. Pedig ahogy megyünk előre az években, egyre többször kényszerülünk rá, hogy alkalmazzuk a tanári magyarázat módszerét. A tananyagban az évek előrehaladtával egyre több az elvont, esetleg a környezetünkben nagyon nehezen szemléltethető tananyag. Tehát az auditív megfigyelés szerepe az évekkel egyre növekszik, hiszen egy magyarázat, netán előadás esetében nem egyszerűen egy utasítást hall csak a tanuló, amit követnie kell, hanem több információt, azok összefüggéseit, a megelőző tudáselemekhez történő kapcsolódásaival együtt. Ezért könnyen beláthatjuk, hogy az auditív észlelés és megfigyelés szerepe a tanulásban az évek előrehaladtával egyre fontosabb. Ebből egyenesen következik, hogy ezen képesség fejlesztését nem hagyhatjuk figyelmen kívül a tanítási órákon sem. Persze szerencsésebb, ha ennek is vannak előzményei a szülői házban és az óvodában. (Így jutottunk újra a szülőképző és kisgyermekkorai fejlesztő rendszer gondolatához. Egyébként bárhonnán kezdjük el vizsgálni a tanulási folyamatok problémáit, valószínűleg mindig ide fogunk jutni.) Tehát pótolhatatlan a hangok és hangsorok megfigyelése és rögzítése szempontjából a kisgyermekkorai mesehallgatás. A csöndes, majdnem sötét szobában

apa, anya, nagymama, nagypapa meséje. Amikor a hallottak képeket generálnak a kisgyermek agyában, és nem szorítja ki a belül kialakuló képeket semmilyen új, gyorsan felvillanó effekt a villódzó képek dobozából. Amikor van lehetőség rákérdezni a nem értett szóra, fogalomra. Amikor újra meg újra meghallgathatja a gyermek a vágyott mesét, mindig új meg új képekkel gazdagítva a belső filmet. Vagy gondoljunk csak a mondókákra. Rövid kedves versikék, amelyeket a gyerekek négy-öt meghallgatás után már önállóan is elmondanak. Gondoljuk csak meg, hogy is lesz a későbbi tanulási folyamat? Tanár néni vagy tanár bácsi elmagyarázza, elolvassuk a könyvből, megbeszéljük, aztán megszerezni kell, megjegyezni és visszaidézni. Ugye, hogy mennyire hasonlít a dolog a többszöri mesehallgatásra, a mondókák elmondására? Sajnos sok kis tanítványunknak ritkán adatik meg ez az élmény. A családi dia-
vetítésekről – amely összeköti az auditív és a vizuális ingert úgy, hogy helyet hagy a belső fantáziának és megfigyelésnek – már nem is nagyon merek szót ejteni. Tehát nekünk pedagógusoknak muszáj auditív megfigyelést is fejlesztő gyakorlatokat, játékokat becsempésznünk az óráinkra. S ugyanúgy, mint a vizualitás fejlesztés esetében, különösen az óráink elejére. A feladatstruktúra ugyanaz, mint a vizualitásfejlesztésnél. A hangok megfigyeltetésének szakaszában a gyerekek még nem tudják mi lesz a kérdés, a feladat. Az alaputasítás mindig így hangzik:

- *Csukd be szemed, és figyeld meg milyen hangokat (szavakat, számokat, stb.) hallasz!*

S a megfigyelés után jön a kérdés, a feladat. A legkisebbeknél természetesen egészen játékos formában:

- *Öt érdekes hangot adok, figyeljétek meg csukott szemmel!*

Utána: **- *Rajzjátok le (mondjátok el, rakjátok ki) a halott sorrendben, mik adták ezeket a hangokat!***

Természetesen ebbe a struktúrába folyamatosan becsempészhetjük a tantárgyi tartalmakat. Nézzünk pár egyszerű, könnyen továbbgondolható példát:

Tananyag: számfogalom, helyiérték

Egyesek: taps
 Tízesek: koppintás
 Százások: dobbantás
 Ezresek: csettintés
 Ezek hangoztatása tetszés szerinti számban a pedagógus részéről.

Írjátok le milyen négyjegyű számot jelentett ez a hangsor!

Tananyag: történelem-kronológia

Felsorolok hat uralkodót (csatát, hadvezért).

Sorold fel (egymás alá) az elhangzott uralkodókat időrendi sorrendben! Írj mindegyik név mellé egy országot!

Tananyag: állatmesék vagy háziállatok

5 állathang meghallgatása:
malac, liba, cica, kígyó, ló

Rajzold le a megfelelő sorrendben mely állatok adták ezeket a hangokat! Keretezd be a kakukktójást!

Tananyag: földrajz-térképismeret

Felsorolok 6-8 országot (fővárost, folyót, tájat, stb).

Írd le a hallottakat kelet-nyugati sorrendben!

Írd le a hallott országokat (városokat) területi nagyságuk szerinti sorrendben!

Sorold fel a hallottakat népességük számának megfelelő sorrendben!

Tananyag: idegennyelv-szavak, szófajok, helyesírás, csoportosítás

6-8 szó hallás utáni megfigyelése

Jelenítsétek meg rajzzal a szavakat a hallott sorrendben!

Szófajonkénti csoportosításban írjátok le a hallott szavakat!

Alkossatok velük mondatokat úgy, hogy legalább három szó szerepeljen a hallottakból mondatokban!

Az auditív percepció fejlesztésének legtermészetesebb színtere az ének-zene óra és a zenetanulás lenne. Sajnos az ének-zene órák száma ma már elenyésző, különösen a felső tagozaton és a középiskolákban. Ha már így van – egyáltalán nem beletörődve, csak alkalmazkodva – a lehető legtöbbet énekeljünk a gyerekekkel magyar, környezet –és természetismeret, történelem, testnevelés (indulók), idegen nyelvi órákon, amikor csak egy kicsi alkalom is van rá. Amellett, hogy ezzel fejlesztjük tanulóink egyik legfontosabb tanulási részképességét, még hangulatot is teremtünk a tanuláshoz, igazi közösségi élményt szerezve tanítványainknak.

A látott és hallott információk megfigyelésének szintje tehát döntő tanulási folyamatban. Hiszen a legtöbb információval a tanulás-tanítás során a szemünkre és a fülünkre hatunk. A sok-sok kivetített ábra, diagram, vázlati struktúra, térkép a vizuális megfigyelést, a hozzá fűződő, folyamatosan elhangzó tanári magyarázatok tanulóink auditív percepcióját teszik próbára.

Naponta minimum hat tanóraban, utána még különórán, zeneórán, edzésen kell kitartóan figyelniük. Sokszor mindez nehezebb szellemi munkát jelent, mint némely felnőttkori tevékenység. A figyelem a tanulás minden fázisában elvárt és szükséges a tanuló részéről. Viszont az folyamatosan nagyon koncentrált, erős és kitartó figyelem elképzelhetetlen még felnőtt korban is ilyen időtartamban. Akiktől elvárjuk még gyerekek, és nem is biztos, hogy felkészítettük őket erre. Sőt, azok a tevékenységek, amelyeket a mai korban kisgyermek koruk óta folytatnak jelenlegi tanulóink – 15-20 másodperces videórészletek nézegetése, és ezek állandó változtatgatása –, nem erősítik, hanem kifejezetten rombolják a kitartó koncentráció képességét.

Hányszor szólítjuk fel tanítványainkat, hogy figyeljenek ránk, a tan könyvi szövegre, az illusztrációra, egymásra? S mindez hányszor eredményes?

Ugye, nem lenne különösebb problémánk, ha a hagyományos, 30-50-100 évvel ezelőtti „módszer” még mindig hatásos lenne: „*Üljetek le, és figyeljetek!*” No, ettől manapság már nem sokan figyelnek. Még azok sem, akiknek egyébként kifejezetten jó a koncentrációs szintjük. Csak azért, mert attól, hogy képes lennék rá, még nem biztos, hogy koncentrálok. Tehát a dolog nagyon összefügg a motiváció kérdésével. Gyakorló pedagógus kollegák körében eléggé általános vélemény, hogy a tanulást tekintve e két képességgel van a legnagyobb baj, legtöbb probléma. Nagyon nehéz felkelteni a gyerekek érdeklődését, és talán még nehezebb kitartó figyelemre, összpontosításra bírni őket. Pedig

mindenki előtt egyértelmű, a tanulásnak nincs olyan fázisa, amikor ne lenne szükség figyelemre.

Tehát elfogadhatjuk Dr. Páli Juditnak a Károli Gáspár Református Egyetem neveléslélektan tanárának véleményét, amit több előadásában is hallottam:

„ – A koncentráció a legfontosabb tanulási képesség!”

Igen, de hogyan fejleszthetjük? Mert tanulóink nem szoktak hozzá a kitartó koncentrációhoz. A „varázsdoboz” 2-3 másodperces színes és hangos effektekben – a médiában csak reklám-spotnak hívják – szórja feljüket az információt. Az internet képi világa szintén hasonlóan. Ez nem igényel különösebb összpontosítást. Szemben a tanórai és tankönyvi struktúrákkal. A hogyanokra pedig a legritkább esetben kapunk konkrét válaszokat.

Pedig ez ügyben a legfőbb kérdés mégiscsak az:

Hogyan tudjuk a koncentrációs képességet a tanórán, úgy fejleszteni, hogy mindezzel a megtanulandó tantárgyi tartalmakat is gyakoroltatjuk?

Ha beütjük az internetes keresőbe a „koncentráció-fejlesztés” szókapcsolatot, 46100 találatot kapunk, de a fenti kérdésre konkrét választ nem nagyon találunk közöttük. (Vagy csak nekem fogott el a türelmem idő előtt.)

Nézzük hát az alapokat! Mikor fejlődik a koncentráció? Nyilván akkor, ha koncentrálnak. Csakhogy mindezt kevés gyermek teszi tudatosan, akaratlagosan. Legtöbbször akkor figyelnek valamire kitartóan, ha sikerül felcsigázni az érdeklődésüket, vagy eleve érdekeltek. Ezért gondolom, hogy ezen a területen segíthetnének a legtöbbet nekünk, pedagógusoknak – és a gyermekeiknek – a szülők. Mert az építő –és társasjátékok játszása közben a gyerekek nem kényszeredetten figyelnek, hanem örömmel és természetesen, különösen, ha apukájuk vagy

anyukájuk is játszik velük. Később egy kis kártya vagy sakk szintén nagyszerű koncentrációfejlesztés, nem is beszélve arról, ha a gyermeknek van esélye valamit még nyerni is a játék során. Akkor fog csak igazán figyelni!

Iskolai keretek között a legjobb koncentrációfejlesztés az ének-zenei, művészeti és sporttagozatos iskolákban valósul meg. Könnyen belátható, hogy aki zenét tanul, kórusban énekel, táncot tanul, rendszeresen mozgásformákat másol, versenyez, az az átlagosnál sokkal erősebb koncentrációs szinthez szokik hozzá, ami természetes lesz neki a tanulás és később a munka során is. Nagyon sajnálatosak az ilyen típusú iskolákat ért óraszám-béli megszorítások, hiszen ezen iskolatípusok nem csak a tanulási részképességek fejlesztésének, hanem a tehetséggondozásnak is legjobb terepei voltak, ahogy eredményeik is bizonyítják.

A hagyományos tanórákon is megvalósítható – és megvalósítandó – feladat tanulóink figyelmének erősítése. Szinte minden hagyományos munkafüzeti gyakorlatsor, tollbamondás, feladatmegoldás fejleszti a koncentrációt, ha megvalósul. De megvalósul-e teljes körűen? Merthogy ezek azok a feladatok, amelyeknek nem minden tanulónk áll neki szívesen – sőt. Olyan formákat kellene tehát találnunk, amelyekben létre jön a teljes részvétel belső, spontán motiváció hatására. Nagyrészt ilyenek a drámapedagógiai játékok, amelyeket leggyakrabban konkrét tantárgyi tartalmakhoz is köthetünk. (Ki vagyok én?; Szobor-játék; Mi lehet még?; Hangpingpong; Válaszolj mozgással! stb.) A memorizálást segítő játékok is szinte minden esetben fejlesztik a koncentrációt, és szívesen is játsszák ezeket a gyerekek, hiszen verseny is lehet belőle, változatos és sok-sok interakcióra ad lehetőséget. Ilyenek például a szólánc játékok, a kettős kör, a dominó, a kincstár vagy a fogalom-bingó. Tudom, sokan azt várnák tőlem, hogy ezeket a gyakorlatokat, játékokat részletesen írjam le, de arra nem volna elég a rendelkezésre álló hely. S még ha megpróbálnám leírni, akkor sem biztos, hogy hatásos lenne. A tapasztalat azt mutatja, ebben a tekintetben

az az igazi, ha gyakorlatban ki tudjuk próbálni, és aztán tovább alakítjuk a játékokat különböző tantárgyi tartalmakhoz igazítva.

Az előzőekben felvázolt vizualitást és auditivitást fejlesztő gyakorlatok, játékok is minden esetben fejlesztik a koncentrációt, és a tanulói aktivitás is magas szintű ezekben a struktúrákban.

Sokszor, sokféle helyzetben kipróbáltam magam is és pedagógus kollégáim is, ezért bizton állíthatom: a tanóra elején részképesség fejlesztő gyakorlatokra áldozott 5-6 perc kamatostul megtérül a következő 40 perc során. Ne sajnáljuk rá az időt!

Ugyanakkor a legegyszerűbb dolgokról se feledkezzünk meg! Tudniillik, hogy a koncentrációs szintet alapvetően meghatározza, hogy van-e friss levegő a légtérben, van-e elegendő friss víz a szervezetünkben. Sokszor egy átültetés, csoport helycsere is sokat lendíthet a problémán, hiszen természetes módon tompul el annak a figyelme, aki már három órája ugyanabba az irányba kell, hogy fordítsa a fejét. Ráadásul a figyelem ébrentartására másféle változtatásokat, sőt néha szüneteket is be kell iktatnunk.

Allan Hobson, a Harvard Egyetem pszichiátriaprofesszora szerint az asszociációs és a megszilárdulási folyamat csak bizonyos „állásidő” során játszódik le, amikor a külső inger már megszűnik.

(J. Allan Hobson: *The Dreaming Brain* 1988, Harvard)

Tehát érdemes gyakran változtatni a tanóra időtartamán belül is a módszereket, az elhelyezkedést, az érkező ingerek irányát és fajtáit. Ez például abszolút megvalósul a csoportbeszámolók során. Mindig más szólal meg, és máshol mutat be valamit. A változás ébren tartja a figyelmet. Minél több módszert ismerünk és alkalmazunk, minél inkább képesek vagyunk rá, hogy tanulóinkat aktív, alkotó módon bevonjuk a tanulási folyamatba, annál nagyobb az esélyünk, hogy ébren tudjuk tartani figyelmüket.

Tehát a figyelem felkeltése és fejlesztése szinte a tanulási folyamat minden más aspektusával összefügg: jelentős szerepet játszik benne a

motiváció, az egyéb részképességek fejlesztése, a módszertani változatosság, sőt a diákok iskolán kívüli élethelyzetei is. Egyértelmű, hogy ezek mindegyikére nekünk pedagógusoknak nincs befolyásunk, de azért a lehetőség részben mégiscsak a mi kezünkben van annak elérésére, hogy diákjainkból figyelmesen tanuló tanulók váljanak.

Javasolt szakirodalom:

Baló András: A tanulás fejlesztésének tanulása 2007 Budapest Pedellus Tankönyvkiadó

Földes Petra - Peer Krisztina: Alkotva tanulunk 2008 Budapest Dinasztia Tankönyvkiadó

Robert Fischer: Hogyan tanítsuk gyermekeinket tanulni? 2000 Budapest Műszaki Könyvkiadó

Robert Fischer: Tanítsuk gyermekeinket gondolkodni játékokkal 2006 Budapest Műszaki Könyvkiadó

Linda Metcalf: Megoldásközpontú tanítás 2008 Pécs Alexandra Kiadó

SZOCIÁLIS TANULMÁNYOK

Feketéné Magyar Zsófia – Ivony Éva – Kalocsai Adrienn – Magvas Mária

A Veszprémi Kistérség társadalmi-demográfiai helyzete és szociális szolgáltatásai a 2020-as vizsgálat alapján¹

1. BEVEZETŐ

A szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. III. törvény (a továbbiakban: Szociális törvény) 91. § (1) bekezdése b) pontja lehetővé teszi, hogy a települési önkormányzatok a kötelezően ellátandó és önként vállalt feladataikat társulás keretében lássák el. A szociális szolgáltatástervezési koncepció készítését előíró 92. § (3) bekezdése alapján: *„Amennyiben a települések egyes szociális feladataikat társulás keretében látják el, e szolgáltatások tekintetében a szolgáltatástervezési koncepciót a társulás készíti el.”* A koncepció tartalmára, kidolgozására, elfogadására és aktualizálására a települési önkormányzatokra vonatkozó szabályok érvényesek. A szociális szolgáltatástervezési koncepció tartalmát a települési önkormányzatoknak, illetve a társulásaiknak két évente felül kell vizsgálniuk.

A Veszprémi Kistérség Többcélú Társulása Szociális Szolgáltatástervezési Koncepciója (a továbbiakban: Koncepció) 2008-ban elkészült, azóta 2014-ben, 2016-ban és 2018-ban történtek már felülvizs-

---

¹ Veszprémi Kistérség Többcélú Társulása Szociális Szolgáltatástervezési Koncepciójának Felülvizsgálata, 2020 c. anyagának rövidített változata.

gálatok. A jelenlegi felülvizsgálat a 2018 óta eltelt időszakot tekinti át. A térségi szolgáltatástervezési koncepció legfontosabb deklarált célja a kistérség szociális helyzetének és szociális szolgáltatási kapacitásának felmérése volt.

Vizsgálatunk elsősorban a Társulás ellátási kötelezettségét követi nyomon. Veszprém szociális szolgáltatástervezési koncepciójának részletes felülvizsgálata 2019-ben megtörtént (lásd: Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata Szociális Szolgáltatástervezési Koncepciójának felülvizsgálata – 2019), ezért ebben az anyagban csupán érintőlegesen, utalásszerűen foglalkozunk vele.

2. MÓDSZERTAN

A felülvizsgálat során a következő módszereket alkalmaztuk:

- *Dokumentumelemzés.* Megvizsgáltuk, hogy hogyan változtak a szociális szolgáltatásokat érintő jogszabályok, azok milyen mértékben jelentek meg a települések szociális szolgáltatási tevékenységében.
- *Kérdőíves felmérés.* Működési adatok, statisztikák gyűjtése. Elsősorban a települések polgármestereit kerestük meg a nyár és az ősz folyamán, akik több esetben a jegyzőt vagy a szociális ügyintézőt bízták meg a válaszadással.
- *Különbféle statisztikai adatok* (népesség száma, összetétele, foglalkoztatottsági adatok) összegyűjtése, elemzése, értékelése.
- *Szociális szakemberekkel történő egyeztetés, interjúk* (az idő- és fogyatékos ellátást nyújtó intézmények vezetőivel).

Forrásként a következő dokumentumokat használtuk fel:

1. Veszprémi Kistérség Többcélú Társulása Szociális Szolgáltatástervezési Koncepciója, 2008.
2. Veszprémi Kistérség Többcélú Társulása Szociális Szolgáltatástervezési Koncepciójának felülvizsgálata, 2018.
3. Veszprém Megye Jogú Város Önkormányzata Szociális Szolgál-

tatástervezési Konceptiójának felülvizsgálata, 2019.

4. Veszprémi Kistérség Többcélú Társulásának Társulási megállapodása a módosításokkal egységes szerkezetben, 2018.
5. A VKTT Egyesített Szociális Intézményének a 2019. évi szakmai beszámolója.
6. Veszprémi Kistérség Többcélú Társulása településeinek önkormányzati rendeletei (www.njt.hu):

3. SZAKMAPOLITIKAI ELVEK

A Veszprémi Kistérség Többcélú Társulása Szociális Szolgáltatás-tervezési Konceptiójának felülvizsgálati anyagát a 2008-as koncepcióval együttesen, komplex módon kell kezelni. A 2008. évi koncepcióban leírt szakmapolitikai elvek ma is érvényesek, az abban vázolt célkitűzések (komplexitás, integrált megoldások, ágazatközi együttműködés, nyilvánosság, fenntarthatóság, stb.) mára sem veszítettek érvényességükből.

4. FÖLDRAJZI, TÁRSADALMI, GAZDASÁGI HELYZETKÉP

4. 1. Földrajzi, gazdasági helyzet

A Veszprémi Kistérség Veszprém megye társadalmi-, gazdasági- és demográfiai folyamataiba ágyazódik be szervesen. Az alábbiakban a megye főbb paramétereit áttekintve tehát azt a társadalmi-gazdasági környezetet jellemezzük röviden, amelyben a Veszprémi Kistérséget szakértők már évtizedek óta a dinamikusán fejlődő kistérségek² közé sorolták.

A 2019-es évben a népmozgalmi statisztikák szerint a megye népességének természetes fogyása lassuló ütemben folytatódott, az időszakban az élve születések száma nőtt, a halálozások száma a 2018-as szinten maradt, így a természetes fogyás mutatója ezer lakosra vetítve

2 Faluvégi Albert (2000, 2020): A magyar kistérségek fejlettségi különbségei. In: *Területi Statisztika*, 40. évf. (2000), 4. szám, 319-346. old.; újraközlés 2020. 60. évf. 1. szám, 118-148. old., DOI: 10.15196/TS600109 (A tanulmány kilenc mutató alapján öt fejlettségi térségtípust alakított ki: dinamikusán fejlődő, fejlődő, felzárkózó, stagnáló, lemaradó. Lásd: i.m.: 122.old.)

-5.2 főről 2019-re -5.0 főre mérséklődött.³ A foglalkoztatás alakulásáról és a munkanélküliség mértékéről elmondhatjuk egyrészt, hogy a 2019-es országos átlagokhoz (foglalkoztatási ráta: 60.5%, munkanélküliségi ráta: 3.4%)⁴ viszonyítva a megyei ráták kedvezőbben alakultak (71.8%, 1.3%). Másrészt a megyei adatok az előző évihez képest is javulást mutatnak, a foglalkoztatási arány 60.8%-ról 61.7 százalékra nőtt, míg a munkanélküliségi ráta 2.0 százalékról 1.3%-ra csökkent.⁵ A területi havi bruttó átlagkereset (335 ezer Ft) jöllehet a hazai átlagtól (368 ezer Ft) elmaradt, azonban a megyei bérstatisztika az előző évihez képest 11%-os növekedést jelzett a teljes munkaidőben alkalmazásban állók körében. Az építőiparhoz köthető cégek termelése 13, a beruházások volumene 2.4, a kiskereskedelmi forgalomé 3.2 százalékkal emelkedett a térségben, továbbá nőtt a vendégek és a vendégéjszakák száma is a kereskedelmi szálláshelyeken az előző évi azonos adatokhoz képest.⁶

A Veszprémi Kistérség Többcélú Társulását (továbbiakban: Társulás) alkotó települések a következők. Aprófalvak (500 fő alatti népességgel): Barnag, Hidegkút, Mencshely, Pula, Veszprémfajsz és Vöröstó. Települések 5000 fő alatt: Bánd, Eplény, Hajmáskér, Hárskút, Herend, Márkó, Nagyvázsony, Nemesvámos, Sóly, Szentgál, Tótvázsony és Vilonya. Megyei jogú város (középváros 100 ezer fő alatt): Veszprém. A kistérség földrajzi kiterjedését, közlekedési hálózatát az 1. sz. ábra mutatja, míg a települések főbb lakosság szám-kategóriák szerinti megoszlását az 1. sz. táblázat foglalja össze.

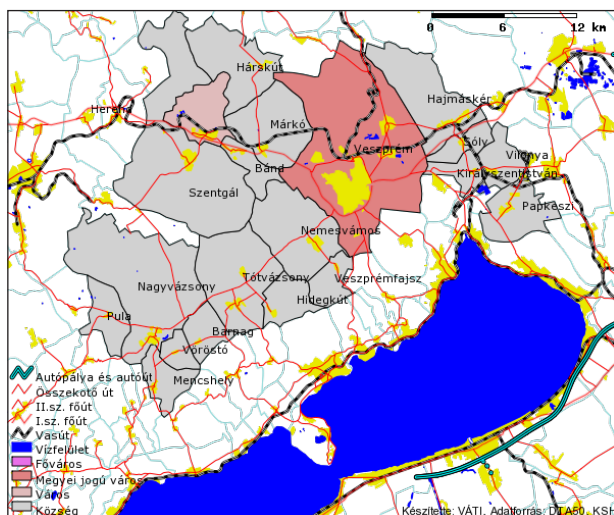
3 https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wdsd007b.html

4 https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qlf001.html

5 https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qlf030.html

6 <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/megy/194/index.html>

1. sz. ábra: A Veszprémi Kistérség

(Térkép forrása: www.teir.hu)

1. sz. táblázat: A Veszprémi Kistérség Többcélú Társulása településeinek főbb lakosságszám kategóriák szerinti megoszlása, 2019. december (fő)

Lakosságszám	Település neve
95 – 500	Barnag, Hidegkút, Mencshely, Pula, Veszprémfajsza, Vöröstó
501 – 1000	Bánd, Eplény, Hárskút, Sóly, Vilonya
1001 – 2000	Márkó, Nagyvázsony, Tótvázsony
2001 – 3000	Szentgál
3001 – 4000	Hajmáskér, Herend, Nemesvámos
55 247	Veszprém*

Forrás: a felmérés kérdőívei alapján (saját készítés)

*Forrás: KSH, www.teir.hu

4. 2. Néesség alakulása, demográfiai összetétele

A Társuláshoz tartozó települések népességszámának alakulását, életkor szerinti összetételét és annak időbeli változásait tekintjük át jelen alfejezetben. A 2020 nyarán lezajlott kistérségi vizsgálat során megkeresett önkormányzatok vezetői majd minden esetben a lakosságszámuk növekedéséről számoltak be.⁷ A 2. sz. táblázat alapján látható, hogy a 2017-es év végi adatokhoz képest az állandó népesség 2019 végére legtöbb esetben pozitív elmozdulást mutat.

2. sz. táblázat: A Veszprémi Kistérség Többcélú Társulásához tartozó települések állandó népességének alakulása 2017 és 2019 között (fő)

Település neve	Állandó népesség 2017 (2018. január 1-én)	Állandó népesség 2019 (2020. január 1-én)	Változás
Bánd	701	689	-12
Barnag	142	148	+6
Éplény	505	512	+7
Hajmáskér	3 090	3 105	+15
Hárskút	674	679	+5
Herend	3 494	3 494	0
Hidegkút	469	481	+12
Márkó	1 426	1 594	+168
Mencshely	267	274	+7
Nagyvázsony	1 823	1 838	+15
Nemesvámos	2 905	3 032	+127
Pula	207	193	-14
Sóly	524	541	+17
Szentgál	2 917	2 813	-104
Tótvázsony	1 410	1 418	+8
Veszprém*	64 581	55 247	-9 334
Veszprémfajsz	248	254	+6
Vilonya	652	681	+29
Vöröstó	86	92	+6
Összesen**	86 121	77 085	-9 036

*Veszprém lakónépességének száma 2019. január 1-én: 59.738 fő volt. Forrás:

http://www.ksh.hu/docs/hun/hnk/hnk_2019.pdf?lang=hu

**Táblázat forrása: a települések adatszolgáltatása alapján (saját készítés).

7 A 4. fejezethez tartozó táblázatok adatsoraiban Veszprém városát feltüntetjük, azonban a kérdőíves vizsgálat Veszprémet nem érintette.

Tehát Veszprémet figyelmen kívül hagyva, és a korábbi koncepcióban közölt adatokat is szem előtt tartva megállapíthatjuk, hogy a kistérség állandó népessége 2013 és 2019 közötti időszakban folyamatosan emelkedett. Az összesített növekmény 2015-re 159 fő volt, 2017-re 105 fő, míg a jelenlegi adatok szerint 2019 végére 559 fő. A községek közül a kisebb lakosságszámú Márkó, és a nagyobb népességű Nemesvámos esetében ugrott meg leginkább az állandó lakosok száma (a többlet rendre: 168, 127 fő). A települések közül csupán négy: Bánd, Herend, Pula és Szentgál nem ért el pozitív egyenleget, közülük Szentgálon jelentősebb a népességfogyás (104 fő).

A kistérség lakónépességének életkor szerinti összetételét a korábbi felmérés adataival összevetve a következőket állapíthatjuk meg. A települések főbb életkori korcsoportok szerinti megoszlásai jelentősen nem változtak, a fiatalok átlagosan a lakosság 20 százalékát, a fiatal felnőttek és az aktív keresők (19-59 évesek) az 58%-át, míg a 60 éves vagy idősebb népesség a lakosság ötödét (22%) teszik ki (3. sz. táblázat).

3. sz. táblázat: A Veszprémi Kistérség Többcélú Társulása településeinek lélekszáma és a lakosság életkori korcsoportok szerinti megoszlása és állandó népességen belüli aránya, 2019. december (fő, %)

Település neve	Lélekszám	0-18 év		19-59 év		60 éves vagy idősebb	
		fő	%	fő	%	fő	%
Bánd	689	129	18,7	406	59	154	22,3
Barnag	148	31	21	78	52,7	39	26,3
Eplény	512	78	15,2	315	61,5	119	23,3
Hajmáskér	3 105	591	19	1931	62,2	583	18,8
Hárskút	679	129	19	409	60,2	141	20,8
Herend	3 494	656	18,7	2002	57,3	836	24
Hidegkút	481	116	24	269	56	96	20
Márkó	1 594	412	25,8	888	55,7	294	18,5
Mencshely	274	37	13,5	163	59,5	74	27
Nagyvázsony	1 838	339	18,4	1033	56,2	466	25,4
Nemesvámos	3 032	659	21,7	1735	57,3	638	21
Pula	193	34	17,6	117	60,6	42	21,8
Sóly	541	121	22,4	317	58,6	103	19
Szentgál	2 813	584	20,8	1671	59,4	558	19,8
Tótvázsony	1 418	317	22,4	803	56,6	298	21
Veszprém	55 247	9346	17	30 291	54,8	15 610	28,2
Veszprémfajsza	254	52	20,5	134	52,7	68	26,8
Vilonya	681	147	21,6	388	57	146	21,4
Vöröstó	92	16	17	55	60	21	23

Forrás: A Társulás önkormányzatainak adataiból készült bontás

A hazai demográfiai folyamatokat évtizedek óta a társadalom előregedése, az idősebb korosztályok arányának növekedése jellemzi; 1990 és 2017 között a 65 éves és idősebb népesség aránya 13%-ról 19%-ra növekedett. Ezzel párhuzamosan általános tendenciaként figyelhető meg az időseken belül a nagyon idősök (80 éves és idősebbek) arányának és számának növekedése. Ugyanakkor minél idősebb korosztályról van szó, annál nagyobb a korcsoporton belül a nők aránya.⁸ Nézzük tehát, hogyan változott a kistérség idős lakóinak száma és lakosságszámhoz viszonyított aránya 2020-ra. Ezzel kapcsolatos megállapításainkhoz a korábbi vizsgálat adatait itt is figyelembe vesszük.

A települések 60 éves vagy idősebb népességének száma 2019-re lényegesen nem változott, ugyanott magas az idősök lakosságon belüli aránya, mint 2015-ben és 2017-ben volt. A három év adatait időrendben (2015, 2017, 2019) áttekintve a legmagasabb értékeket Mencshelyen: 29, 25, 27%; Veszprémfajszon: 27, 35, 27%; Nagyvázsonyban: 26, 25, 25% és Barnagon: 24, 25, 26% találtuk. Látható tehát, hogy mely településeken jelentős a lakosság előregedése, hol szükséges kiemelt hangsúlyt helyezni az idősök ellátására, ahogyan erre a korábbi koncepció is felhívta a figyelmet. A népesség korcsoportonkénti belső arányainak időbeli változásai kisebb elmozdulásokat mutatnak a 2018-as adatokhoz képest. A 60 éves vagy idősebbek aránya általában 1-2 %-ot mozdult el valamelyik irányba, azonban jelentősebb, 4-8%-os csökkenést Veszprémfajszon, Bándon és Nemesvámoson találtunk, ami a másik két korosztály belső arányváltozásával együtt értelmezhető, amire lentebb kitérünk.

Egy település állandó lakosságszámát alakítja többek között a fiatalok elvándorlása, akik tanulmányaik folytatása, majd munkavállalás, családalapítás céljából nagyobb településekre, nagyvárosokba költöznek. E folyamatot ellensúlyozza valamelyest a városból kiköltözők napjainkra egyre növekvő aránya. A Társulás településein – ahogyan már említettük – a fia-

---

8 Monostori Judit – Gresits Gabriella (2019): Idősödés. In: Monostori Judit – Óri Péter – Spéder Zsolt (szerk.): *Demográfiai Portré 2018. Jelentés a magyar népesség helyzetéről*, KSH NKI, 127-145. old

tal korosztályok átlagosan 20 százalékát teszi ki az állandó népességnek. Márkó és Hidegkút az a két falu, ahol a fiatalok magasabb aránya jellemző (rendre: 26, 24%), míg Mencshely és Eplény pedig az a kettő, ahol a legalacsonyabb (13, 15%). A harmadik korcsoporthoz, a 19-59 éves korosztályhoz tartozók megoszlása és belső arányváltozásai az előző évek adataihoz képest nem mutatnak jelentős eltérést. Legmagasabb az aktív korúak aránya Hajmáskéren (62%), míg a legalacsonyabb Veszprémfajszon (53%).

Visszatérve tehát a belső arányok változásaira, ha a 2018-as koncepció táblázatával vetjük össze a jelen vizsgálat adatait, két esetben a belső arányok jelentősebb eltérése detektálható. Barnagon a 19-59 éves korcsoporthoz tartozók aránya 8%-kal csökkent, ők jellemzően a 60 éves és idősebb életkori kategóriába léptek át, mivel itt az idősek aránya (ahogy fentebb leírtuk) nőtt, a fiataloké pedig lényegesen nem változott. Illetve Veszprémfajszon esetében láttunk még egy lényegesebb eltérést. Itt a 19-59 évesek arány 9%-kal növekedett, azonban ez vélhetően a településre beköltözőknek köszönhető, tekintettel arra, hogy a fiatalok aránya nem változott, az időseké pedig, ahogy fentiekben is jeleztük, csökkent (a természetes elhalálásokkal).

A Társuláshoz tartozó települések vizsgálata során ebben az évben is megkérdeztük a polgármestereket, jegyzőket arról, hogy ők maguk hogyan látják településeik demográfiai helyzetét, és mi a véleményük arról, hogy ez a helyzet milyen népmozgalmi folyamatokkal indokolható. A válaszok közül alább néhány példát idézünk:

- „A népesség száma emelkedett, ami köszönhető a gyermekszületeknek, valamint a nagyszámú beköltözőknek. Mindezek mellett, jó áron vannak az önkormányzati építési telkek.” „A lakosság (...) hosszabb távon folyamatosan nő. Zsáktelepülés, megveszik a házakat, amint megüresedik.” (Hidegkút)
- „A lakosság stagnál, 2019-ben csökkent, 2020-ban ismét növekedett. Elmúlt 10 évet tekintve a tendencia növekedést mutat.” „Megfelelő a település infrastruktúrája, rendelkezik bölcsődével,

óvodával, általános iskolával, orvosi rendelővel, védőnői szolgálattal, s mindezek vonzzák az itt letelepedni vágyókat. Jó áron vannak az önkormányzati építési telkek.” (Tótvázsony)

- „Az állandó népességszám nőtt. Tavaly öt ház volt eladó, megvették, hetente érdeklődnek, hogy van-e eladó ház, még a pajtát is megvették. Köszönhető ez a Balaton-felvidéknek. Nyaralónak is vesznek házat. Gyermekes családok költöznek a településre. Az idén már két gyermek született.” (Vöröstó)
- „A lakosság minimálisan csökkent, az elhalálozásokkal. A rokonok az ingatlant eladják, ilyenkor új lakó érkezik, tehát hullámmó. A falusi CSOK-ot sajnos nem tudják kihasználni.” (Veszprémfajsz)

Az adatfelvétel során rákérdeztünk arra is a települések vezetőinél, hogy tesznek-e lépéseket a népesség megtartása érdekében, és ha igen, melyek ezek az intézkedések. Szintén néhány választ idézünk a kérdőívek-ből:

- „Igen, a településen a folyamatos fejlesztések többek között ezt a célt is szolgálják. Korábban úthálózat felújítása volt jelentős, jelenleg éppen a bölcsőde bővítése zajlik, amire nagy szükség is van, hiszen ebben az évben is sok gyermek született/születik.” „Önkormányzati telkeket adtak el. Illetve az idős tulajdonosok elhalálozását követően fiatalok veszik meg az ingatlanokat, Balatonfüred, Veszprém környékén, a kedvező elhelyezkedés miatt.” (Tótvázsony)
- „A telekkialakítás, és annak értékesítése hozzájárul a lakosság megtartásához, új lakosok költöznek a településre.” „Az önkormányzat 32 építési telket értékesített, 1.5 hónapja adták el a legutolsó telket. Szeretnének még önkormányzati telkeket kialakítani.” (Vilonya)
- „Szép, élhető a település, utakat építenek, orvosi rendelőt felújították, kultúrházat építenek, pályázatokat figyelik, ebből fejlesztenek.” „Korábban a csapadékvíz elvezetés, tavalyi év folyamán

pedig az úthálózat, valamint járdák, kapuk előtti hidak felújítása volt jelentős beruházás. A falunkba letelepedni szándékozó embereket informális csatornákon keresztül tájékoztatjuk az eladó ingatlanokról.” (Hidegkút)

- „Ez egy sváb település, 20 fő vallja magát svábnak, de ők idővel kikopnak. A Balaton-felvidék felkapott hely lett, az ország bármely részéről jönnek ide. Azokat támogatják, akik itt szeretnének letelepedni.” (Vöröstó)

4.3 Foglalkoztatási helyzet

A Veszprémi Kistérség dinamikusan fejlődő gazdasági jellegét elsősorban a külföldi működő tőke jelenléte, a vállalkozói szféra aktivitása és alkalmazkodó készsége, illetve a munkavállalók munkaerő-piaci és jövedelmi helyzetének kedvező változásai, illetve a térség vándorlási egyenlege határozzák meg. A fejlettség besorolása alapjául szolgáló jelzőszámok⁹ értékeit figyelembe véve, a Veszprémi Kistérség majd mindegyik esetében több mint 10 százalékkal meghaladja a magyarországi vidéki átlagot. Mindezek előre vetítik a kistérség országos átlaghoz viszonyított kedvező foglalkoztatási és munkaerő-piaci viszonyait, amelyeket jelen alfejezetben tekintünk át.

A megye foglalkoztatási helyzetét górcső alá véve 2019-re a munkaerő-piaci folyamatok további javulását láthatjuk. A foglalkoztatottak aránya a 2015-ben mért 67.3 százalékról 2017-re 71.7 %-ra emelkedett; 2019-re pedig ezen a szinten maradt (71.8%).¹⁰ Ugyanakkor a munkanélküliségi ráta értéke a 2015-ös 4.6%-ról 2017-re 1.6 százalékra, majd

9 „A kilenc paraméter a következő: „1.) Külföldi érdekeltségű vállalkozások külföldi jegyzett tőkéje egy lakosra (az off-shore vállalkozások nélkül); 2.) Személyi jövedelemadó-alapot képező jövedelem egy lakosra; 3.) Személyi jövedelemadó-alapot képező jövedelem egy lakosra a 10 évvel ezelőtti arányában; 4.) Működő gazdasági szervezetek ezer lakosra jutó száma; 5.) Működő gazdasági szervezetek száma a 3 évvel korábbi arányában; 6.) Munkanélküliek aránya; 7.) Vándorlási különbözet ezer lakosra jutó száma; 8.) Távbeszélő főállomások ezer lakosra jutó száma; 9.) Személygépkocsik száma ezer lakosra.” (Faluvégi, 2020:122).

10 Forrás: https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/mpal2_01_02_35.html

2019-re 1.3%-ra csökkent. A Társuláshoz tartozó települések esetében az adatokat a 4. sz. táblázatban foglaltuk össze, amely alapján általában megállapítható, hogy a településeken a regisztrált álláskeresők száma alacsony. A térségben a munkanélküliség mértéke az országos átlagot nem éri el, azonban a megyei átlag (1.3%) alatt csupán hat települést találunk (Hárskút, Herend, Márkó, Tótvázsony, Veszprémfajs, Vöröstó). A regisztrált álláskeresők aránya a legtöbb településen 1.5 és 2.5% között mozog, e fölött egy község található, Barnag.

4. sz. táblázat: A népességadatok, valamint a regisztrált álláskeresők számának és arányának alakulása a Társuláshoz tartozó településeken, 2019. december (fő, %)

Település neve	Lakónépesség (fő)*	Munkavállalási korú (15-65 éves) népesség (fő)*	Regisztrált álláskeresők száma (fő)	Regisztrált álláskeresők a munkavállalási korú népesség százalékában (%)
Bánd	689	475	9	1,9
Barnag	148	93	3	3,3
Eplény	512	376	9	2,4
Hajmáskér	3 105	2 297	52	2,3
Hárskút	679	497	5	1,0
Herend	3 494	2 477	28	1,1
Hidegkút	481	325	6	1,8
Márkó	1 594	1 091	13	1,2
Mencshely	274	199	5	2,5
Nagyvázsony	1 838	1 250	30	2,4
Nemesvámos	3 032	2 104	34	1,6
Pula	193	135	2	1,5
Sóly	541	385	8	2,1
Szentgál	2 813	1980	39	2,0
Tótvázsony	1 418	972	6	0,6
Veszprém	55 247	36 886	661	1,8
Veszprémfajs	254	175	0	0
Vilonya	681	490	11	2,2
Vöröstó	92	62	0	0

*KSH TEIR, www.teir.hu

Forrás: Veszprém Megyei Kormányhivatal, Foglalkoztatási, Munkügyi és Munkavédelmi Főosztály

A következőkben a munkaerő-piaci szempontból legnehezebb helyzetben lévő korcsoportokat vonjuk vizsgálatunk fókuszába, melyhez ismét figyelembe vesszük az előző koncepcióban közölt adatokat is. Ha a fiatalabb, 24 év alatti, illetve az idősebb, 50 év feletti munkavállalók munkaerő-piaci helyzetét megvizsgáljuk, általános tendenciaként annyit tudunk elmondani, hogy a korábbi kedvező folyamatok valamelyest megtorpantak. Amíg a kistérségben élő 24 éven aluli álláskeresők száma 2015-ről 2017-re 148-ról 61 főre csökkent, addig számuk 2019-ben 69 főt ért el. Veszprémben a fiatal álláskeresők között a korábbi 113 fő helyett 2018-ban már csupán 36 főt tartottak nyilván a hivatalok, azonban 2019-re számuk 51 főre emelkedett. Az 50-62 évesek körében 2017-re javulás, majd 2019-re szintén visszaesés volt tapasztalható, itt a regisztráltak aránya az előző időszakban a felére csökkent, az utóbbi két évet összevetve pedig számuk néhány fővel gyarapodott (89-ről 95 főre). E korcsoport kiugró emelkedést mutat Veszprém esetében is, ahol 131 főről 203-ra ugrott az álláskeresők létszáma 2019-re, ami 65%-os növekedést jelent (5. sz. táblázat).

5. sz. táblázat: Regisztrált álláskeresők száma a legfiatalabb és a legidősebb korcsoportokban a Társuláshoz tartozó településeken, 2019. december (fő)

Település neve	24 év alatti		50-62 éves		62 év felett	
	2017	2019	2017	2019	2017	2019
Bánd	0	0	1	2	0	0
Barnag	0	1	0	0	0	0
Eplény	3	0	0	3	1	0
Hajmáskér	5	7	22	16	0	3
Hárskút	0	0	6	1	1	2
Herend	1	2	10	15	0	2
Hidegkút	0	0	5	3	2	1
Márkó	2	0	5	2	3	1
Mencshely	1	0	3	3	1	1
Nagyvázsony	3	5	10	9	7	4
Nemesvámos	5	1	5	15	4	3
Pula	0	0	0	0	0	0
Sóly	0	0	2	4	1	1
Szentgál	2	2	11	15	2	3
Tótvázsony	0	0	3	2	0	1
Veszprém	36	51	131	203	104	47
Veszprémfajsz	1	0	3	0	2	0
Vilonya	2	0	3	5	2	0
Vöröstó	0	0	0	0	0	0
Veszprém nélkül						
össz.:	25	18	89	95	26	22
Összesen:	61	69	220	298	130	69

Forrás: Veszprém Megyei Kormányhivatal, Foglalkoztatási, Munkaügyi és Munkavédelmi Főosztály

Az őszülő társadalom tagjainál, tehát a 62 évtől idősebbek esetében összesen 69 fő regisztrált álláskeresőt tartanak nyilván a Munkaügyi Hivatalok, itt a veszprémi lakosok száma 47, tehát a Társulás kistéle-
pülésein összesen 22 fő munkanélkülit találunk. A legidősebbek körében Veszprémben jelentős csökkenést tapasztaltunk 2017-hez képest, míg korábban 104 fő, 2019 végén csupán 47 fő keresett munkát (6. sz. táblázat).

A foglalkoztatási helyzettel kapcsolatosan hat kérdést tartalmazott a kérdőív, melyek közül az első a polgármesterek, jegyzők átfogó helyzetértékeléséről gyűjtött információkat a témakörben, a második a foglalkoztatás javítására tervbe vett lépéseket, a harmadik a nem regisztrált tartós munkanélküliek becsült számát, a negyedik a tartós munkanélküliek munkaerő-piacra történő visszatérését elősegítő helyi megoldásokat, azok hatékonyságát, finanszírozási hátterét tudakolta, míg az ötödik-hatodik a helyi szociális szövetkezetekről és az ott foglalkoztatottak számáról kérdezett.

A foglalkoztatottságot befolyásoló tényezők között az önkormányzatok vezetői leggyakrabban arra hivatkoztak, hogy helyben nincs sok munkalehetőség, de „aki akar, az tud dolgozni”. A polgármesterek többsége elsősorban a helyi oktatási és szociális intézményeket nevezte meg, mint egyetlen vagy fő „helybeli” foglalkoztatót. Másodsorban a környező városokban működő vállalatokat, cégeket említették, amelyek munkalehetőséget biztosítanak a helyi lakosok számára (Herend, Nagyvázsony, Hajmáskér, Eplény, Márkó, Tótvázsony, Pula, Szentgál, Vilonya). Hidegkút esetében a településvezető úgy nyilatkozott, hogy a kizárólagos munkaerő-piacot Veszprém jelenti, „az aktívkorú lakosok 95 százaléka a nagyvárosban dolgozik, a fennmaradó 5%-uk pedig a helyi mezőgazdaságban, vállalkozásokban”. A helyi vállalkozások azonban elsősorban idényjellegű munkát képesek kínálni (Szentgál), ugyanakkor a vendégházak üzemeltetése több család megélhetésének

alapját is jelenti (Barnag). Márkó esetében egy jövőbeni beruházás (naperőmű) az, ami vélhetően a munkahelyteremtéshez hozzá fog járulni. Végül néhányan az állami finanszírozású közmunka programot is nevesítették e körben (Hidegkút, Vöröstó, Vilonya, Tótvázsony, Barnag). Jóllehet a koncepció jelen fejezete 2019-es év végi adatokkal dolgozik, az önkormányzatokat azonban 2020 nyarán kerestük fel, ennek köszönhetően több település is említette a környékbeli nagyobb vállalatok, cégek járványhelyzet miatt bekövetkezett elbocsátásait, ami a településeik foglalkoztatási helyzetét kedvezőtlen irányba befolyásolta a legutóbbi időszakban (Hidegkút, Vöröstó, Tótvázsony, Barnag, Szentgál).

A foglalkoztatottság emelésére többféle megoldást alkalmaznak a Társulás települései. A polgármesterek megpróbálnak „vonzó befektetési környezetet teremteni” (Nagyvázsony), a vállalkozásokat támogatják, igényeiket az infrastrukturális fejlesztések alkalmával figyelembe veszik (Herend). Néhány község kedvező helyi adókkal biztosít kedvezményeket (Hajmáskér), vagy az iparűzési adón kívül más adót nem ró ki a vállalkozásokra (Herend). Máshol a foglalkoztatási problémák kezelése során a közeli nagyvárosok által kínált munkalehetőségekre támaszkodnak részben, vagy teljes mértékben (Hidegkút, Vöröstó, Vilonya, Tótvázsony, Veszprémfajsz). Néhány településvezető úgy látja, hogy „nincs lehetőség” a foglalkoztatás emelésére (Mencshely, Szentgál). Többen arra hivatkoztak, hogy a településen „nem jellemző” a munkanélküliség (Vöröstó, Veszprémfajsz, Eplény), vagy „Veszprém megold mindent” (Hárskút), esetleg a családi gazdálkodásokat említették (Vöröstó, Veszprémfajsz). Egyes települések próbálnak helyben lehetőségeket teremteni, hosszú távra terveznek annak érdekében, hogy újabb vállalatok, cégek náluk telepedjenek le, illetve magánkézben lévő területek értékesítésében is próbálnak közreműködni (Tótvázsony).

A munkaerő-piacról tartósan távollévő aktív, munkaképes korú népesség nagyobb létszáma csupán néhány településen jellemző. A nem regisztrált tartósan munkanélküli lakosok becsült száma Szentgálon 25-30 fő, Hajmáskéren 19-20 fő, Herenden 10-15 fő, Tótvázsonyban 8-10 fő, Vilonyán 3-4 fő, Hidegkúton 2-3 fő, Pulán szintén 2-3 fő, Veszprémfajszon volt 2 fő („már megoldódott”), Hárskút esetében 1-2 fő, Vöröstón és Barnagon 1-1 fő. Nemesvámoson, Bándon, Sóllyon és Ep-lényben a településvezetők úgy nyilatkoztak, hogy „nincs” vagy „nem jellemző” hogy lenne a munkaerő-piacról tartósan kiszorult személy a lakosság körében. Adathiányra két falu hivatkozott: Nagyvázsony és Mencshely, míg nem került kitöltésre ez a kérdőív kérdés Márkó esetében.

A tartós munkanélküliség kezelésével kapcsolatos kérdésünknel általában a közmunkaprogramban való részvétel lehetőségét említették azok az önkormányzatok, ahol a településen nagyobb számban találtunk munkaerő-piaci szempontból hátrányos helyzetű lakosokat (Szentgál, Hajmáskér, Tótvázsony, Pula). Néhány válaszban az önkormányzati intézmények által történő foglalkoztatást (Hajmáskér), illetve a segélyeket, rendkívüli támogatásokat rögzíthettük (Barnag, Herend). A településvezetők többsége azonban arról számolt be, hogy az önkormányzatnak nincs tartós munkanélküliség kezelésére irányuló speciális programja, amit eltérő okokkal indokoltak meg. Például voltak, akik a nagyobb városok, vagy a Balaton part közelségére hivatkoztak (Hidegkút, Vilonya, Barnag), mások egyszerűen arra, hogy a településen nincs tartós munkanélküli, így nem volt a korábbiakban sem szükség ilyen programok kidolgozására (Vöröstó, Nemesvámos, Mencshely). Vilonya polgármestere a hivatali utat jelölte meg, tehát ők a közeli városi Munkaügyi Hivatalhoz irányítják az álláskeresőket; Ep-lényben pedig a „Települési Esélyegyenlőségi Terv” az, ami „tartalmaz erre vonatkozó feladatokat”.

A helyi szociális szervezetek működése a Társulás kistélepülésén szinte egyáltalán nem jellemző. Veszprémtől eltekintve, a térségben

Herend kivételével sehol nem működött az önkormányzat szociális szövetkezetet. A herendi Bakony Team Szociális Szövetkezet tagjai elsősorban takarítást, vasalást, ház körüli munkákat végeznek. Illetve Nemesvámoson is működik egy szövetkezet nyugdíjas foglalkoztatási profillal, de nem az önkormányzat működteti, csupán együttműködnek vele.

Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy a Társulás településein (Veszprémtől eltekintve) a foglalkoztatás problémáinak kezelését elsősorban a környező nagyobb városok által nyújtott munkalehetőségek biztosítják, továbbá szociális szövetkezetek működtetése egyáltalán nem jellemző a térségben. A lakosok kisebb része dolgozik helyi vállalkozásokban, családi gazdaságokban, vagy él meg a turizmus kínálta lehetőségekből. A tartós munkanélküliség kezelésére a segély, vagy a rendkívüli támogatás, illetve a közmunka programban való részvétel biztosított, jóllehet ez utóbbinak jelentősége az elmúlt években mindenhol lecsökkent.

4. 4. Lakáshelyzet

Veszprém város közelsége, oktatási, kulturális, valamint munkaerő-piaci szerepe továbbra is kedvezően hat az érintett településeken való otthonteremtésre. A készített adatlapok információi alapján a lakáshelyzet általában jónak mondható, a lakások többnyire összkomfortosak, csak néhány településen számoltak be alacsony komfortfokozatú lakások jelenlétéről.

A „*Vannak-e, és ha igen, milyen lakhatási problémák a településen? kérdésünkre* a települések fele jelzett problémát. 2016 -ban ez az arány valamelyest alacsonyabb volt, 2018-ban pedig hasonló. Az továbbra sem jellemző, hogy a lakásprobléma jelentős számban érintené a lakosságot. A problémát jelző legtöbb polgármester, jegyző, szociális ügyintéző legfeljebb egy-két esetszámról számolt be, az elkészített interjúk alapján a legtöbb településen a lakhatási gonddal küszködők aránya az 5 %-ot sem éri el. Kivétel ez alól Herend és Vilyona, ahol ez az arány a 10 %-ot is elérheti.

A közüzemi díjak fizetésének elmaradásáról az önkormányzatoknak nincs közvetlen adatuk, így nem tudhatjuk pontosan, hogy e tekintetben milyen mértékű a lakhatási szegények aránya. Lakásfenntartáshoz kapcsolódó pénzbeli vagy természetbeni támogatást 2018-ban 12, 2020-ban 14 település (Veszprém nélkül) biztosított a rendeletei alapján. Lakhatási támogatásra Herenden és Szentgálon volt leginkább igény, természetbeni juttatások közül pedig tűzifát igényeltek a legtöbben (összes települést tekintve 124 fő).

Szociális bérlakásra a kistelepülésen jellemzően nem mutatkozik igény, kivétel ez alól Herend, Szentgál, Tótvázsony és Vöröstó, ahol 2 - 5 családnak is lehetne ezekre igénye.

A 2018-as felmérésünkben is megállapítást nyert, hogy hajléktalan személy (nem számolva Veszprém városával) alig él a felmért településeken (az elmúlt két évben mindösszesen négy településen, egy-egy esetről számoltak be).

4. 5. Közlekedés

A településeket körülvevő közúthálózatot továbbra is általában jó, de legalább elfogadható állapotúnak jellemzik a polgármesterek. A nagyobb városok (Ajka, Balatonfüred, Veszprém) könnyen megközelíthetőek, az utak minőségét a megkérdezettek valamivel jobbnak ítélik meg Veszprém irányába.”¹¹

Több településen voltak útfelújítások a belterületen, vannak azonban állami fenntartású utak, amelyek felújításra szorulnának.

A tömegközlekedés járatainak számával, indulásuk gyakoriságával kapcsolatban 2020-ban is kevés panasszal találkoztunk. Az önkormányzatokat képviselő megkérdezett személyek szerint általánosságban megfelelő a járatok gyakorisága, csak elvétve hallottunk olyanról, mely szerint szükséges volna változtatni a járatok indításának idején, gyakoriságán.

---

11 A 2016-os felülvizsgálatban leírtak.

4. 6. Kirekesztődés

A veszprémi társult települések a gazdasági helyzetük, valamint a foglalkoztatottság tekintetében országosan kedvező helyzetűek. A kirekesztettség szempontjából veszélyeztetett csoportnak tekintjük az időseket, az egyedülállókat, a munkanélkülieket, az alacsony jövedelműeket, a romákat, a fogyatékkal élőket, a pszichiátriai betegeket és a szenvedélybetegeket. A vizsgálat alapján megállapítható, hogy a településeken leginkább az idősekről és a munkanélküliekről való gondoskodásra, néhány településen a fogyatékkal élők megsegítésére, elvétele pszichiátriai beteg, illetve szenvedélybeteg személyek ellátására, segítésére volna szükség. Az idősekről való gondoskodásnak több szociálpolitikai szereplője is (önkormányzati, egyházi szervezet) jelen van a térségben.

Ami a szociális ellátásokat szabályozó helyi rendeleteket illeti, legtöbb település annak sem szerkezetét, sem tartalmát nem módosította jelentős mértékben az elmúlt két évben.

Vöröstón 2018 őszétől új támogatási formaként a születési- és közlekedési támogatás bevezetéséről döntött a képviselőtestület. Tótvázszyon 2019-ben a közfoglalkoztatottakkal kapcsolatban módosította helyi rendeletét.

Barnag a jövőben az iskolakezdési támogatás összegét, Nemesvámos a temetési támogatást tervezi emelni. Hidegkúton gyermek születése kapcsán merült fel az igény egyszeri támogatása.

A települések a köztemetést továbbra is kötelező természetbeni szolgáltatásként nyújtják. A lakásfenntartási támogatási formák legtöbb esetben változatlanok maradtak. Az állam által megállapított közgyógyellátás mellett, vagy az arra nem jogosultak számára, 11 település biztosítja a gyógyszer-támogatás lehetőségét is. A beiskolázási, iskolakezdési támogatást a települések jelentős része továbbra is biztosítja. Egyre több településen vehető igénybe születési támogatás. A fűtési támogatás több település rendeletében megjelenik, mint rendkívüli települési támogatási forma. Ezen felül az elmúlt években vált

gyakoribbá (állami ösztönzésnek köszönhetően) a szociális célú tűzifa támogatási forma biztosítása.

A helyi rendeletek a szociális alapszolgáltatásokat továbbra is változó részletességgel, pontossággal szabályozzák.

Összességben megállapítható, hogy a lakhatáshoz- és a temetéshez kapcsolódó támogatásokat, valamint a rendkívüli települési támogatásokat van módjuk leginkább igénybe venni a rászorulóknak. Kistelepülések esetén alacsony a támogatásokat igénybevevők száma, vélhetően még működik a megbélyegzéstől való félelem, főleg az időskorúak esetében.

Kérdésünkre, hogy vajon hányan lehetnek a településen azok a személyek, akik nem igényelték, de rászorulnak az adott támogatásra, ellátásra, a megkérdezettek nem tudtak válaszolni.

4.7. Falugondnoki és tanyagondnoki szolgáltatás

Az alacsony lélekszámú községekben a falugondnoki, ill. a tanyagondnoki szolgáltatás hivatott segíteni a közszolgáltatásokhoz való hozzájutást, a szociális szükségletek kielégítését. 2008-ban még csupán 6 település, 2018-ban 9 település élt ezzel a lehetőséggel. Jelenleg 10 településen, Barnagon, Eplényben, Hárskúton, Hidegkúton, Mencshelyen, Pulán, Sólyban, Szentgálon, Tótvázsonyban és Vöröstőn működik falugondnoki vagy tanyagondnoki szolgáltatás. A 2016-os és 2018-as felülvizsgálatban is jeleztük, hogy népességszámuk alapján Eplényben és Veszprémfajszon is működhetne ilyen jellegű szolgáltatás. Láthatjuk, hogy azóta már Eplény is biztosít falugondnoki szolgáltatást a helyi közösség megsegítésére. Bándon, Márkón és Veszprémfajszon a közterület karbantartó látja el a falu azon szükségleteit is, amelyek a falugondnok feladatát képeznék.

4.8. Családoknak, gyermekeknek nyújtott ellátások

A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (továbbiakban Gyvt.) rendelkezik arról, hogy a családban élő gyermekek életkorának megfelelő nappali felügyeletét, gondozá-

sát, nevelését, foglalkoztatását és étkeztetését kell megszervezni azon gyermekek számára, akiknek szülei különböző okok miatt napközbeni ellátásukról gondoskodni nem tudnak. A gyermekek napközbeni ellátási formái közé tartozik a bölcsőde, a napközbeni gyermekfelügyelet és az alternatív napközbeni ellátás.

„Ha a bölcsődei ellátásra az adott településen legalább öt gyermek tekintetében igény jelentkezik, vagy a település – jogszabályban meghatározottak szerint megállapított – 3 év alatti lakosainak száma meghaladja a 40 főt, a (3) bekezdés a) pontja alá nem tartozó települési önkormányzat köteles gondoskodni a gyermekek bölcsődei ellátásáról a 42. § (2) bekezdése szerinti bölcsődei ellátást nyújtó intézmények, szolgáltatások bármelyik formájának biztosításával, önállóan, társulásban vagy ellátási szerződés útján.” (Gyvt. 94. § (3a) bek.)

Az önkormányzatok a fenti törvényi kötelezettségüknek igyekeznek eleget tenni. A Társuláshoz tartozó települések nagy részének népessége 10.000 fő alatti, így bölcsődét anyagiak és megfelelő számú gyermek hiányában nehezen tudnak fenntartani. A családok a bölcsődei ellátást a környező nagyobb településeken veszik igénybe. Több település is társulásos formában biztosítja a bölcsődei és óvodai ellátást (Tótvázsony-Hidegkút, Nagyvázsony-Pula- Mencshely).

A felülvizsgálat időszakában több pozitív változás is történt. Herenden, a 2018-as felülvizsgálatban tervezett bölcsődei férőhely bővítése elkezdődött. Bánd 2021-ben tervezi bölcsőde indítását Herenddel együttműködésben. Nemesvámoson jelentős fejlesztések történtek, a családi bölcsőde mellett 2019-ben átadásra került egy önkormányzati fenntartású bölcsőde.

Az 500 főnél kisebb településeken többnyire óvoda sem működik, az itt élők az óvodai ellátást a környező, nagyobb településeken tudják igénybe venni. Az óvodát működtető települések két és fél éves kortól fogadják a gyerekeket, ezzel is korrigálva a bölcsődei ellátás hiányosságait. Az elmúlt két évben különösen az óvodai ellátás színvonala emelkedett a települések jelentős részében.

A Szociális törvény 86. § (1) bekezdés (a) pontja szerint „A települési önkormányzat köteles biztosítani a családsegítést, ha polgármesteri hivatalt működtet vagy a közös önkormányzati hivatal székhelye a településen van.”

A családsegítést és a gyermekjóléti szolgáltatást – amely 2016-tól már csak integrált formában működtethető – a térségben az alábbi szolgáltatók biztosítják:

- Herend Környéki Önkormányzatok Család- és Gyermekjóléti Szolgálat;
- Veszprémi Családsegítő és Gyermekjóléti Integrált Intézmény;
- Bendola Családsegítő Központ és Gyermekjóléti Szolgálat, Hajmáskér
- Berhidai Szociális és Gyermekjóléti Szolgálat.

5. A VESZPRÉMI KISTÉRSÉGI TÖBBCÉLÚ TÁRSULÁS SZOCIÁLIS ELLÁTÁSI KÖTELEZETTSÉGE

A Társulás) fenntartásában működő VKTT Egyesített Szociális Intézményének (továbbiakban: ESZI) az alábbi településekre vonatkozóan van működési engedélye:

1. *Étkeztetés* Barnag, Bánd, Eplény, Hajmáskér, Herend, Hidegkút, Márkó, Mencshely, Nagyvázsony, Nemesvámos, Pula, Sóly, Szentgál, Tótvázsony, Veszprém, Veszprémfajs, Vilonya és Vöröstó közigazgatási területe.

2. *Házi segítségnyújtás szociális alapszolgáltatás:* Barnag, Bánd, Eplény, Hajmáskér, Hárskút, Herend, Hidegkút, Márkó, Mencshely, Nagyvázsony, Nemesvámos, Pula, Sóly, Szentgál, Tótvázsony, Veszprém, Veszprémfajs, Vilonya és Vöröstó közigazgatási területe.

3. *Idősek nappali ellátása szociális alapszolgáltatás:* Herend és Veszprém közigazgatási területe.

4. *Személyes gondoskodást nyújtó szociális szakosított ellátás (idősek átmeneti otthona, idősek otthona):* a Társulásban résztvevő valamennyi település (Hárskút 2021. január 1-jétől veszi igénybe ezeket az ellátásokat).

5. Állami feladatellátás körében feladat-ellátási szerződés alapján biztosítja a *jelzőrendszeres házi segítségnyújtás alapszolgáltatást* Veszprém közigazgatási területén.

Ezen kívül a Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata fenntartásában működő Göllesz Viktor Fogyatékos Személyek Nappali Intézménye nyújtja a *felöltt értelmi fogyatékosok nappali ellátását* Bánd, Hajmáskér, Hárskút, Herend, Hidegkút, Márkó, Nemesvamos, Sóly, Szentgál, Tótvázsony, Veszprémfajsz települések közigazgatási területén élő lakosokra kiterjedően.

5. 1. Étkeztetés

Az étkeztetés keretében azoknak a szociálisan rászorultaknak biztosítanak napi egyszeri meleg ételt, akik koruk, egészségi állapotuk, fogyatékoságuk, pszichiátriai betegségük, szenvedélybetegségük vagy hajléktalanságuk miatt nem képesek önmagukat e tekintetben ellátni. A szolgáltatás a települések helyi igényei és adottságai szerint valósul meg az étkeztetés, elvitellel, helyben fogyasztással vagy házhoz szállítással. Az étkeztetést a kisközségekben leginkább elvitellel vagy kiszállítással biztosítják. A szolgáltatás hétfvégén és ünnepe napokon Veszprém közigazgatási területén igénybe vehető, a többi településen továbbra sem.

8. sz. táblázat: A szociális étkeztetést igénybe vevők száma 2019-ben

Település neve	Étkeztetést igénybe vevők 2017 -ben	Étkeztetést igénybe vevők 2019 -ben	A szolgáltatást biztosító intézmény
Barnag	3 fő	2 fő	ESZI ¹²
Bánd	14 fő	12 fő	ESZI
Eplény	13 fő	23 fő	ESZI
Hajmáskér	-	-	nem igényelték
Hárskút	36 fő	36 fő	helyi önkormányzat*
Herend	49 fő	51 fő	ESZI
Hidegkút	6 fő	10 fő	ESZI
Márkó	21 fő	14 fő	ESZI
Mencshely	4 fő	6 fő	ESZI
Nagyvázsony	70 fő	79 fő	ESZI
Nemesvámos	49 fő	97 fő	ESZI
Pula	2 fő	8 fő	ESZI
Sóly	-	-	nem igényelték
Szentgál	45 fő	42 fő	ESZI
Tótvázsony	54 fő	40 fő	ESZI
Veszprém	242 fő 87 fő	310 fő 106 fő	ESZI „Életöröm” Idősek Otthona**
Veszprémfajsz	-	-	nem igényelték
Vilonya	nincs adat	4 fő	Berhidai Szociális és Gyermekjóléti Társulá**
Vöröstó	-	-	nem igényelték
Összesen	736 fő	840 fő	

Forrás: Veszprémi Kistérség Többcélú Társulása Egyesített Szociális Intézmény, a helyi önkormányzatok*, ill. az Életöröm” Idősek Otthona** adatszolgáltatása

Az ESZI Veszprémen kívül 12 településen biztosítja a szociális étkeztetést. Összesen több mint 100 fővel emelkedett az igénybevevők száma a korábbi felülvizsgálathoz képest. Ennek egyik oka Veszprémben, hogy bizonyos korábbi étterem, amely ebéd kiszállítással foglalkozott, meg-

12 A Veszprémi Kistérség Többcélú Társulása Egyesített Szociális Intézménye.

szűnt. Nemesvámoson a közétkeztetési szolgáltatást ellátó cég változott, az általa nyújtott választék és minőség többeknek megfelelőbb. Veszprémfajszon, Vöröstón, Hajmáskéren és Sólyon az önkormányzatok jelzése alapján a lakosság továbbra sem igényelte ezt a szolgáltatást. Hárskút és Vilonya a korábbi évekhez hasonlóan a Társuláson kívül oldja meg az ellátást. A Hajmáskér-Sólyi Református Társegyházközség Falugondnoki Szolgálatának továbbra is szándékában áll létrehozni az Alapszolgáltatási Központot, amennyiben pénzügyi forrást találnak rá.

A szolgáltatás minősége szempontjából továbbra is kívánatos volna, hogy minden településen (ott is, ahol nem kifejezetten idős emberek számára főznek, hanem például oktatási intézmény tanulóinak, dolgozóinak) az idős ember speciális szükségleteit (diétát, ízvilágát stb.) figyelembe véve alakítsák ki az étrendet. Sajnos azonban a jelenlegi törvényi szabályozás nem teszi lehetővé a differenciálást a közétkeztést biztosító konyháknál. Egyedül Veszprémben megoldott a diétás étkeztetés a bentlakásos intézmény konyhájának köszönhetően. Teljesen elmagányosodott idős személyek esetében fontos volna mindenütt kiterjeszteni az ellátást a hétfélekre és ünnepnapokra.

5. 2. Házi segítségnyújtás

A házi segítségnyújtás a rászoruló személyek saját lakókörnyezetében biztosítja az alapvető gondozási, ápolási feladatok elvégzését, az önálló életvitel fenntartásához szükséges ellátást. Ezt a személyes gondoskodást nyújtó szociális alapszolgáltatást – lakosságszámtól függetlenül – kötelező minden települési önkormányzatnak biztosítani. Bánd, Márkó, Herend, Nemesvámos, Nagyvázsony, Szentgál, Tótvázsony, Veszprém a Társuláson keresztül az ESZI-vel, a többi település más szolgáltató közreműködésével (egyházi) látja el. Az előző felülvizsgálathoz képest a településeken nem jelent meg új szolgáltató. A NAPÁVA (Szociálisgondozó Közhasznú Nonprofit KFT) 2018-as megszűnése után három település (Márkó, Bánd, Herend) csatlakozott az ESZI-hez, de további települések azóta sem jelentkeztek, pl. Hidegkút,

Mencshely, Veszprémfajsz. Úgy véljük, szükség lenne egy tényleges igényfelmérés lebonyolítására ezekben a falvakban. Veszprémben úgy tűnik, hogy a NAPÁVA gondozottjai egy része „elveszett”, nem jelentek meg a másik három szolgáltatónál. Az egyházi szervezetek nem a településekkel kötnek együttműködési megállapodást, ezért a települések vezetőinek legtöbb esetben nincs rálátása az időseik helyzetére és a szolgáltatás minőségére. Javasoljuk, hogy az Önkormányzatok kérjenek tájékoztatást a települést érintő szolgáltatásokról.

A szolgáltatóknak továbbra is gondja a szakképzett munkaerő megtalálása és megtartása. Az egészségügyi bérek rendezése óta a gondozónők inkább az egészségügy területét választják.

A szolgáltatók összesen 592 személyt láttak el 2019 decemberében, 272-vel kevesebbet, mint 2017-ben. A csökkenés hátterében elsősorban az elhalálozás, az otthonba kerülés állhat. Felmerülhet továbbá a nem a jogszabályi előírások szerint nyújtott ellátás ténye is, amely jellemző volt a megszűnt civil szolgáltatónál. A szolgáltatók a törvény által kötelezően előírt térítési díjat alkalmazzák. A Hajmáskéri-Sóly Társegyházközség presbitériuma havi 2.000,- Ft-ban maximálta a díj megfizetését, és amennyiben a térítési díj számított összege e fölött lenne, úgy lemond arról az ellátott javára. A szolgáltatók arról számoltak be, hogy viszonylag állandó a gondozónői létszámuk, nincs jelentős hiányuk és a továbbképzések is biztosítottak voltak a járványhelyzet előtt. A Covid-19 járvány igen komoly terhet rótt a szolgáltatókra, például a fertőtlenítőszeres és védőeszközök beszerzésével, a napi karantén esetek figyeléséhez és aktualizálásához kapcsolódó megnövekedett adminisztrációval. A kisebb falvakban olyan személyeket is el kellett látniuk, akikkel egyébként nem álltak szerződéses kapcsolatban.

9. sz. táblázat: A házi segítségnyújtás igénybevételi mutatói
2019 decemberében és a szolgáltatást biztosító szervezetek

Település neve	Házi segítségnyújtást igénybe vevők száma 2017 decemberében	Házi segítségnyújtást igénybe vevők száma 2019 decemberében	A szolgáltatást biztosító szervezet
Barnag	4 fő	3 fő (2019.05.30-ig)	Hajmáskér-Sólyi Református ¹³
Bánd	10 fő NAPÁVA ¹⁴	7 fő	ESZI ¹⁵
Eplény	11 fő	10 fő	Hajmáskér-Sólyi Református
Hajmáskér	9 fő NAPÁVA	0 fő	ESZI
	51 fő	42 fő	Hajmáskér-Sólyi Református
Hárskút	9 fő NAPÁVA	10 fő	ESZI
Herend	9 fő	10 fő	ESZI
Hidegkút	10 fő NAPÁVA	0 fő	-
Márkó	21 fő NAPÁVA	9 fő	ESZI
Mencshely	11 fő NAPÁVA	9 fő	Hajmáskér-Sólyi Református
Nagyvázsony	15 fő	18 fő	ESZI
	30 fő	28 fő	Hajmáskér-Sólyi Református
Nemesvámos	9 fő	10 fő	ESZI
	14 fő	19 fő	Hajmáskér-Sólyi Református
Pula	9 fő	17 fő	Hajmáskér-Sólyi Református
Sóly	10 fő NAPÁVA	0 fő	-
	9 fő	3 fő	Hajmáskér-Sólyi Református

13 Hajmáskér-Sólyi Református Társegyházközség Falugondnoki Szolgálat

14 NAPÁVA Szociálisgondozó Közhasznú Nonprofit Kft.

15 Veszprémi Kistérségi Többcélú Társulása Egyesített Szociális Intézménye

Szentgál	15 fő	14 fő	ESZI
	15 fő NAPÁVA		-
Tótvázsony	15 fő	14 fő	ESZI
Veszprém	110 fő	126 fő	ESZI
	49 fő	68 fő	Árpád-házi Szent Piroska Szeretetszolgálat
	224 fő NAPÁVA	-	-
	166 fő	149 fő	Hajmáskér-Sólyi Református
Veszprémfajsz	-	-	-
Vilonya	nincs adat	2 fő	Berhidai Szociális és Gyermekjóléti Társulás
	20 fő	19 fő	Hajmáskér-Sólyi Református
Vöröstó	8 fő	5 fő	Hajmáskér-Sólyi Református
Összesen	864 fő	592 fő	

*Forrás: VKTT Egyesített Szociális Intézmény adatszolgáltatása,
ill. a többi szolgáltató saját adatjelentése alapján.*

5. 3. Jelzőrendszeres házi segítségnyújtás

A jelzőrendszeres házi segítségnyújtás nem önkormányzati, hanem állami feladat. Gyors és szakszerű segítséget nyújt az otthonukban krízishelyzetbe kerülő idős, vagy pszichiátriai beteg, szenvedélybeteg személyek számára. Jelzőrendszeres házi segítségnyújtásra igény lenne valamennyi felmért településen, ugyanakkor a jelenlegi finanszírozási és technikai feltételek mellett ez az ellátás nem megoldott. Az ESZI intézményvezetője jelenleg tárgyalásokat folytat az SOS Központ Kft-vel (egy országos szolgáltató, amely több ezer ügyféllel és korszerű technikával rendelkezik), így a Társulás településeire is kiterjeszhető lenne a szolgáltatás.

5. 4. Időskorúak nappali ellátása

A Társulásban részt vevő önkormányzatok közül a Szociális törvény 86. § (2) bekezdésének b) pontja minden 3000 főnél több állandó lako-

sú települést, így Hajmáskért, Herendet és Veszprémet kötelezi az időskorúak nappali ellátásának biztosítására. Hajmáskér továbbra sem biztosítja a törvényi előírások szerinti szolgáltatást, mivel a Hajmáskér-Sólyi Református Társegyházközség Falugondnoki Szolgálat nem nyerte el azt az uniós pályázatot, amelyből „Alapszolgáltatási Központot” szerettek volna létrehozni.

Közművelődési célokat szolgáló idősek klubját, alkalmankénti önkormányzati támogatással Nagyvázsony, Nemesvámos, Sóly és Hajmáskér települések biztosítják. Nemesvámos 2018 őszén tárgyalásokat folytatott az ESZI-vel a szociális nappali ellátás létrehozása érdekében, azonban nem volt kellő számú igény az idősek részéről, így maradtak az alkalmanként megtartott klubfoglalkozások.

Herenden és Veszprémben az időskorúak nappali ellátását az ESZI biztosítja. Veszprémben négy szervezeti egységben, Herenden pedig egy helyszínen lehet a szolgáltatást igénybe venni.

2018-ban a Völgyikút utcai telephelyen a 70 fős férőhelyből 7 főről 20 főre emelték a demens személyre kapott engedélyt. Az ellátás a 100%-os kihasználtsággal működik. Működési engedélye egyelőre Veszprém város ellátási területére van.

A demens hozzátartozók számára egyre népszerűbb az „Alzheimer Café” program a Völgyikút utcai nappali intézményben. Ez a program havonta továbbra is megrendezésre került a járvány kirobbanásáig.

5. 5. Bentlakásos intézmények

Az ápolást, gondozást nyújtó szakosított ellátást továbbra is az ESZI nyújtja valamennyi, a társulásban résztvevő település számára, kivétel Hárskút, aki 2021. január 1-jétől csatlakozik az igénybe vevőkhöz. Az intézmény a székhelyén 72 fő, a telephelyén 59 fő ellátását tudja biztosítani. A kihasználtság teljes körű, továbbra is magas a szolgáltatásért sorban álló személyek száma. 2019. évben tovább nőtt a várakozók száma, sokan be sem kerülnek az otthonokba, a várakozás alatt

haláloznak el. A bentlakásos intézményben jelenleg – a lakóösszetételt tekintve – 5% alatt van a Társulásban résztvevő kistelepülésekről érkezők száma. Ennek ellenére – mivel ezek a települések bentlakásos intézményt nem tudnak fenntartani – szükséges, hogy ez az ellátás a kistérség településein élők számára továbbra is biztosítva legyen Veszprémben. A várólistán továbbra is 10 % alatti a kistérségi falvakból jelentkezők száma. Az Időskorúak Gondozóháza 100%-os kihasználtsággal (hat fővel) működik.

A Covid-19 jelentős többlet terhet rótt a dolgozók számára, különösen karantén időszakban, illetve megnövekedett kiadást jelentett a fertőtlenítőszeres és védőfelszerelések beszerzése is. A járványügyi intézkedések betartásakor felmerült jelentősebb átalakítások szükségessége az épületeken belül, pl. több izolációs helyiség kialakítása.

5.6. Fogyatékos személyek nappali ellátása

A fogyatékos személyek nappali ellátásához kötődő segítségnyújtás igénybevételére a Társuláson belül csak Veszprémben van lehetőség. Működik azonban Tótvázsonyban is nappali ellátás – a Janka Tanya Nonprofit Kft. – amely autista értelmi fogyatékosok számára teremt napközi foglalkoztatási lehetőséget. A társult önkormányzatok közigazgatási területén, ellátási szerződés útján továbbra is a Göllesz Viktor Fogyatékos Személyek Nappali Intézménye biztosítja a felnőtt értelmi fogyatékosok nappali ellátását. Jelenleg a kistérségből három személy veszi igénybe ezt az ellátást. Az intézmény vezetője szükségesnek tartja a férőhely bővítését. Az ellátás iránti kereslet (bizonyára a távolságok miatt is) a Társulás kis településeiről nem jelentős. Ennek ellenére továbbra is fontos, hogy amennyiben igény van rá, elérhető legyen a szolgáltatás.

Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy a településeken dolgozó szakemberek jelen vizsgálat szerint is úgy nyilatkoztak, hogy elégedettek azokkal a szolgáltatásokkal, amelyeket számukra az ESZI biztosít. Az

idősellátásban dolgozóknak a Covid-19 megjelenése többlet terhet hozott. A Társulás által fenntartott ESZI lehetőséget ad arra, hogy a rászorulóknak ott is részesülhessenek az ellátásokban, ahol egyébként az adott szolgáltatást nem tudná önerőből megoldani a helyi önkormányzat. Az ESZI összefogott szakmai háttérrel, személyi és tárgyi feltételeit folyamatosan fejlesztve látja el a rábízott feladatokat.

Kalocsai Adrienn - Pátkainé Szmulai Rita – Tisztl Henrik

Elmélet és gyakorlat az iskolai szociális munkában a 2018-ban bevezetett óvodai és iskolai szociális szolgáltatás tapasztalatai tükrében

Theory and practice of the social work in the kindergarten and in the school in 2018 of social service on the basis of its experiences

ABSTRACT

Helyzetjelentésünkben a saját tapasztalataink alapján mutatjuk be, hogy milyen eredményekkel, nehézségekkel, kihívásokkal szembesültünk a 2018-ban elindult, azóta is folyamatosan épülő szolgáltatás kialakítása, működtetése kapcsán. Az elméleti kérdésekből kiindulva és a gyakorlati munkából reflektálva definiáljuk (újradefiniáljuk) az iskolai szociális munkát, meghatározzuk célját, kereteit, szerepeit, módszereit és a munkavégzéshez szükséges elméleti alapokat valamint kompetenciákat. Felvázoljuk az elmélet, a szakirodalom és a szakmai ajánlás¹ valamint a gyakorlat közötti kapcsolatot, a közöttük tapasztalt differenciákat, utakat keresve a nehézségek áthidalására. Szolgáltatásvezetői és iskolai segítői szemszögből is látéletet adunk a mára kialakult gyakorlatról, ismertetjük az általunk felvállalt feladatok palettáját, gyakorlati és elméleti megközelítésből is számba vesszük, hogy milyen további feladataink vannak. Munkánkat az óvodai és iskolai szociális

---

1 Szakmai ajánlás az óvodai és iskolai szociális szolgáltatás bevezetéséhez

segítők képzését segítő, a gyakorlatból az elméletbe reflektáló visszacsatolásnak szánjuk, remélve, hogy ezzel is hozzájárulunk az úgynevezett „elmélet” és „gyakorlat” komplex működéséhez.

Based on our experience we introduce the results, difficulties and challenges we have faced in the establishment and operation of a service that started in 2018. Based on theoretical questions and reflective of practical work, we define school social work, it's purposes, frameworks, roles, methods and theoretical basis for work and competencies. While searching the way to overcome the difficulties, we outline the relationship and the differences between theory, literature, professional recommendation and practice .

From a view of the Service Director and the School Assistant we demonstrate up-to-date practice and present a range of tasks we undertake . Also review tasks we have to do in terms of practical and theoretical approach.

Our work is intended as a feedback link to train social helpers in kindergarten and school, reflecting from practice to theory, hoping to contribute to the complex functioning of the so-called ‚theory’ and ‚practice’.

Kulcsszavak: óvodai és iskolai szociális segítő, iskolai szociális munka elmélete és gyakorlata, eszköztár, paletta.

Keynotes: social work in the school and in the kindergarten, theory of the social workers in the school, practice of the social workers in the school, methods ,palette.

1. Az elméletet és a gyakorlatot meghatározó tényezők

1. 1. Az „elmélet” és a „gyakorlat” meghatározása

A szociális szakemberek képzése kapcsán mind a képzők, mind pedig a gyakorlatban praktizáló segítő szakemberek oldaláról gyakran

felmerülő megállapítás, miszerint „az elmélet és gyakorlat két különböző dolog”, „a kettő távol áll egymástól”. „Megállapítható, hogy az iskolai-tantermi képzésben közvetített tudás, ismeretek, készségek, értékek sokszor:

- lényegesen ellentmondásban vannak a terepgyakorlat során szerzett tapasztalatokkal, és viszont
- a keretek és kényszerek, a lojalítások és diktátumok, a kiégettség és tehetetlenség (vagy a gyenge hatásfokú eljárások), a megfelelő minőségű szakértelem hiánya, stb. miatt gyorsan eliminálódnak, kisiklanak, elvesztik lényegüket

„... amit Te tanultál az iskolában, az gyönyörű, csak itt ezt a gyakorlatban nem lehet használni...” - mondja sokszor egy - egy tereptanár, „... a szociális szolgáltatásoknál nincsenek lendületben tartó, összegző, értékelő esetelemzések ... mert nincs idő., ez egyfajta gondolkodás-kényszer a képző intézményrendszer részéről a ...terep felé...” - mondják az oktatók (Budai 2001, id. Budai 2009, 12 old.).

A szociális munkás képzésében illetve a gyakorlatban egyaránt résztvevő szakemberekként, éppen a fenti „szakadék” áthidalása érdekében érdemesnek tartjuk az elméletben megjelenő tartalmakat, fogalmakat, irányelveket összevetni a gyakorlatban használt terminológiával, valós tevékenységi keretekkel és módszerekkel.

Az elméleti és gyakorlati keretek tisztázására első körben a didaktika tudományát, ezen belül az oktatás tevékenységének meghatározását hívjuk segítségül.

„A mindennapok gyakorlatában hétköznapi értelmezés szerint valamely információ, ismeret, tudás megtanítását, kezelését, elsajátíttatását értjük oktatáson... A tudás birtokosa megmutatja, elmondja, elmagyarázza, ismerteti az ismereteket, információkat az oktatásra szorulóknak... Az oktatáselmélet az iránytű szerepét tölti be a *tantárgy-pedagógiák* számára. A tantárgy-pedagógiák (szakdidaktikák, szakmódszertanok) ugyanis valamely műveltségi terület/tan-

tárgy tanításának-tanulásának és a kapcsolódó nevelési feladatoknak módszereivel foglalkoznak. Locke (1632 -1704) pedagógiai koncepciójában már a 17. század végén kifejti, hogy az ismeretek, az ismeretek alkalmazása kapcsán töltik be funkcióikat (Ballér és munkatársai, 2011). E tekintetben definiálhatjuk úgy az információkat, mint az elméletet, az információk alkalmazását pedig tekinthetjük a gyakorlatnak. Kerschensteiner (1854 - 1932) állampolgári nevelési koncepciójában konkrét gyakorlathoz igazodó oktatáselméleti irányzat bontakozik ki. Koncepciójában a nevelés normatív, irányított, tevékenységre orientált, mely feladatának tekinti a *társadalmi partnerviszonyra* való felkészítést (Ballér és munkatársai, 2011). Ebből a megközelítésből kiindulva az elmélet, a tevékenységre orientált felkészítő munka, a gyakorlat pedig maga a tevékenység, a társadalmi partnerviszony. Ballér és munkatársai a Didaktika digitális tankönyvtárban a következőképpen jellemzik az elmélet kontra gyakorlat problémáját: „Az elméleti alapvetések, elképzelések, megállapítások, tételek, elvek formájában, a legjobb szándék ellenére is „ünnepnapiak” maradnak mindaddig, amíg nem érintik meg, nem hatnak, nem befolyásolják kellő mértékben a „hétköznapi” gyakorlatot. Mindez pesszimizmust, cinizmust válthat ki mind az elmélet, mind pedig a gyakorlat szakembereiben (Ballér és munkatársai, 2011). A Magyar Katolikus Lexikon szerint „az **elmélet** (gör. *theória*): a gondolkodó elme terméke, valószínű magyarázat, mely egységes elvből vezeti le a tapasztalt tények széles körét úgy, hogy a belőle levont következtetések összhangban álljanak a tapasztalt tényekkel”.

A Magyar nyelv 1862-es szótára meghatározásában az elmélet: „1) Általán, amit elmével, azaz érzéki és gondolkodó tehetségünkkel öntudatosan felfogunk. 2) Különösen, érzékentúli tárgynak fogalma, elvont fogalom, nézet, melyre egyedül tapasztalás által eljutni nem lehet, hanem elvont gondolkodás által. (Conceptus purus). 3) Megfelel e görög szónak: *theoria*, azaz oly ismeret, igazság, mely kiválólag belső szemlélődésünkben létezik, tekintet nélkül arra, vajon felel-e meg annak va-

lamely való tárgy a tapasztalatban vagy sem.” Ugyanebben a szótárban a gyakorlat az amely „a cselekvés következménye, eredménye gyanánt vétetik”. E megközelítéseket is figyelembe véve 1. sz. táblázatunkban definiáljuk az elmélet és gyakorlat munkánk szempontjából lényeges jellemzőit.

1. sz. táblázat: Az „elmélet” és a „gyakorlat” szétválasztása

Elmélet jellemzői	Gyakorlat jellemzői
<ul style="list-style-type: none"> - fizikai világ jelenségeit és az azok mögött meghúzódó okokat leíró fogalom - jellemzője a fogalmak, módszerek, eszközök bemutatása - mentális produktum a való világ dolgairól - optimális, idealisztikus - „vélt” - általános 	<ul style="list-style-type: none"> - a fizikai világ valós történéseit foglalja magába - megjelenik benne a tevékenység, a módszerek, eszközök működtetése - „valós” - konkrét

Mind a képzés, mind pedig a terepen folyó munka érdeke, hogy az elmélet és gyakorlat közelítsen egymáshoz, még inkább építkezzen egymásra. Az elméleti képzés a gyakorlatba integrálható, minőségi szakmai munkára készítsen fel, adjon alapokat a gyakorlatban folytatott tevékenységhez, iránymutatást és eszközöket a hétköznapi munka során végzett feladatokhoz, felmerülő problémák megoldásához. Az együttműködés minimális feltétele, hogy legyen párbeszéd (fórumok, konferenciák, gyakorlatban dolgozó szakemberek aktív részvétele a képzésben, közös kutatás, stb.) az elméletben tevékenykedő és a gyakorlatban dolgozó kollégák között. Az alábbiakban tapasztalataink megosztásával kívánunk részt venni ebben a „párbeszédben”.

1.2. Az óvodai és iskolai szociális segítség elméleti háttere, gyakorlata

A következőkben röviden körvonalazzuk, hogy mit tekintünk a saját tevékenységünk elméleti hátterének illetve gyakorlatának.

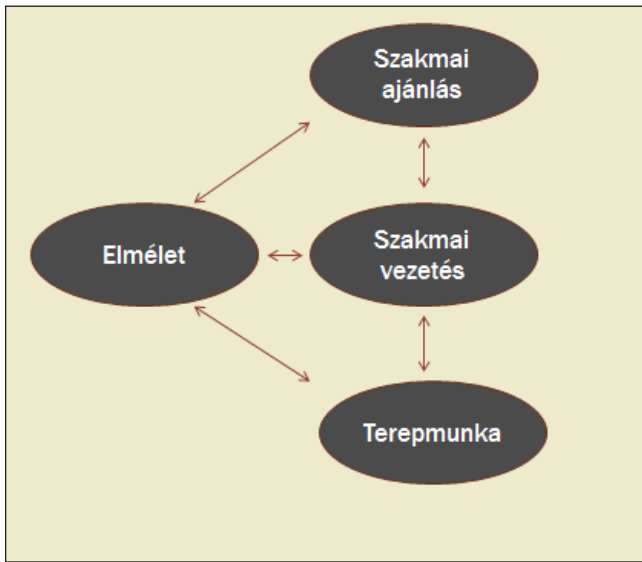
Szűken értelmezve az óvodai és iskolai szociális segítő munka elméleti hátterét az iskolai szociális munka-, szociálpedagógia- és társzszakmák nemzetközi-, valamint hazai szakirodalma adja. Tágabban értelmezve előírásaikkal és iránymutatásukkal elméleti hátteret nyújtanak a tevékenységet befolyásoló törvények és rendeletek („Szakmai ajánlás”²), ugyanakkor ezek a dokumentumok - ugyancsak tágan értelmezve - a tevékenység gyakorlatát is jelentik azáltal, hogy meghatározzák, előírják a gyakorlati munkát, azaz a bennük leírtak közvetlenül alkalmazásra kerülnek. Még tágabban értelmezve az iskolai szociális segítséget végző egy - egy szakember mentális reprezentációjában is léteznek elméletek arról, hogy hogyan képzei a saját szakmai munkáját, miközben a praxis, konkrét helyzetek során eltérhet ettől az elmélettől. Ideális folyamatban a konkrét munkavégzés, szakmai tevékenységi keretek, hátterül szolgáló intézményi rendszer illeszkedik a törvényi, rendeleti szintű elvárásokhoz, a képzésben nyújtott értékekhez, iránymutatásokhoz, valamint a munkát végző személy saját szakmai arc poetikájához. A munkavégző számára diszsonanciát okoz, amennyiben a gyakorlati feltételek nincsenek összhangban a munkavégzést irányító elméletekkel. A gyakorlat talán legfontosabb befolyásoló tényezője közé tartozik az a társadalmi közeg, ahol megvalósul maga a tevékenység. A társadalmi közeg (az óvodai és iskolai szociális segítség esetében például a köznevelési rendszer szereplői) szükségleteik révén meghatározzák azt, hogy mi történik a gyakorlatban. Az elmélet és a gyakorlat számára is alapvető fontosságú, hogy kövesse-, és reflektáljon is a társadalmi szükségletekre (1.sz. ábra: Az iskolai és óvodai szociális segítő elméletének és gyakorlatának kapcsolata).

---

2 Szakmai ajánlás az óvodai és iskolai szociális szolgáltatás bevezetéséhez

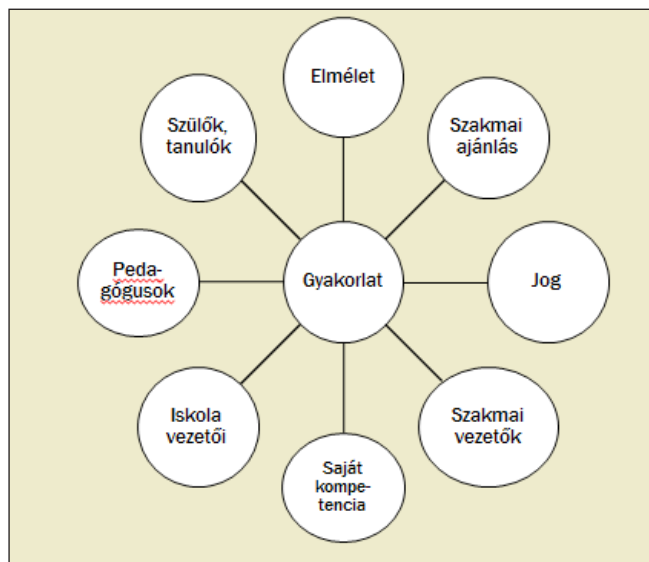
1.sz. ábra: Az iskolai és óvodai szociális segítők elméletének és gyakorlatának kapcsolata

Felvezetésünkben helyzetjelentést ígérünk, ezzel is hangsúlyozva, hogy munkánk nem empirikus kutatásra épül, hanem három, az óvodai és iskolai szociális segítők ügye iránt elkötelezett (egy ugyanazon központban tevékenykedő intézményvezető, szakmai vezető, illetve a terepen dolgozó és a Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskolán iskolai szociális munkát oktató) szakember folyamatközi reflexiója. A továbbiakban az óvodai és iskolai szociális segítség meghatározása, keretei, bevezetése, működtetése kapcsán adunk rövid betekintést, elméleti megközelítésből kiindulva, a Szakmai ajánlás iránymutatásait figyelembe véve, de leginkább saját tapasztalataink nézőpontjából.

Az óvodai és iskolai szociális segítség gyakorlatát számos tényező alakítja (2.sz. ábra).

2.sz. ábra: Az óvodai és iskolai szociális segítés keretei (sk.ábra)

Az elméleti képzés során bevezető tanulmányokra (szociológia, társadalomtörténet, pszichológia, közgazdaságtan, jogi alapismeretek, család- és szociológiai, környezetszociológia, a deviáns viselkedés szociológiája, településszociológia, stb.), épülve a szociális terület speciális ismeretei (a veszprémi Főiskolán például esetmunka, közösségi szociális munka, szociális jog, iskolai szociális munka, stb.) tárgyak bővítik a szociális képzésben résztvevő hallgatók ismereteit. Az óvodai és iskolai szociális segítők képesítési követelményei³ alapján a felsőfokú szociális szakképzettség, iskolai szociális munkás, család- és gyermekvédő tanár, család- és gyermekvédő pedagógus, család- és gyermekvédelem szakos pedagógus, ennek hiányában gyermek- és ifjúságvédelmi tanácsadó oklevéllel rendelkező: nevelőtanár, pedagógus, pedagógiai

³ A személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről szóló 15/1998. (IV. 30.) NM. rendelet, 2. számú melléklet II. rész,

előadó, pszichopedagógus, okleveles emberi erőforrás tanácsadó, óvodapedagógus, tanító, gyógypedagógus illetve mentálhigiénés végzettséggel rendelkezők is foglalkoztathatók a munkakörben. A bekerülő szakemberek elméleti ismeretei részben tehát különböznek egymástól, más- más erősségeket (és hiányosságokat) feltételeznek a terepen végzendő munkában.

Az óvodai és iskolai szociális segítő tevékenységet meghatározó keretek közül a törvények, rendeletek és például a „Szakmai ajánlás” kettős kapcsolódással (elméleti és gyakorlati vonatkozásban is) meghatározza a gyakorlatban folyó munkát. Elméleti a tekintetben, hogy fogalmakat alkot, iránymutatásul szolgál, értékeket közvetít, gyakorlati abból a szempontból, hogy kijelöli a terepen folyó munka kereteit, módszereit, eszközeit, meghatározza annak dokumentálását. Mind-ezeket nem csak a szociális segítő felé közvetíti, hanem, információt nyújt a felhasználók felé is (köznevelési intézményekben dolgozó intézményvezetők, pedagógusok, az ott ellátott gyermekek, tanulók, szülők, más szolgáltató szakemberek számára). Formálja a felhasználók tudását, elméleti ismereteit az óvodai és iskolai szociális segítő munkáról, miközben a felhasználók maguk is támasztanak elvárásokat, fogalmaznak meg olyan szükségleteket, melyek hatással vannak/ lehetnek az óvodai illetve iskolai szociális munka kereteire.

Az óvodai és iskolai szociális segítő munkáját koordináló intézményvezetők, szakmai vezetők - noha vannak a törvényektől, rendeletektől vagy éppen Szakmai ajánlástól független elképzeléseik is a szakmai munkára vonatkozóan - összességében mégiscsak tartaniuk kell magukat az iránymutató dokumentumokhoz, képviselniük kell azok elvárásait, szakmai követelményeit. Az egységes irányelvek, keretek, vagy akár terminológia meghatározzák egy hivatás sajátos jegyeit.

„A professziók sajátos jegyekkel bírnak...

- a közvélemény és az állam által elismert működési (kompetencia-) területe van, amelybe beletartozik a társadalmi problémák

azon köre, melyeknek orvoslását és/vagy kontrollálását a közvélekedés a hivatás feladatának tekinti; valamint a jogszabályi keretek és az intézményrendszer, melynek keretében a hivatás képviselői szolgáltatásokat nyújtanak;

- a professziók feladata a társadalmi problémák meghatározott köréről tudást akkumulálni, és fenntartani azt a szakmai nyilvánosságot, amelyben ezt a tudást közkinccsé teszik;
- a hivatásoknak van kompetencia-leírása, mely rendszerint meghatározza:
  - a hivatás alapértékeit, azaz, hogy a gyakorlat során milyen célokat lehet kitűzni;
  - a szakmai tudást, azaz a jelenségeket értelmező elméleteket és a gyakorlati munkában használt készségeket;
  - valamint annak reprezentációját (ez nem mindig jelenik meg írásos formában), hogy a hivatás közössége és a szolgáltatások felhasználói milyen személyiségvonásokat várnak el a hivatás képviselőitől, azaz a szakmai személyiséggel kapcsolatos elvárásokat;
- a hivatások működtetnek képzési rendszereket, működési engedélyeket adnak ki, mellyel létrehozzák a szakmai hierarchiát;
- a hivatásokkal szemben rendszerint magasabb etikai elvárásokat támaszt a közgondolkodás, ezért a hivatásoknak van etikai kódexe, mely meghatározza, hogy különböző ellentmondásos helyzetekben hogyan kell viselkedniük a hivatás képviselőinek;
- ezen kívül a hivatásoknak van szakmapolitikájuk, amellyel igyekeznek a hivatás működési feltételeit meghatározó szakpolitikai döntéseket befolyásolni a hivatás egységét megjelenítő testületeken keresztül, mint amilyen a kamara, vagy a hazai szociális munka szakmában a Szociális Szakmai Szövetség” (Deákné Orosz Zsuzsa – Kozma Judit – Pál Tibor – Rácz Andrea – Vincze Erika, 2018).

„Howe (1987) szerint, nincs olyan gyakorló szociális munkás, aki nem elméletekre támaszkodik. Néhányan úgy gondolják, hogy nem kell az elmélet, egyszerűen csak józan eszükre hallgatnak. Ők pragmatikusok... de az igazság az, hogy döntéskényszerben vannak, és a helyzettől függően egy bizonyos szemszögből tekintenek az emberre. Vagyis igenis használnak elméleteket” (Ronald Woods, 1994, 39.old.).

1. 3. A óvodai és iskolai szociális segítőktől elvárt ismeretek, jártasságok

Az óvodai és iskolai szociális segítők (továbbiakban: szociális segítő) képzésének felépítésekor figyelembe kell venni a gyakorlat diktálta igényeket. A szociális szakember a köznevelési intézményrendszerben dolgozik, tudnia kell, hogy hogyan épül fel a köznevelés rendszere, beilleszkednie az intézmények szervezeti kultúrájába, ismernie és elfogadni a pedagógus, illetve más szakemberek kompetenciáját. Képessé kell válnia arra, hogy felismerje a beavatkozást igénylő helyzeteket, hatékonyan tudja menedzselni a segítségnyújtás folyamatát. Fel kell tudnia ismerni (szűrni) a rizikófaktoros gyermekeket, felvértezni magát olyan módszerekkel, mint a segítő beszélgetés, egyéni esetmunka, csoportmunka, közösségi szociális munka.

2. számú táblázatunkban példák kiemelésével hasonlítjuk össze, hogy az elvárások különböző szintjein (képzési szint, Szakmai ajánlás, szakmai vezetők, szociális segítő saját kompetenciája és az iskola elvárásai) milyen feladatokat várnak el a szociális segítőktől. A szociális segítő szakembert képző intézményeknek ezekhez a feladatokhoz kell ismereteket, oktatási tartalmat rendelni.

Az óvodai és iskolai szociális segítők képzése jelenleg két szinten zajlik Magyarországon. Az első szint leginkább a szociális- illetve pedagógus szakemberképzés, amely a felsőoktatásban történik és általános, alapozó ismeretek mellett érint speciálisabb ismereteket is. A 2. sz. táblázatunkban a szociális munkás képzésből emeltem ki példákat. Ezen a területen az alapozó ismeretekre (bevezetés a pszichológiába,

bevezetés a pedagógiába, jogi alapismeretek, bevezetés a szociális munka elméletébe, stb.) épülnek a szociális munka végzéséhez speciálisan kapcsolódó ismeretek (gyermek- és ifjúságvédelem, esetmunka, szociális munka csoportokkal, közösségi szociális munka, szociális munka az iskolában). A Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskolán már szinte a kezdetektől fogva (21 éve) beépült az iskolai szociális munka az oktatóanyagok sorába. A Főiskolán 30 óra keretén belül ismerkednek a hallgatók az iskolai szociális munka meghatározásával, nemzetközi és hazai történetével, a szolgáltatás kiépítés és szükségletfelmérés módjával.

Az óvodai és iskolai szociális segítők képzésének második szintje a diplomára épülő szakirányú képzés illetve az EMMI Szociális és Gyermekjóléti Szolgáltatások Főosztálya közreműködésével, 2020 márciusában induló kötelező képzés (továbbiakban: kötelező képzés). Ez utóbbi csak a munkakört betöltő szakemberek számára ad lehetőséget és kötelezettséget. Mindkét képzésben speciális, a köznevelési intézményben végzendő feladatokhoz kötődő elméleti és gyakorlati oktatás zajlik. A 2. sz. táblázatban láthatjuk, hogy a szakirányú- és kötelező képzés által közvetítendő elméleti és gyakorlati ismeretek szorosabban kötődnek a „Szakmai ajánlás”, szakmai vezetőség, a szociális segítő illetve az iskola által hozott feladathelyzetekhez.

A kötelező képzés differenciál a szakemberek között. A szociális alapidiplomával rendelkezők számára 90 órás, a pedagógus végzettségűek számára 120 órás, abból a megfontolásból, hogy a pedagógusképzésből hiányoznak a szociális munkához kapcsolódó alapismeretek. A terepen elvárt feladathelyzeteket tekintve (például edukációs-, prevenció-, konfliktuskezelő csoportmunka a tanulókkal, stb.) azonban érdemes elgondolkodni azon, hogy a szociális segítők kompetenciája mennyiben tartalmaz pedagógusi és mennyiben szociális munkás ismereteket, készségeket, jártasságot. Úgy ítéljük meg, hogy mindkét terület tudásában vannak olyan elemek, amelyek nélkülözhetetlenek az óvodai és iskolai szociális segítséghez. A pedagógusok például didak-

tika terén szerzett jártassága ugyanolyan erősség a pályán, mint a szociális végzettségű szakemberek szociális területeken szerzett jártassága (azaz a szociális végzettségű szakembereket a pedagógiai terület ismeretanyagával lenne szükséges megerősíteni).

2.sz. táblázat: A szociális segítő feladatai különböző elvárások szintjén

Képzés	Űtmutató	Szakmai vezető	Segítő	Iskola
Bevezetés a pszichológiába Bevezetés a pedagógiába, didaktikai ismeretek Szervezészociológia Társadalomismeret, szociológia, devianciák Fejlesztélektan Gyermek és ifjúságvédelem Köznevelés rendszere Integráció Szociális jog Családjog Esetmunka alapjai Szociális munka csoporthoz Közösségi szociális munka	Alapvetések: együttműködés-, nyitottság-, egyenrangúság-, felelősségvállalás elve... Egyének szociális kompetenciájának fejlesztése Segítség családoknak a nevelési problémák esetén, krízisintervenció Beilleszkedési problémák Konfliktuskezelés Észlelo- és jelrendszer megerősítése Szükségletfelmérés Tájékoztató, információnyújtás Prevenációs programok Önismeret Társismeret Társadalomismeret Életvezetési ismeretek Kommunikáció fejlesztése Konfliktuskezelés Tudatos internethasználat Tanulási kompetencia fejlesztése, Pályaeorientáció Dokumentáció: megállapodások, munkanapló, munkaterv ellenőrzés	Egyének szociális kompetenciájának fejlesztése Segítség családoknak a nevelési problémák esetén, krízisintervenció Beilleszkedési problémák Konfliktuskezelés Jelzőrendszeri ügyelet, mentálhigiénés team Szükségletfelmérés Tájékoztató, információnyújtás Prevenációs programok Paletta : benne szolgáltatások összessége Dokumentáció: megállapodások, munkanapló, munkaterv ellenőrzés Protokoll leírása	Egyének szociális kompetenciájának fejlesztése Segítség családoknak a nevelési problémák esetén, krízisintervenció Beilleszkedési problémák Konfliktuskezelés Jelzőrendszeri ügyelet, mentálhigiénés team Szükségletfelmérés Tájékoztató, információnyújtás Prevenációs programok Paletta: szűkebb tudás esetén szűkebb szolgáltatás, bővebb tudás, jártasság esetén gazdagabb szolgáltatás Dokumentáció: részvétel munkaterv elkészítésében, munkanapló vezetése Stb.	Fogadtatás, befogadás Ügyelet: Segítségnyújtás gyermekvédelmi és különösen jelzessel kapcsolatos kérdésekben Szükségletfelmérés (formális) Szülő értekezletek, Fogadóórák, Iskolarádió, Szórolap, Net Csoportépítés Bántalmazás megelőzés Kortárssegítő programok Pályaeorientáció

A leírt feladathelyzetek alapján a legnagyobb szinkronban a „Szakmai ajánlás”, a vezetői elvárások és a szociális segítő saját munkavégzésével támasztott elvárások vannak egymással. A szakmai vezetők követik a „Szakmai ajánlásban” foglalt irányelveket és irányt mutatnak az intézményükben foglalkoztatott szociális segítőknek. A köznevelési intézményben új szolgáltatás az óvodai és iskolai szociális segítés, ezért ezen a szinten még gyakran nem ismerik, hogy mit várhatnak a szociális segítőktől (gyakran alulértékelik, előfordul, hogy felülértékelik a szociális segítő lehetőségeit). Jó látni, hogy a „Szakmai ajánlás”, a vezetői- és az egyéni munkavégzés szintjén már kezd kialakulni egy identitástudat, hogy „kik is vagyunk mi az iskolában, óvodában”. Ugyanakkor sok a teendő még a téren, hogy ezeket a kompetenciákat

(amelyek egyébként a már korábban ismertetett keretek még folyamatosan újradefiniálnak) más szakemberekkel, a célcsoporttal is megismertessük.

1. 4. Az óvodai és iskolai szociális segítő szolgáltatás meghatározása az elméletben és a gyakorlatban

Az iskolai szociális munka meghatározása elméleti szinten és gyakorlati szinten egyaránt zajlik. Elméleti szinten megfogalmazásra kerülnek az iskolai szociális munka célkitűzései, feladatai, a tevékenységgel összefüggő követelmények.

A szakirodalomban az iskolai szociális munka számos leírásával és definíciójával találkozhatunk.

Buda Béla (1939 - 2013) leírásában az iskolai szociális munka „... közvetít az alkalmazkodásra, beilleszkedésre, szokványos társadalmi működésre képtelen emberek, családok és a helyi társadalom, az államigazgatás és a szociális gondoskodás szervei között, és a szokványos szerephatárokon és kompetenciakörökön túl komplex módon segít, avatkozik közbe magas rendű humanitárius, etikai célok jegyében... Az iskolai teljesítmény és viselkedés nem csupán a gyerek lelki problémáinak korai indikátora, tükre, de rámutat a mögöttes családi és szociális problémákra is. Az iskolai szociális munkás a pedagógusok segítségével észlelheti és értelmezheti ezeket, majd kiszállhat a családi és közösségi életszínterekre, ahol közvetlenül segíthet és segítséget szerezhethet. Ismeri és képes használni az egész eszköztárat, ami ma szakterületekre bomlott. Pszichológiai módszereket alkalmaz, amelyeket a pszichológus másként tud és másként, máshol használ, rendszer-beavatkozásokat végez a társas térben, melynek jogi és adminisztratív szabályait és szerveit, szereplőit jól ismeri.” (Buda, 2009. 4. old.)

Bányai Emőke meghatározásában hangsúlyossá válik a preventív szerep: „Az iskolai szociális munka szolgáltatás a közoktatási intézményben biztosított, preventív jellegű segítő tevékenység, amely az iskoláskorú gyerekek és fiatalok képességeinek, lehetőségeinek leg-

optimálisabb kibontakozását támogatja, szociális kapcsolataik, társadalmi integrációjuk javításával. Fontos alapelv, hogy az iskolai szociális munkás tevékenységének hangsúlya a preventív munkán van és a szolgáltatás pedig döntően a fiatalok életterének egy fontos színterén, az iskolában történik. Az iskolai szociális munkás ott működik, azon a köztes területen, ahol az iskola és a gyermek hatóköre találkozik, olyan réteghez hozzáférve, amely más segítő szakemberek számára nem, vagy csak igen nehezen hozzáférhető” (Bányai, 2000 Id. Máté, 2015).

Az Útmutató⁴ leírásában „az óvodai és iskolai szociális segítő olyan – óvodában, iskolában és kollégiumban tevékenykedő – segítő szakember, aki elsődlegesen a gyermekek, tanulók veszélyeztetettségének megelőzésével, szociális és kommunikációs készségei fejlesztésében, egészségfejlesztésben való közreműködéssel, prevencióval foglalkozik. Aktív résztvevője a gyermekvédelmi jelzőrendszer működtetésének, illetve a felmerülő életvezetési, szociális problémák megoldásához nyújt segítséget az óvoda gyermekeinek, az iskola diákjainak, igény szerint pedagógusoknak, a nevelő-oktató munkát segítő szakembereknek (pl. dajka, gyermekfelügyelő, pedagógiai asszisztens) és más szakembereknek (pl. iskolaorvos, iskolai védőnő, iskolapszichológus, iskolarendőr stb.), valamint szülőknek egyaránt” (Bertók és munkatársai, 2016).

Pátkainé Szmulai Rita a Székesfehérvári Család- és Gyermejkjóléti Központ szociális segítőinek szakmai koordinátora, meghatározásában célul tűzi ki a gyermek boldogságának elérését: „az óvodai, iskolai szociális segítés olyan elméleti alapokon nyugvó gyakorlati tevékenység, aminek a legfőbb célja az iskoláskorú gyermek szűkebb, tágabb környezetébe való harmonikus beilleszkedése, fejlődése és jólléte (BOLDOGSÁGA).

Allen Pincus és Anne Minahan szociális esetmunka meghatározása mentén (Izd. Szabó L., 1999, 60. old.) alkothatunk új definíciót is, amely

---

4 Teljes cím: Útmutató az óvodai és iskolai szociális segítő tevékenység bevezetéséhez és gyakorlatához az iskolában

az előbbi meghatározást helyezi az iskola (és óvoda) intézményi keretei közé: „Az iskolai szociális munka professzionális segítségnyújtás, melyben a szociális munkás a beavatkozás közvetlen és közvetett stratégiáit (eszközeit és módszereit) alkalmazza, annak érdekében, hogy az iskolába besűrűdő és ott tünetként lecsapódó-

valamint az iskola rendszeréből kiinduló problémákat feltárja, kezelje, lehetőség szerint megelőzze.

A gyakorlatban keretek közé vannak szorítva a lehetőségek, a humán erőforrás, az ellátórendszer kapacitása, a szolgáltatás téri-, időbeli-, finanszírozási-, stb. keretei konkrétabban határozzák meg azt, hogy adott szituációban mit tehet, illetve mit nem tehet meg a szociális segítő. Fontos, hogy az elméleti leírások, szakmai ajánlások tisztába legyenek a praxis valós kereteivel.

2. Az óvodai és iskolai szociális szolgáltatás kiépítése, bevezetése

Tekintettel arra, hogy az óvodai és iskolai szociális segítő tevékenység bevezetését megelőző időszakban a hazai család-és gyermekjóléti intézményrendszerben a magas fluktuáció, a betöltetlen álláshelyek és a szakképzett munkaerő hiánya a mindennapokban jelen lévő nehézség, így az új feladat kialakítása különös körültekintést és tervezést igényelt. Azt is fontos megjegyezni, hogy 2016. január elsejével a családsegítő és gyermekjóléti szolgálatok strukturális átalakítása zajlott le, mely reform hatásai (megváltozott területi és szakmai kompetenciák) a gyakorlatban a jogszabály hatályba lépését követően hosszú hónapok alatt „kerültek a helyükre”.

A fentiek tudatában Székesfehérváron 2017. júniusában és már az azt megelőző időszakban is, fontos stratégiai döntéseket kellett meghozni az intézmény menedzsmentjének és fenntartójának annak

érdekében, hogy a szolgáltatás kötelező bevezetése előtt kellő körültekintéssel lehessen megtervezni és lebonyolítani az igény és szükségletfelmérést. Ennek köszönhetően 2017 június 1. napjától két fő státuszon négy félállású szociális és humán végzettségű szakember dolgozott azon, hogy a kapcsolatfelvétel megtörténjen az alapfokú oktatási intézmények vezetésével. A teljesség igénye érdekében az intézményvezetők és a szolgáltatást nyújtó kollégák személyesen keresték fel a köznevelési intézményeket, majd végezték el az igény és szükségletfelmérést a székesfehérvári általános iskolák tekintetében (19 intézmény), mely alapján egy a humánerőforráshoz igazodó szolgáltatási terv is elkészült.

Néhány részlet az igény és szükségletfelmérés kapcsán:

Elsőként az iskolavezetőséggel folytattunk egyeztetéseket annak érdekében, hogy világossá váljon számunkra, hogy pontosan milyen esetekben számítanak az iskolák a segítségünkre, egyáltalán miben látja az oktatási szektor az – akkor még - iskolai szociális munkának nevezett szolgáltatás hasznát. Ezt követően a köznevelési intézmények pedagógusaival készült interjúk egészítették ki információinkat, mely alapján nyertünk rálátást az alábbiakra:

- az iskolai szociális munkához való viszonyukra, a kooperáció lehetőségeire,
- a szociális szakember által nyújtható segítség szükségességére, igénybevételére,
- a pedagógusok gyermekvédelemben vállalt szerepére, dilemmáikra,
- a családgondozók és a pedagógusok együttműködésének jelenlegi helyzetéről.

A tapasztalataink annak ellenére, hogy eltérőnek, nagyon hasznosak voltak. A felmérésben részt vevő és válaszadó pedagógusok nagytöbbsége az „ad-hoc” jellegű problémák kezelésében való segít-

séget várták a szociális munkástól. A további opciók között elég nagy a szórás, de feltétlenül szükséges a pedagógusok megítélése szerint:

- a problémára utaló jelek észrevételében való segítségnyújtás,
- prevenciós programok szervezése, lebonyolítása,
- esetmegbeszélés, szakmaközi együttműködés, tájékoztatás a gyermekvédelem működéséről, aktuális változásairól,
- a szociális kompetenciák fejlesztésében való segítség.

A válaszok alapján nagy hangsúly került a prevencióra, szinte valamennyi válaszadó szükségesnek tarotta a diákok számára az ilyen jellegű előadások, programok, csoportok megszervezését az iskolai szociális munkás által. A felmérés során három témát jelölhettek meg, ahol a legfontosabbnak érzik a prevenciót, ezek sorrendben a következők:

Első helyen szerepelt a konfliktus megoldási módok alkalmazása (gyermekeknek, pedagógusoknak), második helyen az önismeret, értékorientáció (gyermekek számára), harmadik helyen az internethasználat káros hatásai (pedagógusoknak, szülőknek, gyermekeknek).

A humán erőforráshoz igazított szolgáltatási terv megvalósítása kapcsán azt tűztük ki célul, hogy folyamatos, egy éven keresztül megvalósítási pilot periódus következzen, mely tapasztalatai a jövőbeni kötelező feladatellátást megalapozhatják. 2018 év májusában (4 egész státuszra bővülve) megkezdtük a székesfehérvári óvodák felkeresését is, mellyel céljaink a következők voltak:

- a személyes kapcsolat megerősítése,
- a jelzőrendszeri felelős bemutatása,
- az igények és szükségletek felmérése,
- tájékoztatás nyújtása,
- valamint központunk szolgáltatásainak becsatornázása az Intézményekbe.

A szociális segítők száma a beindítás óta megtriplázódott, jelenleg 14 fő látja el az óvodai és iskolai szociális segítő szolgáltatást a járásban. Az alábbiakban az első két évben folyó munka alapján összegezzük tapasztalatainkat.

Csapat kialakítása

Legfontosabb feladatunknak tartottuk, hogy egy szakmailag felkészült, innovatív lehetőségekre nyitott szakemberekből álló csapatot építsünk fel. Ennek megfelelően megterveztük a kollégák képzését. Ismertettük velük a város szociális rendszerének felépítését, intézményünk struktúráját, szolgáltatási rendszerét, különböző preventív munkára felkészítő tréninget szerveztünk, valamint minden olyan képzésre delegáltuk kollégáinkat, melyek a szakmai palettánkat bővítették. Csak néhány a teljesség igénye nélkül: mediációs képzés, boldogság óra képzés, békés iskola program megismerése.

Humán erőforrás hiány

A kezdeti időszakban nem nehezítette munkánkat a humán erőforrás hiánya. A meghirdetett álláshelyekre, ha nem is minden esetben de többségben tolerálható időn belül szakképesítéssel rendelkező szakembert sikerült foglalkoztatnunk. A humán erőforrás hiány később kezdett el nehézségeket okozni. Legnagyobb feladatnak a professzionális szakmai munka mellett, a humán erőforrás megtartását tartjuk, ezért kollégáinknak egyéni és csoportos szupervíziós lehetőséget is biztosítottunk. A jelenlegi szakmai erőforrás lehetővé teszi, hogy a székesfehérvári járás valamennyi köznevelési intézményében biztosítsuk a jelenlétet, azonban az 1000 gyermek / 1 szociális segítői indikációs szám biztosítása még nem megoldott.

Nem ismert kompetenciák

(türelem, megfontoltság, bizalomépítés)

Legnagyobb feladatunknak tartottuk az intézményekkel való kapcsolatfelvételt követően egy bizalmi légkör kialakítását. Megvalósí-

tása és fenntartása jelenleg is folyamatban van, ennek időtartamára úgy véljük, hogy nincs egy konkrét szabály, elvárás. Intézményenként változó, hogy a pedagógusok, gyermekek, szülők mennyi idő után fogadják bizalmukba az óvodai és iskolai szociális segítőt. A jól kidolgozott szakmai szempontsor sem tudta biztosítani a biztos „sikert”, az áttörések minden intézményben más és más esemény hatására és más időpontban jelentkeztek. A módszertani eszköztár kialakításakor nagyon fontos, és a mai napig is folyik a kompetenciahatárok kialakítása és törekvés annak betartására.

Az óvodai és iskolai szociális segítség bevezetésének folyamata során felmerült nehézségek, dilemmák

A Szakmai ajánlás 2018 augusztusától állt a szolgáltatók rendelkezésére, kérdés volt azonban, hogy az abban, főként iránymutatás jelleggel (miután „Ajánlás”) hangsúlyozott feladatokat hogyan teljesítsük a terepen, azaz a gyakorlatban. A módszertant minden központ a saját képzettségének, ismereteinek, elképzeléseinek megfelelően alkalmazta. Az „Ajánlás” széles sprektumát ölelte fel a célkitűzéseknek:

Prevenációs programok működtetése

- szociális kompetenciák (önismeret, társas élet, párkapcsolati ismeretek, kommunikáció, problémamegoldás, konfliktuskezelés fejl.)
- közösségépítés
- szülők kompetenciáinak fejlesztése
- közösségi munkán belül tematikus projekt
- szabadidős program gazdagítása

Iskolában felmerülő problémák kezelése

- kirekesztődés
- integrálás
- tanulási attitűd

- viselkedésproblémák (agresszió, lemorzsolódás)
- konfliktuskezelés
- krízisintervenció

Jelzőrendszer megerősítése

- rendszeres ügyelet (fogadóórák) a köznevelési intézményekben
- mentálhigiénés team szervezése, működtetése

Módszertan tekintetében:

- egyéni esetmunka
- csoportmunka
- közösségi szociális munka

Ki döntse el, hogy milyen hangsúllyal, arányban és milyen eszközöket, módszereket, projekteket alkalmazva kerüljenek be a fenti tevékenységek a hétköznapi palettánkba (felvállalt tevékenységeink, szolgáltatásaink dokumentumába)? A szociális segítő saját maga, a saját erősségeiből, eszköztárából, egyéni értékekből kiindulva? A köznevelési intézmény elvárásai? A szolgáltatás szakmai vezetői? (Bővebben írunk erről a helyzetjelentésünk 4. tartalmi pontjában.)

Az oktatási-nevelési intézményekkel való kapcsolatfelvételkor, a bemutatkozások alkalmával az intézményvezetők és szociális segítők tájékoztatták a köznevelési intézmények vezetőit, szereplőit a szolgáltatás bevezetésének módjáról, a segítő feladatairól, az együttműködés lehetőségeiről. Ennek ellenére gyakran előfordult, hogy az adott intézmény vezetője, pedagógusai nem tudták, hogy milyen feladatokat, problémákat bízhatnak a szociális segítőre (volt, hogy intézményvezető az osztályterem penészesedése kapcsán várt segítséget a kollégától, mások a pszichológus vagy éppen pedagógus asszisztens hiányát szerették volna az iskolai szociális munkással pótolni). A hiányos vagy félreértett tájékoztatást nem a közintézményben dolgozók hiányos-

ságának tekintettük, hanem a tájékoztatásunk, munka menedzsmen-tünk további megerősítésére hívta fel a figyelmünket.

Egy másik alapidilemmája a szociális segítőknak az elköteleződési dilemma: „Kihez legyenek lojális? A munkaadóm a gyerekjóléti központ, a gyakorlatban azonban az oktatási intézményben, annak vezetésével kell együtt dolgoznom... A közintézményen belül is meg kell határoznom, hogy kivel legyenek lojális: a pedagógussal, tanulóval, szülővel? Hogyan tudom képviselni mindannyiuk érdekeit?”

Az érdekek összeütközése kapcsán volt olyan eset, ahol a köznevelési intézmény vezetője, dolgozói nem értettek egyet a szociális segítő problémamegoldásával, közbenjárásával és számon kérően léptek fel a szociális segítővel szemben. A szociális segítő éppen azért autonóm a közintézménytől, hogy a résztvevők érdekeitől függetlenül tarthassa szem előtt a gyermek, tanuló érdekeit, ugyanakkor akadályozhatja munkavégzését, ha nem élvez bizalmat a köznevelési intézményben.

Szintén az érdekeket érintő nehézség, hogy a közintézmények szereplői olykor nem érzik érdeküknek a szociális rendszerrel való együttműködést. Talán attól tartanak, hogy rontja a statisztikájukat, a róluk kialakítani kívánt képet vagy egyszerűen csak rossz tapasztalataik vannak a gyermekvédelmi rendszer hatékonyságát illetően. A demográfiai fogyatkozás egy fajta versenyhelyzetet is teremt a megfelelő számú gyermeklétszámok kialakításért, ezért fontos a kifelé mutatott kép: „Nálunk nincs szociálisan hátrányos helyzetű gyermek....”.

Előfordul, hogy a pedagógus azért nem lát lehetőséget a szociális segítségben, mert úgy érzi: „Amit mi itt nem tudunk kezelni, abban ti sem tudtok segíteni...”. Egymás kompetenciáinak tiszteletben tartásával kell beépülnünk a rendszerbe és bizakodnunk abban, hogy egy - egy jól sikerült beavatkozásunk fordulópontot hoz munkánk elfogadásában, támogató jellegének felismerésében.

Más pedagógus a kellemetlen helyzetek elkerülésére törekszik:

„Nem szeretnénk a szülővel konfrontálódni, nekünk mindennap találkozni kell vele...” A pedagógussal együtt érző, de szakmai álláspontjára ért professzionálisan érvelő szociális segítő többnyire képes feloldani ezeket a nehézségeket is.

A munkakereteinket erősen meghatározzák azok a feltételek is, amelyek között a mindennapokban tevékenykedünk. A Központban a főállású kollégáknak sikerült számítógépet és mobiltelefont biztosítani, az eszköztárunkat (szakirodalommal, fejlesztő játékokkal, nyomtatóval, kerékpárral, gépjárművel, stb.) eddig is fejlesztettük és a továbbiakban is gazdagítani kívánjuk.

A köznevelési intézményekben változó infrastruktúra és helyiségek állnak rendelkezésre. A legtöbb intézményben van olyan helyiség, amely alkalmas és használható egyéni esetkezelésre, csoportmunkára. A szociális segítők részben ezeket a helyiségeket, másrészt a tanári helyiségeit használják a kapcsolattartásra. Van azonban olyan iskola is, ahol az igazgató a kedves fogadtatást követően egy alagsori helyiséget jelölt ki a szociális segítő munkavégzésére, „ahol a madár sem jár, nem-hogy diák” - jellemezte így a szociális segítő. Ugyancsak kevésbé alkalmas kijelölt helyiségek az igazgatóval és/vagy iskolatitkárral közös iroda, amelyben nincs lehetőség kontroll nélküli segítő beszélgetésre, konzultációra.

Találkoztunk olyan köznevelési intézménnyel is, ahol egyszerűen csak kijelentették, hogy: „Köszönjük szépen, mi nem kérjük ezt a szolgáltatást...” Velük el kellett fogadtatni, hogy a kötelezően bevezetésre kerülő óvodai és iskolai szociális segítség biztosítása nem pusztán jog, hanem kötelesség is.

A szociális segítő jelenlétét illető tapasztalataink, hogy a rendszeres - legalább heti fél napos - jelenlét alapvető fontosságú. Az ennél ritkább jelenlét inkább csak a jelzőrendszer megerősítő funkció célját tölti be a

feladatkörnek. Tekintettel arra, hogy szakemberhiánnyal küszködünk, vannak a járásban olyan intézményeink, ahol nem tudjuk a heti rendszeres jelenléteket biztosítani.

Az időkeretek meghatározásakor az is egy dilemma, hogy amikor egy előre egyeztetett prevenció foglalkozás egybeesik egy krízishelyzettel, melyik nyerjen prioritást a szociális segítő tevékenységlistáján. Az egyeztetett időpontok lemondása bizalomvesztéssel jár. Megoldás lehet erre a helyzetre egy „krízis ügyelet” biztosítása, ehhez azonban megint csak megfelelő létszámú szakemberre van szükség.

Ugyancsak teendő van a velünk együtt dolgozó más szakemberek és a szolgáltatás segítői által használt terminológia egységesítése terén. A veszélyeztetettség felismerése jelzési kötelezettséget von maga után, miközben nem egyértelmű a közintézményben dolgozó szakemberek számára, hogy mi az a fajta veszélyeztetettség, amely már jelzésköteles. A jelzés fogalma sem minden esetben pontosan tisztázott: „Szóltam az igazgatónak, ez már jelzésnek számít?” „Mikor jelezzek? Most még nem szeretnék...”

Más pedagógusok, szülők felismerik a veszélyeztetettséget és jelzéssel élnek, de akad olyan helyzet is, hogy vonakodnak a jelzést megtenni: „Elmondom, hogy így van, de fel nem vállalom...”

A bizalmatlanságon és a probléma eltitkolásán túl, létezik a másik véglet, amikor az intézmény úgy gondolja, hogy a segítő rendelkezésére áll egy „varázspálca”, melynek segítségével a problémák megoldása azonnal megvalósulhat. Nehéz helyzetbe kerül a szociális segítő, ha olyan problémában kéri a segítségét, amely egyébként inkább pedagógiai eszközökkel, sem mint a szociális munka eszközeivel lennének orvosolhatóak.

3. A Székesfehérvári Család- és Gyermekjóléti Központ szolgáltatási palettája

A Székesfehérvári Család- és Gyermekjóléti Központ a köznevelési intézményekben dolgozó pedagógusok, szakemberek és szülők tájékoztatása céljából szükségesnek látta egy szolgáltatási paletta elkészítését, melyből - akárcsak egy étlapból - szükségleteik alapján választhatnak szolgáltatást a pedagógusok, szülők és tanulók.

A szolgáltatási paletta elkészítésénél fejtörést okozott a számunkra, hogy kell-e egységes szolgáltatási paletta, nem volna-e célszerűbb hagyni, hogy a szociális segítők saját, egyéni palettával, eszköztárral dolgozzanak. Ez utóbbi mellett szól, hogy a szociális segítők személyiségüknek és kvalitásaiknak megfelelő eszköztárat alakíthatnak ki, és az egyedi paletták jobban igazodnak a köznevelési intézmények helyi sajátosságaihoz. Van kolléga, aki egyáltalán nem készítené palettát, mert szerinte a szociális munka lényege, hogy mindig a terepen megjelenő aktuális kihívásokra reagáljon. Az is megtörténhet, hogy a kész paletta bemerevíti a szolgáltatás elemeit, tompítja a benne dolgozók nyitottságát más eljárások kidolgozására. Ennek elkerülése céljából fontos hangsúlyozni, hogy a palettát folyamatosan fejleszteni kell, rugalmasan alkalmazni és mindig az aktuális szükségletekhez/helyi feltételekhez igazodva adaptálni.

A szolgáltatási paletta kialakítása mellett szóló érv, hogy minden érintett számára segíti tisztázni a szociális segítő kompetenciáit. A szolgáltatás beindításakor gyakori tapasztalatunk volt, hogy az óvodai és iskolai színtereken hol nem tudtak mit kezdeni a szociális segítő jelenlétével, hol pedig a kompetenciájába nem illő feladatokat ruháztak volna rájuk (például legyenek gyógypedagógiai asszisztensek vagy pszichológusok). A közös paletta kialakítása mellett szól, hogy az illetékességi terület összes iskolájában egységes szolgáltatást nyújt az intézmény, ilyen tekintetben egyenlő szolgáltatást biztosít. A professzionális szolgáltatástól elvárható, hogy az ne a szociális segítő

egyéni tudása alapján fogalmazza meg tevékenységét, hanem olyan szakmai kritériumok, normák mentén, amely minden a területen dolgozó szociális segítő tekintetében érvényes.

A következőkben a Székesfehérvári Család- és Gyermekjóléti Központ szolgáltatási palettáját mutatjuk be abban a reményben, hogy azt más intézményekkel együttműködve és szolgáltatási területünk igényeihez igazítva folyamatosan gazdagíthatjuk, bővíthetjük.

1. Egyénekkal, családokkal folytatott tevékenységek

- **Konzultáció, segítő beszélgetés:** Fogadóórás ügyelet, indokolt esetben családlátogatás keretein belül a család támogatása a gyermek iskolai életét érintő- és nevelési kérdésekben. Segítséget nyújt például beilleszkedési problémák, bántalmazás, stb., esetén.
- **Konfliktuskezelés:** A szülő-gyermek-pedagógus vonatkozásában kialakult konfliktusok rendezése.
- **Krízisintervenció:** Az egyén/család életében kialakuló válság (válás, veszteség, stb.) esetén nyújtott segítő beszélgetés és/vagy közvetítés szakemberhez, speciális intézményhez.

2. Tanulóknak megajánlott csoportos tevékenységek

Integrációs és csapatépítő programok

Alsó tagozatban

- **„Én vagyok én – de ki vagy te?”:** Új osztály alakulásakor, vagy új tanulók érkezésekor az új csoporttal való megismerkedést könnyíti meg. A diákok megtanulják társaik nevét, ismerkednek érdeklődési körükkel.
- **„A mi csoportunk szabályai”:** Csoportszabály alkotó foglalkozás, magatartás normák közvetítése, azzal való azonosulás segítése.

5. osztálytól – 12. osztályig

- **„Egy mindenkiért – mindenki egyért”:** Új osztályközösség megalakulásakor, sok tanuló távozásakor, új tanulók érkezésekor, osztályfőnök váltáskor, ballagó osztályoknak búcsúzásképpen ajánlott. Alkalmas lehet az osztályon belüli konfliktusok enyhítésére.

Társas kapcsolati készségek, kommunikáció fejlesztése

Alsó tagozatban

- **„Lennél a barátom?”:** Egy – két alkalmas foglalkozás. Célja az egymás iránti tisztelet megerősítése, kapcsolatépítési képesség, felelősségvállalás kialakítása, társas viselkedés szabályszerűségének ismertetése, érzelmek megfelelő kifejezésének fejlesztése, örülni tudó életattitűd kialakítása.

5. osztálytól – 8. osztályig

- **„Barátkozni jó!”:** Egy – két alkalmas foglalkozás. Célja az egymás iránti tisztelet megerősítése, kapcsolatépítési képesség, felelősségvállalás kialakítása, társas viselkedés szabályszerűségének ismertetése, érzelmek megfelelő kifejezésének fejlesztése, örülni tudó életattitűd kialakítása.

9. osztálytól – 12. osztályig

- **„Van élet az Instán túl”:** Rámutat a személyes emberi kapcsolatok fontosságára, fejleszti a társas kapcsolati készségeket: empátia, figyelem, meghallgatás képessége, különböző kommunikációs szintek felismerése.

1. osztálytól – 4. osztályig

- **„Család -puzzle I.”:** Felhívja a figyelmet a családi életben rejlő örömökre. A „családunk kincsestára” játék a saját családtörténet és a családi működésmódok megismerésére sarkall. Egymás csa-

ládi motívumainak megismerésén keresztül kapcsolatépítésre is alkalmas. Szó esik a szeretetnyelv különböző formáiról.

5. osztálytól – 12. osztályig

- **„Család-puzzle -II.”:** Ismerteti a család szerepét, bemutatja a családi szerepeket, támogatja a családi élet iránti elköteleződést, fejleszti a családon belüli kommunikációt, támogatást nyújt a családon belüli problémák kezelésében. Szó esik a szeretetnyelv különböző formáiról.
- **„Család-puzzle -III.”:** Segítséget nyújt a válással járó megváltozott családi körülményekhez (például egyszülős család, mozaik-család) való alkalmazkodásban.

Kamaszkor, felnőtté válás, életpálya tervezés, pályaorientáció

5. osztálytól – 12. osztályig

- **„Ők is voltak fiatalok”:** Két órás foglalkozás, amely kivitelezéséhez az iskola pedagógusai, dolgozói (vagy akár ismert diákja, korábbi tanulói) is aktívan hozzájárulnak. A szociális segítő a foglalkozást megelőzően a kamaszkor buktatóiról, átvészeléséről és jó megoldási stratégiáiról készít riportokat, projektoros előadást. Az így készült interaktív előadás során a tanulóknak lehetősége nyílik saját kamaszkori nehézségeik megvitatására, megoldási stratégiák végig gondolására.

7. osztálytól – 12. osztályig

- **„Randira készülve”:** Férfi és női ideál kiscsoportos megfogalmazása (montázs készítése), prezentálása. Csoportmunka és beszélgetés a párkapcsolatokat érintő kérdésekről. A foglalkozás végére a csoport tagjai megismerik a szeretet jellemzőit, felismerhetik saját szeretetkifejezésük formáit, fejlesztendő területeit.

1. osztálytól – 4. osztályig

- **„Mesterségem címere”**: Egy alkalmas foglalkozás. Hivatások, foglalkozások bemutatása a szülők bevonásával.

7. osztálytól – 11. osztályig

- **„GPS- Gondolkodj Pályádról Sikeresen” - karriertervezés**: Két alkalmas foglalkozás. Az első foglalkozás bemutatja a célok jelentőségét, ösztökél reális célok kitűzésére, segít felépíteni a megvalósításhoz vezető utat.
- **„Szociopoly”**: Csapatépítésre és érzékenyítésre alkalmas két tanórás foglalkozás, amely betekintést enged a hátrányos helyzetű családok életvezetési nehézségeibe.

Konfliktuskezelés*1. osztálytól – 12. osztályig*

- **„Resztoratív kör”**: Speciálisan konfliktusos helyzet kezelésére. Célja a gyerek-szülő-pedagógus között kialakult konfliktusok feloldása, együttműködésük elősegítése, befogadó légkör megerősítése.

Énkép, önbizalom, érzelmi intelligencia és érzelemkifejezés fejlesztése*1. osztálytól – 4. osztályig*

- **„Álomszövő” - prevenciós mesecsoport**: Kiscsoportos foglalkozás (legideálisabb 5-8 fővel), amely mesélés, beszélgetés, rajzolás, játék segítségével fejleszti a gyermekek érzelmi intelligenciáját, kommunikációját, problémamegoldó képességét, elvont gondolkodását.
- **„Tükröm-tükröm...” – önismereti és érzelemkifejezést fejlesztő csoport**: Célja a reális önértékelés, önelfogadás stabil alapokra helyezése, az egyéniség tisztelésének támogatása, az önnevelés igényének felkeltése, reális célkitűzések megvalósítása, az önbe-

csülés megerősítése. A foglalkozások megtanítják a gyerekeket az érzelmek beazonosítására, kezelésére.

5. osztálytól – 12. osztályig

- **„Az én képem az énképem?”**: Célja a reális énkép meghatározása, az énképet befolyásoló tényezők megismerése. Segít megérteni döntéseinket, megismerni jellemünket. A tanulók eszközöket kapnak arra, hogy megértsék saját erősségeiket és gyengeségeiket, felismerik, hogy a társas helyzetek milyen hatást gyakorolnak rájuk.

Szenvedélybetegséget megelőző foglalkozások

5. osztálytól – 12. osztályig

- **„K.I.A.B.Á.L.” – Kispesti Gyermejkölési Központ, Rendőrkapitányság és Művelődési Ház akkreditált programja**: Kétszer 45 perces, összevont tanórát igénylő foglalkozás, mely négy témakört ölel fel, ezek: a drog, a bűnügy, a gyermeki jogok és kötelességek az iskolában és az internet.

Bántalmazást megelőző programok

2. osztálytól – 4. osztályig

- **„Állj mellé”**: Egy, két tanórás interaktív foglalkozás, mely ismerteti a bántalmazás fogalmát, típusait. A foglalkozás második felében „élő társasjáték” vagy szituációs játékok segítik begyakoroltatni az előzőekben hallottakat.

5. osztálytól – 12. osztályig

- **„Biztonságos és békés közösségért órák” - a Békés iskolák programja alapján**: Hét alkalmas interaktív előadás és csoportmunka, melynek célja, hogy a gyerekek megismerjék a bántalmazás fogalmát, típusait és olyan készségeket sajátítsanak el, amelyekkel képesek a passzív szemlélődő vagy áldozati szerepből, aktív, beavatkozóvá válni.

- **„Biztonságos internet”**: Egy tanórás előadás, mely az internettel és a közösségi médiával kapcsolatos ismereteket ad át, felhívja a figyelmet az internetes bűncselekményekre.

Boldogságórák – a pozitív orientáció készségi szintű elsajátításáért (csapatépítésre is nagyon alkalmas)

A boldogságórák alapvető célja szisztematikus gyakorlatok alkalmazásával készségi szintűvé tenni a pozitív orientációt. A pozitív viszonyulás az önmagunkhoz, másokhoz, a jelenünkhöz, a múltunkhoz és a jövőnkhez való optimista beállítódás. Nem jelenti a negatív érzelmek tagadását, hanem a stresszekkel, problémákkal való megküzdéshez ad támogatást, életszemléleti lehetőséget. Fejlesztési területei: önbizalom, érzelmi intelligencia, kommunikáció, társkapcsolati készségek, problémamegoldás, stresszkezelés. A boldogságórák elemei:

- **„A hála gyakorlása”**: Tárgya: Miért vagy hálás? Módszerek: Témafeldolgozás mesével. Hálafa/hálakert/hálabeíró/hálalevél készítése az osztályban. Önismereti feladatlap.
- **„Az optimizmus gyakorlása”**: Tárgya: optimista-pesszimista életszemlélet jellemzői. Módszere: „varázsszemüveg” készítése. Értékeim fájának elkészítése. Mesefeldolgozás. Interjúzás.
- **„Társas kapcsolatok ápolása”**: Tárgya: Baráti kapcsolatok jellemzői. Módszere: témafeldolgozás mesével. Baráti szituációk. Feladatlapok a Boldogságóra könyvekből és munkafüzetekből. Mozgásos játékok.
- **„Boldogító jó cselekedetek”**: Tárgya: a jóság, kedvesség, nagylelkűség, segítőkészség erénye. Módszere: mesefeldolgozás, szituációs játékok, ajándéktárgyak készítése. Keresztretjvény. Feladatlapok Boldogságóra könyvekből és munkafüzetekből.
- **„Célok kitűzése és elérése”**: Tárgya: célok fajtái, célok elérése, tervezés. Módszerek: mesefeldolgozás, csoportcélok felvázolása. Keresztretjvények, feladatlapok a Boldogságóra könyvekből és munkafüzetekből.

- **„Megküzdési stratégiák”:** Tárnya: Negatív események feldolgozása, feszültség kezelése. Módszerek: Játék. Mesefeldolgozás. Színezés. Keresztretjvények, feladatlapok Boldogságóra könyvekből és munkafüzetekből.
- **„Apró örömök élvezete”:** Tárnya: az egészséges életmódot és építő életvezetést támogató életörömök, hétköznapi örömforrások. Módszerei: Mesefeldolgozás. Keresztretjvények, feladatlapok Boldogságóra könyvekből és munkafüzetekből.
- **„A megbocsátás gyakorlása”:** Tárnya: A megbocsátás jelentősége. Módszerei: mesefeldolgozás, játék. Keresztretjvények, feladatlapok Boldogságóra könyvekből és munkafüzetekből.

3. Gyermek- és ifjúságvédelmi tevékenységek

- **Jelzőrendszer megerősítése:** Célja: segítségnyújtás a jelzési kötelezettség kapcsán felmerülő kérdésekben. Módszer: rendszeres jelenlét, fogadóórák biztosítása, mentálhigiénés team létrehozása és működtetése.
  - **Tájékoztatás a gyermekvédelem rendszeréről** (egyéni vagy csoportos): Célja információnyújtás az elérhető szolgáltatásokról, jogokról, a gyermekjóléti, gyermekvédelmi és szociális ellátórendszer működéséről.
  - **Tanácsadás jóléti ellátásokról** (egyéni vagy csoportos): Célja tájékoztatást nyújtani az egyes pénzbeli és természetbeni ellátások formáiról, a személyes gondoskodást nyújtó alap és szakellátásokról, gyermekvédelmi hatósági intézkedésekről, a helyi intézményrendszerrel, funkcióiról és az igénybevétel lehetséges módjairól.

4. Pedagógusoknak megajánlott tevékenységek

- **Egyéni vagy többszereplős (pedagógus-gyerekek-szülő) konzultációs lehetőség biztosítása:** Elemei a segítő beszélgetés, infor-

mációnyújtás, szociális ügyintézésben való segítségnyújtás, delegálás (közvetítés), konfliktuskezelés. Nemcsak támogatást nyújtunk abban, hogy világossá **váljon**, szükséges-e gyermekvédelmi szempontból a jelzés megtétele, hanem annak megfogalmazásában is segítünk, illetve visszajelzést is adunk az megtett intézkedésről.

- **Műhelymunka:** Csoportos témafeldolgozás levezetése az iskolát, pedagógusokat, tanulókat érintő, érdeklő **különböző** szakmai kérdésekben.

5. Szülőknek megajánlott tevékenységek

- Egyéni vagy többszereplős (pedagógus-gyerek-szülő) konzultációs lehetőség biztosítása: Elemei a segítő beszélgetés, információnyújtás, szociális ügyintézésben való segítségnyújtás, delegálás (közvetítés például pszichológusi tanácsadásra, családkonzultációra, kapcsolattartási ügyeletre, stb.), konfliktuskezelés. Fogadóórák biztosítása az intézményben.
- Együttműködés a szülői szervezetekkel.
- Igény szerint részvétel a szülői közösségek megbeszélésein.

4. Az elmélet és gyakorlat közötti törésvonalak

Az előzőekben utaltunk arra, hogy mind a képzés, mind pedig a gyakorlatban végzett tevékenység szempontjából fontos, hogy a kettő támaszkodjék egymásra. Elvárható, hogy a szakirodalomban és a képzés során kibontakozó elmélet alapozza meg azt a tudást, amellyel a szociális segítő kompetens módon bánhat a gyakorlatban, szolgálja az eszköztár bővítését. A gyakorlat alkalmazza az elméletben fellelhető tudástárat, integrálja be a mindennapi tevékenységébe (a segítő tevékenység ne csupán a segítő ötletszerű megoldásaira, hanem professzionálisan kiépített eszköztárra támaszkodjék.)

A képzés természetéből adódik, hogy a gyakorlatban folytatandó tevékenységet igyekszik egyfajta optimális keretbe elhelyezni (például olyanba, ahol a szakember minden kompetenciájába tartozó tudás birtokában van, vagy olyan rendszerben, amelyben a rendszer tagjai között magas szintű interprofesszionális együttműködés történik.) A gyakorlatban dolgozó szakemberek gyakran élnek azzal a kritikával a képzés felé, hogy amit ott tanítanak, az „mind nagyon szép, de nem működik a gyakorlatban”. Az elmélet terén dolgozó szakemberként figyelembe kell venni a realitásokat, például fel kell hívniuk a figyelmet a tevékenység korlátjaira, kockázataira, az azzal összefüggő kudarchelyzetekre, ismerniük - lehetőleg felmérniük és jelezniük -, hogy mindaz, ami az elméletben megjelenik, hogyan valósul meg a gyakorlatban. Ugyanakkor a gyakorlatban dolgozó szakembereknek is feladata, hogy kapcsolatba maradjanak az elmélettel, folyamatosan képezzék magukat, tájékozódjanak, bővítsék ismereteiket.

Az alábbiakban kiemelünk néhány olyan témakört, melyekkel jól illusztrálható, hogy az elmélet illetve a gyakorlat miképpen alakul egymáshoz viszonyítva (mindezt a már korábbiakban felvázolt szinteken, azaz: a szakirodalom-, a „Szakmai ajánlás”-, a „vezetői”-, valamint a „szociális segítő saját egyéni munkavégzése” szintjén).

Elnevezés

A hazai képzésben és a szakirodalomban (pl. Bányai, 1996; Budai, 2009; Máté, 2015) az iskolai szociális munka terjedt el. Az óvodai szociális munkáról nem is igen lehetett olvasni a szakirodalomban, sem hallani a témában szervezett konferenciákon, fórumokon. Magyarországon a szociális munkás képzésekkel párhuzamosan megindultak a szociálpedagógus képzések is, miközben máig sem tisztázott pontosan, hogy van-e, ha igen, akkor mi a különbség az iskolai szociális munkás illetve a szociálpedagógus kompetenciájában. Hazai történeti szempontból érdemes megemlíteni a korábban működő gyermekvé-

delmi felelős rendszert, mely kapcsán a gyermekvédelmi felelős kifejezését is bekerült a köztudatba.

A"Szakmai ajánlás" az óvodai és iskolai szociális segítő elnevezést használja. Az elnevezés több szempontból tágítja a tartalmat: egyrészt kiterjeszti működését az óvodákra, másrészt elszakad a korábbi, szociális munka identitástól, ezzel is jelezve a többféle végzettségű szakember foglalkoztatásának lehetőségét. A „vezetői szint” magától érthető módon illeszkedik a „Szakmai ajánláshoz”, és hivatalosan a terepen dolgozó kollégák is így nevezik magukat, miközben a nem hivatalos helyzetekben még mindig sokaknál tartja magát az iskolai szociális munkás (újabban az óvodai szociális munkás) elnevezés is.

A gyakorlatban dolgozó kollégáktól gyakran halljuk, hogy nem érzik túl szerencsésnek az „óvodai és iskolai szociális segítő” megnevezést. A megnevezés - miközben pontosan írja körül, hogy hol történik a tevékenység - kissé hosszú, de olyan kritika is akad, amely szerint „degradáló, nem diplomás foglalkozáshoz illő ”a „segítő” jelző.

Meghatározás

Az óvodai és iskolai szociális segítő meghatározása kapcsán (1.4. tartalmi pontunkban) láthattuk, hogy a szakirodalom és a” Szakmai ajánlás” is meglehetősen tágan öleli fel mindazt a célkitűzést, feladatot és módszertani eszköztárat, amelyet az iskolai szociális munka sajátjának gondol. Jellemző, hogy a korábbi meghatározások kevésbé, a későbbiek inkább prevencióss hangsúlyúak. A „Szakmai ajánlás” kiemeli a csoportmunka módszerét a tevékenységi körben, miközben a köznevelési intézmények igényei gyakran inkább az esetmunka felé tolnának el.

Gyakorlati tapasztalatunk, hogy a különböző terepeken elsősorban a humánerőforrás mennyiségi- és tudáskapacitása és a köznevelési szükségletek döntik el, hogy helyben végül hogyan határozzák meg a munkatársak saját feladataikat (a „Szakmai ajánlásban” felölelt széles tevékenységi körből milyen feladatokra fókuszálnak). Általánosságban

megállapítható, hogy a tágan meghatározott feladatok, célkitűzések csak részben, szűkebben alkalmazhatók a gyakorlatban.

Végzettség, kompetenciák

A szakirodalom (ez tetten érhető az iskolai szociális munka megnevezése kapcsán is) leginkább a szociális munka képzettséghez kötődő kompetenciákat emelik ki. A szociális végzettséghez kötődő kompetenciák preferálása jelenik meg a „kötelező képzés” azon előírásában is, miszerint a pedagógus végzettségűek számára a 90 órás képzés mellett, további 30 óra szociális munka ismereteket kell lehallgatniuk. Nem vonatkozik ugyanez a szociális végzettségűekre például didaktika, pedagógiai ismeretek tekintetében. Az e mögötti megfontolás részben abból eredhet, hogy a legtöbb szociális képzettséget adó felsőoktatásban oktatják a pedagógiai alapokat, míg a pedagógusképzésekben nem tanítanak szociális munkát. Ugyanakkor a „Szakmai ajánlásban” meghatározott feladatok (prevenció, edukáció, tanulókkal végzendő csoportmunka) nem csupán a szociális képzettséghez kötődő, hanem a pedagógiai (ezen belül főleg didaktikai tudás) kompetenciákat is szükségessé teszi. Ezt figyelembe véve az óvodai és iskolai szociális szolgáltatás - miközben a szociális munka egyik területe a sok közül - tágabb, mint a szociális munka.

„Egy iskola- egy szociális munka elve”

A szakirodalomban, elméletben (pl. Máté, 2009) elfogadott az „egy iskola - egy szociális munkás” alapelve. Azt gondoljuk, hogy a szociális segítő szolgáltatás valamennyi szereplője (legyen az pedagógus, szülő, szakember) helyeselné ezt az irányvonalat. Elsősorban finanszírozási okai lehetnek annak, hogy ez még sem valósulhat meg és a jogalkotók az „ezer gyerek - egy szociális munkás” keret mellett döntöttek. Az egységes keret meghatározása azonban nehézségeket teremt a gyakorlatban. Érdemes például összehasonlítani egy „nagy szakképzőben” tevékenykedő óvodai és iskolai segítő mindennapjait egy olyan

kollégájáéval, akinek közel tíz intézményben kell a munkáját végeznie - melyből több óvoda, általános iskola - és ezek sok esetben több kisebb községben vagy kisebb városban találhatóak. Míg előbbinek „egy”, addig az utóbbinak „tíz munkahelye” van, és, noha mindkét esetben 1000 - 1000 gyermeket lát el mindkét munkatárs, a valóban végzett munkatevékenység és munkaidő felhasználásának aránya között óriási különbségek lehetnek.

Az elméletben preferált „egy iskola- egy szociális munkás” alapelv a „Szakmai ajánlás” szintjén tehát „1000 gyerek - egy szociális munkás” keretté alakult. A munkaerő hiánya miatt, szolgáltatói szinten (vezetői és szociális segítő szintjén) a gyakorlatban az is előfordul, hogy egy szociális segítőre akár 1500 - 2000 gyermek is jut.

5. Zárógondolatok helyett fejlesztési célkitűzések

Tekintve, hogy helyzetjelentésként aposztrofáltuk jelen dokumentumot, így zárógondolatok helyett olyan fejlesztési célkitűzéseket, feladatokat gyűjtöttünk össze, melyek **támogatnák az óvodai és iskolai szociális segítség új típusú szolgáltatásának magasabb szintű professzionalizálódását, és melyek** megvalósításán együttműködve kell dolgoznia az elméletnek és a gyakorlatnak.

1. Szükségletfelmérés mellett **diagnosztikus eszköztár kidolgozása**: ehhez mindenekelőtt alapvető fogalmak leírásai (pl. szociális kompetencia, jól működő osztályközösség, stb.). E témákban a pedagógiai, gyógypedagógiai és pszichológiai területeken bőséges ismeretanyag áll a rendelkezésre, de mindezt át kell emelni, alkalmazhatóvá kell tennünk a szociális szakterületen dolgozók számára is. A diagnosztikus eszköz nem csupán a problémák definiálására, feltérképezésére alkalmas, hanem a beavatkozás hatékonyságának mérésére is, azaz egyúttal a

munka eredményességét mérő, **minőségbiztosítási** szerepet is betölthet.

2. A fentiekben leírtak a szolgáltatási **paletta fejlesztésére**, bővítésére is megállapíthatók. A pedagógiai és pszichológiai területeken kidolgoztak már (és az iskolai szociális munka terén be is indult beépítésük) olyan jól alkalmazható prevenciók csomagoknak, eszközöknek (pl. Békés Iskolák program⁵, FÉK tanári kézikönyvek⁶, életvezetési ismereteket leíró foglalkozási tervek, stb.), melyek jól alkalmazhatók a szociális kompetenciák fejlesztését célzó eszköztárban.
3. A tevékenységhez illeszthető, a bürokratizálás irányába nem túlzottan elmozduló **dokumentáció** (munkaterv, munkanapló, adatszámontartás, stb.) részletes kidolgozása.
4. A gyermekek, ifjúság „online életteréhez” igazodó, **„online” projektek**, támogató szolgáltatások kidolgozása.
5. **Képzés és tananyagfejlesztés** elsősorban a második (köztelező képzés és szakirányú továbbképzés) szintjén (a pedagógus kollégák szociális ismereteinek, míg a szociális végzettséggel rendelkező kollégák pedagógiai ismeretkörének és jártasságának erősítése.).
6. Az óvodai és iskolai szociális szolgáltatás alapismereteit összegző ismeretanyag beillesztése a pedagógusképzésbe.
7. A szakmai kérdéseket megvitató-, tudásanyagot kidolgozó/közvetítő műhelymunkák működtetése: 1. a Központ munkatársainak együttműködésével, 2. más szolgáltatások bevonásával (pl. hálózati), 3. a köznevelési intézmények pedagógusaival, vezetői-

---

5 Adler Katalin - Sándor Éva: Békés és biztonságos közösség - az iskolai bántalmazás jelenségeinek megértése és megelőzése tréning munkafüzete,

6 fék - fiatalok az élet küszöbén - Tanári kézikönyv kötetei

vel együttműködve, 4. társszakmák (családsegítők, stb.) megkeresésével 5. más szakterületek (iskolapszichológusok, rendőrök, stb.) bevonásával. (Például hasznos lenne az egymáshoz területileg közel található központok óvodai és iskolai szociális segítő tevékenységgel foglalkozó szakembereinek egymással való rendszeres, szakmai találkozásának, tapasztalatcseréjének előmozdítása is. Szintén fontos lenne egy a pszichológiai - szociális munka kompetenciahatárok tisztázását, együttműködését segítő műhelymunka, szakmai párbeszéd megteremtése.)

8. Makroszinten **a gyermekvédelmi háttér megerősítése.**

9. A szolgáltatás megismerését és elismerését szolgáló **menedzsmen**t kialakítása, működtetése.

Fontos kiemelni, hogy az óvodai és iskolai szociális segítés 2018. szeptemberi bevezetését megelőző és az azt követő időszakban is számtalan nehézséggel, problémával kellett megbirkózni akár család- és gyermekjóléti központként, akár a képzési, oktatási oldalról szemléljük a folyamatot. **Úgy gondoljuk azonban, a tény, hogy a szociális és gyermekjóléti, gyermekvédelmi terület diagnosztikai és prevenciósi információnyújtási kapacitása a rendszer bevezetésével többszörösére emelkedett, hatalmas előrelépés.** Ez a fejlesztés egy új, multiszektorális szolgáltatási rendszer bevezetését, kiépítését és működtetését várja el az ágazattól, melyet Székesfehérváron a fenti leírásban szereplő módszerek mentén kezdtünk meg és folytatunk a jövőben.

References:

1. Bagdi Bella, Prof.Dr. Bagdy Emőke, Tabajdi Éva (2017): Boldogságra – Kézikönyv pedagógusoknak és szülőknek, kiadó
2. Ballér Endre, Golnhofer Erzsébet, Falus Iván, Kotschy Beáta, M. Nádaszi Mária, Nahalka István, Petriné Feyér Judit, Réthy Endréné, Szivák Judit, Vámos Ágnes (2011) Didaktika. https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_519_42498_2/ch01s02.html

3. Bányai Emőke (1996) Az iskolai szociális munkáról. In.: Kézikönyv a szociális munka gyakorlatához, Szociális Szakmai Szövetség, Budapest, 1996. (93- 107 old.)
4. Bertók Zoltánné, Csillag Márta, Degéné Major Judit, Farkas Tibor Jánosné, Gergál Tímea, dr. Litter Adrienn, Menyhárt Anna, Palotás Zoltán, Sikóné Bartos Edina , Székely Józsefné, Tanácsné Betéri Éva, Turi Katalin (2016): Útmutató az óvodai és iskolai szociális segítő tevékenység bevezetéséhez és gyakorlatához az iskolában. Forrás: https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/unios_projektek/efop194/194_Utmutato_iskola_190710.pdf
5. Budai István (2009). Terepgyakorlatok a globális alapelvek tükrében. In.: Terepgyakorlati vademecum (szerk.: Kocsis Erzsébet), Szekszárd-Budapest, 2009. 11-22 old.
6. Czuczor Gergely, Fogarasi János (1862). A magyar nyelv szótára. <http://elmelet.szojelentese.com/>
7. Csendes Éva (). Életvezetési ismeretek és készségek,
8. Deákné Orosz Zsuzsa - Kozma Judit - Pál Tibor - Rácz Andrea - Vincze Erika (2018). Etikai kódex jelentősége a szociális professzióban. Forrás: <http://parbeszed.lib.unideb.hu/megjelent/html/5ad9ea8f69fd3>
9. Emberi Erőforrások Minisztériuma (Kiadta dr. Andráczi - Tóth Veronika a Szociális és Gyermekjóléti Szolgáltatások Főosztály főosztályvezetője) (2018). Szakmai ajánlás az óvodai és iskolai szociális szolgáltatás bevezetéséhez
10. Máté Zsolt (2015). Iskolai szociális munka 2015. In.: Esély 2015 / 4. szám. 77 - 95. old.)
11. Máté Zsolt - Szemelyácz János (2009). Az iskolai szociális munka kézikönyve. INDIT Könyvek II. kötet
12. Ronald Woods (1994). A szociális munkások tevékenységeinek egy lehetséges rendszerezése. In.: A szociális munka elmélete és gyakorlata 1. kötet. 32 - 45 old.

13. Szabó Lajos (1999). A szociális esetmunka kialakulása és elméleti hátterei. SZMA. 20. Forrás: <http://mek.niif.hu/07100/07165/07165.pdf>
14. Timóteus Társaság Alapítvány (2016), Reális önismeret: Úton önmagunk felé, fék Fiatalok az élet küszöbén Tanári Kézikönyv Első kötet, , Budapest, 2016
15. Timóteus Társaság Alapítvány (2016), Bensőséges kapcsolatok, Úton egymás felé, fék Fiatalok az élet küszöbén Tanári Kézikönyv Második kötet, Budapest, 2016
16. Timóteus Társaság Alapítvány Motiváló célok: Úton a jövő felé, fék Fiatalok az élet küszöbén Tanári Kézikönyv Harmadik kötet, Timóteus Társaság Alapítvány, Budapest, 2016
17. A személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről szóló 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet

Győri Piroska

Az időskorú lakosság szociális biztonságát garantáló szolgáltatások rendszerének működésbeli változása a veszélyhelyzet ideje alatt és azt követően Veszprémben

1. Bevezetés

Az időskorúak szociális biztonságát elsősorban az idősek önmaguk, családjaik, az őket körül ölelő helyi közösség tagjai, ezen túl a helyi önkormányzat, továbbá az állam szavatolja.

Veszprém közel 60.000 lakosú megyeszékhely, ebből csaknem 13.000 fő 65 éven felüli idős ember¹ él a városban. A nemzetközi és hazai helyzethez hasonlóan, demográfiai adatokkal alátámasztható az idősek számának és arányának egyaránt magas szintje. Az időskorú lakosság számára önkormányzati, civil és egyházi fenntartók is működtetnek szociális alapszolgáltatásokat, bentlakásos intézményi ellátásokat.

A 2020. év elején hazánkban megjelenő, az élet- és vagyonbiztonságot veszélyeztető tömeges megbetegedést okozó humánjárvány (COVID-19) következményeinek elhárítása, a magyar állampolgárok egészségének és életének megóvása érdekében az idős emberek körül rendszerszerűen zárultak össze a segítő szolgáltatások, kezdeményezések Veszprémben.

Az egyének, családok szintjén, vagy a helyi közösségben, de a szociális szolgáltatások rendszerének működésében is jelentős változásokat

---

1 VMJV Önkormányzata Szociális Szolgáltatástervezési Koncepció Felülvizsgálata, 2019

hozott a veszélyhelyzet ideje. Az időskorú lakosság számára kiemelten fontosak az ellátások, szolgáltatások, annak ellenére, hogy egy 2016-os kérdőíves felmérésben² a megkérdezett „fiatal idősök” többsége abban reménykedik nem lesz szüksége az igénybevételeikre.

Veszprém helyi társadalmi üzenete: az idősök értéket képviselnek. A veszélyhelyzet intézkedései ezt alátámasztó, jó példák.

Az idősellátásban dolgozó felelős szakemberek, vezetők vállalt feladata, hogy a szociális intézmény szakmailag, törvényességi és gazdálkodási szempontból hibátlanul működjön. Az idősellátás területének „elég jó” működtetése, a jogszabályban foglalt feladatok maradéktalan ellátásával, csak befelé nézve (az ellátottak gondozásával és a szolgáltatások működtetésével), nem lehet teljes. Erre alapozva érdemes gondot fordítani és időt áldozni még többek között:

- a szociális terület leendő dolgozói képzésének (szociális munka, szociális gerontológia, OKJ ápoló gondozó), továbbképzésének (EFOP) programjaiban való oktatói részvétellel,
- az idősök korosztályát érintő civil kezdeményezésekkel történő együttműködésekkel,
- a most még középkorú generáció figyelmének felhívásával az idősök (és a későbbi saját maguk) gondozása alapvetéseivel,
- fiatalok érzékenyítésével, pl. közösségi szolgálatosok fogadásával, középiskolai látogatásokkal, előadásokkal,
- vizsgálatokban, kutatásokban való részvétellel.

Az ellátotti kör érdekében, az idősök számára szociális alapszolgáltatást és szakosított ellátást nyújtó szervezetek Veszprémben:

1. Veszprémi Kistérség Többcélú Társulása Egyesített Szociális Intézménye szolgáltatásai: Szociális étkeztetés, Házi Segítségnyújtás, Jelzőrendszeres házi segítségnyújtás, Nappali ellátás benne demens személyek nappali ellátása_idősök klubja (200 fő), Ápo-

² Győri Piroska: NEMZEDÉKEK, SZOCIÁLIS PROBLÉMÁK. A veszprémi idősöknek, mint a szociális szolgáltatások potenciális igénybevevőinek helyzete és kilátásai a XXI. század elején. Előadás, VEAB, 2016. 11. 12.

- lást, gondozást nyújtó intézmény_Idősek Otthona (131 fő), Átmeneti elhelyezést nyújtó intézmény_Idősek Gondozóháza (6 fő)
2. Életöröm” Idős Otthon Szociális Ellátó Közhasznú Nonprofit Kft szolgáltatásai: Szociális étkeztetés, Házi Segítségnyújtás, Jelzőrendszeres házi segítségnyújtás, Nappali ellátás_idősek klubja (50 fő), Ápolást, gondozást nyújtó intézmény_Idősek Otthona (145 fő), Átmeneti elhelyezést nyújtó intézmény_Idősek Gondozóháza (5 fő)
  3. Támasz 2 Idősek Otthona Veszprém Szociálisellátó Nonprofit Kft. szolgáltatásai: Ápolást, gondozást nyújtó intézmény_Idősek Otthona (65 fő)
  4. Árpádházi Szent Piroska Szeretetszolgálat szolgáltatásai: Házi Segítségnyújtás
  5. Hajmáskér-Sólyi Református Társegyházközség szolgáltatásai: Házi Segítségnyújtás

A veszprémi idősek számára nyújtott szociális szolgáltatások a VKTT Egyesített Szociális Intézmény gyakorlatán keresztül kerülnek bemutatásra. Az intézmény több mint 1000 idős emberről gondoskodik, 145 fő munkatárs közreműködésével. Az intézmény szervezeti egységei szerinti szolgáltatások a következők:

Veszprém, Török Ignác u. 10.

Idősek Otthona (72 fh.) Ápolást, gondozást nyújtó intézmény, tartós bentlakásos intézmény (ellátási terület: Barnag, Bánd, Eplény, Hajmáskér, Hárskút, Herend, Hidegkút, Márkó, Mencshely, Nagyvázsony, Nemesvámos, Pula, Sóly, Szentgál, Tótvázsony, Veszprém, Veszprémfajs, Vilonya és Vöröstó közigazgatási területe)

Veszprém, Völgyikút utca 2.

Idősek Otthona (59 fh.)

Időskorúak Gondozóháza (6 fh.)

I. sz. Gondozási Központ

1. sz Idősek Klubja (70 fh.)

Kistérségi Gondozási Központ

- szociális étkeztetés (ellátási terület: Barnag, Bánd, Eplény, Hajmáskér, Herend, Hidegkút, Márkó, Mencshely, Nagyvázsony, Nemesvámos, Pula, Sóly, Szentgál, Tótvázsony, Veszprém, Veszprémfajsz, Vilonya és Vöröstó közigazgatási területe.)
- házi segítségnyújtás (ellátási terület: Barnag, Bánd, Eplény, Hajmáskér, Hárskút, Herend, Hidegkút, Márkó, Mencshely, Nagyvázsony, Nemesvámos, Pula, Sóly, Szentgál, Tótvázsony, Veszprém, Veszprémfajsz, Vilonya és Vöröstó közigazgatási területe.)
- jelzőrendszeres házi segítségnyújtás (ellátási terület: Veszprém közigazgatási területe)
- idősek nappali ellátása, (ellátási terület: Veszprém közigazgatási területe)
- ápolást, gondozást nyújtó intézmény: tartós bentlakásos intézmény és bentlakásos intézmény (ellátási terület: Barnag, Bánd, Eplény, Hajmáskér, Herend, Hidegkút, Márkó, Mencshely, Nagyvázsony, Nemesvámos, Pula, Sóly, Szentgál, Tótvázsony, Veszprém, Veszprémfajsz, Vilonya és Vöröstó közigazgatási területe)

Veszprém, Szent István utca 48.

2. sz. Idősek Klubja (50 fh.)

- szociális étkeztetés (ellátási terület: Veszprém közigazgatási területe)
- idősek nappali ellátása (ellátási terület: Veszprém közigazgatási területe)

Veszprém, Hóvirág utca 14.

II. sz. Gondozási Központ

3. sz. Idősek Klubja (40 fh.)

- szociális étkeztetés (ellátási terület: Veszprém közigazgatási területe)
- házi segítségnyújtás (ellátási terület: Veszprém közigazgatási területe)
- idősek nappali ellátása (ellátási terület: Veszprém közigazgatási területe)

Veszprém, Március 15. utca 1/A.

4. sz. Idősek Klubja (40 fh.)

- szociális étkeztetés (ellátási terület: Veszprém közigazgatási területe)
- idősek nappali ellátása (ellátási terület: Veszprém közigazgatási területe)

Herend, Kossuth utca 60.

5. sz. Idősek Klubja (20 fh.)

- szociális étkeztetés (ellátási terület: Herend közigazgatási területe)
- házi segítségnyújtás (ellátási terület: Herend közigazgatási területe)
- idősek nappali ellátása (ellátási terület: Herend közigazgatási területe)

A szolgáltatások mellett számos, célzottan időskorúak számára/által létrehozott programok, lehetőségek is hozzáférhetőek.

- Nyugdíjasok civil szervezetei. Veszprémi nyugdíjasok közül csaknem 1900 fő tartozik a 47 civil nyugdíjas klub valamelyikébe. A klubokat ernyőszervezeti működéssel a Veszprémi Nyugdíjasok Érdekvédelmi Egyesülete köti össze, akik az Agóra Veszprém Kulturális Központban havi rendszerességgel találkoznak, továbbá a Veszprémi Idősügyi Tanács társelnöki feladatit is ellátják. Több kiváló kezdeményezés mellett 6 éve kerülnek a szuper nagy, szuper nagypapa díjak kiosztásra Idősek világnapi ünnepségeiken.
- A Veszprémi Pannon Egyetem nyugdíjasok szabadegyetemét szervezi meg, ahol a havi alkalmakon a szakmai előadásokat követően lecke-könyv aláírás is van. A programok kulturális műsorral és kötetlen beszélgetéssel zárulnak.
- Idős kortárs-segítők Veszprémben, akik *látanak, figyelnek, segítenek, intézkednek*. Idős-kortárs segítség Veszprém megyében 2006, Veszprémben 2011. óta működik szervezeten, a civil nyugdíjasok és a rendőrség együttműködésében. Folyamatos kapcsolattartás mellett képzéseken vesznek részt a civil nyugdíjasok. Az idős korosztály veszélyeztetettsége számos területen jelentős, így a bankkártyás, internetes, unokázós csalások területén, az idősek mint a közlekedés alanyai, egészségi állapotra elkövetett csalások, biztonságban az er-

- dőben, eltévedések témákban szervez előadásokat, látogat az idősek klubjaiba, otthonaiba és segít a konkrét helyzetekben.
- Láthatatlan munka napján rendezett sajtó nyilvános programokon az idős embereket gondozók (családtagok, szakemberek) évek óta kiemelt meghívottak.
  - Alzheimer Café működik havi rendszerességgel 2018. óta, megtörtént a Veszprémi Közgyűlés Hónap Műtárgya napirend előtti bemutatkozása.
  - Házasság hete programsorozatban 50-60 éve házasságban élő párokkal készítettünk interjút, mely nyilvános beszélgetés keretében került felvételre.
  - Európa Kulturális Fővárosa Veszprém_2023. Az EKF szervező csapatával egyeztetve kidolgozás alatt van a programok idősbaráttá, demensek által is látogathatóvá tétele.
  - KOR-HÚ kártyát ad ki (2017) a Veszprémi Petőfi Színház, mellyel a 75 éven felüliek ingyenesen látogathatják a színház előadásait.

Hazánk valamennyi településéhez hasonlóan, Veszprémben is megváltozott a rendes működés az Országos Tisztifőorvos 13305-8/2020/EÜIG számú határozata (2020. március 8.) és a 40/2020. (III. 11.) Korm. rendelet kiadását követően.

2. Tapasztalt problémák a VKTT Egyesített Szociális Intézményben

A COVID-19 humánjárvány soha nem tapasztalt feladatok elé állított minden embert, különösen az idősellátást végző intézményeket. A rövid határidők, nehezítették a kormányrendeletek⁴, EMMI utasítások⁵ és Népegészségügyi határozatok⁶ higgadt értelmezését. A feladatok ellátására történő biztonságos megoldások kidolgozását akadályozta a feszes menetrend. A nyújtott szolgáltatások mentén számos problémával kellett szembenéznünk, a helyzet gyakori átszervezést kívánt. A VKTT Egyesített Szociális Intézmény munkatársai (145 főből, 132 fő) végig dolgozták a 2020. március 8-tól tartó időszakot.

Szociális alapszolgáltatások: szociális étkeztetés területe, házi segítségnyújtás, jelzőrendszeres házi segítségnyújtás, nappali ellátás. A szociális étkeztetést függetlenül az elláttal kötött megállapodástól, mindenki számára lakcímre kellett szállítani⁷. Ez emberi erőforrás többletet, gépjárművek bevonását és az ebédkörök átgondolását vonta maga után. A házi segítségnyújtásban dolgozók a védekező eszközök teljes hiányában végezték munkájukat az első hetekben, megküzdve az elláttak és a hozzátartozók félelmével, továbbá az idősávós vásárlás⁸ gondozónőket súlyosan érintő kellemetlenségeivel. A jelzőrendszeres

4 46/2020. (III. 16.) Korm. rendelet az élet- és vagyónbiztonságot veszélyeztető tömeges megbetegedést okozó humánjárvány megelőzése, illetve következményeinek elhárítása, a magyar állampolgárok egészségének és életének megóvása érdekében elrendelt veszélyhelyzet során teendő intézkedésekről

5 EMMI útmutató a koronavírus terjedésének megelőzésére és a kockázatok csökkentésére a szociális alapszolgáltatásokban, 2020. március 18.

6 Az Országos Tisztifőorvos 13305-19/2020/EÜIG számú határozata (2020. március 19.)

7 88/2020. (IV. 5.) Korm. rendelet a veszélyhelyzet során teendő, egyes szociális és gyermekvédelmi ellátásokkal kapcsolatos intézkedésekről, valamint a szociális szolgáltatásoknak a veszélyhelyzet során elrendelt működési rendjéről.

8 71/2020. (III. 27.) Korm. rendelet a kijárási korlátozásról.

házi segítségnyújtásban a szerződéses partnerünk, egy helyi taxi vállalat korlátozta az éjszakai működését, így jelzés esetére nem volt biztosított a szállító jármű. A nappali ellátásban a demens időseket fogadó klub tagjai ellátásának megszervezése vezette a komplikációk listáját.

Ápolást, gondozást nyújtó intézmények: bentlakásos otthonok⁹. A lakók fizikális és mentális állapotromlása óriási terhet rótt a gondozónőkre, foglalkoztatókra, vezetőkre. Az online kapcsolattartás szinte azonnali megoldása nem tudta teljesen pótolni a hozzátartozókat. A hozzátartozók megnyugtatója is a munkatársakra hárult. A foglalkoztatások hiánya tovább rontott a lakók állapotát, az egyéni beszélgetések nem tudták a csoportok alkalmakat pótolni. A lezárt intézménybe belépők szigorúan betartották a higiénés szabályokat, előírásokat. Népegészségügyi ellenőrzések során szabályosan, de sokszor merev módon, az intézmény sajátosságait nem teljesen figyelembe véve végezték a szemléket.

A városi önkormányzat közleményben felhívta az emberek figyelmét, hogy gondoskodjanak a környezetükben élő idősekről, amennyiben egy idős ellátása nem megoldott jelentkezzenek. A helyzet folyamatos változása miatt, a gyors, pontos és hiteles információ átadás érdekében történő segítség nyújtáshoz a városi önkormányzat email címet hozott létre, továbbá több, csak erre a célra használt telefonszámot hirdetett ki. A segítségkéréseket egy központi táblázatba rögzítették a Polgármesteri Hivatal telefonnál ügyeletet tartó munkatársai. A táblázatot a Közjóléti Iroda munkatársai, a mi intézményünk és a Lélektér Alapítvány¹⁰ koordinátorai nyitották és a feladat tartalma szerint jeleztük, mely kérések megoldását kezdtük meg. Ez napi szintű feladattá vált. A városi önkormányzat feladata a hatósági karanténban lévők ellátásának segítése, mely feladat megvalósítását teljes egészében a mi intézményünk végezte.

---

9 EMMI Útmutató a koronavírus terjedésének megelőzésére és a kockázatok csökkentésére szociális szakosított ellátást nyújtó, gyermekek átmeneti gondozását nyújtó, gyermekvédelmi szakellátást biztosító intézmények és javítóintézetek részére, 2020, március 22.

10 A Lélektér Alapítvány több mint 100 önkéntesét koordinálta, az idősek és a hozzátartozók részéről befutó főként, bevásárlással, gyógyszerkiváltással kapcsolatos kéréseket.

Védőeszköz ellátás. Az első hónapban a védekezéshez szükséges eszközök (fertőtlenítők, szájmascok, gumikesztyűk) beszerzésének komoly akadályai voltak. A beszállító partnereink saját beszerzési gondolataik miatt a felmerült szükségleteket kielégíteni nem tudták. Az árak folyamatosan változtak, drasztikusan emelkedtek, az intézményi költségvetés kereteinek tartásától eltekinteni teljesen nem lehetett. A COVID-19-el kapcsolatos kiadások külön könyvelése többletmunkát eredményezett, ennek a lefinanszírozási módja nem volt tisztázott. A központi elosztásból, az Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatáson keresztül hetek múlva kaptunk először ellátmányt, melynek érdekessége, hogy az alapszolgáltatásokra nem számolódtok, csak a bentlakásos intézményekre.

Egészségügyi szervezetekkel való együttműködés. Intézményünk bentlakásos otthonaiban a szerződéssel szolgáltatást nyújtó orvosok elkötelezetten és zavartalanul végezték a munkájukat, a szokásos rendelések megtörténtek. Egészségügyi intézményekkel, kórházakkal való kapcsolatunk az első időben többszöri telefonos egyeztetést követően az utasítások közös értelmezése után zavartalan volt, az ellátottaink át, visszavétele. A mentők és betegszállítók a korábbi időszakhoz hasonlóan végezték munkájukat. A szakrendelési időpontjaink lemondásra kerültek, a veszélyhelyzet feloldását követően a mai napig sem tudtuk ezeket pótolni.

A szolgáltatásokban beállt változásokat befolyásolták:

- a kiadott jogszabályok, határozatok, utasítások
- munkaerő ellátottság, önkéntesek bevonása, a szervezeten belüli helyük megtalálása
- a helyi sajátosságok, fenntartói megegyezések, társintézményekkel való kapcsolat
- tárgyi eszközök elégtelensége
- országos, helyi média információs hatása
- az ellátottak, munkatársak mentális helyzete.

Alapvetően több szempont mentén kellett (volna) párhuzamosan hibátlanul teljesíteni, feladatokat ellátni:

- a megállapodással rendelkező ellátottak számára a mindenkori szükségletek mentén a szolgáltatás biztosítása
- a városi segélyvonalra befutott ellátatlan idős emberek kéréseinek kezelése
- az érkező rendeletek, utasítások, határozatokban foglaltak, hatósági ellenőrzések betartása, betartatása
- munkatársak koordinálása, irányítása
- munkavégzésbe bevont önkéntesek koordinálása
- eszközbeszerzés, kiosztás a szervezeti egységekbe
- intézményen belüli, kívüli kommunikáció keretekben tartása
- az intézmény napi, biztonságos működésének fenntartása (többek között főzőkonyhák működtetése)

A napi szintű újratervezés¹¹ a feladatok mennyiségében, telefonon és személyesen történt egyeztetésekben nyilvánult meg főként, a ráragadó mentális teher, a nyugtalanság felerősítette a súlyát. Jó példák az újratervezés gyakorlatára a munkakörök összevonása, átalakítása, leadott hatáskörök, alsóbb szintű dolgozók döntéshozatalra való felhatalmazása, a folyamatok többféle változatban való megtervezése és működtetése (A, B, néha C terv), az adminisztráció időleges csökkentése, ellenőrzési lehetőségek elmaradása.

A szociális étkezésben az ebédkörök drasztikus kibővülése, teljes átalakításának megtervezésekor a dolgozó nem vett részt a kidolgozásban, a vezetők és a koordinátorok készítették a másnapi menetrendet, a munkatársak, a sofőrök, az önkéntesek, névvel, lakcímmel, adagszámmal és a házba, lépcsőházban bejutás kódjaival ellátott listát kaptak a kezükbe. Minden adatvédelmi, előzetes titoktartási nyilatkozással kapcsolatos kérdést felülírt a fizikai ellátás biztosításának elve. Ami némiképp megnyugtató volt, hogy a saját dolgozó, vagy a társintézmény dolgozója munkaköri leírásában erről már nyilatkozott, az önkéntesek pedig a Lélektérhez való belépéskor egy általános érvényű

11 <https://h5p.org/node/427406>. A folyamatszervezés részterületei: optimalizálás és újraszervezés

nyilatkozat kitöltése után kezdték meg a munkát. Annak a pillanatnak a súlya, amikor az ebédkörös listákat kézbe adtuk csak később ült nyomásként a mellkasunkra.

3. Megoldások, javaslatok a szolgáltatások biztonságos nyújtása érdekében

Alapelv, hogy a megjelenő problémákat első sorban az intézményen belüli erőforrásokkal oldjuk meg, ezt követően a fenntartó és a társintézmények, majd utána az önkéntesek bevonása.

Főzőkonyháinkon tapasztaltuk, hogy az állandó partnerek, beszállítók az ellátás zavartalansága érdekében előnyben részesítették intézményünket. Helyi vállalkozók, kifőzdék, a közétkeztetés szereplői, akiknek az iskolai étkeztetés miatt szabad kapacitásuk volt, vagy a vendéglátósok, a bezárások miatt szükség esetén kivételes rugalmassággal álltak intézményünkhöz. Erre példa, amikor intézményünk 2 főzőkonyhája azonnali bezárása miatt a bentlakásos intézmények és a szociális étkeztetés ellátottjai számára több száz adag ételre volt szükség. Ennek költsége messze magasabb volt, mint a saját konyhán készült étel bekerülése. Étkeztetéshez kötött szerződés előkészítése korábban többszöri email váltással történt, egyezkedéssel, most nem csak a szolgáltatásokat kellett azonnal másképp biztosítani, hanem a szabályok felülírását is meg kellett tenni. Az üzleti partner és intézményünk között lévő korábbi, vagy élő személyes kapcsolat bizalmára lehetett hagyatkozni.

A szolgáltatások zavartalan biztosítása érdekében szükség volt munkaerő bevonására. Munkatársaink saját gyermekének otthoni felügyelete, betegség vagy önkéntes karantén miatt hosszabb-rövidebb időre nem tudtak dolgozni. A megnövekedett feladatokhoz (bentlakásos intézmények napi többszöri fertőtlenítése, az szociális étkezés napi szintű házhoz szállítása, a hatósági karanténosok és azon idősök ellátása, akik eddig a rendszerben nem voltak benne) munkatársak kelletek.

A hozzánk hasonlóan városi fenntartású intézmények (óvodák, bölcsődék, múzeum, bábszínház) kerültek megkeresésre, ahol a szolgáltatás átmenetileg szünetelt. A vezető kollégák hozzáállása a munkaerő irányításához meglehetősen vegyes volt, a készségestől, a kifogásokon át a teljes elutasításig. Konyhai kiségitők és a takarításban résztvevő kollégák a vezetőjük mentalitását leképezve általában napi 4 órában dolgoztak nálunk. A konyhai kiségitők, takarítók betanítása tudatos cél volt, egy esetleges a dolgozók között fellépő megbetegedési hullám esetén legyen, aki helyismerettel dolgozik, egy addig számára idegen munkahelyen. A kulturális intézmények autókat állítottak szolgálatunkba sofőrrel, akikkel az ESZI munkatársai a karanténosok bevásárlásait, vagy épp térítési díj szedését végezték. A Családsegítő és Gyermekejóléti Integrált Intézmény, és a Göllesz Viktor Fogyatékosok Nappali Intézménye autókat biztosított sofőrrel a déli ebédszállításhoz, a legnehezebb napokon, amikor azonnal kellett a segítség.

A városi fenntartású intézmények között kuriózum volt a Veszprémi Petőfi Színház, ahol számos munkaterületről (művészeti, technikai, adminisztrációs) érkeztek kollégák. A színház vezetése elkötelezett volt, hogy intézményük bezárása idején minél több alkalmazottjának legyen hasznos önkéntes munkája, mely összefüggött a munkaviszony kérdésével is. Többen az otthonok, klubok kertjében végeztek park gondozási munkát, mások a bentlakásos otthonok lakóinak bevásárlását intézték, vagy portai szolgálatot láttak el. Talán legemlékezetesebb, amikor az ismert színészek az ebédszállító autókra ülve, az éthordókat terítették, napról-napra pár szót váltva a maszkok mögül az ellátottakkal.

12

A „Maradj otthon, majd mi megyünk” kampányban az idősek otthonai közelében több alkalommal kaptunk rövid műsort, végül pedig a „Színházat a hősöknek!” program keretében minden munkatársunk meghívást kapott egy kikapcsoló, kacagtató színdarabra.

3-4 hét elteltével lett az önkéntesekkel történő munka, a beosztás, a küldő munkahely számára a vissza csatolás megküldése, (jelenléti ív), az önkéntest fogadó szervezeti egység vezetőjével történő egyeztetés az önkéntes konkrét feladatáról, a munkavégzés időpontjáról, időtartamáról, a szükséges eszközökről automatizmus, vált kevesebb idő ráfordítás a munkafolyamatra.

Háziorvosokkal egy idő után a jövőről beszéltünk, az épület átalakításának lehetőségéről, alkalmassá tételének a lakók izolációjára, a dolgozók biztonságos átöltözésének lehetőségére.

Veszprém Megyei Rendőr-főkapitányság Bűnmegelőzési Osztályának munkatársai, akik az idős kortárs segítőkkel is együtt dolgoznak, bűnmegelőzési hírlevelet adtak ki a COVID-19-es időszakban otthon maradó időseknek, aktuális és konkrét információkkal, többek között

intézményünk megemlékezésével is. Az otthonukban tartózkodó ellátottjaink az ebéddel együtt kapták meg a hirdetőmenyt.

Munkatársak kritikus fizikai és mentális állapotba kerültek április végére, ez miatt szükségét láttuk valami áthangolásnak, reménynek. A húsvét körüli sonka és sajt adomány, melyet a munkatársak kaptak eddigre nem tudta már a feltöltődést tartani. Ennek eredményeképpen, a városi kollégákkal, a helyi média munkatársaival összefogva tudatosan megtervezett cikksorozatot indítottunk a Veszprémi 7 nap című hetilapban, és a Naplóban, szervezeti egységeként teljes stábfortókkal, középvezetői interjúkkal. Célja, hogy előtérbe kerüljenek, akik eddig is állhatatosan dolgoztam. Ápolók napja alkalmából a dolgozók névre szóló polgármesteri levelet, a bentlakásos otthonoknál zenés fényjátékot kaptak a kollégák és hosszú ideje bezárt lakók.

A Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola Szociális munka tanészék munkatársainak támogatása keretében egyéni és csoportos szupervíziós, esetmegbeszélős felajánlások érkeztek.

A fenntartó képviselőjében helytálló polgármester a kezdetektől folyamatos kontaktusban volt velünk, ő a lakosság védelme érdekében történő elkötelezett kommunikációt és tevékenységet végzett. Az ellátottak helyzetéről, a védekezés állapotáról rendszeres tájékoztatást nyújtottunk felé. A polgármesteri hivatal munkatársaival való munkakapcsolat támogató jellegű volt. Segítséget kaptunk információk terén, védekezéshez szükséges eszközöket, komplikációk esetén megoldás orientált közös problémamegoldást. Az egészségügyben dolgozók ingyenes utazási lehetősége és az 500e Ft-os jutalma mintájára intézményünk dolgozói a V-busz helyi járatain ingyenes bérlet igazolványt kaptak, továbbá majd 19 millió Ft-ot tudtunk differenciáltan kiosztani jutalomként, ez dolgozónként bruttó 110-150e Ft. A fenntartó önkormányzatok közül azon települések, ahol szociális alapszolgáltatásokat nyújtunk, Veszprémhez hasonlóan, a helyben dolgozó munkatársainkkal arányosan hozzájárultak a jutalomkerethez.

Tervezett és a COVID-19 időszak alatt megrekedt programok:

- Mozogj mindörökké program az SVSE-vel (Sportolj Velünk Egyesület) Veszprémben, ahol a mozgás egyénre szabott formáinak bevezetését tervezzük atléta edzők bevonásával.
- Laczkó Dezső Múzeum múzeulógusai, múzeumpedagógusai és intézményünk demens nappalijában dolgozó kollégák a Szentendrei Skanzen¹³ demenciával élők számára fejlesztett speciális programjának adaptációjára készülnek.

4. A veszélyhelyzet feloldását követő időszak

2020. június 18-ával feloldásra került¹⁴ a veszélyhelyzet. A korábbi helyzetet váltotta fel a Kormány 283/2020. (VI. 17.) Korm. rendeletével bevezetett un. járványügyi készültség. A szociális alapszolgáltatások és szakosított ellátások életét az újonnan kiadott EMMI útmutatók¹⁵ és NNK határozatok¹⁶ mentén kellett szervezni. A szolgáltatások nyújtására vonatkozó szabályok lazábbak voltak ugyan, de az idősellátás COVID előtti szabadabb élete közel sem tért vissza.

A járványügyi készültség az idősek ellátását tekintve a következőket jelentette:

- bentlakásos ellátás tekintetében a látogatási és intézmény elhagyási tilalom feloldásra került, egyes korlátozások (pl. látogatás bejelentkezéssel és időszavas meghatározással történt)
- szociális étkeztetés esetében az idős ember megfelelő óvintézkedések mellett ebédjét helyben elfogyaszthatta, ő vagy hozzátartozója az intézményből elvihette,

13 A Szentendrei Skanzen az első olyan magyarországi múzeum, amely kifejezetten demenciával élő időskorúak számára fejleszt speciális programot. <https://skanzen.hu/hu/tanulas/felnottek/egyedulallo-program-demenciaval-eloknek>

14 2020. évi LVII., a veszélyhelyzet megszüntetéséről szóló törvény alapján a Kormány 282/2020. (VI. 17.) Korm. rendelet adott ki a 2020. március 11-én kihirdetett veszélyhelyzet megszüntetéséről.

15 Útmutató a koronavírus terjedésének megelőzésére és a kockázatok csökkentésére a szociális alapszolgáltatásokban, valamint a család- és gyermekjóléti szolgáltatást nyújtó intézményekben. (2020. 07. 07.) Útmutató a koronavírus terjedésének megelőzésére és a kockázatok csökkentésére a szociális szakosított ellátást nyújtó, a gyermekek átmeneti gondozását nyújtó, a gyermekvédelmi szakellátást biztosító intézmények és a javítóintézetek részére. (2020. 07. 07.)

16 Az Országos Tisztifőorvos 13305-59/2020/EÜIG számú határozata (2020. június 18.)

- nappali ellátások tekintetében jogszabályban meghatározottak szerint, pl. kötelező reggeli hőmérséklet mérés, továbbá a klub férőhelyek 50%-át lehetett a helyszínen egy időben ellátni,
- házi segítségnyújtásban a gondozási tevékenységben nem volt, nem lehetett változás, de az idősavos vásárlás eltörlése sokat könnyített a gondozónők munkáján.

Az alapszolgáltatásokban márciustól moratórium volt a szolgáltatások igénybevételéhez szükséges összes adminisztráció az ellátottal való aláíratása tekintetében, mely ekkor feloldásra került, így munkatársaknak 30 nap állt rendelkezésre, hogy a megállapodásokat, igénybevételi naplót, stb. aláírassák az ellátottakkal. Ez alatt a 30 nap alatt az intézményben szabályossági ellenőrzést végzett a VMJV Belső Ellenőrzési Iroda, ahol az aláírások megléte, ill. hiánya alátámasztására csak ezen útmutatót lehetett felmutatni.

A veszélyhelyzet feloldását követően a szociális intézmények horizontján túli élet is igyekezett visszaállni és eredeti funkciójának megfelelően működni. Intézményünk helyi szintű, a tavaszi időszakban szorossá vált kapcsolatai megmaradtak, de intenzitásuk csökkent.

A nyári időszak, mely a munkatársak szabadságának óvatos kiadása mentén történt, hamar véget ért, az intézmény elhagyási és látogatási tilalom¹⁷ szeptember 8-i bevezetésével. Ezt követően az EMMI utasításokban¹⁸ foglalt néhány új rendelkezés bevezetésével, a tavaszi időszakhoz hasonlóan folytatták működésüket az idősök ellátására szerződött intézmény szervezeti egységei, a klubok, a gondozási központok, a bentlakásos intézmények.

Az 2020. őszi időszak több szempontból is különbözik 2020. tavaszától, legszembevetőbb, hogy függetlenül a védekezés nagyszerűsége

17 Az Országos Tisztifőorvos 42935-2/2020/EÜIG számú határozata (2020. szeptember 7.)

18 Eljárásrend a koronavírus terjedésének megelőzésére és a kockázatok csökkentésére a szociális alapszolgáltatásokban, valamint a család- és gyermekjóléti szolgáltatást nyújtó intézményekben (2020. 09. 22.) Eljárásrend a koronavírus terjedésének megelőzésére és a kockázatok csökkentésére a szociális szakosított ellátást nyújtó, a gyermekek átmeneti gondozását nyújtó, a gyermekvédelmi szakellátást biztosító intézmények és a javítóintézetek részére (2020. 09. 20.)

gétől, a szabályok betartásától, ősszel a diagnosztizált koronavírusos megbetegedés megjelent az ellátottak és a munkatársak körében. A járási Népegészségügyi Osztállyal szinte napi szinten egyeztetve kerülnek tesztelésre az ellátottak és a dolgozók. Az alapszolgáltatásokban, de különösen a bentlakásos otthonokban a folyamatos ellátás érdekében az intézmény él a jogszabályi felhatalmazásával és a munkaerőt átírányítja a szervezeti egységek között, a helyi vezetőkkel és munkatársakkal egyeztetve. A munkaerő átírányításban a napról napra tervezés óriási feszültsége és terhe jelenik meg. Továbbra is elv, a megoldásokat az intézményen belül kell megtalálni, külső segítséget igénybe venni csak a legvégső esetben.

A koronavírus „személyes” megjelenésével, az ezzel együtt járó a tesztelések miatt nagyobb mozgás tapasztalható, ami folyamatos kérdéseket eredményez. A kommunikáció az ellátott, a hozzátartozó, a dolgozó, az intézmény vezetése, a fenntartó és a hatóságok között történik. A találgatások elkerülése végett kellő és szükséges tájékoztatás megadása számos aggályt vet fel, jogszabályok, beteg és ellátotti jogok, közalkalmazotti jogok, közérdekű adat igénylés joga. Pánik keltés és a probléma bagatellizálása közötti út a járható, mely nem mentes gyötrelmekről.

5. Összegzés

Az idősellátás területén a szolgáltatások biztonságos működtetéséhez szükséges partnerségek megvalósultak. A tavaszi időszakban az együttműködések sokszor kidolgozatlanok, rögtönzöttek voltak, feltételezhetően ennek eredménye az összefogás módjának, tartalmának, a benne szereplők személyének többszöri módosítása. Mindez multiplifikálta a fordulatokat, folyamatos változásként éltük meg azt az időszakot.

Szektoron belüli együttműködések az állami, önkormányzati, civil, egyházi és magán fenntartású szolgálatok között rendszeresek voltak, a személyes kapcsolatok értéke felerősödött. Megnyilvánulásai főként az információk, tapasztalatok megosztásában, eszközök kölcsönadásá-

ban, vezetői ventillációban mutatkozott meg. A szektor helyi szereplőinek együttműködése nem minden szervezet részéről egyértelmű, ennek következtében egy idő után nyilvánvaló lett kikhez lehet fordulni.

A fenntartó önkormányzatok egyértelműen pozitív, segítő szemléletű, kétirányú kooperációt képviseltek intézményünkkel.

A szolgáltatást igénybevevők helyzete többségében rosszabbodott, ugyan a fizikai szükséglet kielégítés hiánytalanul megvalósult, a mentális gondoskodás atipikus formái, a bezártság tehető felelőssé leginkább az állapotromlásért. A hozzátartozók a korábbi mentalitásuk mentén vettek részt az idősek ellátásban, azok, akik időt-energiát áldoztak a család részeként tekintett idős szülőikre, a saját munkavállalói helyzetük mentén helytállnak, intézményünkkel való gyakori kapcsolatfelvétel mellett. A hozzátartozói magatartás másik véglete, akik a legelképezhetőbb okokra hivatkozva teljes egészében a gondozókra hagyták és hagyják az ellátást. Az új segítségkérők között számos olyan idős ember van, akiknek körülményei egyértelműen indokolják az ellátotti státuszt, mely megállapodások sorát eredményezte.

Szektoron kívüli együttműködések elsősorban konkrét munkát, segítségnyújtást eredményeztek melyet a szolgáltatások biztonságos működtetéséhez kerültek felhasználásra. Nem tervezetten, kvázi rejtett tantervi hozadékként jelent meg intézményünk mindennapjainak, munkájának, feladatának, jelentőségének megláttatása, hatására munkánk presztízse helyben emelkedett.

Az idősellátásban résztvevő szolgáltatók megtapasztalták a vírus helyzetben való, néha a lehetetlent megvalósító szakmai munka nehézségeit, mára bizonyossá vált, ez visszafordíthatatlan folyamat. Számos gyakorlat a mindennapi munka része marad, a szakmai módszertanokba bekerült eljárások alapelvárásokká válnak mától.

Veszprém, 2020. november 1.

6. Hivatkozásjegyzék

- VMJV Önkormányzata Szociális Szolgáltatástervezési Konceptió Felülvizsgálata, 2019
- VMJV Önkormányzata: Helyi Esélyegyenlőségi Program Felülvizsgálata, 2018-2023
- Projekt munkához is használható források: Folyamatszerzés: <https://h5p.org/node/427406>
- A VKTT Egyesített Szociális Intézmény szakmai programja, 2020.
- <https://lelekteralapitvany.com/>
- 40/2020. (III. 11.) Korm. rendelet veszélyhelyzet kihirdetéséről
- 46/2020. (III. 16.) Korm. rendelet az élet- és vagyónbiztonságot veszélyeztető tömeges megbetegedést okozó humánjárvány megelőzése, illetve következményeinek elhárítása, a magyar állampolgárok egészségének és életének megóvása érdekében elrendelt veszélyhelyzet során teendő intézkedésekről.
- 71/2020. (III. 27.) Korm. rendelet a kijárási korlátozásról.
- 88/2020. (IV. 5.) Korm. rendelet a veszélyhelyzet során teendő, egyes szociális és gyermekvédelmi ellátásokkal kapcsolatos intézkedésekről, valamint a szociális szolgáltatásoknak a veszélyhelyzet során elrendelt működési rendjéről.
- 2020. évi LVII., a veszélyhelyzet megszüntetéséről szóló törvény alapján a Kormány 282/2020. (VI. 17.) Korm. rendeletet adott ki a 2020. március 11-én kihirdetett veszélyhelyzet megszüntetéséről.
- EMMI útmutató a koronavírus terjedésének megelőzésére és a kockázatok csökkentésére a szociális alapszolgáltatásokban, 2020. március 18.
- EMMI Útmutató a koronavírus terjedésének megelőzésére és a kockázatok csökkentésére szociális szakosított ellátást nyújtó,

- gyermek átméleti gondozását nyújtó, gyermekvédelmi szakellátást biztosító intézmények és javítóintézetek részére, 2020. március 22.
- EMMI Útmutató a koronavírus terjedésének megelőzésére és a kockázatok csökkentésére szociális szakosított ellátást nyújtó, gyermek átméleti gondozását nyújtó, gyermekvédelmi szakellátást biztosító intézmények és javítóintézetek részére, 2020. június 8.
  - EMMI Útmutató a koronavírus terjedésének megelőzésére és a kockázatok csökkentésére a szociális alapszolgáltatásokban, valamint a család- és gyermekjóléti szolgáltatást nyújtó intézményekben. (2020. 07. 07.)
  - EMMI Útmutató a koronavírus terjedésének megelőzésére és a kockázatok csökkentésére a szociális szakosított ellátást nyújtó, a gyermek átméleti gondozását nyújtó, a gyermekvédelmi szakellátást biztosító intézmények és a javítóintézetek részére. (2020. 07. 07.)
  - EMMI Eljárásrend a koronavírus terjedésének megelőzésére és a kockázatok csökkentésére a szociális alapszolgáltatásokban, valamint a család- és gyermekjóléti szolgáltatást nyújtó intézményekben (2020. 09. 22.)
  - EMMI Eljárásrend a koronavírus terjedésének megelőzésére és a kockázatok csökkentésére a szociális szakosított ellátást nyújtó, a gyermek átméleti gondozását nyújtó, a gyermekvédelmi szakellátást biztosító intézmények és a javítóintézetek részére (2020. 09. 20.)
  - Az Országos Tisztifőorvos 13305-8/2020/EÜIG számú határozata (2020. március 8.)
  - Az Országos Tisztifőorvos 13305-19/2020/EÜIG számú határozata (2020. március 19.)

- Az Országos Tisztifőorvos 13305-59/2020/EÜIG számú határozata (2020. június 18.)
- Az Országos Tisztifőorvos 42935-2/2020/EÜIG számú határozata (2020. szeptember 7.)
- Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata Közgyűlésének 66/2020. (IV.03) határozata a Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata és a V-Busz Veszprémi Közlekedési Kft. közötti közszolgálati szerződés módosítása tárgyában
- Veszprémi Petőfi Színház: <https://www.petofiszinhaz.hu/>

7. Képek

Maradj otthon!_Veszprém megvár <https://www.facebook.com/220348374678852/photos/a.338737509506604/2922127094500953/?type=3&theater>

Maradj otthon, majd mi megyünk kampány keretében: <https://www.facebook.com/VeszpremiPetofiSzinhasz/photos/pcb.2536731626427364/2536729066427620/?type=3&theater>

Lőrincz Ágnes

Megöregedni egyházi szolgálatban – az egyházi idősgondozás szerepe a papok életében

Bevezetés

Közel másfél éve dolgozom szociális munkatársként a Katolikus Szeretetszolgálat Országos Papi Otthonában, Székesfehérváron. Egész kicsi koromtól fogva egyházi közegben nőttem fel, az atyákkal való kapcsolattartás természetes volt számomra. Munkatársként bekerülve a Papi Otthonba mégis egy kicsit másként, új szemszögből látom az ő életüket.

A helyzetükről, ellátásukról szóló írásom fő motivációja a mindennapi együttélésben való segítségnyújtás lehetőségeinek felkutatása. Sokat beszélgettem az intézményben lakó atyákkal, és úgy éreztem lehetne még szebbé, tartalmasabbá tenni idős koruk hátralévő időszakát. Azt gondolom, ahhoz, hogy bármit is tegyünk „nekik”, velük együtt tehetjük csak. Ismernünk kell őket, hogy ne saját elképzeléseinket próbáljuk csak megvalósítani, hanem az ő igényeiket tudjuk kielégíteni, a lehetőségekhez mérten. Saját munkahelyemen kívül más Papi Otthonokban is jártam szakmai gyakorlat céljából, így volt lehetőségem összehasonlítani a papok helyzetét, mindennapi tevékenységeiket. Tapasztalataim alapján a papok a hasonló korú férfiakhoz képest sokkal inkább keresik a belső elcsendesedést, és az egyedüllétben sem magányosak. Érdekes megfigyelni, hogy biológiai szempontból mennyire szokványos az ő öregedési folyamatuk, társadalmi, illetve szociológiai szempontból mégis egészen különleges az ő megítélésük.

Dolgozatomban szeretném bemutatni az idős atyák helyzetét az Egyházban, az idősellátás keretein belül az őket érintő problémákra választ keresve. Arra is szeretnék választ találni, hogy a még aktív szolgálatot teljesítő, de már idősödő atyák hogyan látják saját jövőjüket. Dolgozatom fő részei saját megfigyeléseken, tapasztalatszerzéseken, az atyákkal való személyes beszélgetéseken alapul. Kutatásom helyszíne a Katolikus Szeretetszolgálat fenntartásában működő Országos Papi Otthon. A statisztikai adatokban forrásként felhasználok az egyes egyházmegyei hivatalokkal folytatott személyes levelezéseimet, adatbázisaikat.

Idős papok az Egyházban. Az idős atyák helyzete, ellátási lehetőségeik

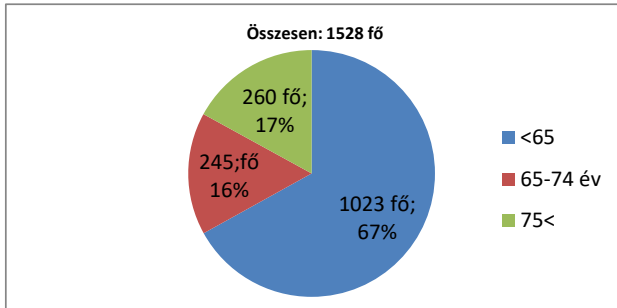
Magyarországon az atyák egyházi nyugdíjkorhatára eltér az állami nyugdíjkorhatártól. 65 és 75 éves koruk között rendszerint még aktív szolgálatot látnak el, és még 75 évesen sem mindig kérik felvételüket idősothtoni ellátásra. A következő táblázatban szeretném bemutatni az egyes egyházmegyék papjaink létszám-, és életkor szerinti elosztását. (A táblázat a szerzetes papokra vonatkozó információkat nem tartalmazza.)

1. tábla: Papi létszámok alakulása 2020 márciusában¹

EGYHÁZMEGYE	Összes papi létszám	65 év alatti	65-75 év között	75 év felett
Debrecen- Nyíregyházi Ehm	97	75	9	13
Egri Főehm	190	130	42	18
Esztergom-Budapesti Főehm	199	120	32	47
Győri Ehm	131	83	23	25
Kalocsa-Kecskeméti Főehm	110	80	12	18
Kaposvári Ehm	98	69	16	13
Pécsi Ehm	100	74	16	10

¹ Egyházmegyék saját adatbázisai

Szeged-Csanádi Ehm	87	60	11	16
Szombathelyi Ehm	129	85	16	28
Székesfehérvári Ehm	90	60	15	15
Veszprémi Főehm	128	85	25	18
Váci Ehm	169	102	28	39
Összesen:	1528	1023	245	260

Az adatokból jól látszik, hogy arányaiban a papok közel egyharmada tartozik jelenleg az államilag nyugdíjasként számító korosztályhoz. Ezen belül a 65-75 év közöttiek létszáma közel azonos a 75 év felettekével.

Amikor a püspök elfogadja egy atya egyházi nyugdíjba vonulási kérelmét, többféle lehetőség áll rendelkezésére. Akinek nincs saját tulajdonban lévő ingatlana, házvezetőnője, vagy oldalági rokona, aki vállalná az ellátást, általában valamelyik papi otthonba, vagy egyéb egyházi fenntartású időszotthonba kéri felvételét.

Ellátási lehetőségek: az egyes egyházmegyékben működő papi otthonok²

	EGYHÁZMEGYE	Papi otthon, vagy papokat ellátó idő-sotthon	Ellátottak	Jelenlegi létszám
1.	Debrecen - Nyíregyházi Ehm	Nyíregyháza, Seregély István Papi Szociális Otthon	atyák és civilek vegyesen	2 püspök, 6 atya, 1 református lelkész, 76 civil
2.	Egri Főehm	NINCS SAJÁT, az Országos Papi Otthon látja el		
3.	Esztergom-Budapesti Főehm	Esztergom, Simor János Nyugdíjas Papi Otthon	nincs róla adat	
4.	Győri Ehm	Győr, Győri Egyházmegye Papi Otthona és idősek napközi Otthona	atyák és civilek vegyesen	8 atya, 4 civil (2 férfi, 2 nő)
5.	Kalocsa-Kecskeméti Főehm	Kalocsa	csak atyák	2 atya
6.	Kaposvári Ehm	NINCS SAJÁT, az országos papi otthon látja el		
7.	Pécsi Ehm	Pécs, Prohászka Ottokár Szociális Otthon	atyák és civilek vegyesen	48 férőhelyes
8.	Szeged-Csanádi Ehm	NINCS SAJÁT, az Országos Papi Otthon látja el		
9.	Szombathelyi Ehm	Szombathely, Egyházmegyei Papi Otthon	csak atyák és szerzetesek	8 pap 2 szerzetesnővér
10.	Székesfehérvári Ehm	Székesfehérvár, Országos Papi Otthon	atyák és civilek vegyesen CSAK FÉRFIAK	16 atya, 52 civil férfi
11.	Veszprémi Főhm	Veszprém, Szent Ferenc Papi Otthon	csak atyák	7 atya
12.	Váci Ehm	NINCS SAJÁT Verőce -Migazzi Otthon vagy az Országos Papi Otthon látja el		

² Egyházmegyék saját adatbázisai

Amint a táblázat mutatja, Magyarországon a 12 egyházmegye közül több olyan van, ahol saját fenntartású egyházmegyei papi otthon működik, illetve olyan idős otthon, ahol atyákat is ellátnak

Mivel az egyházmegyék adottságai különbözőek, így az idős atyák helyzete is nagymértékben függ a saját egyházmegyéje által nyújtott lehetőségektől, a helyi ordinárius (megyéspüspök) elképzeléseitől. Fontos szempont, hogy van-e az egyházmegyének saját fenntartású Papi Otthona, esetleg más olyan idős otthon, ahol atyákat is ellátnak. Illetve ezen tényezők közé sorolható még, hogy milyen az aktív atyák kor szerinti eloszlása, mennyire van szükség az idős atyák kiegészítő szolgálatára nyugdíjas koruk után egy adott plébánián. A püspökök saját hatáskörükben is hozhatnak döntéseket, de vannak olyan jogszabályok, amelyek az egész Katolikus Egyházra vonatkozóan érvényesek.

A Katolikus Szeretetszolgálat fenntartásában működő Országos Papi Otthon. Az Otthon története és jelene

A Katolikus Szeretetszolgálat fenntartásában működő Országos Papi Otthon Székesfehérvár belvárosában található. Az épületet az idők során többféle „funkcióra” használták. 1731-1769 között karmelita kolostorként épült. A jelenlegi idősotthon az egykori rendház épületében foglal helyet. A díszes refektórium (ebédlő), és az impozáns könyvtárszoba ma is mindenki számára lenyűgöző látványt nyújt. A freskókon karmelita szentek képei láthatók és bibliai jelenetek örökítik meg az akkori kor embereink vallásos érzületét. Az emeleten pedig, az oratóriumban (kis kápolna), – ahol idős atyáink minden nap miséznek – található a híres osztrák festőművész, Franz Anton Maulbertsch keresztire feszített Krisztust ábrázoló faliképe. A karmelita rend feloszlása után, 1801-től 1951-ig egyházmegyei szeminárium (papnevelő intézet) működött az épületben. Van olyan jelenleg is itt lakó idős atyánk, aki még annak idején itt tanult, és részt vett az épület második emeletének megépítésében. A szeminárium nem csak a kispapoknak, de a tanároknak, előjáróknak a bentlakását is szolgálta. A tanintézet

első évtizedeiben, 1938-ig az idős atyák is az egykori kolostorépületben találtak otthonra. Itt nyert ugyanis elhelyezést a „deficiencia”, vagyis az Aggpapi Intézet. 1938-tól az Egyházmegyei Múzeum is itt kapott helyet az épület földszinti részén, külön bejárattal.

1951-ben a Rákosi diktatúra katonai tiszti szálló céljára kisajátított az épületet. A szerzetesrendek feloszlata után, mivel eddig többségében ők gondoskodtak az idős egyházi személyek ellátásáról, egyre nagyobb igény mutatkozott papi szociális otthon létrehozására. Az Állami Egyházügyi Hivatal 1954-ben visszaadta az egykor egyházi célokat szolgáló intézményt az Országos Papi Szociális Otthon számára. Úgy is fogalmazhatunk, hogy visszatért egy régi funkció az épület falai közé. Azóta többször volt fenntartóváltás, de az idős atyákról való gondoskodás folyamatos. *„Székesfehérváron, a papi otthon létesítésének előzményei pedig voltaképp 1950-ig, a szerzetesrendek működési engedélyének megvonásáig vezetnek vissza. Addig ugyanis a rendi közösségek gondoskodtak saját időseikről, betegeikről. Amikor a hagyományos szerzetesi életet ellehetetlenítette a diktatórikus állam, megszűntek a gondoskodás ilyen ellátási formái is – a semmi árára taszítva magatehetetlen embereket. Az állam hivatalosan ugyan magára vállalta a nyugdíjas szerzetesek eltartását, de a magukat ellátni nem tudók idegen közegbe, időstothonba nem szívesen mentek. 1951-ben Pannonhalmán, a bencés monostor területén, állami fenntartással jött létre egy szeretetotthon – kifejezetten nyugdíjas szerzetespapok számára. Hasonló intézményre az egyházmegye papságnak is szüksége volt – mert a háborút követő államosítások megfosztották az egyes püspökségeket agg papokat befogadó házaiktól. Az egyházi Szeretetszolgálat 1953-ban hozott létre egy kis papi szociális otthont 8 lakóval Hódmezővásárhelyen – de az igények sokkal nagyobbak voltak ennél, és a hely fekvése sem volt ideális. Az Állami Egyházügyi Hivatal is megértette a helyzet fonákságát, és hajlamosnak mutatkozott arra, hogy Székesfehérváron, egy egykor egyházi célokat szolgáló intézményt visszaadjon e célra.”* /A Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár dokumentuma/

A rendszerváltás előtt a székesfehérvári Országos Papi Otthonnak sokkal nagyobb jelentősége volt, tényleg az egész ország területéről érkeztek ide idős, rászoruló atyák. Most az egyes egyházmegyék külön-külön igyekeznek gondoskodni saját nyugdíjas atyáikról, így az Országos Papai Otthonba egyre csökkent az atyák létszáma. Ezért vált szükségessé, hogy az üres helyekre civil férfi lakókat is felvegyenek.

Jelenleg az Országos Papi Otthon a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény értelmében a szakosított ellátási formák közül az ápolást, gondozást nyújtó intézmények közé tartozik, teljes körű ellátást biztosítva a bentlakók részére. Napi 3x-i étkezés, szükség szerint ruházattal és textíliával való ellátás, mentális gondozás, jogszabályban meghatározott egészségügyi ellátás, lakhatás. Intézményünk a 2000-es évek elejéig tényleg csak papi otthonként funkcionált. Az ország minden területéről kerültek ide nyugdíjba vonult, vagy beteg atyák. Nagy változás volt, amikor civil férfiak gondozása, ápolása is elkezdődött az intézményben. Jelenleg (2020. február 20.) 16 atya és 52 civil férfi ellátásáról gondoskodunk.

Az idősothon háromszintes: az első emeleten laknak az atyák, ők külön, egyágyas szobákban kerülnek elhelyezésre. Így önállóságuk, és papi közösségük is viszonylagosan biztosított. A civil férfiak a második emeleten laknak, 2-4 ágyas szobákban. Minden lakrészhez fürdőszoba tartozik. Saját főzőkonyha biztosítja lakóink étkeztetését. Az épület egyházi jellegéből adódóan egy nagy belső, zárt udvarral rendelkezik, (quadrum) amely lehetőséget biztosít a mozgásra, sétára.

Személyes tapasztalatok, beszélgetések idős atyákkal

1. A kutatás célja és módszerei

Kutatásom fő célja az, hogy átfogó képet kapjak az egyházi személyek – jelen vizsgálatomban egyházmegyés papok – idős kori ellátásának lehetőségeiről, idősothonban való elhelyezésük esetén ottani életkörülményeikről. A begyűjtött adatokat szeretném felhasználni arra, hogy az atyák szükségleteinek megfelelő, hatékony segítséget

tudjunk nyújtani számukra, nyugdíjas éveik eltöltéséhez. Sajátos igényeiket felmérve, a számukra nehézséget, problémát jelentő dolgokban szeretnénk megoldási lehetőséget nyújtani ellátásukhoz munkahelyemen, Székesfehérváron a Katolikus Szeretetszolgálat Országos Papi Otthonában. Amíg csak lehet, szeretnénk a nyugdíjas évekre is biztosítani aktivitásukat, önállóságuk megőrzését. Az atyákkal készített interjúk felvétele és elemzése után talán nagyobb rálátást kapunk majd e speciális férfi csoport különleges szokásairól az idős kor tükrében. Öregedési folyamatuk talán nem sokban különbözik az átlagostól, de azt gondolom mégis egészen más.

A kutatáshoz az empirikus adatgyűjtési módszerek közül a félig strukturált interjúkészítést választottam. Az otthonban lakó atyák ugyanis szívesen „beszélgettek” velem, meséltek az élettörténetükről. Sajnos a mindennapokban kevés idő jut meghallgatni őket, és egymással is keveset beszélgetnek. Nagyon mély megosztásoknak lehettem hallgatója. A készült beszélgetéseket hanganyag formájában rögzítettem.

2. A kutatás résztvevői

A dolgozat megírásához a 65 év feletti korosztályból választottam ki az atyákat. Személyi jogaik védelme érdekében neveiket megváltoztattam. A célcsoport két nagyobb egységre bontható:

- Azok az idős atyák, akik már idősotthoni ellátásban részesülnek,
- Azok, akik jelenleg még egyedül, illetve 2-3 fős papi közösségben élnek.

A kutatásomban résztvevők alacsony létszáma miatt az eredmények nem tükrözhetik pontosan az országos helyzetet, de arra felhasználhatóak, hogy egy képet adjanak, ami segíthet a gondozási tervek továbbfejlesztésében.

3. Az interjúk elemzése, értékelése

A papi otthonba való költözés körülményei az interjúk alapján

Az általam megkérdezett idősotthonunkban élő atyák kivétel nélkül mindannyian idős koruk, és megromlott egészségi állapotuk miatt költöztek be hozzánk. Egyedül már nehezen tudták volna ellátni magukat, és nem volt olyan családtag, házvezetőnő, aki vállalta volna a róluk való hosszú távú gondoskodást. Vagy inkább nem akartak senkinek a terhére lenni. Ami mélyen érintett, az a motivációjuk volt arra vonatkozólag, hogy miért pont ezt az intézetet választották. Válaszaikból az tűnt ki, hogy elsősorban nem a saját maguk érdekeit tartották szem előtt. A 101 éves Benjamin atya most februárban, 20 év után egy másik idősotthonból költözött át hozzánk. Nagyon szerették, jól érezte ott magát, mégis vállalta a költözéssel járó minden testi, és lelki nehézséget. *„Hát kérem, tetszik tudni, az úgy volt, hogy meghalt az Irénke, aki engem ellátott. És akkor arra gondoltam, ott maradt az a szegény Péter (Irénke fia), aki Siófokon lakik. Székesfehérvár mégis csak közelebb van Siófokhoz, mint Pilisvörösvár, nem igaz? Arra gondoltam, ide költözöm, hogy neki könnyebb legyen engem meglátogatni, ne kelljen szegénynek annyit utaznia.”*

Fülöp atya 88 évesen, 4 évvel ezelőtt, szintén a családtagjainak az érdekeit szem előtt tartva döntött arról, hova is költözzön idős napjaira. *„Nyugdíjas éveim alatt többször jártam Székesfehérváron a Papi Otthonban látogatóként, volt kurzustársaimnál. Már akkor barátkoztam a gondolattal, hogy egyszer majd eljön az idő, amikor nekem is be kell költözniem egy idősotthonba. Számításba jött még a Migazzi Otthon Verőcén, ahol szintén voltak kurzustársaim, ismerőseim. Keszthelyi Ferenc, volt püspököm is ott lakott. Végül azért esett Székesfehérvárra a választásom, mert húgom és családja Érden lagnak. Nekik ez könnyebben megközelíthető hely.”*

Péter atya, 91 éves. Ő idős korára visszakerült annak az épületnek

a falai közé, ahol kispapként nevelkedett. Szobájában beszélgettünk a múlt emlékeiről, a jelen helyzetről. Az asztalán lévő fényképre mutatva, melyen unokaöccse és családja látható, így szólt: *„Nekik ajándékoztam azt a lakást, amibe én öreg koromra kerülhettem volna. Nekik nagyobb szükségük volt rá.”*

Egy idősoththonba, papi otthonba való költözésre lelkileg is készülni kell. Senkinek nem könnyű elfogadni azt a helyzetet, hogy ezzel elveszíti önállóságát, függetlenségét. Főleg azokat az atyákat érintheti nehezebben, akik eddig teljesen önállóan gondoskodtak magukról, hogy ettől kezdve már mások fogják beosztani az idejüket, megmondani, mikor mit csináljanak, mit tegyenek, vagy éppen mit egyenek. Lojzi atya nem akarta elfogadni, hogy 89 évesen már az érzékszervei nem úgy működnek, mint néhány éve. Reakciói kezdtek lassulni, látása, térérzékelése bizonytalanná vált. Úgy érezte, a jogosítványát már a következő orvosi alkalmassági vizsgán nem fogja megkapni. *„Lassan úgy érzem, itt az ideje, hogy beköltözzek. Ha elveszik a jogosítványomat, már nem fogok tudni mozogni. Itt Szárazréten túl nagyok a távolságok gyalog, még az orvoshoz, vagy bevásárolni sem fogok tudni elmenni. A buszmegálló és a templom is odébb van. Nincs, aki segítsen, egyedül, autó nélkül nem fogom tudni ellátni magam.”*

Attila atyának (76 éves) kedvezőbb a helyzete. Hárman laknak a plébánián, ő már eddig is kiséítő volt a plébános és a káplán mellett. Néhány éve észlelt Alzheimer betegséggel így nem maradt egyedül. A püspök atyával egyeztetve felmerült a Papi Otthonba való beköltözésének a lehetősége, de a plébánosa azt mondta, amíg lehet, ők gondoskodni fognak róla, vállalják a gondozását. A biztonságérzetét szem előtt tartva döntöttek így, még akkor is, ha ez most többletfeladatokkal jár. Egy megszokott környezetben, ismerősök között, a szokott napi-rendben, kiegyensúlyozottan töltheti el napjait. A településen sokan ismerik őket, kedvelik a mosolygós, barátságos lelkipásztort. *„Jól megvagyunk itt együtt. Géza atya finomakat főz, [...] én már nem akarok elköltözni sehova. Mit csinálnék én ott a sok beteg között? Itt legalább tudok misézni, és mindenki ismer.”*

Zoltán atya 69 évesen még aktív plébános, három települést lát el. Beszélgetésünk kapcsán a hosszabb távú terveiről, esetleges papi otthonba való költözéséről így nyilatkozott: „*Nem sokat foglalkoztam eddig vele. Nekem ugye van egy pesti lakásom, aztán ha olyan állapotban leszek, hogy önmagamat még el tudom látni, akkor valószínűleg oda megyek. Ha meg rákényszerülök másokra, amit nem nagyon szeretnék, akkor ugye adott a lehetőség, akkor marad a Papi Otthon.*”

Ha már fejben eldőlt, hogy nincs más választás, és eljött az ideje időszthonba költözni, még akkor is nehéz. A bizonytalanság félelme-
ket kelthet, ezért érdemes időben tájékozódni, milyen lehetőségek vannak, mi vár majd a beköltözőre. Néha jól jön, ha vannak ismerősök, akiktől be lehet gyűjteni a kellő, hiteles információkat. Jól meg kell válogatni, kire hallgatunk, hogyan tudunk saját tapasztalatot szerezni. Zoltán atya saját tapasztalataira épít: „*Amiket én hallottam, az édes kevés. No, meg voltunk bent annak idején a nyugdíjas püspök atyánál. Mindig hívott bennünket kispapként.[...] Onnan valamennyire tapasztaltam, bár a püspök lakosztály biztosan más volt, mint egy átlagos. Talán kicsit több gondot fordítottak rá. [...]. Arra nem emlékszem, hogy valami rosszakat hallottam volna.*”

A gyerekkori plébánosommal való beszélgetés pozitív kicsengésű volt, talán sikerült oldani benne a félelme-
ket, választ adni a kérdéseire. Vagy egyszerűen csak az a tudat, hogy egy régi kedves ismerős is ott lesz a közelében, megnyugvással töltötte el. „*És mondd csak, milyen ott bent az ellátás? Tényleg nagyon szigorú szabályok vannak? Hogyan lehet ott misézni? Azért jó, hogy te legalább ott leszel, ha valamire szükségem lesz!*”

A negatív híresztelések nem mindig mérvadóak. Benjamin atya annak ellenére, hogy nem túl jó híreket hallott az intézményünkről, mégis átköltözött. „*Csermely atya azt mondta, elég barátságtalan a légkör a fehérvári otthonban, nem valami kellemes, vagy vonzó.*”

Elvárások, várankozások

De milyen elvárások is vannak egy papi otthonnal szemben? A válaszok reális igényeket tárnak elénk, az egyedüllét és a társas együttlét harmóniájának megvalósításával.

Zoltán atya a kérdésemre az alábbi válaszokat adta: „*Azt halottam, hogy az atyák nem akartak összeköltözni. Mindenki megszokta a magányt, az egyedüllétet. Most a saját maga idejét úgy osztja be, és azt csinál, amit akar, akkor, amikor akar, meg úgy, ahogy. Viszont ha többen vannak, akkor nekem ne mondja meg a másik, mit csináljak.*”

„*Én inkább afelé hajlanék, és talán az lenne a szimpatikus a számomra, ha nem egyedül lennék, persze úgy ahogy itt mondtam, külön szobában, [...] ugyanakkor mégis közösségben. Mert a közös imádság, az időnkénti beszélgetés, a problémáknak a megoldása fontos, jó lenne, hogy ne egyedül legyen az ember.*”

Attila atya plébánosa is első sorban attól tartott, hogy ha az idős atya mégis beköltözne a Papi Otthonba, biztos valami többágyas szobába kerülne. Számára fontos elvárás, hogy még ilyen körülmények között is biztosítsuk az egyágyas elhelyezést, lehetőséget adva a visszavonulásra, a csendes, „magányos” imádságra.

Beköltözve a Papi Otthonba, vagy bármely más időotthonba, megváltoznak az eddig megszokott dolgok. Alkalmazkodni kell az új szokásokhoz, lemondani a saját elképzelésekről, eddig kialakult szokásokról. Ez nem minden esetben könnyű. Albin atya egészen más szokásokat hozott magával szülőföldjéről. „*Most Húsvétkor, mondjak csak egy példát: [...] se egy vörös tojás, se egy sonka, semmi egyéb. Vagy bárány. Nálunk volt bárány. Én ide hoztam lenne, ha nincs, 2 bárányt is, vagy egy gidát, mert a gida jobb, mint a bárány...*”

Elégedettség

Az általam megkérdezett, nálunk lakó atyák az otthon légkörével, az ellátással alapvetően elégedettek. A feltett kérdésre adott válaszokból első reakcióként az jött ki, jól érzik itt magukat, mintha nem lenne

semmi probléma. Benjamin atya így véli: „*Mindig ott érzem jól magam, ahova a Jó Isten üstökön ragad. Nem voltak soha nagy igényeim. [...] Minden megvan a maga idejében, az égi kenyér is, meg a földi kenyér is, amelyet a szociális otthon anyai szeretettel oszt nekem és a többieknek ugye. A kollégáknak, akikkel együtt hordozzuk az életnek már alkonyati terheit.*”

Fülöp atya pedig a nővérek áldozatkészségét, a rájuk fordított kiemelt figyelmet, a vidámságunkat emelte ki: „*Nagyon jól érzem itt magam, a nővérek jószívűek, jókedvűek. [...] Mióta a Katika hetente 2x megtornáztat, már sokkal kevesebbet fáj a derekam.*”

Csak később, a beszélgetésbe belemerülve jöttek elő a nehézségek, a panaszok. Az étkezések kapcsán jött elő a legtöbb negatív visszajelzés, kritika. Sajnos azt tudjuk, hogy az időskorúak ízérzékelése romlik, a gyomor problémák előtérbe kerülhetnek.³ Ugyanaz az étel az egyiknek sós, a másiknak esetleg íztelen. Nem tudunk minden lakó számára a saját ízlése szerint külön főzni, de a lehetőségekhez mérten próbáljuk kielégíteni az igényeiket.

Benjamin atya (101 éves) így panaszkodott: „*A bajom ezzel a koszttal tudja, hogy minden nagyon száraz, amit a konyhán gyártanak. A krumpli azért hagyján, de akár a rizs, akár a hogy is hívják, na, a tarhonya, szóval elég szárazak, amit kapunk. Húst meg egyáltalán nem ehetek, mert nem tudom elrágni, túl kemény. Várom, mikor sikerül az alsó fogsoromat megcsinálni, még élve kiböjtölöm-e.*”

Fülöp atya (92 éves) szerint: „*Valami az ízből hiányzik mostanában az itteni főzésnél. Régebben azért jobb ízű volt az étel.*”

Albin atya a többiek véleményét is próbálja tolmácsolni számomra: „*Nem csak én mondom, mondhatnák vagy ötöt a papokból, melyikek mondták nekem: te szereted ezeket az ételeket? Mert ennek nincs semmi íze se.*”

Később saját elvárásaival szemben való tapasztalatszerzéséről így vélekedik: „*Egy kicsit csalódtam az étkezéssel. Mert én meg vagyok szok-*

3 Vö. Dr. Jávor Tibor- Terner Kornélia: Az idős kor és étrendje, White Golden Book Kft. 2002.

va ilyen román ételekkel. [...] 22 éve, hogy itt vagyok, s magyar konyhával élek, de sehol se találtam olyan ételeket, mint itt, ni. Olyan ízetlenek. Voltam kórházban vagy tízszer, s ott olyan jó ételeket főztek!”

A beszélgetések során kitűnt, mennyire tudnak aggódni egymásért. Volt, aki megjegyezte: *„A 101éves atyának meg kéne hámozni az almát, hogy könnyebben meg tudja enni. Ő biztos nem mer érte szólni.”*

A készített interjúk elemzése kapcsán úgy tapasztaltam, nehézséget jelent számukra az egymással való kapcsolattartás, a helyes kommunikáció. Nem egyformák az igények. Van, aki szívesen beszélgetne, de nem talál magának megfelelő társat. A másik egész nap jól elvan a szobájában egyedül. Érdekes volt azt is megtapasztalni, mennyire jól használják a különböző technikai eszközöket az információk beszerzésében, vagy a külvilággal való kapcsolattartásban. Péter atya szinte egész nap a számítógépe előtt ül. Az egymás közti kommunikációban a legtöbb vitatémát az egyházi dolgokban, a liturgiában való egyet nem értés adja. (Legutóbb az volt a fő kérdés, kell-e a szentmise végén záró áldást adni, ha utána szentségimádás következik, szentségi áldással.) Külsősként ebbe nem szólhatunk bele. Feladatunk talán annyi, lehetőséget biztosítani számukra megvitatni a problémás ügyeket, és hagyni, hogy egymást meggyőzve kialakuljon valami közös, a többség által elfogadott egyezség. A napi szentmiséken együtt vannak, ezen kívül úgy tűnik, nincs igényük egyéb közös imádságra. Benjamin atya reálisan látja saját fizikai korlátozottságát, nagyothallásból eredő problémáit: *„Tudja kedves, már nem hallok jól, nehéz a többiekkel együtt mondani az imákat.”*

Hiába él ennyi atya együtt, egy közösségben, nem a szerzetesi létformához vannak hozzászokva. Albin atya véleménye szerint: *„Legtöbb pap, aki pasztorációban van, egyedül mondja a breviáriumot. Csak akik kolostorban vannak, azok mondják együtt.”*

Benjamin atya eredetileg szerzetesnek készült, de máshogy alakult az élete. *„Én kezdettől fogva pap akartam lenni. Az egyedüllétet nem bí-*

rom. Jelentkeztem a >>cifra cicákhoz<< a ciszterekhez, [...] mégis világi pap lett belőlem. Maga az élet egy nagy kegyelmi labdázás!”

Életmód, életvitel

Összehasonlítva az idősotthonban élők napirendjét, napi elfoglaltságaikat az otthonon kívül élőkével, nagy hasonlóság van az állandóság, a konkrét időhöz kötött biztos napirendi pontok között. A megkérdezettek számára a reggeli korai kelésről eltérőek a vélemények. Zoltán atya kifejezetten szeret korán kelni: „*Azért kelek hajnalban, mert az imádság nagy része ott lehet. Szerintem úgy illik, hogy először az Istennel kezdjük. [...] Örülök a hajnali képességeimnek, hogy gond nélkül fel tudok kelni, és Ő az első.*”

Péter atya nehezebben viseli mindezt: „*Hogy még vasárnap sem alhatok tovább! Az gondoltam, végre nyugdíjasként majd pihenhetek, és erre tessék! Még vasárnap is kelhetek fel 6 óra előtt, hogy mindennel elkészüljek a reggeli szentmiséig.*”

Az idősotthonunkban a mindennapok elég egyhangúan telnek, főleg január óta, hogy teljes látogatási-, és kijárási tilalom van érvényben. Az atyák a kirándulásokon és a mozifilmvetítésen kívül eddig sem nagyon vettek részt a civil lakóink számára szervezett programokon. Igazából a két szint teljesen elkülönül. A napi szentmisére járókon, áldozókon kívül nincs kapcsolat a két emelet lakói között. A házon belüli pasztoráción lehetne még javítani!

A napi programokat összegezve Benjamin atya 101 évesen derűs mosollyal és elégedettséggel így vélekedik: „*A nap nagy része imádság, pihenés. Találkozás a kollégákkal, a lakótársakkal. [...] Az idősök jól megvagyunk egymással. Nagy programok nincsenek, beszélgetünk a múltról, jelenről. A szeretetet gyakoroljuk egymással, ahogy kell. Van minden: derűs kenyér, égi kenyér, földi kenyér*”

A baráti, rokoni kapcsolatok ápolása helyszíntől függetlenül egyaránt fontos volt minden beszélgetőtársamnál. Ha személyesen most

éppen nem is, de a modern technikai eszközök segítségével igyekszünk segíteni, lehetőséget biztosítani a nálunk bent lakóknak a külvilággal való kapcsolattartásra. Házon belül pedig az igényeket felmérve próbáljuk összehozni a beszélgetések, esetleges közös játék lehetőségét. Albin atya nagyon szeret sakkozni, de az atyák közül egyedül van vele. A civil férfiak között a 2 emeleten többen is vannak, akik szintén nagy sakkjátzmások. De maguktól ők sem nagyon ülnek le játszani, pedig ott van kirakva, elérhető helyen a sakk készlet. Egyszerűen közéjük kell ülni, játszani. A közös időtöltés, a játék nem csak felszabadít, de örömmel tölt el bennünket. Tapasztalatom alapján sajnos az idősotthonokban általában, és konkrétan nálunk is, kevés idő jut a „csak úgy” együtt lenni, beszélgetni ellátottainkkal. A nők állandóan rohannak, sosincs idő igazán arra, hogy leüljünk, és beszélgessünk velük. Pedig milyen hasznos lehetne, ha jobban ismernénk a lakóinkat, ha nyíltabb lenne a kommunikáció velük. Ennek a dolgozatnak a megírása most mindegyre lehetőséget nyújtott számomra! Azt látom, a beszélgetések óta ők is nyitottabbá váltak egy-egy dologra!

A beszélgetéseket, felvett hanganyagokat tovább elemezve azt tapasztaltam, abban mindannyian egyetértettek, hogy jogosítvány és autó nélkül ma már szinte lehetetlen ellátni a plébániákhoz tartozó területek lelkipásztori feladatait. A Papi Otthon lakói közül is több atyának van még érvényes jogosítványa, és vezet rendszeresen autót. Péter atya meglátása szerint: „*Amíg tisztán látom a helyzetet, meg jól látom a dolgokat, meg valóban reális a gondolkodásom, addig szerintem az autóvezetéssel sincs gond. De hogy felismerem-e, hogy eljárt ez az idő, és most már abba kéne hagyni, nem tudom. Pont ezért van az orvosi alkalmassági.*”

Fülöp atya (92 éves) fiatal korában motorozott, később autóval járt a rá bízott települések között. Még 85 éves korában is rendszeresen vezetett, bár addigra már kicsit visszafogottabban. „*Már nem kívántam hosszabb útra vezetni. Nem mentem be Pestre, már csak Kistarcsán belül vezettem, ha szükséges volt. Így tartottam biztonságosabbnak.*”

Mivel a 65 év felettiek ingyen utazhatnak a tömegközlekedési eszközökön,⁴ azt gondoltam, jobban kihasználják majd ezt a lehetőséget. A visszajelzések alapján az autó használata előnyösebb, kényelmesebb annak, aki még tud önállóan mozogni. Zoltán atya is az autózás előnyéről osztotta meg velem véleményét: „*Én inkább autózni szoktam. Nekem most még nem okoz gondot, hogy el kell menni ide-oda. [...] Én már kényelmes ember vagyok, az autó oda megy, ahová én vezetem, a vonatról meg le kell szállni és bumlizni, mire hazaérek.*”

A beszélgetések során több esetben is téma lett az ellátásra fordítandó költség összege. Péter atya (92 éves) úgy véli, az idősoththonon kívül az itt befizetett havi összegnek a feléből is meg lehetne élni: „*Nekem már nincsenek nagy igényeim. Nem kell új ruhákat venni, mindennem megvan, amire szükségem van. Nem tudom, itt mi kerül olyan sokba! [...] Talán az, hogy folyamatos felügyelet alatt állunk, még a házból se mozdulhatunk ki.*”

Azt gondolom, mivel valóban nem járnak ki vásárolni, talán még a jobb állapotban lévők sem mindig látják reálisan a pénz értékét. Már nem tudják, mi mennyibe kerül, milyen plusz költségei lehetnek egy ekkora intézmény fenntartásának. Maximum a híreket hallgatva tudnak információkat beszerezni a külvilágról.

Összegzés

Az egyes kérdésekre, témakörökre adott válaszokat összefoglalva a következő meglátásra jutottam.

A Papi Otthonba való beköltözéssel kapcsolatosan a válaszokból az derült ki számomra, legtöbbször tudatosan készültek rá. A már nálunk lakók jól felmérték idős koruk elesettségéből adódó ellátásuk szükségességét, és saját elhatározásból kérték felvételüket otthonunkba. Altruizmusuk, az önmaguk érdekeiről való lemondás családtagjaik javára mélyen érintett. Talán ezekben az aprónak tűnő lemondásokban is benne lehet papi létük legmélyebb Istentapasztalata, vagy egyszerűen

⁴ Vö. 85/2007. Kormányrendelet 2§ c

csak az, hogy egész életük a másokra való odafigyelésben telt. A még plébánián élőatyák között jobban megoszlottak a vélemények. Volt, akinél már tervbe volt véve a beköltözés, és olyanok is voltak, akik jelenleg még nem, vagy egyáltalán nem akarnak idősotthonba költözni. Úgy láttam, mindez nagymértékben függ a környezeti lehetőségektől, a közvetlen igénybe vehető egyéb segítségnyújtási lehetőségektől.

Az ellátással kapcsolatos elvárások, észrevételek és a papi közösség. A válaszadók teljesen egyetértettek abban, hogy papként igényük van egyágyas elhelyezésre. Mivel többségében fiatal koruktól fogva hozzá vannak szokva az életvitelszerű egyedülléthez, ezen már öreg korukra sem szeretnék változtatni. (Ezt az elvárást biztosítani tudjuk számukra.) A társas kapcsolatokat bizonyos keretek között azért mégis igénylik. Meglátásom szerint az erre irányuló vágyuk nem kapcsolódik a papságukhoz. Saját személyiségtípusukból adódóan épp úgy lehetnek extrovertáltak, vagy introvertáltak, mint bárki más. Egy közösségen belül pedig a csoportkohézió kialakításában is nagy szerepet játszik, ki mennyire irányító személyiség, hangadó, vagy inkább csendes megfigyelő. Talán annyi, hogy egy-egy vitásabb helyzetben jobban tolerálják, elfogadják egymást. Egy alkalommal én is részt vettem egy ilyen megbeszélésükön. Érdekes volt külső szemlélőként megfigyelni az ő reakcióikat, konfliktuskezelő megoldásukat. Egy újonnan beköltözőnek mindig nehezebb helyzete van, neki kell alkalmazkodni, elfogadni a már kialakult szokásrendszert. Albin atyának ez nehezen megy, sok konfliktusa van paptestvéreivel saját „akaratossága” miatt.

Bentlakó atyáink az étkezéseken kívül alapvetően elégedettek az ellátással. A konyhásoknak nehéz helyzetük van ennyiféle igényt figyelembe venni, kielégíteni. Azt gondolom, a normál öregedési folyamaton kívül talán az is szerepet játszhat az elégedetlenkedésben, hogy aktív korukban többen saját ízlésük szerint, önmagukra főztek. A beszélgetésekből kiderült, többségük egyszemélyes háztartást vezetett.

Szabadidő, napi programok. A visszajelzések alapján nem is nagyon igénylik a szervezett programokat, napjuk nagy része csendes vissza-

vonultságban, imádságban, pihenéssel telik. A csoportos tornaórák helyett előnyben részesítik az egyéni tornafoglalkozásokat. Szubjektív véleményem szerint talán szégyellősek egymás előtt, nem akarják nyilvánosan felvállalni nehézségeiket. Bár mindegyikük küzd valami problémával, erős férfiként próbálják tartani magukat. A plébánián lakóknak kicsit más, talán több lehetőségük van a szabadidős tevékenység eltöltésére, de napjaik fő részét náluk is szentmise, az arra való készüllet, az imádság tölti ki.

*Az autóhasználat*tal kapcsolatosan a válaszok egyhangúan azt a meglátást támasztják alá, hogy aktív szolgálathoz, a családtagokkal való kapcsolattartáshoz szükség van jogosítványra, autóra. Talán abban is egyetértettek, hogy nem lehet megmondani, kinél mikor jön el az pillanat, amikor le kell tudni mondani róla. Ezt talán egy külsős, pl. a „doktor úr” az orvosi alkalmassági vizsgán objektívebben meg tudja ítélni.

Az interjú készítése és elemzése során több olyan feltevés is beigazolódott számomra, amely miatt az egész kutatásomat elkezdtem. Meglátásom szerint az atyák alapvetően a papi létükből adódóan visszahúzóbbak, csendesebbek. Az imádságnak szentelik napjuk nagy részét, viszonylag ritkán igénylik a hangos, társasági összejöveleteket. Mégis odafigyelnek egymásra, aggódnak egymás sorsáért. Mindez arra világította rá a figyelmemet, hogy túl sokat nem tehetünk az ő aktivizálásukért. Hagyjuk meg számukra azt a szabadságot, amit igényelnek, és próbáljuk meg biztosítani a társas együttlét lehetőségét, ha igénylik. Leghatásosabb, ha időt szánunk arra, hogy megismerjük az élettörténetüket, mindazt, amit hoztak magukkal, amivel küzdenek. Nekünk kell nyitni feléjük, de nem rájuk erőltetve magunkat.

Felhasznált források, jogszabályok

JÁVOR TIBOR- TERNER KORNÉLIA: *Az idős kor és éttrendje*, White Golden Book Kft 2002.

MÓZESSY GERGELY, Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár Intézményvezetője rendelkezésemre bocsátott saját tanulmányai, Kézirat

PÁSTHY ANTAL: *A székesfehérvári szeminárium története*. Kézirat, 1976.;

Római Katolikus Országos Papi Otthon: *Historia Domus*

A Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár kéziratai

1997. évi III. törvény a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról

85/2007. Kormányrendelet a közforgalmú személyszállítási utazási kedvezményekről

Nyilas Mihály

A svéd jóléti rendszer: szociáldemokrata tradíciók és új kihívások

A 20. századi svéd fejlődésnek évtizedek óta szimbolikus jelentése van a szociálpolitikában. Bár nincs világos és általánosan elfogadott definíciója, a 2. világháború utáni svéd viszonyok leírására a „jó társadalom” egyfajta etalonjaként elterjedt a svéd modell kifejezés. A tengernyi irodalmon belül a megítélést az 1970-es évekig az elismerés, sőt csodálat uralta. Az ideológiai és szociálpolitikai széljárás változásával ezt az 1980-as évektől ambivalensebb értékelés váltotta fel. A neoliberais ellentámadás idején Svédország sokszor a túlterjeszkedett, túlbürokratizált, a piaci hatékonyságot és ezzel együtt az individuális szabadságot romboló állam nemkívánatos példájaként jelent meg. Az elmúlt 10-15 évben a svéd modell reneszánszának tanúi lehetünk, azal párhuzamosan, ahogy a jóléti állammal foglalkozó elemzésekben az ún. „válságirodalmat” egyre inkább felváltotta az a felismerés, hogy az alapvető kérdés nem a jóléti állam léte, hanem az ipari társadalom feltételeire és kockázatszerkezetére épült jóléti rendszereknek a posztindusztriális társadalmi-gazdasági feltételekhez, a globalizációhoz, és mindezekből fakadóan az új kihívásokhoz és új kockázatokhoz való adaptálása. Egy hangsúlyos vélekedés (Esping-Andersen 2002) szerint ebben a paradigmátikus jóléti átalakulásban Svédország helyzeti előnnyel rendelkezik és számos vonatkozásban ismét „modellként” szolgálhat a fejlett világ többi országa számára.

Természetesen maga a modell elmúlt néhány évtizedes története is sok kérdést vet fel. Ezek közül talán a legérdekesebb az, hogy az 1970-es-1980-as évek neoliberális váltása és az 1990-es évek elhúzó-

dó és mély gazdasági recessziója után a svéd jóléti állam visszatér-e a korábbi nyomvonalhoz. Az időközben végbement világtörténelmi léptékű változások (a Szovjetunió és a szocialista rendszer összeomlása, az Európai Unió többszöri kibővítése, a rohamos globalizálódás stb.) természetesen nem hagyták érintetlenül a svéd jóléti rendszert. A kezdetektől mély társadalmi beágyazottságú, egyúttal etikus jóléti intézményrendszer fokozatosan decentralizálódott és nemrég egyes területeken megjelent a máshonnan korábbról ismert szabad szolgáltatásválasztás, a kiszereződés és a privatizáció is. Mindezek ellenére a svéd modell ez idáig őrzi alapvető jellemzőit, a jóléti rendszer alapszerkezetében és működési elveiben nem történtek modellszerű változások.

1. Történelmi fejlődés

Svédországban a jóléti állam viszonylag későn alakult ki, de a 2. világháború után gyorsan fejlődött. A leggyorsabb expanzió az 1960-1980 közötti két évtizedre esett, mikor dinamikusan gazdasági fejlődés mellett a jóléti redistribúció GDP-hányada a háromszorosára nőtt és a világon a legmagasabb lett.

A kezdetet a sokáig fennálló, egyházi kezelésű szegénységélyező rendszer és a félperiférikus nemzetállam jelentette. A 19. század végén az ország még viszonylag szegény, de kulturális szempontból fejlett és egalitáriánus ország. A svéd gazdaság a 19. század utolsó harmadától bő fél évszázad alatt gyorsan fejlődött és felzárkózott a gazdasági centrum országaihoz. E folyamatot számos tényező segítette, például a rendelkezésre álló nyersanyagok iránti fokozódó nemzetközi kereslet, az iparági vertikumok (pl. vasérc – acélgyártás – gépgyártás) kialakítására törekvő befektetési politika, az egész iparágakat megalapozó jelentős svéd találmányok, és nem utolsósorban a gazdasági felzárkózást segítő tudatos állami politika.

A fejlett állami jóléti rendszer kialakulását a svéd történelem többsajátos jellemzője segítette (Korpi 1990). Ezek közül többnek sok évszázados előtörténete van. E történelmi sajátosságok közé tartozik például, hogy Európa többi részével ellentétben Svédországban soha nem volt kötött jobbágyság és a szabad parasztságnak a középkorban is volt politikai képviselője. A 20. századi jóléti fejlődés értékbázisának is megvan az előképe a mikroközösségek fontos szervezőelvéként érvényesülő szolidaritás és egalitáriánus gondolkodás formájában. A talán legismertebb svéd történelmi örökség, az 1809 óta tudatosan vállalt semlegesség hozzájárult a jóléti állam későbbi gyors fejlődéséhez. Ugyanilyen hatása volt annak, hogy a 16. századi reformáció következményeként az állam maga alá rendelte az egyházat és a papság a kialakuló polgári hivatalnoktestület részeként betagozódott az állami bürokráciába. Az egyház szociális gondoskodásban játszott szerepe még évszázadokig megmaradt az oktatásban, egészségügyi ellátásban és a szegénygondozásban, de a kontinentális országokkal szemben nem engedték meg, hogy önálló karitatív szervezetrendszer építsen ki.

Az állami szociálpolitika jellegét befolyásoló újabb történelmi sajátosság a lakosság etnikai, nyelvi, vallási és kulturális homogenitása és az erre épülő, az európai mintától elütő „tisztá” konfliktusszerkezet. A homogenitásból következően például az etnikai, vagy vallási ellentétek nem játszottak szerepet és ismeretlen volt a közép-európai típusú nacionalizmus. Mint a svédek – köztük történészek és szociológusok – előszeretettel hangsúlyozzák, a 19. század végétől a „nemzeti nagyság” szolgálatának egyedüli lehetősége a belülré koncentráció és a békés, kompromisszumokon keresztüli belső építkezés volt. E téren fontos megemlíteni, hogy Svédországban nem alakult ki államellenes hagyomány: a központi hatalom, különösen a polgárosodás utáni időszakban, nem valami elnyomó ellenséges szervezetként, hanem a felmerülő társadalmi problémák természetes kezelőjeként és megoldójaként jelent meg a közvéleményben és az elitek szintjén is.

A 20. századi társadalomfejlődésben kiemelkedő szerepet játszottak az államon kívüli jól szervezett és tömegeket mozgósító ún. népi mozgalmak (folkrörelser). Közülük a legjelentősebbek az olcsó alkohol ellen szerveződő antialkoholista mozgalom, az olcsó „szabad” munkaerő ellen fellépő szakszervezeti mozgalom és a mezőgazdasági termékek szabad kereskedelme ellen szervezkedő szövetkezeti és parasztmozgalom voltak. A népi mozgalmak elhódították az államot a régi erőktől (király, nemesség, papság, állami hivatalnokok) és tevékenyen részt vettek a demokratizálódási folyamat részeként értelmezett modern jóléti rendszer kialakításában és formálásában.

A politikai színtéren a „tisza” osztályszerkezet és a gyors szerveződés eredményeként egyszerű konfliktusmetszet alakult ki. Mind a nagyipari munkásság, mind a parasztság az adott népesség túlnyomó többségét mobilizáló tömegpártokba szerveződött. A szociáldemokrata párt maga mögött tudhatta a nagyipari munkásság egészét és a parasztpártban sem alakult ki reakciós tradíció, ami megteremtette az esping-anderseni sémában (Esping-Andersen 1990) fontos szerepet játszó, jóléti állam-támogató osztálykoalíció létrejöttét. A politikai baloldal egyetlen pártban jelent meg, míg a jobboldal három pártra töredezett. Egyes elemzők (Castles 1978) szerint ez a pártszerkezet, illetve az ebből kinövő, nyolc évtizede érvényesülő szociáldemokrata politikai hegemonia teremtette meg a svéd modell politikai bázisát. A Szociáldemokrata Munkáspárt (SAP) 1932 és 1976 között egyedül, vagy a kormánykoalíció meghatározó tagjaként egyfolytában hatalmi pozícióban volt, ami egyedülállóan kedvező lehetőségeket teremtett a szociáldemokrata politikai stratégia – a jóléti állam felépítése – megvalósításához.¹ Mindehhez megfelelő háttérrel biztosított a szociálde-

1 A politikai demokrácia intézményesítése, az általános választójog bevezetése (1921) utáni közel kilencven évből 69 évig a szociáldemokraták kormányoztak (1921-1923, 1924-1926, 1932-1976, 1982-1991, 1994-2006). Svédországot ez alapján is joggal nevezik szociáldemokrata jóléti állammak. Mint a fenti adatsorból kitűnik, a szociáldemokrata politikai hegemonia a jóléti fejlődés „aranykorának” elmúlásával sem szűnt meg.

mokrata értékek alapján kialakuló, pártokon átívelő, tömegtámogatást élvező jóléti konszenzus.

Svéd felfogás szerint a jóléti intézményrendszer a felmerülő problémák pragmatikus megoldásaként és sorozatos kompromisszumok eredményeként, nem pedig ideológiai célok követése nyomán alakult ki. Ennek ellenére a 20. században több olyan vezérlőelv alakult ki, amelyek rányomták bélyegüket a jóléti állam működési logikájára és intézményes szerkezetére. A sorban elsőként az 1910-es évben a stockholmi közgazdasági iskola képviselői által kidolgozott „funkcionális szocializmus” elmélet említendő, mely központi gondolata szerint a többfunkciósként értelmezett tulajdonnak csak a formális tulajdonjogon kívüli funkcióit kell szocializálni, azaz fokozatosan a közérdek szolgálata felé kell terelni a változatlanul magántulajdonra épülő gazdaságot. Az elmélet megnyitotta azt a lehetőséget, hogy a szocializmus és a szocializálás problematikáját az elosztás szférájába helyezték át. A két világháború között, a szociáldemokrata program átátamasztására született a „folkhem” (nép otthona) koncepció, amely a mikro szinten régóta létező egyenlőséget, igazságosságot, szolidaritást és kölcsönös felelősséget terjesztette ki a társadalom egészére. Az elméleti alapozások közül a legközvetlenebb szociálpolitikai hatása a Myrdal házaspár könyvének (Myrdal 1934) volt. Alva és Gunnar Myrdal a népesedési problémák megoldására általános teoretikus koncepciót dolgoztak ki, amely középpontjában a javak és szolgáltatások széles körű közületi biztosítása, a piaci szabályok helyett a szükséglet szerinti elosztás, illetve az ezekre alapozott társadalomátalakítás volt. Produktív szociálpolitikai javaslatuk lényege szerint ingyenes vagy erősen szubvenzionált ellátásokat kell kiépíteni az aktív és passzív lakosságnak is. A későbbi fejlődés szempontjából különösen érdekes, hogy a jóléti ellátásokon belül főleg a természetbeni ellátások („szociális fogyasztás”) szerepét hangsúlyozták.

A 19. század végén induló állami szociálpolitikai építkezés kezdeti ösztönzői a megszerveződött nagyipari munkások követelései, a középosztály liberális humanizmusa és a német példa voltak. A társadalombiztosítás a népbiztosítás elvére alapozva, (William Beveridge 1942-es Jelentése előtt évtizedekkel) beveridge-i elvek alapján jött létre, ilyen volt például a minden 65 éven felüli állampolgárnak – kezdetben szerény – összegű öregségi nyugdíjat adó nyugdíjbiztosítás. A társadalombiztosítás fejlődésében az 1950-es évek hoztak jelentős változást, mikor az egyes alrendszerekben, a beveridge-i elemet meghagyva, létrehozta egy jövedelemarányos ellátást nyújtó bismarcki típusú ellátórendszert, amely eredményeként az abszolút és relatív biztonságot is garantáló kétszintű rendszerek jöttek létre.

A két világháború között a szociálpolitikai viták két kérdés köré koncentrálódtak. Az egyik az 1763-as szegénnytörvény alapján alkalmazott, stigmatizáló means-test volt. A viták nyomán kialakuló politikai cél a rászorultsági alapú ellátások háttérbe szorítása és az ellátások univerzalizálása lett. A másik vitakérdés a munkanélküliség kezelése volt. E téren a munkanélkülieknek szervezett, a piacnál jóval alacsonyabb fizetésű, kötelezően vállalandó közmunkák helyett az alternatíva győzedelmeskedett, amely a rendes piaci bérekkel és feltételekkel nyújtott állások létesítését hangsúlyozta. E választás megalapozta a minden munkaképesnek munkát ajánló teljes foglalkoztatási politikát. Már itt jelentkezett a svéd modell egyik fontos jellemzője: a gazdasági és szociális problémák együttes és egyenrangú kezelésére való törekvés. A teljes foglalkoztatás egyrészt úgy jelent meg, mint a szegénység kezelésének és a nagyobb egyenlőség elérésének legjobb eszköze, másrészt viszont mint alapvető gazdasági hatékonyságnövelő megoldás.

A 2. világháborút követő években a svéd kormány egyik alapproblémája a nagy munkaerő-kereslet nyomán kialakuló inflációs nyomás

kezelése volt. E konkrét probléma megoldását keresve dolgozta ki két szakszervezeti közgazdász, Gösta Rehn és Rudolf Meidner a svéd jóléti állam későbbi gyors fejlődését megalapozó átfogó társadalompolitikai programot (Erixon 1994). Az először a Szakszervezeti Szövetség (LO) 1951-es kongresszusán bemutatott, később Rehn-Meidner modellként elhíresült program abból indult ki, hogy az inflációgerjesztő hatása miatt a teljes foglalkoztatás biztosítására nem használható a hagyományos keynesi recept, az általános összkereslet állami ösztönzése. Mivel a kereslet szintje különbözik az egyes gazdasági szektorok között, a kormánynak mérsékelt összkereslet-szintre kell törekednie, elsősorban a külföldi piacokra termelő, hatékonyabb vállalatok támogatásával. A program másik meghatározó eleme a szakszervezetek által kivitelezett szolidáris bérpolitika, az „egyenlő munkáért egyenlő bért” elv érvényesítése, ami egyszerre szolgált egalitáriánus és gazdasági hatékonyságnövelő célt. A bérpolitikai szolidaritás jegyében a bérolló összenyomásával közelíteni kívánták az egyes munkavállalói csoportok béreit egymáshoz. A szolidáris bérpolitika előre látott következménye az lett, hogy a viszonylag alacsony hatékonyságú vállalatok kellő bérfizető kapacitás híján kiszorultak a piacról. E ponton jelenik meg a program harmadik alapeleme, a kormány által végrehajtandó aktív munkaerő-piaci politika, a szükségszerűen kialakuló munkanélküliség kezelésére. Az aktív munkaerő-piaci politika funkciója is kettős: egyrészt a teljes foglalkoztatás fenntartása, másrészt pedig a szakmai és földrajzi mobilitást támogató kiterjedt foglalkoztatáspolitikai intézményhálózat segítségével az expanzív vállalatok számára állandó munkaerő-utánpótlás biztosítása.² A program végrehajtásának a fő partnerek (kormány, munkáltatók, szakszervezetek) beleegyezésén kívül természetesen olyan intézményi feltételei is voltak, mint a magas szakszervezeti szervezettség és a centralizált béralku-mechanizmus. Az 1950-es évek közepétől alkalmazott és az 1980-as évekig változat-

---

2 Ily módon az aktív munkaerő-piaci politika évtizedekkel megelőzte korát és mintát adott a későbbi „aktivizáló” foglalkoztatáspolitikai törekvéseknek.

lan szerkezetben alkalmazott Rehn-Meidner modell nagy sikereket ért el a jóléti és gazdasági célok együttes szolgálatában

Az 1950-es évekre készen állt a svéd jóléti modell alapszerkezete, bár a nagy pénzügyi és intézményi fejlődés javarészt az 1960 és 1980 közötti két évtizedben zajlott (Olsson 1993). A komparatív jóléti állam irodalomban az intézményes-redisztributív (Titmuss 1974), illetve a szociáldemokrata (Esping-Andersen 1990) modell tipikus megjelenéseként leírt svéd jóléti rendszer legfontosabb jellemzői a következők: 1) széles körű, lényegében univerzális transzferrendszerek, amelyek nagysága garantálja az abszolút biztonságot mindenkinek; 2) a nagy közszektor által nyújtott ingyenes vagy csekély térítés fejében nyújtott szolgáltatások a népesség egészének; 3) az aktív eszközöket hangsúlyozó foglalkoztatáspolitikai és a magas munkaerő-piaci részvétel mellett megvalósuló teljes foglalkoztatás (Esping-Andersen-Korpi 1987).

2. Makroadatok: az állami és jóléti kiadások nagysága és szerkezete

Svédország még a 2. világháború utáni egy-két évtizedben sem tartozott a legtöbbet költő jóléti államok közé. A gazdasági fejlődés és a jóléti redisztribúció is a korábban már említett, 1960 és 1980 közötti két évtizedben gyorsult fel. Az ország GDP-je 1960-ban 72 milliárd korona (SEK), 1980-ban pedig már 520 milliárd SEK, ami az inflációt beszámítva is nagyon dinamikus fejlődést jelez. Két évtized alatt a GDP reálértéken a duplájára, a még gyorsabban bővülő jóléti kiadások pedig a négyszeresükre nőttek. Mindennek eredményeként az állami újraelosztás mértéke a periódus végére meghaladta a GDP 60 százalékát, a jóléti redisztribúció pedig stabilan a GDP 30 százaléka fölé emelkedett. A kiadások szerkezetének alakulását tekintve végig a jövedelemhelyettesítő programok állnak az első helyen, a jóléti összkiadásokon belüli stabilan 36-37 százalékos aránnyal. A periódus közepén helyett cserélt egymással az oktatás és az egészségügy, mely utóbbi azóta is tartja a második helyet. 1980-ban a három „nagy” tétel a jóléti kiadások 73-74

százalékát adta. A kisebb tételek közül körülbelül a duplájára nőtt a személyes szociális szolgáltatásokra és a foglalkoztatáspolitikára költött kiadások relatív nagysága, míg a lakáspolitikai kiadása arányukat tekintve változatlanok voltak.

A hozzánk közeli évek vizsgálata azt mutatja, hogy a kiadások nagysága és szerkezete terén a svéd jóléti állam meglehetősen stabil maradt. A 2000 utáni években a vásárlóerő-paritáson mért egy főre eső GDP 20-22 százalékkal haladja meg az uniós átlagot. Az állami kiadások GDP-aránya némileg mérséklődött az „aranykorszak” óta, de a legutóbbi évekig változatlanul 8-10 százalékkal az uniós átlag fölött maradt (1. táblázat). Semmi jel nem mutat tehát az állami szerepvállalás jelentősebb leépítésére.

1. táblázat: Egy főre eső GDP és az állami kiadások nagysága

	GDP/fő (PPP, EU=100) Svédország	Állami kiadások a GDP százalékában	
		Svédország	EU27
2001	121	55.5	46.2
2002	121	56.7	46.7
2003	123	57.0	47.3
2004	125	55.6	46.9
2005	120	55.2	46.9
2006	121	54.1	46.3
2007	122	52.5	45.7

Forrás: European Economic Statistics, Eurostat Statistical Books, Eurostat, European Commission, 2009, 4.2 and 4.10b table

A jóléti kiadások nagysága hasonló állandóságot mutat. Az állami szociális kiadások 1996 és 2007 között mind abszolút értékben, mind egy főre számítva jelentősen emelkedtek, mely eredőjeként a jóléti kiadások GDP-aránya a gazdasági ciklus változásait követő kisebb fluktu-

ációkkal lényegében szinten maradt. Az utolsó két vizsgált év csökkenését jelentős mértékben a GDP növekedése magyarázza. Svédország és az uniós átlag közötti különbség változatlanul fennmaradt, az egy főre számított jóléti kiadások végig több mint egyharmaddal múlják felül az EU 25 átlagát (2. táblázat).

2. táblázat: Szociális védelmi kiadások

	Svédország		EU25		EU15	
	1 főre (€)	GDP %	1 főre (€)	GDP %	1 főre (€)	GDP %
1996	8191.4	33.1	-	-	5848.1	27.8
1997	8345.9	32.2	-	-	5854.9	27.4
1998	8186.4	31.4	-	-	5934.9	27.0
1999	8532.3	31.0	-	-	6083.3	26.9
2000	9052.8	30.1	5360.2	26.5	6221.9	26.8
2001	8506.0	30.8	5488.4	26.7	6365.7	27.0
2002	8994.6	31.6	5638.4	27.0	6525.3	27.3
2003	9488.8	32.6	5795.7	27.4	6691.2	27.7
2004	9603.6	32.0	5877.1	27.2	6777.3	27.6
2005	9537.3	31.5	5962.6	27.3	6871.7	27.7
2006	9731.7	30.7	6033.7	26.9	6940.5	27.3
2007	9744.2	29.7	6061.7	26.4	6966.2	26.9

Forrás: Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat> letöltés 2010-03-20.

A jóléti kiadások szerkezete 2007-ben azt mutatja, hogy Svédország az Európai Unió egészével összevetve előrébb tart a posztindusztriális gazdasági és társadalmi változások nyomán kialakuló „új szociális kockázatok” (Esping-Andersen 2002) kezelésében: a kiadásokat életciklus-megközelítésben elemezve azt láthatjuk, hogy relatíve többet fordít a családoknak és gyerekeknek nyújtott ellátások finanszírozására, a fogyatékosággal

élők ellátására, és arányaiban kevesebbet az idősek ellátására. A családi ellátásokon belül említésre méltó az iskoláskor alatti időszakra fordított kiemelt figyelem. A munkanélküliségre fordított kiadások azonos aránya is lényeges különbséget rejt: a passzív jövedelemhelyettesítés szerepének az elmúlt két évtizedben történt erősödése ellenére a munkanélküliség kezelésében továbbra is meghatározó jelentőségűek az aktív eszközök. A lakáspolitikai relatív súlya csökkent és az uniós átlag alá került. Ezzel ellentétes folyamatok játszódtak le a fogyatékos-ügyre és a társadalmi integrációs programokra fordított kiadások terén: jelentőségük növekedését jelzik az összkiadáson belüli viszonylag magas részesedésük (3. táblázat).

3. táblázat: A szociális védelmi kiadások százalékos megoszlása* (2007)

	Svédország	EU27	EU15
Összes kiadás	100.0	100.0	100.0
Szociális védelmi juttatások	96.4	96.2	96.2
Család/gyermek	10.2	8.0	7.9
Munkanélküliség	3.8	5.1	5.2
Lakásügy	1.7	2.3	2.3
Társadalmi kirekesztés	2.1	1.3	1.3
Betegség	26.1	29.1	29.3
Fogyatékoság	15.3	8.1	8.0
Idősek és túlélők	41.0	46.2	46.0

Forrás: Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat> letöltés 2010-03-20.

• az összes szociális védelmi kiadás százalékában

A közkiadások korábban lezajlott gyors növekedése leképeződött a foglalkoztatás-szerkezet változásában. Főleg az oktatás, egészségügyi ellátás és a személyes szociális szolgáltatások expanziójával párhuzamosan gyorsan bővült a közfoglalkoztatás. Elsősorban a nők munkaerőpiacra történő erőteljes beáramlása nyomán 1980-ban már az összes foglalkoztatott több mint egyharmadát a közszféra dolgozói tették ki, és ebben azóta sincs jelentősebb változás.

A jóléti állam fejlődése eredményeként tehát kialakult egy nagy és befolyásos jóléti bürokrácia és szakapparátus. Az elmúlt egy-két évtizedben kísérletek történtek a „puha” és „kemény” minisztériumok munkájának integrálására a gazdasági versenyképesség fokozása és egy növekedésorientáltabb jóléti politika kialakítására. A szociáldemokrata kormányok alatt kezdődő törekvések újult erővel jelentkeztek a 2006-ban kormányra került polgári pártkoalíció gyakorlatában.

3. A jóléti intézményrendszer³

Svédországban a társadalombiztosítás irányítása és működtetése a foglalkoztatáspolitikai intézményrendszerével és a jóléti rendszer finanszírozását szolgáló adóbehajtással együtt központi állami hatáskör. A jóléti rendszer többi alapeleme viszont decentralizált és az azonos alkotmányos státust élvező, egymással nem hierarchizált viszonyban levő 290 helyi települési önkormányzat (svéd szóhasználat: kommun) és 20 megyei tanács hatáskörébe tartozik. Ezt azt jelenti, hogy a szolgáltatások túlnyomórészt alsóbb közigazgatási szinten szerveződnek. Az egészségügyi ellátás néhány központi kórházon kívül a megyei tanács feladata, a személyes szociális szolgáltatásokat és az oktatás nagy részét – a felsőoktatás kivételével – a kommunök szervezik. Ugyanezekben a szinteken történik az adott rendszerek finanszírozása is, alapvetően az ide befolyó jövedelemadókból, amit esetenként több-kevesebb központi szubvenció egészít ki. Az adott jóléti szerkezet egyik következményeként a jóléti szektorban dolgozók túlnyomó részének a helyi vagy a megyei önkormányzat a munkáltatója.

a) A jövedelemhelyettesítő rendszer

Finanszírozását tekintve a társadalombiztosítás a jóléti rendszer legnagyobb tétele. A szervezetet a 2005 óta újjászervezett, körülbelül

³ A jóléti rendszerek bemutatása főleg a következő források alapján történik: Olsson (1993), Hort (2009) és a stockholmi Svéd Intézet (Svenska Institutet) Fact Sheets sorozata (<http://www.sweden.se/eng/Home/Quick-facts/Fact-sheets-about-Sweden/>)

400 helyi kirendeltséggel rendelkező Társadalombiztosítási Hivatal irányítja. A társadalombiztosítás kiadásainak 2008-ban körülbelül a fele nyugdíjkiadás volt, 32 százalék jutott betegséggel és rokkantsággal kapcsolatos ellátásokra, 14 százalék a kisgyerekes családok juttatásaira. Ugyanebben az évben a társadalombiztosítás összes kifizetése 449 milliárd SEK, a GDP 15 százaléka volt.

A juttatás típusa szerint a jövedelemhelyettesítő rendszer nyújt egyösszegű univerzális ellátást (pl. családi pótlék), jövedelemtesztelt segélyeket (pl. lakásfenntartási támogatás) és természetesen elsősorban munkaviszonyhoz kötött, jövedelemarányos jutatást (a három közül ez utóbbi adóköteles). Az 1960-as évek közepéig az összes kifizetés kétharmadát kitevő univerzális juttatások domináltak (köztük legfőbb tételként az öregségi alapnyugdíjjal). Utána, a bismarcki elven működő rendszerek bevezetésével fokozatosan nőtt a jövedelemarányos juttatások szerepe, az 1970-es évek második fele óta, az újonnan indított programok (főleg az 1960-ban induló Általános Kiegészítő Nyugdíjrendszer – ATP) „megérésével” e típus vált meghatározóvá. A rászorultsági elven nyújtott ellátások szerepe a lakástámogatás kivételével sokáig elenyésző volt és a segélyekre fordított kiadások 1980-as évek utáni növekedése ellenére nemzetközi összehasonlításban mindmáig viszonylag csekély e juttatási típus szerepe a rendszer egészén belül.

A társadalombiztosítás működésének fontos eleme egy technikai mérőszám, az ún. alapösszeg. A fogyasztói ár változásához indexált alapösszeg szerepet kap a juttatások megállapításában (pl. alapnyugdíj), az ellátási plafonok meghatározásában (pl. a táppénz esetében az alapösszeg 7.5-szereséig számít a fizetés), de legfontosabb szerepe a juttatások értékállóságának biztosítása. 2010-ben az alapösszeg 42.400 SEK.

A juttatási típusokon kívül a rendszer osztályozható intézményi alapon is. E szerint a társadalombiztosítás nagy részrendszerei a nyug-

díjbiztosítás, a betegbiztosítás, a családi biztosítás és a munkanélküli biztosítás.

– *Nyugdíjbiztosítás*

Az 1960 óta két pilléres – állampolgári, illetve rezidensi jogon nyújtott alapnyugdíjat és jövedelemarányos munkanyugdíjat adó - köznyugdíjrendszer a jövedelemhelyettesítő rendszer legfontosabb eleme.

A nyugdíjrendszert hosszas előkészítés után tíz évvel ezelőtt lényegében politikai konszenzussal megreformálták (Settergren 2001). A változtatás fő célja a rendszer hosszú távú fenntarthatóságának biztosítása, a munkaösztönzés és az ekvivalencia-elv erősítése, és a redistribúció gyengítése volt. A reform meghagyta az univerzális, költségvetési finanszírozású alapnyugdíjat (de a jogszerző időt 5-ről 40 év Svédországba lakásra növelte). Az új rendszerben a munkáltatók és munkavállalók által fizetett 18.5 százalékos járulék nagy része (16%) egyetlen, felosztó-kirovó elven működő nyugdíjalapba kerül. A járulék alapja a teljes kereset, de a nyugdíjjogosultság csak bizonyos jövedelemplafonig érvényes. A jogszerző időbe beszámít a gyerekgondozással, felsőoktatásban való tanulással és a katonáskodással töltött idő, a nyugdíjkiszámítás alapja az ezekkel együtt kalkulált, összes munkában töltött év jövedelme. A jövőbeli nyugdíjak nagysága három tényezőtől függ: a befizetések nagyságától, a bérindex (átlagkereset) alakulásától és egy demográfiai súlyozástól. Ez utóbbi alapján a várható életkor növekedése csökkenti a nyugdíjat. A rendszer lényege tehát, hogy a nyugdíjakat a bérindexen keresztül a gazdasági fejlődéshez, másrészt a demográfiai helyzet alakulásához köti. Az új rendszer a várakozások szerint a beépített automatizmusok folytán hosszú távon működőképes lesz.

Az egyéni nyugdíjjárulékból 2,5 százalék egy külön alapba kerül, ahol egyéni nyugdíjszámlákat vezetnek. A járulékfizetők az itt hal-

mozódó befizetéseiket magánbefektetők (kereskedelmi bankok, piaci biztosító társaságok stb.) által működtetett, szabadon megválasztott pénzalapokba ruházhatják be. Az innen származó jövedelem a felosztó-kirovó rendszerből kapott ellátással együtt a munkanyugdíj részévé válik.

A nyugdíjreform nem szüntette meg, de szigorította a korábbi korai nyugdíjazási lehetőségeket. A rokkantnyugdíj-rendszert átalakították és áthelyezték az egészségügyi biztosításba.

Az elkövetkező években Svédországnak három, párhuzamosan működő nyugdíjszisztémája lesz. Az 1937 előtt születettek a régi rendszer szabályai szerint kapják a nyugdíjukat. Az alapösszeg közvetítésével értékálló alapnyugdíj célja a lakásfenntartáson kívüli létminimum garantálása (ha valaki csak alapnyugdíjat kap, vagy alacsony a kiegészítő nyugdíja, jogosult lakásfenntartási támogatásra is). A kiegészítő nyugdíjhoz legalább 3 éves munkaviszony kell és maximálisan 30 ledolgozott évet vesznek figyelembe. Az ellátást a legjobb 15 év keresete alapján számítják, de a keresetek csak az alapösszeg 7.5-szereséig számítanak. A két nyugdíj átlagos helyettesítési rátája 65 százalék. Mivel létezik egy kvázi-univerzális, a kollektív alkumechanizmus megosztottságát leképező munkaerő-piaci (vállalati) nyugdíjrendszer is, az innen kapott juttatással együtt az átlagos helyettesítési arány ennél kb. tíz százalékkal magasabb.

A régi rendszert 2000 után fokozatosan felszámolják. 2001-től az újonnan nyugdíjazottak a régi és új rendszert kombináló vegyes rendszerből kapják az ellátásukat. Az első, teljesen az új rendszer szerint kalkulált kifizetés 2020-ban lesz. A nyugdíjreform életszínvonalra gyakorolt hatása természetesen csak hosszabb idő után ítélni lehet meg, eddig – a régi rendszerrel összevetve – e téren nincs nagyobb változás.

– *Betegbiztosítás*

A társadalombiztosítás kiadásainak második legnagyobb tétele a betegbiztosítás. A rendszer több ellátást nyújt, a táppénzen kívül rehabilitációs támogatást, a csökkent munkavégzési képesség miatti kompenzációt és rokkantjáraadékokat is.

A 80 százalékos (az 1990-es évek elejéig 90 százalékos) helyettesítési rátával nyújtott táppénzt az első két hétben – egy várakozási nap után – a munkáltató fizeti. Utána maximum egy évig a társadalombiztosítás fedezi a hasonló arányú juttatást, de a munkáltatónak hozzá kell járulnia a dolgozója rehabilitációjához. Egy éven túl, maximum a betegség kezdete utáni 550. napig, 75 százalékos meghosszabbított táppénz jár. Itt is meg kell jegyezni, hogy a vállalati biztosítási rendszerekből kapott ellátásokkal együtt a legtöbb dolgozó a fizetése körüli táppénzt kap. A társadalombiztosítás és a vállalati biztosítás működését nemrég koordinálták annak érdekében, hogy elkerüljék a keresetknél magasabb táppénzek folyósítását.

A rendszer részeként foglalkoztatási rehabilitációs programokat működtetnek. A rehabilitáció célja a betegség idejének csökkentése, illetve a betegek munkavégzési képességének teljes vagy részleges helyreállítása. A rehabilitációs juttatás összege egy évig megegyezik a táppénzzel, utána 75 százalékos rátán jár.

A nyugdíjreform következtében a betegbiztosítás részévé vált a korábbi rokkantnyugdíj helyébe lépő rokkantsági juttatás. Ez az ellátás a táppénznél és a korábbi rokkantnyugdíjnál is alacsonyabb, ami arra ösztönzi a rendszert, hogy a nem rehabilitálható klienseket a magasabb ellátást nyújtó alrendszerekből áthelyezzék ide.

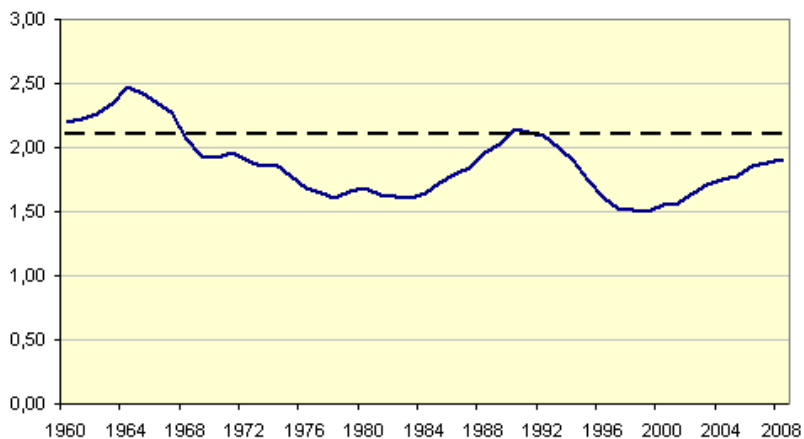
A betegbiztosítás ellátásainak szigorítása az 1990-es évek mély gazdasági recessziója nyomán kialakított megszorító csomag része-

ként kezdődött el. Előtte meglehetősen nagyvonalú szabályozással garantálták a 90 százalékos táppénzt, ami a vállalati juttatással együtt gyakran 100 százalék fölötti „dekommodifikációt” eredményezett. Ekkor csökkentették a helyettesítési rátát, várakozási napokat vezettek be és a költségek egy részét a munkáltatókra terhelték. Az 1990-es években nőtt az aggodalom az egyre több táppénzes és rokkantellátást kapó miatt. Ennek nyomán 2005-ben szigorították a rokkantsítás feltételeit, 2008-ban pedig a polgári kormány csökkentette az ellátások időtartamát. Svéd szociálpolitikusok szerint viszont ezek az intézkedések a segélyezettek számának gyarapodása miatt nem járnak érdemleges megtakarításokkal.

– *Családi juttatások*

A családpolitikának, a kisgyerekes családok támogatásának sok évtizedes hagyománya van Svédországban. A kisgyerekes családoknak nyújtott, nemzetközi mércével mérve magas színvonalú ellátások egyszerre szolgálnak ideológiai (nők egyenjogúsága, a női munkavállalásnak az önálló életvitelben és sorsformálásban játszott szerepe), gazdasági (a munkaerő-kínálat fokozása), a jóléti ellátórendszer fenntarthatóságával kapcsolatos (a több aktív dolgozó egyben több finanszírozót is jelent) és nem utolsósorban pronatalista célkitűzéseket. A transferek mellett legalább ilyen fontos a természetbeni ellátások szerepe. A rendszer eredményes működését jelzi a magas női munkaerő-piaci aktivitási rátával megvalósuló, az Európai Unión belül évtizedek óta élenjáró fertilitás (1. ábra). Ez egy posztindusztriális sajátosságra utal: az 1980-as évek óta egyre inkább úgy tűnik, hogy a kisgyerekes nők megfelelő szociálpolitikai intézkedésekkel támogatott aktív munkavállalása nem csökkenti, hanem növeli a gyermekvállalási hajlandóságot. Az 1. ábra egyúttal azt is jelzi, hogy a gazdaság helyzete továbbra is befolyásoló tényező: az 1990-es évek gazdasági recessziója egyértelmű nyomot hagyott a születésszám alakulásán.

1. ábra: Teljes termékenységi arányszám, 1960-2008

Forrás: Statistiska Centralbyrån, http://www.scb.se/Pages/TableAndChart_231102.aspx letöltés 2010-03-20.

Megjegyzés: a szaggatott vonal mutatja a 2,1-es reprodukciós arányszámot

A társadalombiztosítás által folyósított transzferek elmúlt két évtizedbeli reformjainak kiemelt célja volt a nemek között a gyereknevelésben vállalt szerepek közelítése, a gyermeknevelés és a munkavállalás kombinálására. Ennek jegyében a szülés után 480 napig járó gyermeknevelési szabadságból 60 napot kötelezően a másik szülőnek (értelemszerűen majdnem minden esetben az apáról van szó) kell igénybe venni, ellenkező esetben elvesz ez az időszak. 390 nap a táppénzzel azonos juttatást nyújt, utána alacsonyabb összegű ellátás folyósítható. Egyedül álló szülő végig 80 százalékos juttatást kap. A gyerekeiket egyedül nevelőkre fordított figyelmet mutatja az is, hogy a megítélt fenntartási támogatást (gyerektartást) a társadalombiztosítás megelégedezéssel (együttal ráterheli az apákra), így azt mindig megkapják az érintettek.

Ellátás jár a terhesség alatt, a szülés várható idejét megelőző 60. nappal kezdődően. Az apák tíz napos szabadságot kapnak szüléskor

és a gyereket otthon nevelők a lakás nagyságától, fenntartási költségeitől és a szülők jövedelmétől függő lakásfenntartási támogatást is kaphatnak. A 12 éven aluli gyerek betegsége, vagy a gondozója betegsége esetén évi maximum 60 nap táppénzes nap jár. A családi pótlék rendszer a gyerek számmal enyhén növekvő univerzális támogatást nyújt a tankötelezettség végéig (a gyerek 16 éves koráig), továbbtanulás esetén 20 éves korig.

Az utóbbi években viták folynak - az apák gyermekgondozásban vállalt szerepének növelésére - a szülői szabadság felosztásának megváltoztatásáról, a periódus két egyenlő részre osztásáról. A javaslat értelmében az anyák és apák azonos ideig maradnának otthon a gyerekekkel.

b) Foglalkoztatáspolitikai és munkanélküli biztosítás

Az állam körülbelül egy évszázada aktív szerepet vállal a munkaerő-piaci viszonyok alakításában. A szociális állampolgáriságból levezetett munkához való jog deklarált céllá vált, amire ugyan nem lehet konkrét igényeket és ellátási garanciákat építeni, de így is jelentősen meghatározta a 2. világháború utáni munkaerő-piaci politikát. A teljes foglalkoztatás állami eszközökkel történő segítése egészen az 1990-es évekig fontos politikai prioritás volt. Az állami foglalkoztatáspolitikai végrehajtója az 1930-as évek végén létrehozott Országos Munkaerő-piaci Hivatal (AMS) és az egész országot behálózó helyi kirendeltségei. A közhivatalként működő AMS a kezdetektől tripartit szerveződéssel működött, az állami vezetés mellett a Hivatal munkájában aktív szerepet vállaltak a szakszervezetek és munkáltatói szervezetek is.

A foglalkoztatáspolitikai vezérmotívumát az 1950-es évektől a korábban említett Rehn-Meidner modell adta. A foglalkoztatáspolitikai nemcsak tolerálta, de ösztönözte az alacsony hatékonyságú vállalatok bezárását és a nem hatékonyan termelő ágazatok leépítését. Az aktív

munkaerő-piaci politika a nemzetközi téren is versenyképes, modern és profitábilis ágazatok támogatására koncentrált. E politika jelentősen hozzájárult ahhoz az első pillanatra paradoxnak tűnő jellegzetességhez, hogy a lakosságszám arányában a svéd modellben alakult ki a világon a legtöbb sikeres multinacionális vállalat. Az állami foglalkoztatáspolitikai három évtizeden keresztül, az 1980-as évekig nagy sikereket ért el a gazdasági hatékonyság segítségével, az életszínvonal javításában és nem utolsósorban a teljes foglalkoztatás biztosításában. Az 1980-as évek második felétől gyengült a munkáltatók támogatása, a Hivatal és kirendeltségei viszont ez után is a korábbi intenzitással dolgoztak.

A Munkaerő-piaci Hivatal az elmúlt 2-3 évtizedben is kiterjedt intézményhálózatot és sok, a munkaerő keresletét és kínálatát egyaránt fokozó aktív programot működtet. A gazdasági ciklustól függően átlagosan a munkaerő 2-4 százaléka vesz részt valamilyen aktív munkaerő-piaci programban. Az 1990-es évek súlyos gazdasági recessziója óta a helyi önkormányzatok is részt vállalnak a képzési programokban, főleg az állami hivatal által foglalkoztathatatlanak ítéltéknek szervezett képzésekkel és rehabilitációs programokkal. E programokban erősen felülreprezentáltak a letelepedési engedéllyel rendelkező, újonnan érkezett bevándorlók. E lakosságcsoporthoz köthető a foglalkoztatáspolitikán túlmutató, a pártpolitikában évtizedek óta állandó témát jelentő „permanens menekültlét” kialakulása, a nagyvárosi övezetekben a gettósodás veszélye, az informális gazdaság térnyerése és a Svédországban sokáig ismeretlen etnikai konfliktusok megjelenése.

Az elmúlt időszakban a szakszervezetek és a munkáltatók szervezetei is azzal kritizálták a Hivatalt, hogy alacsony hatékonyságú munkát végez. A foglalkoztatásban bekövetkezett változásoknak valószínűleg nem ez a legfontosabb oka, de tény, hogy az 1990-es évektől megszűnt a teljes foglalkoztatottság (4. táblázat). A svéd modell három alapeleme közül e téren

történtek a legnagyobb változások. A képet persze nem csekély mértékben árnyalja, hogy a svéd munkanélküliségi ráta végig alacsonyabb maradt az uniós átlagnál, a tartós munkanélküliség pedig uniós mértékkel elenyésző. Ugyancsak figyelembe kell venni azt is, hogy a foglalkoztatáspolitikai prioritásai nem változtak, mint ahogy a munkanélküliség kezelésének meghatározóan aktív eszközökkel történő kezelése sem.

4. táblázat: *Harmonizált munkanélküli arányok (éves átlag)*

	Összes munkanélküli (az aktív népesség %-ában)		15-24 évesek (a korcsoport aktív népességének %-ában)		Tartós munkanélküliek (az aktív népesség %-ában)	
	<i>Svédország</i>	<i>EU27</i>	<i>Svédország</i>	<i>EU27</i>	<i>Svédország</i>	<i>EU27</i>
1995	8.8	-	-	-	-	-
1996	9.6	-	-	-	-	-
1997	9.9	-	-	-	-	-
1998	8.2	-	-	-	-	-
1999	6.7	-	-	-	-	-
2000	5.6	8.7	-	-	-	-
2001	4.9	8.5	10.9	17.3	1.0	3.9
2002	4.9	8.9	11.9	17.9	1.0	4.0
2003	5.6	9.0	13.4	18.0	1.0	4.1
2004	6.3	9.0	16.3	18.4	1.2	4.2
2005	7.4	8.9	21.7	18.3	-	4.1
2006	7.0	8.2	21.5	17.1	1.1	3.7
2007	6.2	7.1	19.1	15.3	0.8	3.0
2008	6.2	7.0	20.0	15.4	0.8	2.6

Forrás: Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat> (letöltés 2010-03-20).és *European Economic Statistics, Eurostat Statistical Books, Eurostat, European Commission, 2009, 4.49, 4.61, 4.62 table*

A foglalkoztatási helyzetkép fontos eleme, hogy fennmaradt az évtizedek óta magas munkaerő-piaci aktivitási ráta is, ami jórészt a nők férfiakéhoz nagyon közeli aktivitásával magyarázható. Továbbra is ér-

vényes az a politikai cél, hogy minél magasabb szintű foglalkoztatással segítsék az adóbázis szélesítését. Ugyancsak változatlan törekvés, hogy a főleg a fiatalok és bevándorlók körében található munkanélkülieket „aktivizáló” programokkal integrálják. Az elmúlt évtizedekben folyamatosan teret hódított a túlnyomórészt a nőket érintő részmunkaidős foglalkoztatás. E folyamat az ezredforduló után is folytatódott (5. táblázat).

5. táblázat: *Foglalkoztatási arány és részmunkaidős foglalkoztatás*

	15-64 évesek		Részmunkaidős (az összes foglalkoztatott százalékában)	
	<i>Svédország</i>	<i>EU27</i>	<i>Svédország</i>	<i>EU27</i>
2001	74.0	62.6	20.1	16.2
2002	73.6	62.4	21.5	16.2
2003	72.9	62.6	22.9	16.5
2004	72.1	63.0	23.6	17.2
2005	72.5	63.6	24.7	17.8
2006	73.1	64.5	25.1	18.1
2007	74.2	65.4	25.0	18.2
2008	74.3	65.9	26.6	18.2

Forrás: European Economic Statistics, Eurostat Statistical Books, Eurostat, European Commission, 2009, 4.44 and 4.49 table

A svéd foglalkoztatási politika nem azzal tűnik ki a nemzetközi összehasonlításban, hogy arányaiban sokat költenek erre a területre, hanem azzal, hogy a kiadások nagyobb része régóta az aktív programok finanszírozására megy. Ennek ellenére természetesen léteznek a passzív támogatás is. A munkanélküli biztosítási rendszer formálisan nem része a társadalombiztosítási rendszernek, önálló – de a szakszervezetekkel szorosan együttműködő – önkéntes munkanélküli biztosító társaságok működtetik. A finanszírozáshoz a biztosítottak is hozzá-

járulnak, de a kifizetések forrását alapvetően a munkáltatók járulékai jelentik. Az igényjogosultsághoz legalább 12 havi előzetes munkaviszony szükséges, a várakozási idő beiktatásával folyósított juttatás helyettesítési rátája kicsivel a táppénzé alatt van, a figyelembe vett bérplafon viszont jóval alacsonyabb. A rendszer fő célja a rövid idejű munkanélküliség kompenzálása és a munkanélküli minél gyorsabb visszasegítése a szabályos munkaerőpiacra. A tartós munkanélkülieknek jogszerző időnek számító közmunkát kínálnak. Ugyanígy jogszerző az aktív programokban töltött idő is, a rendszer tehát az igényjogosultság folyamatos fenntartásával is támogatja a munkanélkülieket. Ez az értékelések szerint egy ideális alapjövedelem-szisztémát jelent a munkaerő tagjainak, mégpedig úgy, hogy a biztonság garantálása mellett a munkaösztönzést is fenntartja. Az igényjogosultság nélküliek a passzív támogatórendszerből egyösszegű munkanélküli támogatást, illetve jövedelemtesztelt önkormányzati segélyt kaphatnak.

A szigorítást jelző kisebb változás a rendszerben, hogy 2007-ben az új kormány megszüntette az egyéni tagsági befizetések adóból való levonhatóságát.

c) Szociális szolgáltatások

A jóléti ellátórendszeren belül finanszírozásuk mértékét tekintve is meghatározó a szolgáltatások szerepe. Már a Myrdal házaspárnak a „szükséglet-kielégítés szocializálását” javasló tervezete is inkább a szolgáltatások jelentőségét hangsúlyozta a transzferekkel szemben, és a 2. világháború után felépült a szociális szolgáltató állam intézményrendszere. A különböző területeken vannak közös jellemzők, melyek közül a változatlanul kiemelt prioritásként kezelt magas színvonalú ellátásra törekvés, az egyenlő hozzáférés biztosítása és az univerzalitás emelendő ki.

– *Egészségügyi ellátás*

Az elismerten magas általános színvonalú és a jövedelmi helyzettől nem függő ellátások hozzájárultak a várható életkor és a csecsemőhalandóság terén a világon az elsők közé tartozó mutatók kialakulásához (6. és 7. táblázat).

6. táblázat: Születéskor várható életkor

	Svédország		EU27	
	Férfiak	Nők	Férfiak	Nők
1997	76.76	81.99	-	-
2000	77.43	82.03	-	-
2005	78.49	82.9	75.4	81.52
2007	79.02	83.09	76.06	82.2
2008	79.19	83.25	-	-

Forrás: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu> letöltés 2010-03-20.

7. táblázat: Csecsemőhalandóság (ezer élve születésre)

	Svédország	EU27
1997	3.6	6.8
2000	3.4	5.9
2004	3.1	5.1
2005	2.4	4.9
2006	2.8	4.7
2007	2.5	-
2008	2.5	-

Forrás: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu> letöltés 2010-03-20.

A javuló mortalitási mutatók következtében magas a 80 éven felüliek aránya a lakosság egészén belül. Az 5.3 százalékos (2008) arányszám azt jelenti, hogy Európában Olaszország mellett Svédországban van a legnagyobb arányú idős népesség. Az 1990-es évek óta viszont

nő a születések száma, ami a jövőben várhatóan csökkenteni fogja az idős népesség arányát. Az elmúlt évtized adatai azt mutatják, hogy Svédországban a korfa az alján és a tetején is eltér az európai mintázattól: a fiatalok és idősek aránya is magasabb az uniós átlagnál (8. táblázat).

8. táblázat: A lakosság korösszetétele

	0-14 évesek a teljes népesség százalékában		65 éven felüliek a teljes népesség százalékában	
	Svédország	EU27	Svédország	EU27
1998	18.7	17.7	17.4	15.3
1999	18.6	17.5	17.4	15.4
2000	18.5	17.3	17.3	15.6
2001	18.4	17.0	17.2	15.8
2002	18.2	16.8	17.2	16.0
2003	18.0	16.6	17.2	16.2
2004	17.8	16.4	17.2	16.4
2005	17.6	16.2	17.2	16.6
2006	17.3	16.0	17.3	16.8
2007	17.0	15.8	17.4	16.9
2008	16.8	15.7	17.5	17.0
2009	16.7	-	-	-

Forrás: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu> letöltés 2010-03-20.

A decentralizált rendszerben az Egészségügyi Törvény szabályozza a helyi önkormányzatok (megyék és kommunök) feladatait. A rendszer működtetésének fő felelőse a 20 megyei tanács, melyek tevékenységének 90 százalékát az egészségügyi ellátások szervezése és finanszírozása teszi ki. A 290 települési önkormányzat szerepe e téren kiegészítő jellegű, ők felelnek az egészségügyi rendszer keretein belül megvalósuló idős gondozásért és fogyatékos-ellátásért.

Az egészségügyi kiadások az 1980-as évek óta a GDP 9 százaléka körül alakulnak. Mivel a kiadásokat túlnyomórészt helyi adókból finanszírozzák, erősen korlátozottak a gyors kiadásnövekedés lehetőségei. A szisztéma amellet, hogy hatékonyan kezeli az egészségügyi költségrobbanásból adódó problémákat, minél hatékonyabb működésre készíti a rendszert.

Kisebb finanszírozási tételt jelentenek a központi költségvetési szubvenciók és a páciensek befizetései. 20 éves korig ingyenes az egészségügyi és fogorvosi ellátás. E kor fölött a páciensek az alapellátásban megvétől függően 100-200 SEK, a szakellátásban ezen felül 300 SEK vizitdíjat fizetnek. A kórházi ellátásért napi 80 SEK hozzájárulást kell fizetni. Az egyenlő hozzáférés elvéből következően azonban a páciensi térítésekben létezik egy plafon: évi 900 SEK fölött ingyenes az ellátás. Ugyanez vonatkozik az évi 1.800 SEK-ben maximált receptfelírási díjra is. A vizitdíj-rendszer évtizedek óta elfogadott része az egészségügyi finanszírozásnak.

Az egészségügyi ellátás főleg az alap- és szakellátást integráló egészségügyi központokban folyik. Néhány központi klinika kivételével, egyedül vagy közösen, a megyék működtetik a kórházakat is.

Az elmúlt időszakban az alapelvek változatlansága mellett több reformot vezettek be az egészségügyben. Ezek egyike a felhasználók elégedettségének növelését célozta. 2005 óta törvényes garancia van a médiában évtizedekig kiemelt figyelemmel tárgyalt várakozási listák megrövidítésére. Ez alapján a fenntartónak a diagnózis után 90 napon belül biztosítani kell az ellátást (műtétet), ha nem teszi, akkor az összes felmerülő költséget vállalva az adott időn belül másik kórházban kell a páciense számára ellátást szerveznie.

A változtatások másik iránya az óvatos piacosítás. A cél elsősorban a hatékonyságnövelés, illetve a választási szabadság növelése. 2003-

tól szabad orvosválasztás van, ami a kvázi-piaci elvek jegyében a közellátás szereplőit igyekszik versenyre és hatékonyságnövelésre készíteni. Nőtt a magán ellátóktól történő szolgáltatásvásárlás is. A megyei tanács előírásainak megfelelő minden szolgáltató indíthat magánpraxist, ezek működését is a megyei tanács finanszírozza. A páciensek – számukra azonos feltételekkel – választhatnak a köz- és a magánellátás között. Ebbe a sorba illeszkedik a magánkórházak és piaci biztosítók megjelenése, illetve az állami Gyógyszerforgalmazó Rt. Szolgáltatási monopóliumának 2009-es megszüntetése is.

Az elmúlt évtizedben az egészségügyben erősödött a verseny és a piaci alternatíva. Ma a szolgáltatások kb. tíz százalékát nyújtják a piaci szereplők. A rendszer alapelvei azonban változatlanok: a közfinanszírozás dominanciáját, az egyenlő és univerzális hozzáférés elvét nem kezdték ki a változások.

– *Oktatás*

A gyermekgondozás és alapfokú oktatás szervezése, irányítása és jó részét a finanszírozása is a kommunök feladata. Az elmúlt évtizedben nagy viták zajlottak az iskolarendszer átalakításáról, az országos tantervek megváltoztatásától az iskolák szerveződésének megváltoztatásáig. Ezek mellett más kérdések is érintették az oktatási rendszert, mint például a bevándorlás és az iskola társadalmi integrációs szerepe. A viták szakmai és politikai jellegűek is voltak, de nem érintették a rendszer alapelvét, az egyenlő hozzáférést és a mindenkinek azonos minőségben járó szolgáltatást.

A helyi önkormányzatok működtetik egy éves kortól a középfokú oktatás befejezéséig a gyerekek gondozását és oktatását. A kötelező alapfokú oktatás hét éves korban kezdődik. Előtte a 6 éves korban előiskola van lényegében teljes körű részvétellel. Ha a szülők tanulnak vagy dolgoznak, a kommun köteles bölcsődét és óvodát, 6-12 év között pedig napközbeni ellátást biztosítani a gyerekeknek, az igénybevevők alacsony térítési díjat fizetnek. A három tagozatból álló alapfokú oktatás utáni, három éves közép-

iskola nem kötelező, de a korosztály részvétele közel száz százalékos. A lemorzsolódás alacsony, a rendszer teljesítménye a PISA felmérések tanúsága alapján is magas szintű. A felsőoktatás központi állami kompetencia. Az oktatás a felsőoktatást is beleértve ingyenes.

A közelmúlt változásainak két fő iránya az egyenlő bánásmód további erősítése, illetve a részleges magánosítás. A Riksdag 1999-ben az ENSZ Gyermekjogi Egyezményéhez igazította a nemzeti oktatási stratégiát. Ennek jegyében 2006-ban törvény született a gyermekek és diákok közötti diszkrimináció tilalmáról. A törvény alapján az óvodáknak és iskoláknak aktív küzdelmet kell folytatniuk a megkülönböztetés ellen. Az intézményeknek antidiszkriminációs tervet kell kidolgozniuk, mely kereteit az antidiszkriminációs ombudsman dolgozza ki. A tervek a tanárok, diákok és szülők bevonására alapoznak és kiemelten figyelnek az etnikai és nemek közötti megkülönböztetésre már az óvodákban is. A legújabb kormányzati javaslat szerint erősítik a tanulók jogait és a szülők fellebbezhetnek az iskola döntései ellen, ha úgy gondolják, hogy a gyerekek nem kapja meg a szükséges támogatást.

Az 1990-es évektől került előtérbe a szabad iskolaválasztás az előiskolától a középiskoláig. A viták eredményeként az oktatási rendszerben is végbement egy részleges privatizálás. Szaporodott a nemzeti tantervvel működő és közfinanszírozású iskolák száma, jelenleg már az általános iskolák 9 százaléka és a középiskolák 20 százaléka alapítványi vagy magániskola. A diákok szabadon felhasználható tanulási utalványt kapnak, amit tetszés szerint „válthatnak be” az állami vagy magániskolákban. A továbbra is erősen vitatott megoldás illeszkedik a jóléti állam részleges decentralizálásának és privatizálásának általános folyamatába.

A változó viszonyokat jelzi az utóbbi éveknek az az új fejleménye, hogy a szegényebb körzetekben működő, vagy rosszabb teljesítményű külvárosi iskoláknak kiegészítő állami támogatást nyújtanak.

– *Személyes szociális szolgáltatások*

Az egészségügy és az oktatás tradicionálisan központilag szabályozott és koordinált, a személyes szociális szolgáltatások terén az önkormányzatoknak nagyobb az autonómiája. A népesség elöregedése, a magas női munkavállalási arány és az önálló életvitel mind növelték a közfelelősségként megszervezett idősgondozás és fogyatékos-ellátás iránti igényt. E két fő ellátási forma mellett a helyi önkormányzatok más szolgáltatásokat is nyújtanak, például preventív egészségügyi ellátást, családterápiát és családgondozást, alkoholisták és drogfüggők kezelését és rehabilitációját, újabban a korábban szükségtelen hajléktalan-ellátást. A helyi önkormányzatok felelőssége az „újonnan érkezettek” (bevándorlók, menekültek) integrálása is. A lakosság körülbelül egyötöde él önkormányzati tulajdonú bérlakásokban.

A helyi önkormányzatok jóléti rendszerben játszott szerepét mutatja az is, hogy ők az ország legnagyobb foglalkoztatói. Több mint félmillió alkalmazottjuk túlnyomó többsége szociális gondozó és tanár.

Svédország 2005-ben a világon a legtöbbet, a GDP 2.8 százalékát költötte az alapvetően közszolgáltatásként működtetett idősgondozásra. Ezt indokolja a 65 éven felüli nyugdíjas korúak, még inkább a fokozott gondozási igényű 80 éven felüliek magas száma is. Az idősellátás kiadásainak háromnegyedét fedezik helyi forrásokból (adókból), kb. ötöde származik a központi költségvetésből, és csak 4 százalék a gondozottak térítéseiből. 1980-ban 400 ezer, 2005-ben 245 ezer időst gondoztak intézetekben és egyre inkább a saját otthonaikban. A nagyarányú csökkenés elsődleges oka az idősek – főleg a 80 év felettek – egészségügyi állapotának és önálló életvitelre való képességének jelentős javulása és a gondozás iránti igényük csökkenése. Ugyanezen időszak alatt reálértéken 60 százalékkal emelkedtek az idősellátásra fordított kiadások, így az egy emberre jutó kiadások megduplázódtak.

Az idősek nemcsak egészségesebbek, mint néhány évtizeddel ez-

előtt, de az attitűdjeik is változtak. Tovább maradnak aktívak, többen dolgoznak a nyugdíjkorhatár elérése után, többet utaznak és elvárásaiukat tekintve igényesebbek lettek. Mindezek következtében 65 éves kor alatt csekély a gondozás iránti igényük.

A 65 év felettiek 94 százaléka a saját lakásában lakik, a 80 év felettiek 16 százaléka él időotthonokban. Intézményben való gondozás esetén választhatnak az önkormányzati és magán alternatíva között. Az utóbbi években több kezdeményezés segítette az idősek életminőségének javítását. Ezek közé tartoznak az átalakítás teljes költségét finanszírozó önkormányzatok segítségével kialakított, az idősek igényeihez igazított „senior lakások”, az adaptációs támogatás, vagy a fogyatékos-sággal élőknek nyújtott napi 24 órás házigondozás. A házigondozás a lakáson kívüli tevékenységek támogatására is kiterjed annak érdekében, hogy az idősek minél teljesebb életet élhessenek.

2000-ben „Gondozottból állampolgár” címmel a fogyatékos-politika változását jelző tíz évre szóló nemzeti akcióttervet fogadtak el. Előtte a fogyatékos-sággal élők segítségét alapvetően szociális jóléti kérdésként kezelték, a program a demokratikus részvételre és az emberi jogokra helyezi a hangsúlyt. A program általános célja, hogy a fogyatékos-sággal élők másokhoz hasonlóan gyakorolhassák a jogaikat és teljesíthessék kötelezettségeiket. E cél megvalósulását segíti többek között a csak fogyatékos-sággal élőknek szóló programok kerülése, az adott szempontot érvényesítő „mainstreaming”, vagy a fogyatékos-ügyi ombudsman hivatalának létesítése. A fogyatékosok érdekeit hatékonyan érvényesítik a jól szervezett, államilag szubvencionált fogyatékos szervezetek is.

4. A jóléti rendszer finanszírozása

A svéd jóléti rendszert kezdetben főleg direkt adókból finanszírozták. A második legnagyobb tétel, körülbelül egyharmados aránnyal az indirekt adózásból származott, a társadalombiztosítási járulékoknak csekély szerep jutott. Az 1980-as évekre szélesedett és differenciálódott az adóbázis

és a finanszírozásban a hangsúly a „láthatatlan” közvetett adónemekre tevődött át. Időközben nőtt a járulékinanszírozás relatív jelentősége és ma a jóléti rendszer finanszírozása nagyjából egyharmad-egyharmad arányban oszlik meg a három bevételi forrás között. Figyelemre méltó, hogy a magas elvonások ellenére, szemben például a szomszédos Dániával, Svédországban soha nem alakult ki „adóházadás”, a jóléti állam finanszírozásának terheit elutasító, középosztályi bázisú politikai mozgalom.

A jövedelemadókból befolyt pénzt a helyi önkormányzatok használják, az indirekt adók hozadéka és a társadalombiztosítási járulékok központi alapokba kerülnek. Az adóbegyűjtés adminisztrációja egyszerű: valamennyi adót, beleértve a járulékokat is, az Országos Adóügyi Hivatal szedi be.

1990-ben, majdnem teljes politikai konszenzussal, adóreformot hajtottak végre (Ministry of Finance 1991). A reform a rendszer egyszerűsítését és az adórendszer gazdasági teljesítményfokozó hatásának erősítését célozta. Csökkent a marginális adórata, és a jövedelemtulajdonosok nagy része számára megszűnt a jövedelemadó progresszivitása, egyúttal a jövedelemadó nagyrészt az önkormányzatok felhasználásába került. Az 1990-es évek gazdasági recessziója megfordította ezt a trendet, a megszorító csomag részeként különadót vetettek ki a jóléti kiadások finanszírozására. Ugyancsak az 1990-es évek közepétől felső korlátot állítottak az önkormányzatok költekezésében, ennek jegyében az önkormányzati költségvetéseket „ki kell egyensúlyozni”, a Riksdag pedig csak úgy hozhat költségvetési kihatású döntést, ha egyúttal megnevezi, honnan kívánja elvonni a szükséges forrásokat.

A jóléti rendszer redisztributív hatásának mértéke mindig vitatott kérdés volt. Időről-időre felbukkantak olyan javaslatok, hogy a nagyobb célzottság redisztributív szempontból hatékonyabb lenne az univerzális juttatásoknál. Az adatok ennek ellenkezőjét bizonyítják. A széles körűen alkalmazott generációkon belüli és generációk közötti

transzferek, a rendszer egészében alkalmazott univerzalitás az évtizedek folyamán egyenlősítette a végső jövedelmeket. A viták ellenére a lakosság és a politikai pártok többsége továbbra is támogatja a rendszer alapvetően univerzális orientációját. E támogatás a gazdaságilag problémásabb időszakokban – például az 1990-es években – sem csökkent, sőt növekedett.

A jövedelempolitika, valamint az adók és jóléti ellátások redisztributív hatása eredményeként

továbbra is Svédországban van a világ egyik legegálitáriánusabb jövedelem-eloszlása. Mindez tükröződik a szerény növekedése ellenére nemzetközi összehasonlításban még mindig alacsony szegénységi rátában (9. táblázat).

9. táblázat: Szegénységi arány, nemek szerinti bontásban (az adott népesség százalékában)

	Svédország			EU25			EU15		
	összes	férfiak	nők	összes	férfiak	nők	összes	férfiak	nők
1995	-	-	-	-	-	-	17	16	18
1996	-	-	-	-	-	-	16	15	18
1997	8	-	-	-	-	-	16	15	17
1998	-	-	-	15	14	16	15	14	16
1999	8	-	-	16	15	17	16	15	17
2000	-	-	-	16	15	17	15	15	16
2001	9	-	-	16	15	17	15	-	-
2002	11	10	12	-	-	-	-	-	-
2003	-	-	-	15	14	16	15	14	17
2004	11	10	12	16	15	17	17	15	18
2005	9	9	10	16	15	17	16	15	17
2006	12	12	12	16	15	17	16	15	17

Forrás: Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat> letöltés 2010-03-20.

Megjegyzés: szegénységi küszöb a szociális transzferek utáni ekvivalens medián jövedelem 60 %-a; az EU27-re nincs adat

5. Összegzés: a svéd jóléti állam az elmúlt két évtizedben

A bő félszáz évvel ezelőtt szilárdan megalapozott svéd jólét állam az elmúlt két évtizedben sokasodó új kihívásokkal szembesült. Az 1980-as években a szavazók a domináns trend ellenére elvetették a neoliberális megoldásokat. A polgári pártok közül azonban erősödött a leginkább piacpárti és a politikai spektrum jobb szélén álló Mérsékelt Párt és a kormányzó szociáldemokrata párton belül is nőtt a bizonytalanság. Az 1990-es évek elején a párt új prioritása az infláció elleni küzdelem lett, ami a teljes foglalkoztatás kényszerű feladásával, valamint a párt és a szakszervezetek közötti, korábban évtizedekig szilárd kapcsolat gyengüléséhez vezetett.

Az 1990-es évek új világpolitikai realitásai, a kétblokkos szisztéma megszűnése hatással volt arra, hogy az ország 1991-ben kérte felvételét az Európai Unióba. Mind a párt, mind a lakosság mélyen megosztott volt a kérdésben, amit jelzett az is, hogy a gyorsan lezáruló csatlakozási tárgyalások utáni népszavazáson csak kis különbséggel győztek a csatlakozásra igent mondók. A problémát alapvetően a jóléti vívmányok féltése jelentette, az a félelem, hogy az uniós tagság szükségképpen a jólét rendszer leépüléséhez és a svéd modell alapértékeinek gyengüléséhez vezet. E félelmek eddig nem igazolódtak, de már a csatlakozás körüli években is hallható volt az a vélemény, hogy az igazi veszélyt az egységes piac jóléti rendszerre gyakorolt hosszú távú indirekt hatásai jelentik (Gould 1999).

Az 1990-es évek elején, a nagy recesszió alatt, 60 éve először alakult a Mérsékelt Párt vezette kormány. A jelszó az „új svéd út” volt, benne piacosítással és a „jóléti vállalkozók” támogatásával. A miniszterelnök azonban kénytelen volt feladni a piactámogató terveit, mert a kormánykoalíciót alkotó középpártok (Liberális Párt, Centrum Párt és Kereszténydemokrata Párt) szilárdak kiálltak a jóléti állam mellett. A megoldást az ellenzéki szociáldemokratákkal kötött kétpárti megállapodások jelentették, amelyek lehetővé tették a köz- és magánszolgáltatók közötti verseny növelését, a

kiszereződések és terjedését és egyes területeken a szolgáltatókat versenyeztető utalványrendszer bevezetését. A jólét rendszer finanszírozási problémái azonban megmaradtak, így az 1994-ben a hatalomba visszatérő szociáldemokraták maradt a többek között a nagy transzferrendszerket érintő szigorú megszorító csomag levezénylése. A változást és a jóléti állam „karcsúsítására” vonatkozó törekvéseket mutatta az évtized végén politikai konszenzussal elfogadott nyugdíjreform is.

Az 1990-es évek óta tehát számos lépés történt a kiépült magas szintű ellátások visszametszésére. De voltak ellenmozgások is. Ezek közé tartozik a gyermek- és idősgondozás folytatódó expanziója, a felsőoktatás gyors létszámöbvlése, a folyamatos törekvés a fogyatékos-ellátás javítására. Egyre nagyobb figyelmet fordítottak a bevándorlók integrálására és az újonnan kialakuló nagyvárosi övezetek szociális problémáinak kezelésére. A gazdasági recesszió elmúltával a kormány, korábbi ígéretéhez híven, ismét növelni kezdte az ellátásokat, bár nem állította vissza az eredeti állapotot (pl. a megszorítások előtt a táppénz helyettesítési rátája 90 százalékos volt, most az emeléssel együtt is csak 80 százalékos lett).

2000 után nagyjából politikai konszenzus van a szociálpolitikában, a Mérsékelt Párt feladta korábbi neoliberais elveit. A 2006-os választási kampányban az ellenzék a jóléti rendszert érintő kritikája ellenére azt ígérte, hogy lényegében változatlanul hagyja a rendszert. A svéd jóléti rendszert mindmáig a szociális szükséglet-kielégítésben játszott közfelelősség dominanciája jellemzi, és a jóléti konszenzus valószínűsíti, hogy a kormányok politikai színezetétől függetlenül ez belátható ideig így marad. A néhány szolgáltató-ágazatban (egészségügy, oktatás, személyes szociális szolgáltatások) végbement részleges privatizáció jelzi viszont, hogy a svéd jóléti állam a stabilitás mellett változik is. A folyamatok összegzéseként elmondható, hogy az elmúlt évtizedek jelentősen változó körülményei ellenére nem történt „modellváltás”.

Az elmúlt két évtized a posztindusztriális átmenet felgyorsulásával új kihívások elé állította a jóléti államokat, és az egyik legérdekesebb kérdés az, hogy a különböző jóléti modellek milyen sikerrel birkóznak meg velük. Joakim Palme John Rawls igazságosságelméletét hívja segítségül a kérdés megválaszolásához (Palme 1999). Úgy véli, hogy Rawls koncepciójának három alapeleme fontos lehet az egyes modellek teljesítményének megítélésében: a „tudatlanság fátyla”, az intézmények nyitottsága és a differenciaelv.

A „tudatlanság fátyla” tulajdonképpen egy gondolat kísérlet, amelyben arra kéri a jövőbeli társadalmi helyzetüket nem ismerő embereket, hogy tervezzék meg az igazságos társadalom alapberendezését. Mivel mindenkivel előfordulhat, hogy a társadalom legrosszabb pozíciójába kerül, a racionálisan választó emberek olyan társadalmat terveznek, amely viszonylag egalitáriánus és minimalizálja a rossz helyzeteket. Ha e gondolat kísérletet a jóléti modellekre alkalmazzuk és megkérdezzük a mai embereket, hogy későbbi pozíciójukat nem ismerve melyik modellt megjelenítő országban szeretnének születni, az alapadatok (mortalitás, szegénység mértéke, jövedelem-eloszlás stb.) tudatában valószínűleg a svéd modellt választanák. A például a jövedelem-mobilitással mért intézményi nyitottság és a differenciaelv azon maximája, hogy a gazdasági prosperitásból először a viszonylag legrosszabb helyzetűeknek kell részesedni, szintén e döntésre sarkallhatja őket.

A nyitott kérdés persze továbbra is az, hogy a gyorsan változó belső és külső feltételek közepette hosszabb távon hogyan őrizhető meg a svéd jóléti modell alapelvei.

Irodalom

Castles, Francis G. (1978): *The Social Democratic Image of Society*, London: Routledge & Kegan Paul

Hort, Sven E.O. (2009): The Swedish welfare state: a model in constant flux?, in Klaus Schubert, Simon Hegelich and Ursula Bazant (eds.): *The Handbook of European Welfare Systems*, Routledge, London and New York

Esping-Andersen, Gösta (1990): *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Polity Press, Cambridge

Esping-Andersen, Gösta (2002): Towards the Good Society, Once Again? in: Esping-Andersen, G., Gallie, D., Hemerijck, A., Myles, J. (eds): *Why we need a new welfare state*. Oxford University Press

Esping-Andersen, Gösta and Korpi, Walter (1987): From poor relief to institutional welfare states: the development of Scandinavian social policy, in R. Erikson et al. (eds.): *The Scandinavian Model: Welfare States and Welfare Research*, Sharpe, Armonk, New York

Erixon, Lennart (1994): *Rehn-Meidnermodellen. En tredje väg i den ekonomiska politiken*. Research Report Series No. 4. Arbetslivcentrum, Stockholm

Gould, Arthur (1999): The erosion of the welfare state: Swedish social policy and the EU. *Journal of European Social Policy*, 1999/2.

Korpi, Walter (1990): *The Development of the Swedish Welfare State in Comparative Perspective*, The Swedish Institute, Stockholm

Marklund, Staffan (1992): The decomposition of social policy in Sweden, *Scandinavian Journal of Social Welfare*, Vol. 1. No. 1.

Ministry of Finance (1991): *The Swedish Tax Reform of 1991*, Stockholm

Ministry of Health and Social Affairs (1994): *Social welfare in transition*, Stockholm

Myrdal, Alva och Gunnar (1934): *Kris i befolkningsfrågan*, Stockholm, Bonniers

Olsson, Sven E. (1993): *Social Policy and Welfare State in Sweden*, Arkiv förlag, Lund

Palme, Joakim (1999): *The nordic model and the modernisation of social protection in Europe*, Nordic Council of Ministers, Copenhagen

Settergren, Ole (2001): *Two Thousand Five Hundred Words on The Swedish Pension Reform*, Working Papers in Social Insurance 2001:1, The Swedish National Social Insurance Board, Stockholm

Socialstyrelsen (1993): *Health Care and Social Services in Seven European Countries*, SoS-rapport 1993:6. Stockholm

Titmuss, Richard (1974): *Social Policy*, Allen and Unwin, London

Leveleki Magdolna

Valuch Tibor: Hétköznapi élet

Kádár János korában.

Corvina Kiadó, Budapest, 2012.

Valuch Tibor: *Hétköznapi élet Kádár János korában* című kötet negyedik kiadása jelent meg 2012-ben. Egy reális körkép a Kádár-rendszer hétköznapijairól, ahogyan Valuch Tibor nevezi, "a látszat és illúzió" világáról, amelyben a torztükör szerint „mindenki jól élt”. Mint a szerző a bevezetőjében írja, a Kádár-korszak nem a hatalomátvétellel kezdődött, a hatalomátvétel utáni időszak ugyanis erős kontinuitást mutatott a Rákosi-korral, az 1956 előtti időkkel, az erőszakos kollektívizálás, az ötvenhatosok bebörtönzése és kivégzése és más események illetve a társadalmi-gazdasági valamint a hatalmi struktúra egészének működése által.

A könyv külön fejezetekben tárgyalja a hétköznapi élet különböző tereinek jellemzőit, változásait: a munkahelyek világát a gyári élettől az elvtársi hivatalokig, a paraszti munkától a maszekolásig; a lakáshelyzetet a kétszoba összkomforttól a kockaházakig és a lakótelepekig, a hétvégi háztól a nyomornegyedekig; a szórakozást a tömegkultúrától a szubkultúrákig; az „öntudatos szocialista embert”, a „szigorúan ellenőrzött nyilvánosságot” és a „megkettőzött gondolkodást”. Szembesíti az olvasót, az albumot lapozgató, emlékeiben kutató embert a képekben is dokumentált valósággal, illúziók helyett a realitással.

A folyamatokat jól mutatják a könyvnek azok a fejezetei, amelyek a lakásépítés, a lakberendezés, az étkezés, az öltözködés leírásával foglalkoznak. A leírások érzékletesek, a mai 60-80 évesek ifjúkorát, életszakaszait könnyen felidézhetjük: az ötvenes, hatvanas években az

uniformizált viselet erőltetését, és általában az uniformizálódást, azt, ahogyan a gyáripari termékek, tömegcikkok kiszorították a polgári és a paraszti kultúra, a kézműipar termékeit, bútorait, ruháit. És ezzel egyidejűleg felidézik az élet szinte minden területén megmutatkozó hiányt: építő anyagokban, élelmiszerekben, tisztálkodó szerekben, ruházatban és más egyébben.

A korabeli társadalmi, gazdasági rendszer logikájának megfelelően a hiányt enyhítendő az ország az extenzív gazdasági fejlődés, az iparosítás és a mezőgazdasági nagyüzemi termelés útját járta. „Az ország vezetése a természeti környezetet korlátok nélkül felhasználható erőforrásként kezelte. ... A propagandában pozitív tartalommal jelent meg a 'legyőzzük a természetet' szlogen.” (10.o.) Az erőltetett téészesítés, kollektivizálás következtében „a történeti paraszti életforma megszűnt, illetve radikálisan átalakult. Ennek következtében alapvetően megváltozott a földhöz való viszony. A korábbi életformával, a munkavégzéssel együtt járó sajátos természetközelség jelentősége csökkent, az ehhez kapcsolódó, generációkon keresztül felhalmozódott speciális ismeretek fokozatosan elveszítették jelentőségüket. Az egyre nagyobb mértékben kemizált és az iparszerű termelési módszereket meghonosító nagyüzemi mezőgazdasági termelés másfajta tudást igényelt, és új természeti veszélyforrásokat jelentett. ... A környezetrombolás, az alapvető életfeltételek – víz, levegő – minőségének a romlása rontotta a mindennapi élet feltételeit.” (10.o.) Csak a hatvanas-hetvenes évek fordulóján kezdett változni némiképp a szemlélet, de a környezeti kérdések még ezután is alárendelődtek a gazdasági és politikai szempontoknak, a környezet állapota a természetvédelem intézményes feltételeinek kialakítása ellenére tovább romlott. (11.o.)

A szerző külön fejezetet szentelt a családok életkörülményeit alapvetően meghatározó lakásépítésnek és lakáspolitikának. A második világháború utáni években nagy lendületet vett a háborús károk helyreállítása, az épületek lakhatóvá tétele és új házak építése. 1948-ban, a kommunista hatalomátvétellel azonban ez a tendencia is megtört.

A szükségesnél jóval kevesebb lakás épült, és „a lakások minősége is elmaradt a reális igényektől.” (24.o.) Sztálinvárosban például az akkoriban épült „lakások kis alapterületűek (30-40 négyzetméternyiek) és igen alacsony komfortfokozatúak voltak. A lakótelep-építések során 1955-től gyorsan teret hódított a csak szoba-konyhás „CS”-lakástípus.” (24.o.)

A nagypaneles házigyári technológia meghonosítása és elterjedése a hatvanas évek végére, hetvenes évek elejére tehető. A több tízezer lakót befogadó lakótelepek kezdetben külső városrészekben épültek, a modernizációnak azonban hamarosan áldozatul estek történelmi városrészek is. Sérült például Székesfehérvár, Óbuda, Debrecen, Kecskemét városmagja, és „az új és régi szerves összekapcsolására sem a megrendelők, sem a kivitelezők nem fordítottak nagy figyelmet.” (26.o.)

A szerző idézi Nagy Bandó András 1986-ban megjelent, a körülményeket kifigurázó sorait: *„Az Óperenciás víztározón innen, a városrendezők sűrű erdején túl, ott, ahol a kurta farkú kubikos túr, ott áll a Kocka utca 13. Nem látom a háztól az erdőt! ... Kivágták! ... Mind a huszonegyet! ... Itt nincs ősz, itt nincs levélhullás, hacsak egy esős napon hasra nem esik a postás.... Itt csak akkor hallatszík madárdal, ha valamelyik lakásban megszólal a kakukkos óra! ... „* (26.o.)

A központosított újraelosztás során a lakáspolitikai elvektől nagymértékben különbözött a lakáskiutalás gyakorlata. 1964-ben 1190 „szociális igényeknek nem megfelelő telepet” tartottak nyilván az országban, ahol 120 ezren éltek. (31.o.) A szegénytelepek részben falvak külterületein, részben a munkaerő városba áramlása következtében a budapesti agglomerációban alakultak ki.

A bőséges ínségtől az ínséges bőségig című fejezet lényegét a szerző így összegzi: „a közhiedelemmel ellentétben, a szocializmus időszakában a jövedelmi-vagyoni egyenlőtlenségek nem szűntek meg. A jövedelemkülönbség 1948-70 között általában csökkent ugyan, de az ideológiai elvárásoknak megfelelő egyenlőségi szint soha nem jött létre. A hetvenes évek elejétől az egyenlőtlenségek fokozatosan növekedtek,

és a nyolcvanas években a legmagasabb és a legalacsonyabb keresetek közötti különbségek – a hivatalos mérések szerint is – 5-6-szorosra emelkedtek. A tulajdontól való megfosztás folyamata a negyvenes évek végétől a hatvanas évek elejéig általában elszegényítette a magyar társadalmat, kivételek azonban ebben az időszakban is voltak. Az 1960-as népszámlálás például 11 000 főben adta meg a vagyonukból élők számát, azt azonban nem lehet tudni, mit is jelentett ez a vagyon. Az igazán jómódúak néhány tízezer fős csoportjánál sokkal fontosabb kérdés volt a milliós nagyságrendet meghaladó szegénység problémája.” (74.o.)

A kor lényegét mégis a könyvnek azon fejezetei világítják meg igazán, amelyek a szellemi élet, az értékrend átalakításával/átalakulásával foglalkoznak, a szerves közösségek felszámolásával, és a „szigorúan ellenőrzött nyilvánossággal”. A társadalom átnevelése című fejezetben a szerző így ír: „A szocialista korszak politikája az egyes emberek egymástól történő elszigetelésére, a társadalmi önszerveződés felszámolására törekedett, miközben a hétköznapiakban fennen hirdette a közösségi élet fontosságát.” (154.o.)

A társadalom átnevelése egyebek mellett a hagyományok kiiktatása, a családok múltjának átértékelése, a nemzeti érzések sárba tiprása, és az emberi jogok semmibevétele révén valósult meg. Az erőltetett ideológiai váltás része volt az ateista propaganda, amely nem maradt hatástalan, elősegítette a vallástól való elfordulást, az elvilágiasítást, a társadalomtudósok terminológiája szerint a „világ varázstalanítását”. Ez utóbbit illusztrálja a hétköznapi életből vett példával a könyv a Homokmégy községben 1967-ben tartott párt és tanács végrehajtó bizottsági ülés jegyzőkönyvének alábbi részletével:

„A tudományos kommunista világnézet kialakítása a tanulókban elsősorban az értelmi nevelés terén lehetséges. Ez a munka már óvodás korban megkezdődik. (...) Felnőtt dolgozóink, akik idealista világnézetben nőttek fel, csak lassan szabadulnak meg idealista képzeleteiktől, vallásos hiedelmeiktől. A valóságról ferde képet tükröző világnézetük

hat ifjúságunkra is. Látszik ez már az óvodáskorúaknál is, amikor azt mesélik az óvó néninek, hogy a karácsonyfát a Jézuska hozza, a nyuszi pedig tojást tojik. A hó pedig azért esik, mert az angyalkák kiszakították a párnát, vagy a Téliapó megrázta a szakállát. Amikor az óvó néni kérdi, hogy honnan tudod, a válasz: Anyuka vagy Apuka mondta.” (i.m. 159.o.)

Az 56-os forradalom azt mutatta, hogy a tudatformálás kudarcba fulladt. A forradalmat az „*aki nincs ellenünk, az velünk van*” időszak követte. Míg az ötvenes évek első felében a politikai vezetés még teljes azonosulást várt el, a hatvanas években az „ideológiai-történelmi tabuk és a fennálló politikai viszonyok tiszteletben tartása volt a követelmény”. Ebben az időszakban kezdődött a társadalom és gazdaság – elsőként Zsille Zoltán által néven nevezett – kettéválása, a második gazdaság, a második társadalom, a második nyilvánosság kialakulása. A hivatalos- és magánszféra nem egyszerűen kettévált, hanem lényegileg különbözött, valódi alternatívát jelentett értékrend és életvitel szempontjából. Ezáltal váltunk a szocialista táborban a „*legvidámabb barakká*”, és a rendszer erőszak általi és ideológiai legitimációját mindinkább felváltotta a fogyasztás általi legitimáció.

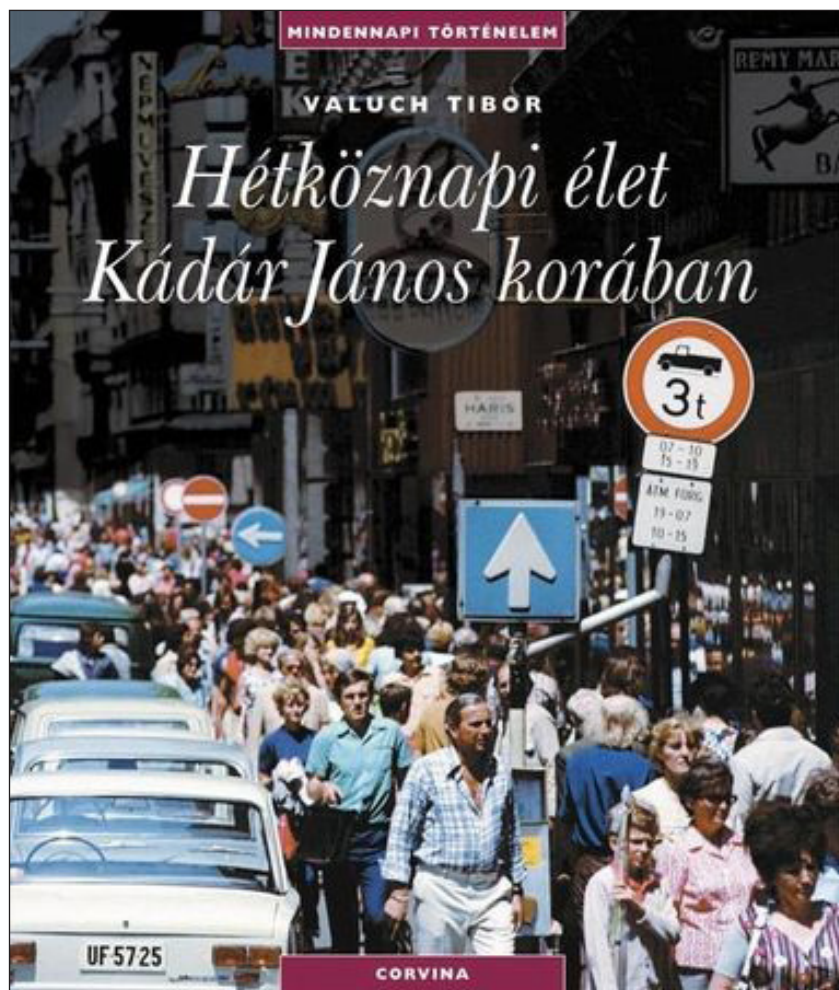
De az állami erőszaknak és propagandának átmenetileg megvolt a hatása. Míg az 1949-es népszámlálás alkalmával ezerből egy ember vallotta magát felekezeten kívülinek, 1978-ban már csak a társadalom 36,6%-a vallotta magát vallásosnak. (157.o.)

A valláshoz való viszony változásait nemzedékenként Valluch így írja le: „A vallási szocializáció feltételrendszere folyamatosan változott. Az 1948 előtti korszakban felnővők döntő többsége erősen vallásos környezetben nőtt fel, ... Az egyház és vallásorientált társadalmi viselkedési normák ebben az időszakban általános érvényűnek tekinthetők. A második korszakban, a *hatvanas évek elejéig* tartó hosszú évtizedben a vallásos neveltetésben részesülők aránya csökken ugyan, de korántsem a kedvezőtlen körülményeknek megfelelő dinamikával. Az egyház- és vallásellenes radikalizmust ebben az időszakban a korabeli magyar közvélemény alapvetően átmenetinek tartotta. A világiasodás elsősor-

ban azok körében volt erőteljes, akik a rendszer kedvezményezettjeivé váltak, és minden tekintetben meg akartak felelni a politikai megbízhatóság követelményének. Ebben az időszakban a kor egyház- és valláspolitikájának inkább az elbizonytalanító hatása volt a jelentősebb, különösen 1956 után. A harmadik csoportba *a hatvanas évek eleje és a hetvenes évek közepe* között születettek sorolhatók. Ekkor jelentősen nőtt azoknak az aránya, akik esetében a vallásos kötődés kialakulása elmaradt vagy igen gyenge. Erőteljesen gyarapodott azoknak a száma, akik világias környezetben nőttek fel, és csökkent a vallásos nevelésben részesülőké. Tehát az éles egyházellenesség hatása fáziskésésben érvényesült akkor, amikor nyilvánvalóvá vált a szocialista berendezkedés tartóssága. ... A negyedik szakasz *a hetvenes évek második felétől* kezdődött. Az ekkor felnövőök közel kétharmada teljesen világias, a vallási elemeket nélkülöző környezetben nevelkedett.” (160-161.o.)

A kilencvenes évekre azonban megfordult a trend, a magukat vallásosnak tekintők aránya meghaladta az 50%-ot. A változások jelentős részben a szimbolikus szférában zajlottak. A hivatalos lapokban és főképpen az irodalomban kezdett megváltozni a szavak jelentése, és megjelentek olyan írások, könyvek, képzőművészeti alkotások, melyek hivatalosan tabunak nyilvánított témákkal foglalkoztak.

Valuch Tibor könyvét – melynek első kiadása 2006-ban jelent meg - azért érdemes ma is kézbe venni, tanulmányozni, mert a fiatal felnőtt nemzedék kevés tapasztalattal és tudással rendelkezik a Kádár-kor mindennapjairól, társadalmi, politikai körülményeiről, ugyanakkor aligha érthetőek a jelenkor folyamatai közelmúltunk alapos ismerete nélkül. A kötet pedig semmit nem veszített hiteléből az elmúlt 14 évben.

Dr. Belső Nóra

Életciklusok és hangulatzavarok. Hogyan küzdünk meg életünk hullámvölgyeivel?

HVG Könyvek, Budapest, 2020

pp. 207.

Belső Nóra népszerű pszichiáter, előadó, médiaszereplő legújabb könyvét veheti kézbe az olvasó. A szerző a humanisztikus-személyközpontú terápiás megközelítés híve, klinikai kutatása középpontjában elsősorban a hangulat- és szorongászavarok állnak, mint ahogyan az kiderül egy előbbi könyvéből is (Hullámvasúton. Az élet bipoláris zavarral, 2018), amelyben egy bipoláris zavarban szenvedő 22 éves egyetemista, Emma terapeutikus esetét tárja fel lépésről-lépésre, a terápia kezdetétől egészen a lezárás folyamatáig. A szerző könyvében a különböző életciklusokat veszi végig születéstől halálig úgy, hogy közben nemcsak saját tapasztalataira utal vissza, hanem saját életéről is ír, azaz önmagát is részének érzi mindazon lehetséges pozitív vagy negatív folyamatoknak, amelyeken mindenki átmegy vagy megtapasztalhat saját életében. A legfőbb és a legtöbbször elhangzó kérdés, ami a fejezetek mintegy rendezőelve, a következő: „Hol tart az életében?”

Az *előszó*ban a könyv írója kiemeli, hogy nincs két egyforma életút, és meg kell tanulnunk együtt élni a tragédiákkal, a sorscsapásokkal, de ami a legfontosabb, hogy minden életciklusban aktív szereplőivé váljunk saját fejlődésünknek. Korunk – amelyet szerzőnk gyakran bátran, kendőzetlenül kritizál, elismervén persze annak pozitívumait is - egyik problémája éppen az, hogy a generációs tapasztalatok továbbadását meggátolja (pp. 7-10). Ezután egy különösen hosszú *bevezetőt* találunk (pp. 11-30). Ebben szintén megtaláljuk a korunk

irányába intézett kritikát, miszerint előnyben részesíti a 'rohanást', előkozzván ezzel még több pszichés sérülékenységet (p. 13). Korunkat megelőzően a nagycsaládnak köszönhetően másképpen élhettek az emberek, meg tudták osztani a bánatot és örömet, és nem volt számukra olyan félelmetes a halál. Mivel manapság a generációk külön élnek, ezért sokkal kevesebb az egymás iránti figyelem és gondoskodás. Korunk emberét nyugodtan lehetne jellemezni két szóval: fél és szorong (p.14). A szerző pozitívumnak tartja az 'egészséges hitéletet', amely nem csupán egy kapaszkodó, hanem egyben szorongáscsökkentő is (p. 15). A digitális korszak sajnos erőteljesen eltávolodott a természettől, nevezhetnénk őket úgy is, mint a 'magára hagyott nemzedék', amely szimbolikusan mintegy a 'sötétben' maradt. A szerző röviden bemutatja azon meghatározó pszichológusokat és irányzatokat, amelyek alapján jellemezni fogja az életciklusokat (Freud, Erikson, kötődéelméletek), és már megelőlegezve állítja azt, amit a későbbiekben többször meg fog ismételni, t.i., hogy a jobb életre csakis gondolkodó és tudatos emberként van esélyünk.

Az első rövid fejezet címe a *Magzati lét és a születés* (pp. 31-36). A stressz, a szorongás már az anyaméhben belül kialakulhat (p. 32), de így is minden élet egy csoda, egy misztérium, minden kezdet egy csodás pillanat (p. 36). A második, már jóval terjedelmesebb fejezet a *Gyermekkorról* tárgyal (pp. 37-71). Ezt három kisebb egységre osztja: csecsemőkor, kisgyermekkor (dackorszak) és kisiskoláskor. Kiemeli a csecsemőkorban a kötődés valóságát, amelyet elősegít az ölelés, a simogatás, a ringatás és a táplálás (p.39). A kötődés az egy nagyon is ideális esemény, hiszen ekkor képesek leszünk az öröm megtapasztalására is (p. 41). A kisgyermekkorban vagy dackorszakban kezd megjelenni az én. Nagyon fontos – amit rengeteg alkalommal hangsúlyoz a szerző – az emberi lény fejlődésében a szülői hozzáállás. A pozitív szülői, nevelői szempontok csak akkor alakulnak ki, ha ők már kellő önismerettel rendelkeznek, legalábbis igyekeznek azt megszerezni. A szülők is, amennyiben fejlesztik önmagukat, akkor pótolhatják a hiá-

nyosságokat, megküzdhetnek a rossz beidegződésekkel, és megtanulhatják azt, hogy hogyan szeressenek jobban (p. 53).

Milyen is legyen az optimális hozzáállás a dackorszakban, mire lenne szükségük a szülőknek: bizalom, türelem, következetesség, feltétel nélküli elfogadás és szeretet (p.53). Ebben az életszakaszban különösen rögzülnek az érzelmi tapasztalatok a tudatalattiban, amelyek bármikor előhívhatók, de egyidejűleg – ami nagyon pozitív irány – kialakulnak az 'énegyensúlyozó törekvés eszközei', azaz a védekező vagy megküzdő mechanizmusok is, mint például az áttolás, az izoláció, a disszociáció és majd az elfojtás (p. 59). A dackorszakban teljesen normális a mágikus gondolkodás, ez is a lélek védelmi rendszerének részét képezi. Ami káros az énvédelmi rendszer kialakulásában, az a hibás nevelés, ugyanis a szülők feladata ekkor nem más, mint a belső érzelmi világ és az értékrendszer kialakításának a támogatása (p. 63). A nevelésben nem szabad túlzásokba esnie a szülőknek, nem kell bármiért szidni és bármiért dicsérni: inkább az építő kritika és a dicséret közötti egyensúlyra kellene törekedni (pp. 64-65). Lényeges szempont ebben a korszakban még a nemi identitás megtalálásának elősegítése, ezért is jelent óriási károkat a válás főleg a 6-10 éves gyermek életében, mivel nem fogja tudni megtanulni a kötődést: nem ragaszkodom, kötődöm senkihez sem inkább, mivel a másikat el fogom veszíteni, ami nagy fájdalommal jár (pp. 65-67).

Kisiskoláskorban nagyobb szerep jut a szociális környezet hatásainak. A látszat ellenére ez egy nagyon is aktív életciklus, főképpen azért, mivel kialakulhat az ú.n. teljesítményszorongás (a szülők és az iskola elvárásai következtében), de ugyanakkor már nagyon jól, tudatosan lehet kialakítani gyermekünkben az énvédő mechanizmusok mellett a stresszmegeküzdési manővereket (p.69).

A harmadik fejezet arról ír, hogy vajon hogyan lesz a *Gyermekből felnőtt* (pp. 73-92). A kamasz ebben az életciklusban saját egyéniségét keresi. Tisztázni kell, hogy nem csupán biológiai változásokról van szó, ugyanis a testi változások mellett megjelenik a kamaszban a mélyebb

önismeret igénye, az útkeresés és a végtelen befogadókészség is (p. 82). Nagyon fontos szempont ismét a szülői-nevelői hozzáállás. Úgy az anya, mint az apa támogassák kamasz gyermeküket, ne hagyják magára, de ne is nagyon kritizálják. A szülők és a nevelők gyakran a két túlzás valamelyikébe szoktak beleesni: konzervativizmus és liberalizmus (p. 74). Milyen is legyen a szülő kamasz gyermeke irányába: megértő, elfogadó, segítő kritikát használó (p. 75). Döntő szerepe van annak, ha elbeszélget vele, hiszen az elbeszélgetés eleve szorongáscsökkentő és egyben bizalomnövelő is. Amennyiben erős lesz a szorongás, a kamasz gyermek gyakran nyúl ideiglenes 'szorongásoldókhoz', mint az alkohol vagy a drog. Szerzőnk kimondottan drogellenes álláspontra helyezkedik (p. 87). A szorongás ki nem alakulására és kiiktatására a legmértékesebb támogatást mindig egy jó család nyújthatja: elfogad, védelmez, erőt és biztatást tud nyújtani (pp. 86-87). A könyv írója bátran felsorolja azokat a negatívumokat, amelyek a kamasz gyermekeinkhez eljuthatnak: média-eszközök túlzott használata, mivel azok annyira képesek 'lekötni' a személyt, hogy ezáltal szinte teljesen megfosztják őt az élmények kialakulásától, az átélés lehetőségétől. De van-e még valami, ami a szülői-nevelői illetve a közösségi segítségen túl megerősítést jelenthet a kamasznak? Szerzőnk saját élettapasztalatára visszautalva kiemeli a több tevékenységben is megtalálható valódi segítségnyújtást: olvasás, zene, sport (pp. 89-92).

A negyedik fejezetben a *Felnőttkorról* tudhatunk meg nagyon sokat (pp. 93-154). Legelőször is annak nehézségeiről tudunk meg valamit, hogy miért is olyan nehéz a 'kapunyitás', a kezdet. A mai kapunyitókat leginkább az gátolja, hogy őket elhanyagolták, nem törődtek igazán velük, gyermekkorukban nem alakult ki a bizalom és a jó kötődés légköre, magukra maradtak félelmeikkel és szorongásaikkal, bizalmatlanok és szeretetre képtelenek (pp. 96-97). A fiatal felnőtteket az új technológiai vívmányokra 'bízták', amelyeknek sajnos legtöbbször csak negatív hozadéka lett, ugyanis a média, az internet világa növelte a szakadékot a vágyak és a lehetőségek között, ezzel pedig azt idézte elő, hogy

senkit sem szembesített saját korlátaival. Mégis mi lett ennek a nehéz kapunyitásnak az eredménye? Sokan választották a szingli életmódot, ami bár az elején látszólag védelmet nyújthat a csalódások, a hibás döntések ellen, azonban felerősíti a szeretetteljes kapcsolat iránti vágyat, és ezért sokszor házasságba vagy gyerekvállalásba menekülnek (p. 98). De nemcsak a szülők gátolták a kapunyitást, hanem maga az oktatási rendszer is, amely sajnos nagyon személytelenné vált (p. 102).

De vajon hogyan is tudna elköteleződni az a fiatal felnőtt, aki azt tapasztalta meg otthon, hogy nem érdemes kötődnie, mert bárki lecserélhető, bármilyen kötelék felbontható? Elköteleződni azt jelenti, hogy döntünk, hogy az *én* mellett a *mi* legalább olyan fontos (p. 109). A szerző kijelenti, hogy a családalapításhoz a legoptimálisabb formáció a házasság, hiszen az én egy bensőséges társ kapcsolatban teljesebbé válhat (p. 110). A jó házasság egyik titka a szabadság és a kötöttség közötti egyensúly megtalálása. A házasságban mindkét fél egyaránt fejlődhet, azt kell, hogy a kölcsönösség jellemezze, és nagyon szükséges ügyelni arra, hogy a kapcsolatot a rutinokkal teli mindennapok ne silányítsák el (p. 113). A könyv írójának nagyon velős megjegyzése, hogy maga a házasság se nem jó, se nem rossz, hanem nehéz, de boldogító (p. 111). Mi az, ami távol állna az igazi, hiteles házasságtól? Le kell szögezni azt, hogy vannak 'negatív' házasságtípusok is! Valaki a házasságot a szerelemmel azonosítja, de téved, hiszen a házasságban lesz csalódás, fájdalom és keserűség is; mások szerint a házasság az nem más, mint egymás mellett való élés vagy pedig 'kapcsolatfüggőség' (p. 114). Kell, hogy a házasság is fejlődjön, azaz más valósággá alakuljon a 2-ik, az 5-ik, a 10-ik és a 40-ik évében: meg fognak jelenni benne más és más érzelmek, hiszen a szenvedély és a szerelem után kialakulhat a mély kötődés, az összetartozás, a kölcsönös szeretet, a megbecsülés, majd pedig az egymásrautaltság (p. 115). Már a legelején érdemes lenne tisztázni a házasság elvárásait, hogy ugyanazt várják-e mindketten a jövőtől (p. 116). A saját házasságában mindenkinek magának kell megtalálnia az értékeket és az egyensúlyt.

Jó dolog-e szülővé válni? Igen, nagyon jó, hiszen a gyermek adja meg a szülőnek a lehetőséget arra, hogy felnőtt énje kibontakozhasson (p. 118). A gyermekvállalás a szülők számára a legszebb és legkiteljesültebb időszak. Viszont a gyermekvállalásban is rengeteg fölösleges elvárás és hamis elképzelés él, amit legtöbbször a már korábban is kritizált média gerjeszt. A média által sugallt szempontok helyett elsősorban nem az anyagiak számítanak, hanem a szerető támogatás és a felelős gondolkodásmód (p. 118). Az apai szerep ugyanúgy fontos, mint az anyai, de sajnos ezt a mai társadalom nem könnyíti meg, az apák ugyanis, amikor várják gyermekük érkezését, ugyanúgy boldogok, büszkék, félhetnek és szoronghatnak, mint az anyukák (p. 125). Az apának nem kell 'pótanyukának' lennie, hanem kell, hogy ő legyen az, aki az élet másik oldalát bemutatja (p. 125). Az apa könnyebben tudna ráhangolódni apai szerepére akkor, ha még a szülés előtt bátran mer 'pocaksimogató' és 'gügyögőrobot' lenni (pp. 128-129). A gyermeknevelésben is más és más szerep hárul úgy az apára, mint az anyára. Mi az, amit megtaníthat az apa a gyermeknek: játék, sport, barkácsolás. Az anya pedig mit is nyújtson gyermekének: melegség, törődés és elfogadás (p. 133). A gyermeknevelésben nem könnyű megtalálni az egyensúlyt, de a gyerek korának és képességének megfelelően a szülőnek terhelést kell számára biztosítania (p. 134).

A szerző kitér a férfi és a női hangulatzavarokra, leginkább pedig a depresszióra. Szerinte a férfiak és a nők között itt is különbségek mutatkoznak. A depresszió lelegején a nők a visszahúzódnak, a visszafogottság révén próbálják a család békéjét, működését, fennmaradását biztosítani, a férfiakra viszont jellemzőbbek a vad kitörések, a robbanások (p. 137). Ahogy a depresszió mélyül, úgy a férfiak kezdenek hallgatásba burkolózni, bezárkózni, addig a nők a napi elfoglaltságokba menekülnek bele (család, gyereknevelés, háztartás). A 'vasárnapi neurózis' megjelenésében is mutatkoznak különbségek: a férfiak nem tudnak nyugodtan pihenni, feszültség, szorongás és a munka keresése jellemzi őket; a nők inkább a hétvégi nagy főzésekbe, a takarításokba

illetve a szépségápolásba keresnek valami látszólagos 'megnyugvást' (pp. 140-141).

Dr. Belső Nóra kitér a válás és az újrakezdés témáira is. Az imént éppen a depresszióról értekezett, és nem véletlenül, ugyanis a depresszióhoz ebben az életciklusban legtöbbször maga a válás vezet. A válás inkább egy bevett menekülési mód, ugyanis az a benyomás alakul ki a személyben, hogy valójában nem kell megküzdenie (p. 145). De ez mind csak illúzió, hiszen a fájdalmat nem fogja megúszni senki sem a felek közül, máskülönben pedig a válás nem dolgozható fel teljesen (p. 144). A házasság fogadalma alapos átgondolást és döntést kíván: bármit hozzon az élet, együtt csináljuk végig (p. 144). A válás megvisel mindenkit, főleg pedig a kamaszkorú gyermekeinknek ártana leginkább, ugyanis a család felbomlása a kamasz lelkivilága és érzelmi fejlődése elleni merénylet (p. 153).

Az ötödik fejezet az *Életközépről* szól (pp. 155-180). Ez az életciklus úgy nagyjából 35 és 60 év közé tehető. Ebben az időszakban már elég tapasztalat gyűlik össze önmagunkról, a világról és a valódi értékekről. Ez egyben a számvetés ideje is. Meg kell önmagamtól kérdeznem, hogy hol tartok, mit értem el és fel tudok-e mutatni pozitív értékeket (p. 155). Ekkor jövünk rá sok mindenre: a világ nem olyan ideális, mint ahogyan azt fiatalon gondoltuk; felfogjuk azt, hogy küzdelem nélkül nem érhetünk el semmit; ráébredünk arra, hogy nem vagyunk sebezhetetlenek és halhatatlanok; felfedezhetjük azt, hogy egészen más dolgok is fontosak lehetnek számunkra, miután elvész bennünk a gyermeki önzés (p. 156). A szenvedés ebben a periódusban ellensúlyozható az értelemkeresés által és érett emberekké fejlődhetünk, akikben fellelhetőek a következő pozitív tulajdonságok: alázatosság; mindannak a megbecsülése, amink van; képesek vagyunk szereteteinkért olyan döntéseket hozni, amelyekből nekünk még hátrányunk is származhat (p. 158). Ebben az életciklusban alakul ki az ún. 'üres fészek szindróma' is, ami annyit jelent, hogy miután a gyermekeink kiröpülnek a családi fészekből, akkor újra át kell gondolnunk a társunkkal való azon keretrendszerünket, ami a gyerekneveléssel járt együtt.

A szerzőnek van egy nagyon remek szimbóluma erre az életközép periódusra, ez pedig a 'híd': „Az életközépi szakasz híd a fiatal- és az időskor között, amelyen áthaladva megszabadulhatunk minden olyan tehertől – fölösleges mérgező emberi kapcsolatoktól, értelmetlen tárgyi javaktól vagy ártalmas élethelyzetektől -, amelyeket a túlparton már nem akarunk cipelni” (p. 162). Ebben az életciklusban az üres fészek szindrómán túl már sok minden más feldolgozására is képesek leszünk, hiszen az éretlen felnőttből érett felnőtté leszünk: ráébredünk, hogy kevesebb van hátra; megbékélünk a veszteségeinkkel; rájövünk arra, hogy minden elmúlik, semmi sem örök és így a veszteségek létezésünk végességét is tudatosítják bennünk (pp. 163-166). Az életközép egyben a 'kapuzási krízis' is. Ezt a krízist is másképpen élik meg a férfiak és a nők. A nők nehezen fogadják el az évek múlásának tényét, amiben sajnos a reklámok is gátolják őket, majd megjelenik náluk az irritabilitás, a feszültség, a szorongás és a rossz, depressziós hangulat. A férfiak inkább teljesítményproblémákról, koncentrációs és alvászavarokról panaszkodnak, olykor ingerlékenyek, agresszívok és antiszociális vonásokat mutatnak fel (p. 178). Amennyiben a férfiak ügyesen küzdenek meg ezzel a periódussal is, azaz képesek lesznek érettebbé lenni, akkor kialakulhat bennük a nagyvonalúság, az elengedés és a megbocsátás tulajdonsága is (p. 179).

A hatodik és utolsó fejezet az *Időskort* tárgyalja (pp. 181-201). A szerző szerint korunkban emelkedik az átlagéletkor, amely eleve olyan kihívásokat tartogat, amelyre még nem vagyunk eléggé felkészülve: 2050-re már közel 2 milliárd időskorú fog élni bolygónkon. Bár helytelenül, de a fiatalok 'leírják' az öregeket, az igazság viszont az, hogy a hatvan éven felüliek gyakran elégedettebbek, mint a negyven évesek (p. 182). Az időskor több dimenzióban vizsgálendő, nem lehet csupán az egyik szempontot túlhangsúlyozni: kronológiai, biológiai, szociológiai és pszichológiai (p. 185). Időskorban már kialakul egy bizonyos harmónia önmagunk és a világ között. A társadalom részéről rendkívül fontos lenne az időskorú emberek értékelése, biztatása, hiszen az az ő

hangulatzavaraik mögött gyakran a 'feleslegességérzés' található meg (pp. 184-185). Érdekes az időskorúak részéről is tudatosan, aktívan felkészülni a nyugdíjas évekre, tervekkel és célokkal, ez persze nem azt jelenti, hogy 'nagy' dolgokkal kell foglalkoznunk (p. 184). Egyik hasznosságérzetet erősítő szerep lehet a nagyszülőség. Ez segíthet egy új értelem megtalálásában, ami általában könnyebben megy a nagymamák, mint a nagypapák számára (p. 185). Fontos ekkor, hogy a szülők ne mutassanak féltékenységet a nagyszülőség irányába, hiszen egy jól működő családban rendelkeznek kellő E.Q.-val ahhoz, hogy megbeszéljék közösen a komfortos határokat (pp. 186-187). A sikeres öregedésnek is megvan a maga titka: a szellemi-testi aktivitás; ügyel az egészségére; aktív szociális és családi életet él; megpróbál, amíg csak lehet funkcionálisan független maradni.

Az időskor leggyakoribb betegségei a demencia és a depresszió. A depressziós férfiak kezelése nehezebb, mint a nőké, mivel eddigi reális céljait elsősorban a szociális szerepekben, a munkában és a pénzkeresésben látták. Gyakran megjelenik az a gondolat az időskorú emberekben, hogy szeretnének a földi életből eltávozni: ez a gondolat nem feltétlenül a depresszió jele, hiszen a sok veszteségélmény felerősíti saját mulandóságuk tudatát (p. 193-198). Nagyon sok időskorú méltóságteljesen és szépen éli életét, és majd valahogy elmennek fenségesen és méltósággal, és maguk után csak szépet hagynak (p. 199). Időskorban is megteremthető tehát a test és a lélek közötti harmónia, tehát bátran ki lehet jelenteni, hogy igenis van ilyen, hogy 'boldog időskor' (pp. 200-201).

Dr. Belső Nóra a könyvét rövid utószóval zárja, mintegy szintetikus összefoglalja az eddig leírtakat és néhány bölcs tanácsot is nyújt az olvasó számára (pp. 203-204). Szerinte életünk tele van kihívásokkal, fordulatokkal, és minden negatív történésből, veszteségből lehet tanulni. Fontos, hogy eddük lelkünket és tényleg „örömtelibbé tehetjük utunkat, ha minden jót nyitottan fogadunk, minden lehetőséget megragadunk, a nehézségekben pedig próbáljuk a fejlődés lehetőségét meglátni” (p. 204).

A könyv ízléses kivitelben kerül az olvasó elé, keményfedelű, jól lapozható. A kötet könnyen olvasható, egyszerű nyelvezetet használ, és nagyon ügyesen képes bevonni az olvasót a különböző életszakaszok témáiba, mindeerre segít rá több szempont is: személyes hangvétel, azaz ebben az esetben a szerző mintegy 'végigolvassa' eddigi életét, önmagának is feltéve azt a kérdést, amit másoknak szokott rendelőjében ('most én hol tartok?'); mai, konkrét problematikákkal és hozzáállásmódokkal ismerteti meg a mű olvasóját, alátámasztva saját praxisán keresztül szerzett széleskörű tapasztalataival, és rugalmasan az egyénre szabott tanácsaival igyekszik őt segíteni; elemzi a szociokulturális hátteret is úgy, hogy gyakran megkülönbözteti a rendszerváltás előtti és utáni időszakot. Ráadásul a szerző rendkívül jártas az életciklus témájához illő irodalmi, zenei művek alkalmas idézetei felsorakoztatásában, ezzel egyben eleganciát kölcsönöz írásának. Mindebből az következik, hogy az olvasó benyomása az lehet, mintha ő is valamelyest saját életéről olvasna és valahogyan 'belekeveredik' a kötetbe, ott van benne, csak meg kell találnia magát, hogy hol, kiben, melyik esetben, lehetőségben, ezzel is munkát, 'feldolgozási lehetőséget' kapván ajándékba. Több alkalommal van szó a családról, a hitről, a vallásról és általában azok pozitív, értékteremtő hatásaikról, ami szembesítésre hívja az olvasót, arra invitálván, hogy vegye számba ő is az eddig általa megalkotott, létrehozott értékeket, egyben megnyitva a kaput más lehetőségek, célkitűzések irányába. Ajánlom tehát ezt a könyvet minden olyan kedves olvasónak, aki szeretné megtudni 'hol tart', merre halad és hogy milyen új lehetőségek várhatnak még rá!

Török Izsák osbm

Studia Wesprimiensis folyóiratunk szerzői 2020

Dr. habil Birher Nándor, főiskolai tanár, VHF

Dr. Sebestyén József PhD, mb rektor, főiskolai tanár, VHF

Dr. Fodor János PhD, oktató, VHF

Dr. Török Izsák, főiskolai docens, VHF

Bognárné Dr. Kocsis Judit

Veress József

Petkes Csaba

Feketéné Magyar Zsófia

Ivony Éva

Kalocsai Adrienn

Magvas Mária

Pátkainé Szmulai Rita

Tisztl Henrik

Győri Piroska

Lőrincz Ágnes

Nyilas Mihály

dr. habil Leveleki Magdolna, egyetemi docens, szakvezető VHF

Dr. Belső Nóra